

PV

1

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

4-6

ANUL XXXII 1982

COMITETUL DE REDACȚIE :

- Președinți :** I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.
P. S. VISARION, Episcopul Aradului.
- Vicepreședinți :** P. S. Episcop-vicar TIMOTEI LUGOJANUL.
P. S. Arhiepiscop-vicar GHERASIM HUNEDOREANUL.
- Membri :** Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la Episcopia Aradului.
Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.
Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș.
Preot DAN EMILIAN NICOLAU, ecleziarh la catedrala Episcopiei Aradului.
- Secretar de redacție : Diacon IOAN D. ȚIRNEA

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900 Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

MITROPOLIA BANATULUI

Anul XXXII nr. 4—6

aprilie—iunie 1982

CUPRINSUL

*** Vocația noastră pașnică. — — — — — 201

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

*** Condamnarea armelor nucleare. — — — — — 204

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

*** Intemeierea Bisericii și primele comunități creștine. — — — — — 210

STUDII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU: Poezie și dogmă în serviciul divin al Vinerii mari. 227

LUCIA DJAMO-DIACONIȚA: Octoihul de la Caransebeș. — — — — — 238

Prof. EUGEN ARADEANUL: Contribuții cu privire la viața bisericească românească din părțile arădene în sec. XVI—XVII. — — — — — 258 ✓

DUMITRU TEICU: Necropole medievale românești din Banat în lumina cercetărilor arheologice. — — — — — 264

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Prot. JIVOIN FORGA: Binefacere și recunoștință. — — — — — 278

Prot. IOAN GAȘPAR: Iisus în casa noastră. — — — — — 280

Pr. N. DIACONU: Mormintul lui Iisus. — — — — — 282

Pr. N. SEBEȘAN: Lespedea de pe mormintul Domnului. — — — — — 284

Pr. prof. D. CALUGĂR: Cateheză despre postul și ispitirea lui Iisus. — — — — — 288

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Sf. GRIGORIE DE NAZIANZ: Sfântul Grigorie de Nazianz, Cuvîntare despre preoție (trad. pr. C. Teofil). — — — — — 291

CHIPURI DE ÎNAINȚAȘI

M. B. BABIU: Istoricul preot dr. Ion Sirbu. — — — — — 311

URME DIN TRECUT

Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI: Pomelnicele mănăstirii Kruședol și relațiile cu Biserica Ortodoxă Română. — — — — — 322

HORIA MEDELEANU: Icoane de Nedelcu Popovici identificate în colecția Episcopiei Aradului. — — — — — 331

COMEMORĂRI

*** Un ctitor de țară și cultură românească: Alexandru cel Bun. — — — — — 338

TREPTÉ ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Festivalul național „Cîntarea României”. Realizări în agricultură. Succese ale cooperației meșteșugărești. Cooperația de consum la dispoziția cetățenilor. Darea în folosință a unui nou tronson al metroului bucureștean. O reușită de prestigiu a școlii românești de chirurgie. Noi recunoașteri ale succeselor medicinii românești.

344

CRONICA BISERICESCĂ

Intrunirea Colegiului electoral bisericesc și a Sfîntului Sinod. Mitropolia Ardealului și-a dobîndit legiuitul întîistătător. Vizita Prea Fericitului Patriarh Ignatie al Antiohiei. Sinodul Patriarhiei Antiohiei. Noi pași spre apropierea dintre Biserici. Intrunirea Prezidiului lărgit al Conferinței Creștine pentru Pace. Chantilly II. Simpozion internațional pentru dezarmare. Distincție pentru pr. prof. dr. Dumitru Stănilăoae.

350

NOTE ȘI COMENTARII

Ce Dumnezeu a împreunat, nimeni să nu despartă. Biserica electronică.

362

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Sărbătorile de iarnă. Datinile de Crăciun la Seminarul teologic din Caransebeș. Hramul catedralei mitropolitane. Sărbătorirea patronilor Seminarului teologic din Caransebeș. Noi slujitori ai bisericii. Impotriva cursei înarmărilor, mai ales a celei nucleare. Activitatea pastoral misionară a preoților. Din activitatea Seminarului teologic din Caransebeș. Binecuvîntarea noii biserici din Lovrin. Lucrări gospodărești la parohii din protopopiatul Caransebeș. Biserici pictate și în curs de pictare. Rugăciune și muncă. Adunarea generală a Casei de ajutor reciproc a clerului. Colaborarea dintre preoți și credincioși în problemele pastorale. Plecați dintre noi.

367

Episcopia Aradului și Hunedoarei

Slujiri arhieresti. Misiuni arhieresti. Tîrnosiri de biserici. Chemați la vrednicia slujirii preotești. Distincții bisericești. Decese.

379

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

I. D. Ștefănescu, *Arta veche a Banatului*, Timișoara, 1981, 168 pp. + ilustrații (Alexandru Zub); Dosoftei, *Dumnezeiasca Liturghie*, Ediție critică de N. A. Ursu. Cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfințitul Teoctist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași 1980, 352 pp. (prot. dr. Marcu Bănescu); *Roman R. Ciorogariu (1852—1936). Studii și documente* Prefață de P. S. Episcop dr. Vasile Coman. Studii: prof. dr. Vasile Popeangă și prof. dr. Gheorghe Lițiu. Documente: transcrierea textelor, note și comentarii de Andrei Caciora, Vasile Popeangă, Mircea Timbus. Editura Episcopiei ortodoxe române a Oradiei, 1981, 472 pp. (diacon prof. Teodor V. Damsa); Dr. C. Bălăceanu — Stolnici, *Anatomistii în căutarea sufletului*, Editura Albatros, București, 1981, 316 pp. (preot Ioan Popescu Deleni); *Ziridava*, Publicație a Muzeului județean Arad, vol. XII, 1981 (Ion Pogana).

384

POȘTA REDACȚIEI

MITROPOLIA BANATULUI

Tome XXXII nos. 4—6

avril—juin 1982

SOMMAIRE

- *** Notre vocation pour la paix. — — — — — 201

L'EGLISE ET LES PROBLÈMES CONTEMPORAINS

- *** La condamnation des armes nucléaires. — — — — — 204

LA VRAIE DOCTRINE DE L'EGLISE

- *** La fondation de l'Eglise et les premières communautés chrétiennes. — 210

ETUDES

- Archiprêtre Dr. MARCU BĂNESCU : Poésie et dogme dans le service divin du
Vendredi des Pâques. — — — — — 227
- EUCIA DJAMO-DIACONIȚA : L'Octoèque de Caransebeș. — — — — — 238
- Prof. EUGEN ARADEANUL : Contributions concernant la vie ecclésiastique des
Roumains appartenant au département d'Arad pendant les XVIe—XVIIe
siècles. — — — — — 258
- DUMITRU TEICU : Necropoles médiévales de Banat à la lumière des recherches
archéologiques. — — — — — 264

SERMONS ET CATÉCHÈSES

- Archiprêtre JIVAIN FORGA : Bienfait et reconnaissance. — — — — — 278
- Archiprêtre IOAN GAȘPAR : Jésus dans notre maison. — — — — — 280
- Prêtre N. DIACONU : Le tombeau de Jésus. — — — — — 282
- Prêtre N. SEBEȘAN : La pierre du tombeau de Jésus. — — — — — 284
- Prêtre Prof. Dr. D. CALUGĂR : Cathéchèse concernant le jeûne et la tentation
de Jésus. — — — — — 288

PROBLÈMES PASTORAUX ET LITURGIQUES

- Saint GREGORIE DE NAZIANZE : Discours sur le sacerdoce (trad. Prêtre C.
Teofil). — — — — — 291

FIGURES D'ANCÊTRES

- M. B. BĂBIU : Le prêtre et l'historien Dr. Ion Sirbu. — — — — — 311

VÊSTIGES DU PASSÉ

- Archidiacre Dr. SILVIU ANUICHI : Les dyptiques du monastère de Krouchédol
et leurs significations pour l'Eglise Orthodoxe Roumaine. — — — — — 322
- HORIA MEDELEANU : Icônes de Nedelcu Popovici identifiées dans le musée
de l'Evêché d'Arad. — — — — — 331

COMMÉMORATIONS

- *** Un fondateur du pays et de la culture des Roumains : Alexandre
le Bon. — — — — — 338

ÉTAPES DANS LE DÉVELOPPEMENT DE LA PATRIE

Le festival national „La Chanson de Roumanie“. Réalisations dans l'agriculture. Succès de la coopération artisanale. La coopération de consommation à la disposition de la population. La mise en exploitation d'un nouveau tronçon du métro de Bucarest. Un prestigieux succès de l'école roumaine de chirurgie. Nouvelles concernant la médecine roumaine. — — — — —

344

CHRONIQUE ECCLÉSIASTIQUE

La séance du Saint Synode et du Collège électoral ecclésiastique. L'intronisation du nouveau métropolite de la Transylvanie. La visite de Sa Béatitudo le Patriarche Ignace d'Antioche. Le Synode du Patriarcat d'Antioche. Vers le rapprochement des Eglises. Réunion de la direction de la Conférence Chrétienne pour la Paix. Chantilly II. Symposium international pour la désarmement. Distinction accordée au Prêtre Prof. Dr. Dumitru Stăniloae. — — — — —

350

NOTES ET COMMENTAIRES

Que personne ne sépare ce que Dieu a réuni. L'Eglise électronique. — — — 362

LA VIE ECCLÉSIASTIQUE DANS LA METROPOLE DU BANAT

L'Archevêché de Timișoara et Caransebeș

Les fêtes d'hiver. Le Noël au Séminaire théologique de Caransebeș. La fête patronale de la cathédrale métropolitaine. Célébration des patrons du Séminaire théologiques de Caransebeș. Prêtres récemment consacrés. Contre la course aux armements, surtout nucléaire. L'activité pastorale-missionnaire des prêtres. Nouvelles concernant l'activité du Séminaire théologique de Caransebeș. Bénédiction de la nouvelle église de Lovrin. Eglises renouées dans le décanat de Caransebeș. Eglises peintes ou en train d'être peintes. Prières et travail. L'assemblée générale de la Caisse d'aide mutuelle du clergé. La collaboration entre les prêtres et le croyants dans les problèmes pastoraux. Décès. — — — — —

367

L'Evêché d'Arad et Hunedoara

Liturgies pontificales. Missions épiscopales. Consécration d'églises. Appelés à la dignité de l'office sacerdotal. Décès. — — — — —

379

PRESENTATIONS BIBLIOGRAPHIQUES

I. D. Ștefănescu, *L'ancien art du Banat*, Timișoara, 1981, 168 pp. + illustrations (Alexandru Zub); Dosoftei, *La sainte Liturgie*, Edition critique par N. A. Ursu, accompagnée d'une introduction de Son Éminence Théotiste, Archevêque de Jassy et Métropolite de la Moldavie et de Suceava, Jassy, 1980, 352 pp. (Archiprêtre Dr. Marcu Bănescu); Roman R. *Ciorogariu 1852—1936. Etudes et documents*. Preface par Son Excellence l'Evêque Dr. Vasile Coman. Etudes: Prof. Dr. Vasile Popeangă Archiprêtre Dr. Gheorghe Lițiu. Documents: la transcription de textes, notes et commentaires par Andrei Căciora, Vasile Popeangă et Mircea Timbus, Editions de l'Evêché orthodoxe d'Oradea, 1981, 472 pp. (Diacre Prof. Teodor Damsa). Dr. C. Bălăceanu-Stolnici, *Les anatomistes à la recherche de l'âme*, Editions Albatros, Bucarest, 1981, 316 pp. (Prêtre Ioan Popescu Deleni); *Ziridava*, publication du Musée districtuel d'Arad, tome XII, 1981 (Ion Pogana). — — — — —

384

COURRIER DE LA RÉDACTION

Vocația noastră pașnică

Apelul pentru dezarmare și pace al Frontului Democrației și Unității Socialiste, manifestațiile și marșurile pentru pace ce au avut loc acum câteva luni în întreaga țară culminând cu grandioasa adunare populară de la București din 5 decembrie 1981, **Apelul Marii Adunări Naționale** adoptat la sesiunea din 27—28 noiembrie 1981 către **parlamentele, guvernele și popoarele țărilor europene, ale Statelor Unite ale Americii și Canadei**, împuternicirea dată președintelui țării, Domnului Nicolae Ceaușescu, de a se adresa personal președinților U.R.S.S. și S.U.A., celorlalți șefi ai statelor semnatare ale Actului final al Conferinței general-europene, toate răspunzând seriozității momentului și tinzând la oprirea amplasării și dezvoltării de noi arme de distrugere în masă, la retragerea rachetelor nucleare cu rază medie de acțiune din Europa și în general la rezolvarea pozitivă a problemelor vitale ale securității, destinderii și păcii mondiale, au evidențiat din nou vocația pașnică a noastră a românilor de azi și din toate timpurile. Pentru noi, pentru înaintași și, sîntem siguri, pentru urmașii noștri, pacea constituie o stare normală a existenței. Au gîndit și au acționat astfel dacia lui Burebista și Decebal, contemporanii lui Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul, eroii de la Grivița și Plevna sau cei de la Mărășești, martirii din neagra perioadă a fascismului, luptătorii pentru independență, libertate și unitate. Am fost totdeauna împotriva războiului, am pus mîna pe arme numai atunci cînd existența, independența, integritatea noastră teritorială au fost amenințate. Dorim pacea, dar am știut și știm să ne apărăm demnitatea și libertatea și nu vom permite nimănui, niciodată, să ne încalce aceste sfinte drepturi. Am devenit stăpîni pe propriile destine, individuale și naționale, sîntem angrenați într-un vast proces de prefaceri înnoitoare. Cheazășia, o știm,

se află în munca noastră și în pace. România s-a afirmat și se afirmă ca un factor important al forțelor progresiste, iubitoare de pace de pe glob. Avînd la bază ideile și acțiunile Președintelui Nicolae Ceaușescu, politica țării noastre s-a făcut cunoscută ca o politică de pace, de prietenie, de colaborare. O politică a cărei caracteristică este consecvența, ce-și are originea în analiza profundă a fenomenelor și tendințelor vieții internaționale, nu în situații conjuncturale. Marele ecou internațional al Apelului F.D.U.S. al Apelului Marii Adunări Naționale, care au la bază strălucitele inițiative de pace ale Președintelui Nicolae Ceaușescu, al hotărîrilor parlamentului român prin care s-a acordat Președintelui țării împuternicirea de a se adresa conducătorilor statelor interesate în promovarea cauzei păcii, demonstrează cu pregnanță faptul că aceste documente, aceste hotărîri și acțiuni răspund pe deplin nu numai năzuințelor poporului nostru, ci și năzuințelor tuturor popoarelor, că ele exprimă voința omenirii de a trăi în pace, fără războaie.

Statul nostru a subliniat, în repetate rînduri, că imperativul prioritar al lumii contemporane este dezarmarea, în primul rînd dezarmarea nucleară. Valabil la scară planetară, acest deziderat este cu atît mai acut, în Europa. S-a ajuns la un asemenea stadiu al înarmărilor, încît orice nouă acumulare de arme, îndeosebi nucleare, poate declanșa o catastrofă mondială. Provoacă o profundă îngrijorare amploarea pe care a luat-o cursa înarmărilor, uriașa cumulare de armament, în primul rînd nuclear, din Europa, hotărîrea privind amplasarea a noi rachete cu rază medie de acțiune și dezvoltarea celor existente, amplasarea pe continentul nostru a bombeilor cu neutroni. Amplificarea considerabilă a arsenalului atomic creează pericolul unui război nuclear care poate distruge întreaga Europă, întreaga lume. Sînt în pericol minunatele cuceriri ale științei, roadele evoluției naturii, mărețele realizări ale societății umane. Este în pericol creația cea mai de preț, creația supremă a lui Dumnezeu — omul, viața însăși. De aceea, acum, pînă nu este prea tîrziu, trebuie să se acționeze cu toată hotărîrea pentru a se pune capăt politicii de înarmare, pentru a se opri amplasarea și dezvoltarea de noi rachete nucleare. „Acum, cît sîntem încă în viață, să facem totul pentru apărarea dreptului suprem al popoarelor, al oamenilor, la existență liberă, la viață, sublinia Domnul Nicolae Ceaușescu la marea adunare populară din Capitală ținută în 5 decembrie 1981. După ce vor cădea primele bombe nucleare va fi prea tîrziu ! Acum

să-i judecăm pe cei care pregătesc războiul atomic, acum să-i determinăm pe cei care continuă cursa înarmărilor să se oprească pe panta periculoasă, abruptă, care duce la prăpastie, la catastrofă, întreaga omenire“.

În concepția României, de la această luptă pentru pace, pentru viață nu trebuie să absenteze nici o conștiință lucidă. Cei ce sînt împotriva războiului trebuie, în actualele împrejurări grave din viața internațională, cînd în Europa se adună norii negri ai unei furtuni catastrofale, trebuie să se ridice — toți, ca unul — pentru a opri orice acțiuni ce pot aprinde arsenalul nuclear și provoca dezastrul mondial.

Mereu alături de popor, identificîndu-se cu țara și idealurile ei, Biserica Ortodoxă Română la rîndul ei nu face altceva decît să împlinească porunca Mîntuitorului Hristos atunci cînd sprijină înfăptuirea păcii, cînd militează pentru armonie și bună înțelegere. Tolerantă prin definiție, Biserica noastră n-a manifestat nicicînd vrăjmășie față de alte confesiuni sau religii, ci doar comprehensiune, îngăduință și dorință de cooperare. Pe credincioșii proprii i-a îndemnat consecvent la iubirea aproapelui, la evitarea neînțelegerilor și la stingerăa oricăror tensiuni. Cînd apoi asupra țării se abăteau restriști sau cînd poporului îi era impusă ridicarea la arme pentru apărarea glicii strămoșești, Biserica și-a împreunat mereu îndemnurile la bărbăție cu stăruință pentru blîndețe și iubire întreolaltă, așa încît nu odată reprezentanți ai ei au ajuns să facă parte din solii menite să trateze oprirea ostilităților și reinstaurarea liniștei.

Consecventă poziției sale tradiționale, Biserica Ortodoxă Română militează hotărît pentru pace și astăzi, făcînd din aceasta o îndatorire de prim ordin. Acțiunile pe care le întreprinde le coordonează cu ale celorlalte culte din țară, cu ale Bisericilor și religiilor din alte țări, întreaga lume fiind interesată în menținerea păcii și preîntîmpinarea oricăror posibile conflagrații.

Uniți așadar în vrieri și năzuințe, cetățenii României socialiste — indiferent de convingeri religioase sau de concepții filozofice — își aduc contribuția la cauza păcii, dovedindu-se și în momentul de față, ca de altfel pe parcursul întregii lor istorii, apărători ai dreptului oamenilor la viață tihnită, prosperă și fericită.

CONDAMNAREA ARMELOR NUCLEARE

De aproximativ o sută de mii de ani de cînd există Homo Sapiens, constituția genetică a omului și funcțiile sale biologice nu s-au schimbat fundamental și nu există indicii că ele se vor schimba. Ceea ce s-a schimbat este însă puterea de influențare a naturii de către om.

Apărută pe Terra ca un grăunte infim în intensitatea cosmică, omenirea trăiește astăzi una din cele mai dinamice epoci ale istoriei sale, dominată de revoluția tehnico-științifică contemporană, marcată de o efervescentă creatoare fără precedent în toate domeniile. Dar această putere transformatoare implică și riscuri, orice schimbare presupune o contradicție sau un lanț de contradicții, greșelile care altădată erau corectate prin acțiunea compensatoare spontană a naturii, astăzi pot provoca modificări profunde și mai ales ireversibile.

Dintre cei patru virtuali cavaleri ai apocalipsului nostru evolutiv, primul este, așa cum remarcă renumitul biolog englez Julian Huxley, aberația militară, care face din bomba N „detergentul suprem” ce poate „curăța” de pe Pămînt orice urmă a vieții umane. Din punctul de vedere al progresului și prosperității umane, aberația militară, cu întreaga sa cohortă, este lipsită de orice logică. Fiind nu o sursă de securitate, ci de pericol pentru întreaga planetă, cu consecințe dezastruoase, imprevizibile pentru evoluția ulterioară a vieții pe Pămînt, politica de intensificare a cursei înarmărilor, de producere și de amplasare a noi arme de distrugere în masă, apare ca un monstruos anacronism.

Mecanismul unei explozii nucleare este bine cunoscut. Cîteva fragmente de Uraniu — 235 sau Plutoniu — 239 se unesc, ajung la masa critică și, astfel, fenomenul fisiunii eliberează exploziv energia nucleară. În cîteva fracțiuni de secundă temperatura în centrul exploziei atinge 10 milioane grade Celsius iar sfera de foc ajunge într-o singură fracțiune de secundă la cîteva sute de metri. Această emisie de căldură și lumină volatilizează practic tot ce întîlnește în cale. Concomitent apare radiația penetrantă formată dintr-un flux puter-

nic de radiații gama și neutroni. Explozia face ca aerul să se contracte brusc și apoi să se deplaseze cu viteze superioare vitezei sunetului sub forma unei unde de șoc. În câteva secunde, de la pământ se ridică praful radioactiv care se unește în straturile superioare cu gazele din sfera de foc, dând naștere ciupercii atomice. Norul radioactiv se propagă pe distanțe de sute și mii de kilometri producând infectarea radioactivă a terenului. În perimetrul exploziei totul se pulverizează și dispare; pe sute de mii de kilometri viața este grav afectată. Pentru astfel de arme monstruoase se concentrează o parte din inteligența și mijloacele bănești ale unei lumi, săracă în cea mai mare parte a ei.

Astăzi se cheltuiește în întreaga lume mai mult de un milion de dolari pe minut pentru înarmări, estimându-se pentru sfârșitul secolului să se ajungă la uriașa sumă de 1.000 de miliarde de dolari anual. Deasupra capului fiecărui locuitor al Terrei atarnă o forță distructivă echivalentă cu 15 tone trinitrotoluen, când sînt suficiente numai 300 grame pentru a curma o viață.

Teoria că războiul nu amenință omenirea și că în cel mai rău caz s-ar putea declanșa doar un „război nuclear limitat” este profund eronată. Propovăduită de unii oameni politici în ideea unui război nuclear limitat în Europa această teorie dorește să justifice amplasarea unor noi rachete. Dar precum afirma Henry Kendall, profesor de fizică la Institutul de tehnologie din Massachusetts, „un război nuclear, chiar unul de proporții mici, va conduce aproape sigur la un război nuclear total”. În același timp un război nuclear limitat într-o anumită zonă a globului, poate avea consecințe tot atît de dăunătoare și în alte zone datorită factorilor meteorologici.

Este grav că o parte considerabilă din inteligența lumii a fost consumată pentru a face să explodeze uriașă energie a atomului. Unda de șoc a unei bombe de o megatonă, de pildă, ar transforma în ruine două treimi din construcțiile unui oraș ca Los Angeles. Combinată cu efectul caloric ea ar face să dispară în același oraș aproape un milion de oameni, 1,3 milioane de oameni ar fi răniți grav, 200.000, ar suferi arsuri grave, optzeci la sută din spitale cu personal cu tot ar dispărea. Și aceasta ar fi doar efectul imediat, la care se adaugă bolile ireversibile provocate de radiații, cu efecte care se pot prelungi cîteva decenii chiar. Din păcate s-a făcut infinit mai puțin pentru eliberarea lentă, în scop constructiv, a energiei atomului. La sfârșitul secolului nostru omenirea va avea nevoie de circa 5.000 centrale nucleare-electrice a cîte 1.000 megawați fiecare. Energia necesară acestor centrale se găsește cu prisosință în stocurile de armament nuclear existente în lume. Ar fi aberant ca lumea să nu găsească o ieșire din criza energetică, stocînd în același timp în arme energii uriașe.

La sfârșitul anului 1980, într-un studiu inițiat de O.N.U. se arată că, cheltuielile militare atinseseră pe plan mondial suma de 500 mi-

liarde dolari, sumă echivalentă cu întreaga producție a țărilor în curs de dezvoltare: 500.000 savanți și ingineri. (20 la sută din numărul lor total din lume) sînt angajați în activitatea de cercetare și proiectare cu implicații militare. Sume uriașe se aruncă practic în vînt, în timp ce pe glob milioane de oameni mor de foame, aproape un miliard sînt analfabeți iar circa 6 milioane de copii mor pînă la vîrsta de un an, deoarece nu pot beneficia de un vaccin ce costă 3 dolari.

Față de primejdia ce o reprezintă cursa înarmărilor, în mod special înarmarea atomică, nu mai puțin proiectele de amplasare de noi rachete în Europa și de dezvoltare a celor existente, oamenii conștienți de pe continentul nostru și din lumea întreagă au luat poziție hotărîtă declarîndu-se pentru pace, pentru apărarea dreptului popoarelor la existență liberă. Peste tot, de asemenea în țara noastră au avut loc la sfîrșitul anului trecut manifestații, întruniri, marșuri, etc. îndreptate împotriva cursei înarmărilor, consacrate dezarmării atomice.

Intr-un articol sinteză asupra demonstrațiilor antinucleare care au avut loc în Europa occidentală, săptămînalul britanic „The Economist” a scris acum cîteva luni:

„În decurs de numai o săptămîină (24—31 octombrie — n.n.), peste jumătate de milion de persoane au demonstrat, mai ales la Londra, Roma și Bruxelles, împotriva amplasării de arme nucleare în Europa de vest. Cu trei săptămîni în urmă, 250.000 de persoane au demonstrat la Bonn pentru același obiectiv. Acest val de proteste nu s-a mai întîlnit în Europa de la demonstrațiile din anii '60 împotriva războiului din Vietnam. Numărul demonstranților din unele capitale a depășit, la ultimele demonstrații la care ne referim, numărul celor care au demonstrat pentru diferite cauze în ultimii 30 de ani”.

La întrebarea: „Reflectă oare acest protest doar punctul de vedere al unei minorități sau indică o transformare mult mai decisivă a opiniei publice?”, se poate răspunde: „Este vorba de o schimbare remarcabilă a opiniei publice europene în ultimele 18 luni. Un număr tot mai mare de oameni din cele cinci țări în care N.A.T.O. vrea să amplaseze noile tipuri de rachete Pershing-2 și Cruise (rachete de croazieră), fie că se opun rachetelor, fie că pun sub semnul întrebării necesitatea lor”.

Autorul articolului din revista „The Economist” își întemeiază concluziile sale pe datele furnizate de un studiu, apărut în publicația „Public Opinion”, din care rezultă că anchetele întreprinse în mai multe țări din Europa de vest și de nord indică o creștere considerabilă, în raport cu datele înregistrate cu cîteva luni în urmă, a numărului celor care se opun amplasării noilor rachete.

Atît revista britanică citată, cît și alte publicații redau detalii deosebit de semnificative cu privire la evoluțiile înregistrate în acest

domeniu în diferite țări. „Astfel, în *REPUBLICA FEDERALĂ GERMANIA*, mișcarea pentru dezarmare și pace a căpătat o mare amploare și a pătruns adânc în toate straturile și structurile sociale” — releva ziarul „Le Monde” într-un articol intitulat „Curentul de adâncime”. Pretutindeni se vorbește despre pace — sau despre ceea ce este considerat ca antiteza ei, cursa înarmărilor — în ziare, școli, biserici, syndicate, partide. Generali în retragere participă și ei la această campanie. Comitetele pentru pace, așa-numitele „Friedens initiative” sînt acum cu sutele, pînă în cele mai îndepărtate sate. Sub egida lor se redactează zeci de petiții în favoarea dezarmării. Mari publicații săptămînale participă la organizarea acestor acțiuni. Fără îndoială, ceea ce a declanșat această mișcare este sentimentul de îngrijorare că Germania occidentală ar putea deveni terenul de confruntare nucleară între cele două blocuri, mai ales ca urmare a amplasării rachetelor cu rază medie de acțiune.

Mișcarea pentru pace din R.F.G. înglobează o multitudine de organizații și grupări, printre ele numeroase fiind organizațiile bisericesti. Toți susțin, și pe bună dreptate, că nu se poate să dorești pacea și, în același timp, să contribui la acumularea de armamente purtătoare ale pericolului distrugerii planetei.

În *MAREA BRITANIE*, „atașamentul față de cauza apărării păcii a devenit un sentiment foarte puternic, care a cuprins toate păturile sociale — releva „Le Monde”. El are aci un caracter radical și instituțional, fiind o doctrină cvasioficială a marilor partide și a organizațiilor de masă largi. La dezbatere participă pe de o parte „unilateralistii” — partizani ai unei dezarmări chiar și unilaterale — iar pe de altă parte, „multilateralistii”, care pledează pentru negocieri internaționale ce ar permite, prin acorduri de reciprocitate, scăderea nivelului forțelor militare din cele două blocuri. Chiar dacă nu a fost exprimată de cele mai multe ori în stradă, în Anglia tendința de retragere din jocul nuclear al supraputerilor este larg împărtășită”.

În *FRANȚA* — scria „The Economist” — „demonstrațiile de la Paris și din alte orașe au avut ca obiectiv probleme de dezarmare mai generale: demonștrării au cerut interzicerea bombei cu neutroni și folosirea fondurilor din bugetele militare pentru a ajuta țările „lumii a treia”.

La o stare de spirit similară se referă și publicația „Nouvel Observateur”, care apare la Paris. Revista a inițiat un sondaj internațional, realizat de Institutul Brulé-Ville Associés (Franța), cu concursul Institutului Sample (R. F. G.), Gallup (Marea Britanie), Nipo (Olanda). Publicația apreciază că „acest sondaj arată că în Europa occidentală tezele pacifiste au cîștigat o audiență considerabilă”.

În *OLANDA* atitudinea în favoarea apărării păcii beneficiază de sprijinul cvasiunanimității olandezilor în vîrstă de sub 45 de ani — constată în continuare „Nouvel Observateur” în baza sondajului re-

spectiv și adaugă: „pacifiștii obțin cel mai larg ecou. Se manifestă simpatie masivă pentru manifestațiile împotriva înarmărilor nucleare (79 la sută), sprijin larg pentru renunțarea la rachete cu rază medie de acțiune, în întreaga Europă”.

Spunînd un NU! tot mai ferm rachetelor nucleare în Europa, participanții la ampla mișcare pentru pace din țările continentului au cerut să se treacă în mod hotărît la negocieri în vederea realizării unor măsuri efective de dezarmare, în primul rînd de dezarmare nucleară.

„O majoritate copleșitoare a europenilor — arăta „The Economist” — consideră că negocierile privind reducerea înarmărilor sub un control adecvat constituie calea cea mai indicată pentru îmbunătățirea securității”.

Pretutindeni mișcarea pentru pace a cunoscut și cunoaște aportul credincioșilor aparținînd tuturor Bisericilor creștine și tuturor religiilor. Dintre numeroasele acțiuni organizate de ei sau la care au luat parte, cităm simpozionul dedicat dezarmării nucleare organizat la Amsterdam — Olanda între 22—27 noiembrie 1981 de către Consiliul Ecumenic al Bisericilor (cf. Service oecuménique de presse et d'information, an. 48, nr. 33 din 3 decembrie 1981, pp. 2—5). Ideea acestei întruniri s-a născut dintr-o rezoluție adoptată de Adunarea generală a C.E.B. în 1975 și dintr-o hotărîre adoptată în 1980 de Comitetul central. Episcopul John Habgood din Durham — Anglia a explicat că simpozionul la care au participat peste 30 de teologi, politicieni, diplomați, oameni de știință și activiști pe tărîm pacifist care au fost interogați de un comitet compus din 17 persoane, s-a dorit a fi nu „doar un răspuns la evenimentele din ultimele luni”, ci un prilej de a „prezenta... diferite puncte de vedere „într-o problemă de cea mai stringentă acuitate. În același timp el a atras atenția că „nu trebuie să se treacă rapid peste profundele adevăruri teologice care stau la baza condamnării cursei înarmării atomice”.

La rîndul său, dr. Philip Potter, secretarul general al C.E.B. și-a exprimat nădejdea că întrunirea va putea „întări voința conducătorilor și popoarelor din lumea întreagă de a pune capăt nebuneștii acumulări a armelor ucigăse și sinucigăse. Potrivit opiniei sale, „nu există nici o justificare morală pentru dezvoltarea armelor nucleare. E de la sine înțeles că toți creștinii au datoria să nu fabrice sau să nu folosească armele nucleare”.

Un alt participant, pastorul Coffin, a declarat că „a fabrica sau a deține arme nucleare este la fel de abominabil ca și a cumpăra sau a poseda sclavi”. Marile puteri, a continuat el, nu ar trebui să se arate doar „dispușe să negocieze”, ci de asemenea că „sînt gata să dezarmeze” luînd măsurile adecvate.

Romano-catolicul Edward Schillebeeckx s-a referit la aspectele teologice a cursei înarmărilor și a arătat că „Bisericile creștine, de acord cu misiunea lor profetică de pace și cu activitatea lor pasă

în slujba dreptății globale, pot să ia o decizie teologic responsabilă și să încurajeze primul pas îndrăzneț — ca punct de plecare — al dezarmării nucleare unilaterale, e adevărat dificil dar nu fără speranța teologică că va da rezultate" (rev. Com-Nuovi tempi, Roma, nr. 41 din 6 decembrie 1981, p. 1).

Comitetul celor 17 apoi a redactat un raport final în care, deși caracterizează situația actuală în culori „sumbre”, nu ezită să indice existența destulor „semne de speranță”, între ele „opoziția populară crescândă contra armelor nucleare în numeroase țări”. În continuare comitetul a declarat despre arma nucleară că reprezintă „un nou element primejdios în lunga istorie a beligeranței, concept ce nu trebuie să mai fie considerat acceptabil într-o lume mintuită de Hristos”. În fine a adresat un indemn stăruitor către toate Bisericile și toți creștinii „să joace un rol responsabil în sinul diferitelor mișcări de luptă contra armelor nucleare”, să denunțe ca „ilegală producerea, deținerea și utilizarea armamentelor, ceea ce constituie o crimă contra umanității”, să acorde „prioritate absolută instaurării unui climat de încredere între națiuni și popoare și elaborării unei pastorale eficace destinată să învingă cinismul, deznădejdea și indiferența generală, să demaște egoismul deghizat adesea în realism...”

Simpozionul organizat de Consiliul Ecumenic al Bisericilor la Amsterdam s-a înscris în șirul a numeroase manifestări din Europa mai ales, dar și din alte continente, îndreptate contra primejdiei înarmărilor atomice. Într-un asemenea context, de tot mai amplă sensibilizare a opiniei publice, inițiativele de pace ale României, ale Președintelui ei, au dobândit semnificație cu totul aparte. Mai presus de orice, acțiunile poporului și patriei noastre pentru salvagardarea păcii, au evidențiat valoarea concepției solidarității depline cu toate popoarele din Europa și din lumea întreagă, necesitatea de a acționa unite, pînă nu va fi prea târziu, pentru salvarea bunului celui mai de preț al omenirii, viața însăși, odată cu ceea ce, după milenare strădănituri, s-a înfăptuit — ca bun al tuturor oamenilor — întru propășirea civilizației și a culturii.

INTEMEIEREA BISERICII ȘI PRIMELE COMUNITĂȚI CREȘTINE *

Istoria lui Iisus nu se încheie cu preamărirea Sa, învierea și reîntoarcerea la Tatăl, El și Tatăl din cer fiind una. Ucenicii devin propovăduitorii sculării Sale din morți și ai Evangheliei pe care a adus-o.

La început însă nu se îndepărtează de Ierusalim ci rămân mai mult aici, știind că au de îndeplinit o misiune importantă. Și pentru că li s-a descompletat numărul prin trădarea lui Iuda, primul lucru pe care îl fac e să găsească un nou apostol, ceea ce înseamnă „trimis”. Împreună cu alți peste o sută dintre cei care „au văzut și au crezut” în Iisus, aleg prin tragere la sorți pe Matia. Astfel prima comunitate de adoratori ai lui Hristos dobândește conștiința unui rost aparte.

Aceasta le apare mai clar la cincizeci de zile după înviere când fiind adunați la un loc cu Maria, mama lui Iisus, se simt toți cuprinși de nesfârșit avânt, de „Duhul” lui Dumnezeu care le insuflă curajul, puterea și priceperea de a porni în lume ca să mărturisească pe Domnul și Învățătorul lor. În ziua când s-au petrecut acestea evreii prăznuiau Rusaliile și mulți veniseră la Templul din Ierusalim, de pretutindeni, și nu numai „fiii lui Israel”, ci la fel „prozeliți”, adică simpatizanți ai Legii mozaice. Lor li se adresează atunci ucenicii lui Iisus prin Petru a cărui propovăduire inspirată de dumnezeiesc Duh este înțeleasă chiar și de cei care nu cunoșteau aramaica vorbită de apostoli: „... Bărbați israeliți, ascultați cuvintele acestea: Pe Iisus Nazarineanul, bărbat adevărat între voi de Dumnezeu, prin puteri, prin minuni și prin semne pe care le-a făcut prin El Dumnezeu în mijlocul vostru, precum și voi știți, pe Acesta, după sfatul cel rinduit și după știința cea dinainte a lui Dumnezeu, voi L-ați luat și, pironindu-L, prin minile celor fără de lege, L-ați omorât, pe care Dumnezeu L-a înviat... căruia noi toți sintem martori...” (Faptele Apostolilor 2, 22—24 și 32).

* Paginile de față sint continuarea materialelor publicate în nr. 10—12/1981 și 1—3/1982.

La auzul unor asemenea vorbe, pe mulți îi cuprinde uimirea și în același timp părerea de rău. „Ce trebuie să facem?” întrebă ei. „Pocăiți-vă și să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor și veți primi darul Duhului Sfânt”. Astfel se botează ca la trei mii de inși adăugându-se ucenicilor lui Iisus și întemeind vizibil Biserica, cuvânt care înseamnă „adunare a credincioșilor”.

Noua comuniune se întrunea zilnic pentru a asculta pe apostoli care vesteau tot ce i-a învățat Iisus. Apoi mergeau împreună la Templu pentru a se ruga și a lăuda pe Dumnezeu.

Într-o zi Petru și Ioan urcă la Templu: la intrare sînt oprîți de un paralizat din naștere care cere milostenie. „Argint și aur nu am, îi grăiește Petru, dar ce am, aceea îți dau; în numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, scoală-te și umblă! „Infirmul se pune pe picioare iar martorilor uimiți de cele întimplale Petru li se adresează astfel: „Bărbați israeliți, de ce vă mirați de acest lucru sau de ce stați cu ochii ațintiți la noi, ca și cum cu a noastră putere sau cucernicie l-am fi făcut pe acesta să umble? Dumnezeuul lui Avram și al lui Isaac, și al lui Iacov, Dumnezeuul părinților noștri a preamărit pe Fiul Său, Iisus, pe care... L-ați omorît, pe care însă Dumnezeu L-a înviat din morți și ai cărui martori sîntem noi... Prin credința în numele Lui s-a vindecat înaintea voastră acest paralizat pe care îl vedeți și îl cunoașteți... Deci pocăiți-vă și vă întoarceți ca să se steargă păcatele voastre”.

Propovăduirea apostolilor și faptele lor cîștigă inima multor inși care îmbrățișează credința în Iisus; învățătorii Legii, preoții Templului, fariseii, etc., toți cei care s-au împotrivit lui Iisus și pe care El n-a pregetat să-i condamne pentru fățarnicia lor, se ridică acum contra ucenicilor Săi văzînd în creșterea numărului creștinilor o mare primejdie.

Apostolii Petru și Ioan neliniștesc pe toți aceștia care, adunîndu-se în sinedriu, hotărăsc să-i închidă și apoi să-i judece. Întrebați în numele cui propovăduiesc și acționează, ei răspund: „Fiindcă noi sîntem astăzi cercetați pentru facere de bine unui om bolnav, prin cine a fost el vindecat, cunoscut să vă fie vouă tuturor, că în numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, pe care voi L-ați răstignit, dar pe care Dumnezeu L-a înviat din morți, întru Acela stă acesta sănătos înaintea voastră”.

Nevinovăția apostolilor era prea clară iar vindecarea bolnavului o faptă prea bună ca să motiveze condamnarea, așa încît sinedriul a trebuit să-i pună în libertate, nu însă înainte de a le impune tăcerea cu privire la cele întimplale, cum și renunțarea de a mai învăța în numele lui Iisus.

Apostolii își continuă însă misiunea ce le-a încredințat-o Hristos Mîntuitorul iar Biserica se dezvoltă neîntrerupt datorită zelului

lor. Ei propovăduiesc Vestea Bună, botează, săvîrșesc slujbele conștind din rugăciuni, imnuri sfinte, citiri și mai ales repetarea Cinei dinaintea patimilor Domnului cu „frîngerea pîinii” și gustarea de vin potrivit poruncii lui Iisus însuși de a face aceasta „întu amintirea” Sa. Intemeiază apoi noi comunități creștine pe seama cărora, neputînd fi ei prezenți pretutindeni, le rînduie episcopi, preoți și diaconi prin „punerea mîinilor”. Fiecare din acești slujitori bisericești împlinesc un rol bine precizat: episcopii conduc noile comunități, preoții numiți la început „prezbiteri” deoarece erau oameni vîrstnici săvîrșesc Cina Domnului în zilele de duminică, mai ales, corespunzătoare zilei cînd a înviat Iisus, învață, botează, etc. ..., iar diaconii ajută la mesele dragostei numite agape în jurul cărora se adună creștinii după ce se roagă, propovăduiesc și ei iar la nevoie chiar botează.

Un tablou al vieții primilor creștini ne este redat în cartea Faptele Apostolilor (2, 42—47): „... ei stăruiau în învățătura Apostolilor și în comuniune, în frîngerea pîinii și în rugăciuni. Și tot sufletul era cuprins de teamă, căci multe minuni și semne se făceau în Ierusalim prin Apostoli și mare frică li stăpînea pe toți. Iar toți cei ce credeau erau laolaltă și aveau toate de obște. Și își vindeau pămîntul și averile și le împărțeau tuturor, după cum avea nevoie fiecare. Și în fiecare zi stăruiau într-un cuget în templu și, frîngînd pîinea în casă, luau împreună hrana întu bucurie și întu curăția inimii, lăudînd pe Dumnezeu și avînd har la tot poporul. Iar Domnul sporea zilnic obștea celor ce se mintuiau”.

Succesele și greutățile începuturilor

Nu tot ce se leagă de începuturile creștinismului și Bisericii ne este deplin cunoscut. Dintre faptele asupra cărora avem informații amănunțite amintim alegerea și hirotonia primilor diaconi. Ei au fost șapte: Ștefan, Filip, Prohor, Nicanor, Timon, Parmena și Nicolae.

Ștefan era plin de credință și îndată ce a devenit diacon, își îndeplinește conștiincios serviciul la „agapele” fraților. Pe deasupra vorbește însuflețit, oricui are prilejul, despre Iisus înviat. Cînd unii evrei îl contrazic, el le dovedește că dreptatea este de partea sa, ceea ce îi atrage multă vrăjmășie pînă cînd, împărțîșind soarta Domnului, este adus înaintea sinedriului și condamnat la moarte prin ucidere cu pietre. E cel dintîi martir creștin, amintirea lui făcîndu-se imediat după Crăciun.

Alt diacon, Filip, mergînd din Ierusalim spre Gaza, întilnește pe marele dregător al Candachiei, regina Etiopiei, evreu la origine, care tocmai citea din profetul Isaia. Ajunse la locul unde se vorbește de un om care a fost pînă într-atîta umilit încît, fără să se împotrivească,

acceptă patimile și moartea. Cerind lămuriri, Filip îi arată că omul despre care vorbește profetul este Iisus. Profund emoționat, etiopianul înțelege că profețiile s-au împlinit, că mintuirea a venit și pentru el și astfel roagă pe Filip să-l boteze deoarece tocmai ajunseră lângă o apă.

Convertiri asemănătoare la creștinism devin tot mai numeroase. Vrednic de reținut este însă că din bună vreme ele nu se mărginesc la credincioșii evrei. Unul din primii creștini provenit din rindul păgînilor închinători la idoli este centurionul Corneliu din Cesareea, roman care avea sub stăpînirea sa 100 de ostași.

Odată cu aceasta în Biserică s-a pus problema modului cum trebuie procedat cu păgînii care doresc să se boteze: li se aplică obiceiurile evreiești de care primii creștini proveniți dintre evrei nu s-au despărțit încă, sau aceste obiceiuri nu sînt obligatorii neevreilor. A biruit părerea că obiceiurile evreiești nu sînt obligatorii neevreilor și astfel apar cei dinții creștini dintre păgîni, fără ca neînțelegerea pe asemenea temă să se stingă imediat.

Observăm deci că noua credință în Iisus Nazarineanul se extinde tot mai mult, în același timp ivindu-se însă și unele greutăți. Celor deja amintite li se adaugă apariția în rindul creștinilor a unor oameni necinstiți cum a fost de exemplu Anania și Safira ori Simon Magicianul. Anania și soția sa Safira devenind membri ai Bisericii își vînd țarina. Dar deși pretind că întregul cîștig „l-au pus la picioarele apostolilor”, doresc o parte din bani, înșelăciune considerată păcat grav și pedepsită crunt. Simon din Samaria apoi, după ce se ocupase cu vrăji, auzind propovăduirea lui Filip și văzînd că apostolii Petru și Ioan împărtășeau Sfîntul Duh punîndu-și mîinile peste cei botezați, cere să i se dea și lui puterea de a-și pune mîinile peste alții în schimbul unei sume de bani oferită apostolilor. Răspunsul lui Petru condamnă pentru totdeauna acest păcat: „Bani tăi să fie cu tine spre pierzare, căci ai socotit că darul lui Dumnezeu se agonisește cu bani”.

Contribuția lui Pavel din Tars

În istoria începuturilor creștinismului un loc aparte ocupă acela care va fi socotit apostol, fără să fi aparținut grupului celor 12 ucenici ai Domnului: Pavel. El se naște în Tars, oraș din Asia Mică, șapte sau opt ani după Iisus. Părinții săi erau evrei, implinitori riguroși ai Legii și tradițiilor mozaice. Tatăl trebuie să fi avut o stare bună de vreme ce a putut deveni cetățean roman.

Saul — cum s-a numit Pavel în copilărie — va rămîne în Tars pînă la 16 ani, apoi se duce la Ierusalim unde învață la școala vestitului dascăl Gamaliel devenind unul din cei mai „tari în Scrip-

tari" și infocat adept a Legii. Când împlinește aproximativ 25 ani se reîntoarce în Tars fără să fi avut ocazia de a întîni pe Iisus. Nu mult timp după aceea ajunge însă pînă aici vestea despre Iisus, faptele și învățătura Sa, ceea ce îl tulbură mult pe Saul, împlinitorul strict al Legii. Cine putea fi acest ins care își îngăduia să critice Legea și, în plus, să se considere Fiul lui Dumnezeu? E adevărat că profeții au vorbit despre Mesia, dar cum să-l consideri ca atare pe Iisus care nici măcar nu s-a ridicat contra romanilor ci pretindea dimpotrivă să fie iubiți, care n-a făcut altceva decît să rățăcească dintr-un loc într-altul însoțit de oameni fără căpătii și de femei cu nume rău?! De aceea cînd află despre moartea lui Iisus, Saul răsuflă ușurat. Nu trec însă decît cîteva luni cînd află că povestea cu Iisus nu s-a terminat, ci că ucenicii Săi îi continuă lucrarea vestind peste tot Evanghelia. Atunci Saul se hotărăște să se întoarcă la Ierusalim și să înfrunte pe adepții Răstignitului. Astfel este unul din cei care iau parte la uciderea lui Ștefan. Dornic să lupte pretutindeni și cu orice mijloace contra creștinilor și aflînd despre apariția lor în Damasc, pleacă aici, în fruntea unui grup de evrei zeloși.

*Numai că pe drumul spre Damasc conștiința prigonitorului Saul se luminează dintr-odată și înțelege că Iisus pe care voia să-l ucidă a doua oară este cu adevărat Fiul lui Dumnezeu. Ajunge la Damasc complet schimbat și se botează devenind el însuși creștin.

Înîmplarea aceasta bucură pe creștini dar întristează pe evrei care vor căușa să-l ucidă, văzînd în acest proaspăt „martor al lui Iisus” provenit din rîndurile lor, pe acela care le poate face mai mult rău decît chiar ucenicii Domnului. Scapă cu greu din Damasc și merge la Ierusalim unde doar ajutorul primit de la noii săi frați îl feresc de mînia evreilor. După ce stă puțin aici în preajma apostolilor care îl înconjoară cu multă dragoste, Saul devenit acum Pavel, pleacă la Tars.

În acest timp Evanghelia se răspîndește neîncetat propovăduindu-se atît evreilor cît și păgînilor. Unul din orașele în care cîștigă mulți adepți este Antiohia, capitala Siriei. Pentru sprijinirea comunității de aici apostolii hotărăsc să trimită pe Barnaba care constată repede că lucrul ce-l avea de împlinit îi întrece puterile. Atunci se gîndește să-l ia ca ajutor pe Pavel, ceea ce el acceptă. Astfel începe lucrarea apostolică a lui Pavel care dîndu-și seama ce cîmp larg de misiune oferă lumea păgînă din imperiul roman, pornește însoțit de Barnaba într-o serie de lungi călătorii incununate fiecare cu întemeierea unor noi comunități creștine.

După o primă călătorie prin Asia Mică, Pavel și Barnaba se întorc la Antiohia unde comunitatea fraților, deși devenise mai mare, era frămîntată de aceeași întrebare care și-au pus-o alții înainte: este creștinismul o simplă ramură a religiei mozaice sau o credință

nouă?; paginii care îmbrățișează creștinismul trebuie să respecte rânduialile și tradițiile evreiești?

Pavel și Barnaba se împotrivesc acelor care socoteau obligatorie împlinirea Legii devenită cu încetul „veche”, dar nu hotărăsc singuri nimic ci pleacă la Ierusalim spre a supune cauza apostolilor. Numai că și la Ierusalim apăruseră aceleași frământări. În aceste condiții se întrunește pentru întâia dată un sinod, sinodul apostolic (anul 50 d. Hr.). Hotărîrea adusă în comun este transmisă comunității din Antiohia printr-o scrisoare care arată: „Am auzit că v-ați tulburat spunîndu-vă unii, fără să fi avut porunca noastră, că trebuie să vă tăiați împrejur și să păziți Legea. Păruț-s-a deci Duhului Sfînt și nouă să nu vi se pună nici o greutate în plus în afară de cele ce sînt necesare: să vă feriți de cele jertfite idolilor și de sînge și de animale sugrumate și de desfriu, de care păzindu-vă bine faceți. Orice alte rînduiri vechi nu vă sînt obligatorii” (Faptele Apostolilor 15, 24—29). Prin hotărîrea adoptată, porțile Bisericii se deschid larg păgînilor, de acum înainte „ne mai existînd iudeu sau elin, barbar sau scit” (Galateni 3, 28; Coloseni 3, 11). De asemenea s-a arătat clar cine este mai mare în Biserică și cui îi revine dreptul să aducă hotărîri: sinodul.

Aflînd de cele hotărîte în sinodul apostolic, creștinii din Antiohia se liniștesc așa încît Pavel, de astă dată singur, își poate continua călătoriile misionare sigur că în urma sa viața comunității se va dezvolta normal. Iată-l deci străbătînd Asia Mică și Macedonia pînă cînd ajunge în Grecia. După cîteva popasuri se oprește mai mult timp la Atena unde are loc prima întîlnire directă a Evangheliei cu înțelepciunea elenă. La început propovăduirea lui Pavel este primită cu neîncredere și el însuși considerat „semănător de cuvinte”, „vestitor de dumnezei străini”. Cunoscător al filozofiei și mentalității ateniienilor, Pavel găsește modul potrivit de a li se adresa și astfel pe mulți îi cîștigă de partea sa. „Bărbați atenieni, sună cuvîntarea Apostolului rostită în Areopag, văd că sînteți foarte evlavioși, căci străbătînd cetatea voastră și privind locurile voastre de închinare, am aflat și un altar pe care era scris: Dumnezeului necunoscut. Deci pe Cel pe care voi, necunoscîndu-L, Îl cinstiți, pe Acesta Îl vestesc eu vouă”.

De la Atena, Pavel pleacă la Corint unde, stă cam doi ani și jumătate înființînd o puternică Comunitate și apoi prin Efes la Ierusalim și Antiohia. În Efes zăbovește vreme mai îndelungată deoarece aici închinarea la idoli era în floare. Cum zeița Artemis, pe care romanii o numeau Diana, se bucura de multă cinstire, Apostolul îi denunță cultul și mai ales imoralitatea decurgînd din acesta. Așa ajunge să predice împotriva idolatriei și desfriului, în favoarea

vieții familiale: „Bărbaților iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica. Femeilor, supuneți-vă bărbaților ca Domnului. Supuneți-vă unul altuia, întru frica lui Hristos”.

Nu puțini au fost cei care au ascultat și urmat înțeleptele sfaturi apostolești. Ele n-au fost însă pe placul vinzătorilor de statui ale Diane — Artemis care au rămas fără clienți. Răzmerița pe care au provocat-o, au obligat pe Pavel să părăsească Efesul.

Fiind încă la Efes, un creștin venit din Corint i-a adus lui Pavel vestea că în noua comunitate de aici au izbucnit neînțelegeri. Pentru că nu putea merge imediat, să le potolească, trimite o scrisoare în care spune: „Mi-a venit știre că la voi sînt certuri și dezbinări, că fiecare dintre voi zice: Eu sînt al lui Pavel, iar eu sînt al lui Apolo, iar eu sînt al lui Chefa, iar eu sînt al lui Hristos! Oare s-a împărțit Hristos? Nu cumva s-a răstignit Pavel între voi? Sau fost-ați botezați în numele lui Pavel? Lăsați de-o parte dezbinările și fiți una în Hristos Domnul. Nimeni nu poate pune altă temelie, decît cea pusă, care este Iisus Hristos”.

Pentru ca să asigure unitatea Bisericii, Pavel lasă în toate comunitățile episcopi care să le conducă și să preîntîmpine posibilele dezbinări, ca cele din Corint. Lor și restul credincioșilor nu va osteri să le recomande: „Umblați cu toată smerenia și blîndețea, cu îndelungă-răbdare, îngăduindu-vă unii pe alții, în iubire, silindu-vă să păziți unitatea Duhului, întru legătura păcii. Este un singur trup și un singur Duh, precum și chemați ați fost la o singură nădejde a chemării voastre. Este un Domn, o credință, un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, care este peste toate și prin toate și întru noi toți...”

Rezultatele propovăduirii lui Pavel și a numeroșilor ucenici pe care i-a lăsat pretutindeni unde a umblat, stîrnesc minia acelor care l-au ucis și pe Iisus. Este deci prins și adus înaintea autorităților. Fiind cetățean roman, el cere însă să fie judecat la Roma, lucru care i se aprobă și astfel e trimis sub escortă în capitala imperiului (anul 58 d. Hr.).

După o călătorie pe mare însoțită de peripeții nesfîrșite, ajunge la Roma unde exista deja o mică comunitate creștină formată din aceia care apucaseră deja să audă despre Iisus. În așteptarea procesului, Pavel propovăduiește Evanghelia și mulți se botează.

Anii din urmă ai Apostolului ca și istoria comunității din Roma nu ne sînt prea bine cunoscute. Tradiția spune că în capitala imperiului a ajuns și apostolul Petru. Sigur este doar că răspîndirea religiei creștine în chiar inima imperiului a trezit neliniște așa încît, aici ca la Ierusalim, fură luate măsuri aspre de pe urma cărora mulți au avut de suferit. Tot din tradiție aflăm că Pavel și Petru fură martirizați, unul în anul 67, altul în anul 64, dar în aceeași zi de 29 iunie, pe vremea împăratului Nero.

Activitatea ucenicilor lui Iisus

Restul apostolilor s-au răspândit de asemenea în lumea largă și, deodată cu ei, Vestea cea Bună. Plecarea lor din Ierusalim a coincis — între altele — cu înăsprirea ocupației romane care, urmare continuilor revolte a evreilor, a dus la dărîmarea Templului în anul 70 d. Hr. și uciderea unei mari părți a populației. În această vreme drumuri bătătorite de caravane străbăteau Asia Mică, Asia centrală, nordul Africii. Pe un astfel de drum pornește Toma și ajunge în India. Apostolul Andrei predică la început în zona Mării Egee, apoi se îndreaptă spre Scitia și ajunge în părțile Dobrogei noastre de astăzi, ba chiar la nord de Marea Neagră. De numele evanghelistului Marcu se leagă comunitatea din Alexandria Egiptului.

Despre activitatea apostolilor ne vorbește doar tradiția. Se pare că aproape toți au sfârșit de moarte silnică mărturisind pe Hristos. Sigur este însă că fiecare a împlinit porunca dată de Învățătorul lor: „Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată făptura” (Marcu 16, 15).

Doar unul dintre apostoli va trăi cel mai mult, „ieșind vorba între frați că nu mai moare” (Ioan 21, 23): este apostolul Ioan. Se pare că împlinind dorința lui Iisus (Ioan 19, 27), a stat la Efes în preajma micii Sale pînă la adormirea ei. Fiind ultimul supraviețuitor al grupului de 12 apostoli, este rugat să scrie despre ce a văzut cu privire la Iisus. Astfel întocmește el evanghelia cunoscută ca fiindu-i autor și la sfîrșitul căreia precizează: „... Sint și alte multe lucruri pe care le-a făcut Iisus și care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că lumea aceasta n-ar cuprinde cărțile ce s-ar fi scris” (Ioan 21, 25).

Anii din urmă ai vieții i-a petrecut în insula Patmos. Aici a întocmit cartea numită „Apocalipsa” în care găsim ecourile persecuției dezlănțuite de împărații romani contra creștinilor. Moare către anul 100 la Efes unde s-a putut reîntoarce într-un moment de relativă liniște pentru Biserică.

Viața Bisericii în perioada următoare apostolilor

Deodată cu moartea apostolului Ioan, Biserica trece din primul veac de existență într-al doilea. Viața creștinilor nu este din cele mai simple și ușoare, ei avînd de înfruntat împotrivirea nu numai a susținătorilor Legii vechi, ci mai ales a împăraților Romei și reprezentanților lor. Deși oficial nu se pornise încă o prigoană contra închinătorilor lui Iisus, conducătorii imperiului le impun anumite obligații pe care nu le pot accepta. Astfel din timp în timp toți cetățenii sînt siliți să aducă jertfe zeităților păgîne ori cei care erau luați în armată să participe la acțiunile războinice ale imperiului; creș-

tinii refuză însă așa ceva, fie pentru că nu cred în idoli, fie pentru că sînt pentru pace și înfrățire.

Reacția stăpînitorilor vremii nu întîrzie. Este adevărat că nu se emite încă o lege precisă. Totuși față de comportarea creștinilor, guvernatorii provinciilor iau măsuri, cîteodată din cele mai aspre.

Despre incurcătura în care se află oficialitățile mărturisește scrisoarea lui Pliniu cel Tânăr, guvernatorul Bitiniei din Asia Mică, adresată în 111 d. Hr. împăratului Traian. Pliniu spune că în Asia Mică se găsesc mulți creștini, la orașe și la sate, bătrîni și tineri, bogați și săraci. Pînă atunci a tradus în fața justiției pe cei ce refuzau să jertfească idolilor. Ei devin însă tot mai numeroși, priatru ei aflîndu-se buni cetățeni, persoane respectabile care n-au încălcat niciodată legile. Va trebui oare să-i judece doar pentru că refuză să aducă jertfe idolilor, pentru că se declară creștini? Iată problema pe care Pliniu o pune împăratului Traian. Acesta răspunde în felul următor: „Creștinii, spune el, nu trebuiesc urmăriți, doar dacă sînt denunțați, atunci e necesar, să se constate în ce cred. Dacă există dovezi că cineva e creștin, va fi îndemnat să renunțe la credința sa. Cel care însă se numește creștin și nu vrea să jertfească zeilor, să fie pedepsit”.

Răspunsul e destul de curios. Spunînd că adepții lui Iisus nu trebuiesc urmăriți, împăratul se declară de partea lui Pliniu după care mulți creștini erau buni cetățeni. Dar el poruncește să fie pedepsiți aceia care, anchetati în urma unui document, nu vreau să renunțe la numele și credința lor. În fond Traian arată că împărtășește părerea, răspîndită atunci, că simplul fapt de a fi cineva creștin impune aplicarea de pedepse.

Cum s-a ajuns la persecutarea creștinilor de către păgîni, de împărății Romei și împuterniciții lor? După anul 100 situația imperiului se înrăutățește văzînd cu ochii, nu numai sub raport politic, ci în același timp cultural și moral. Însăși mărimea lui devine pricină a slăbiciunii, deoarece granițele foarte largi sînt greu de apărut. În Răsărit cît și în Apus popoarele supuse aspiră la independență. Ca și în cazul evreilor, imperiul intervine cu forța, metodă dovedită pînă la urmă ineficace. Ostașii romani înșiși se simt obosiți de atîtea războaie și din ce în ce mai puțin dispuși să-și sacrifice viața în țări foarte depărtate de locurile natale.

Întinderea imperiului apoi pune pe romani în contact cu felurite culturi și religii, fiecare exercitînd asupra lor o anume influență. Sub raport religios cultele păgîne din Răsărit se arată deosebit de atrăgătoare. Întîlnirea cu atîtea tradiții și credințe duce în cele din urmă la generalizarea scepticismului. Deoarece nici o religie nu mai prezintă încredere, numeroși înși se lăsau prinși în mrejele superstiției. Izbucnirea unui incendiu, bunăoară, este explicată prin aceea că s-a săvîrșit o crimă; pierderea unui război prin aceea că nu s-au adresat destule rugă zeului Marte. Confuzia este mare și provoca grave

nemulțumiri în rindul oamenilor, cu atât mai exasperați cu cât neîntreruptele războaie duc la sărăcirea acelor care trebuiau să le suporte.

Trebuia deci găsit un țap ispășitor. În asemenea condiții autoritățile încep să arunce vina din ce în ce mai mult pe creștini care refuză să invoce zeli și doresc pacea nu războiul. Mulți apoi voiau ca poporul roman să-și redobândească forța morală și unitatea, în care scop fac sporit apel la respectarea vechilor tradiții și divinități. Încă odată, însă, ca unii ce împărtășeau alte convingeri, creștinii atrag minia asupra lor. Iată o serie de împrejurări care explică măsurile luate contra adoratorilor lui Iisus, unele cu caracter restrâns, la început, altele întemeiate pe legi adoptate de-a lungul vremii, până când împăratul Constantin cel Mare le-a pus tuturor capăt.

Continuatorii lucrării apostolilor

Încă fiind în viață, dar mai ales pe măsură ce apostolii dispar unul după altul, locul lor este luat de cei pe care înșiși i-au ales să le continue lucrarea. Meritul le este foarte mare, prin ei păstrându-se și transmițându-se intact mesajul evanghelic. Aceștia sînt episcopii hirotoniți chiar de apostoli, apoi urmașii lor, toți constituind un lung șir ce ajunge pînă în zilele noastre. Unul dintre urmașii apostolilor este Clement numit „Romanul” pentru că a fost episcop în capitala imperiului (92—101 d. Hr.). De la el a rămas o scrisoare adresată creștinilor din Corint unde, întoemai ca pe vremea lui Pavel, au izbucnit neînțelegeri, de astă dată deoarece unii voiau să-și alunge episcopul. Iată cum îi povățuiește Clement: „Iubiți frați, voi cunoașteți istoria creștinismului. Dumnezeu a trimis pe Iisus, care la rîndul Său a trimis pe apostoli iar aceștia au rînduit episcopi pentru a păstra credința și unitatea comunităților. În scopul prevenirii neînțelegerilor și dezordinei, apostolii au stabilit ca doar cînd episcopii mor să fie aleși alții spre a-i înlocui. Drept aceea a alunga un episcop înseamnă a încălca regula stabilită de apostoli și a atinge unitatea Bisericii. Supuneți-vă deci episcopului vostru întărind astfel unitatea Bisericii”.

Alt urmaș al apostolilor este Ignatie, episcopul Antiohiei, capitala Siriei (în jurul anului 100 d. Hr.). De la el au rămas mai multe scrisori bogate în mărturii privitoare la viața comunităților creștine din acea vreme.

Ignatie consolidează Biserica antiohiană hirotonind, după exemplul apostolilor, preoți și diaconi care să-l ajute în activitatea sa pastorală, primi la oficierea liturghiei și instruirea credincioșilor, ceilalți la botezuri, agape, colecte, etc. Atunci, ca totdeauna dealtfel, în centrul vieții unei comunități se afla săvîrșirea Euharistiei. Doar

că ea nu mai are loc în sinagogă, ca în primi ani după Iisus. Modelul este însă același, cu rugăciuni și imnuri ce iau amploare pe măsura pietății credincioșilor.

Episcopul Antiohiei își adună obștea într-o încăpere mare. Încomjurat de preoți, „fringe piinea” deodată cu ei, apoi o dă diacônilor s-o împartă credincioșilor.

Celor care voiesc să devină următori ai lui Iisus, le propovăduiește și îi botează împreună cu întreaga lor casă. Își instruiește cu sîrg fiii duhovnicești și le tilcuiește pe larg învățătura creștină. Pentru că doritori s-o cunoască sînt mulți, însărcinează pe preoți cu aceeași misiune și chiar pe diaconi.

În jurul său se află întreaga comunitate. Despre obligația de a sta uniți împrejurul episcopului, el le vorbește deseori. Episcopul este acela care răspunde înaintea lui Iisus de credincioșii proprii. Unitatea cu episcopul, precum era înainte cu apostolii, asigură fiecărui creștin unitatea cu Iisus și cu ceilalți frați.

Activitatea neobosită a lui Ignatie devine curînd supărătoare pentru cei care considerau primejdioasă învățătura propovăduită de el. Este prins și condamnat la moarte, dar judecătorul hotărăște să fie executat la Roma. Însoțit de paznici, este trimis spre capitala imperiului. Popasurile impuse de lungul drum ce trebuia parcurs, devin tot atîtea prilejuri de întîlnire cu creștinii localităților pe unde trecea. La Smirna întîlnește pe episcopul Policarp, altă mare figură a Bisericii. Amîndoi se întăresc în credință și se mîngăie reciproc. Soarta le va fi asemănătoare mărturisind cu singele lor pe Hristos. Întreaga Biserică era atunci mărturisitoare și fiecare creștin era convins că Iisus stă alături de ei, că nu-i părăsește și că îi întărește în suferință. Convingerea aceasta o avea puternică și Ignatie, doritor pe de-asupra s-o împărtășească tuturor.

De aceea el scrie din Smirna la trei comunități îndemnînd membrii lor să rămînă credincioși și uniți în siguranța că Iisus este cu ei. „Sînt dus spre moarte, spune el, dar nu-mi pare rău; dimpotrivă sînt bucuros că astfel ajung mai repede la Domnul”.

Creștinilor din Roma le scrie cerîndu-le să nu-și facă griji din pricina lui și mai ales să nu intervină în favoarea sa. „Cît este de frumos, zice el, să fii în această lume ca un soare ce apune spre a răsări în aurora lui Dumnezeu! Mi-e teamă ca dragostea ce îmi purtați să nu-mi dăuneze. Nu mă împiedecați să întîlnesc pe Dumnezeu. După cum sămînța de grîu trebuie să fie măcinată spre a deveni plîine, la fel eu doresc să mor spre a fi adus jertfă bineplăcută lui Dumnezeu”.

Din Troa, unde mai face un popas, trimite alte scrisori cîtorva comunități și la fel lui Policarp. Apoi drumul îl duce direct la Roma unde îndură moarte de martir în anul 117.

În vremea aceasta creștinii dintr-un oraș — căci aici era povăduită mai ales Evanghelia din motive practice, locuitorii satelor („pagus” în latinește) rămânând încă închinători la idoli, adică păgini — formau o comunitate bine organizată. Nimeni nu putea fi creștin fără să aparțină uneia din aceste comunități numite Biserici. Fiecare își cunoștea frații și surorile cu care împărtășeau aceeași credință, toți fiind îndrumați de un episcop.

Ignatie nu ostenește defel să vorbească despre importanța acestor legături strînse între creștini, despre unitatea lor. Pentru el o comunitate este asemănătoare corului în care toți cîntă același imn închinat lui Dumnezeu, sau unui grup aflat în călătorie și care urmează povețele călăuzei. Stăruința lui Ignatie în această privință, și nu doar a lui, avea un anume rost căci creștinii au început să înțeleagă că a iubi frații și surorile în Hristos nu este așa de ușor. Cîteodată, spre pildă, ambiția și invidia provocau neînțelegeri în sinul comunităților făcîndu-i pe conducătorii lor să-și dea seama de primejdia dezbinărilor. De aceea credincioșii se străduiau ca prin toate mijloacele să rămînă uniți între ei, să țină seama de nevoile tuturor, nu numai a celor de aproape, dar chiar și a celor de departe.

Astfel diferitele comunități au început să țină legătura între ele fie prin scrisori, fie prin frații care erau trimiși în misiune. Dar nu numai misionarul ajuns într-un oraș era primit cu nesfîrșită dragoste, ci chiar și simplul creștin sosit undeva cu treburi personale se bucura de caldă ospitalitate. De aici conștiința apartenenței la o mare familie în care fiecare se simțea apropiat celuilalt. Oricine s-ar fi nimerit într-un loc unde existau creștini, găsea ușa caselor deschisă, masa întinsă spre îndestulare și inimi însetate de vești privind restul fraților. Repede apoi se adunau cei dimprejur și împreună își împărtășeau bucuriile sau durerile, preocupările legate de viața Bisericii.

Creștinul care aduce vești din altă comunitate juca un rol important în viața acestei Biserici locale. Toți vroiau să afle mesajul său, să-l cunoască personal, să vorbească cu el.

Cîteodată aceste vești se refereau la cîte un martir și la persecuțiile stîrnite de împărații Romei și reprezentanții lor. Dîsigur era pricină de întristare, dar mai ales de preamărire a lui Dumnezeu care, în ciuda încercărilor, ajuta Biserica să crească. După ce comunitatea asculta noutățile aduse, începea să se roage. Oaspetele se simțea ca între ai săi. Chiar dacă Bisericile din diferitele orașe se rugau întrun fel aparte, ele săvîrșeau un ritual identic, mai ales cel al Euharistiei. Și dacă creștinii trăiau departe unii de alții, ei se străduiau să păstreze neatins lăsamîntul apostolilor, tradiția primită de la Iisus însuși.

Pînă în zilele noastre, oriunde te-ai duce, îți este ușor să participi la Sfînta Liturghie, indiferent în ce limbă este săvîrșită, căci ea

este pretutindeni aceeași. Să nu uităm că datorăm aceasta creștinilor de odinioară, strădaniei lor de a păstra unitatea Bisericii.

Ignatie al Antiohiei face parte dintre vechii creștini doritori să păstreze unitatea Bisericii pe care o vedea exprimată nu numai în rugăciune, în cadrul Euharistiei, ci și în viața de toate zilele, în ajutoarele bănești pe care și le dădeau unii altora când cineva se afla în lipsă.

Asia Mică era atunci una din părțile lumii în care numărul creștinilor a crescut cel mai mult și unde amintirea apostolilor era mai vie. La Smirna trăia un vrednic martor al tradiției apostolice: episcopul Policarp, despre care am arătat că a fost întâlnit de Ignatie când era dus în lanțuri la Roma. Cam prin anul 160 n-au mai rămas decât câțiva fericiți auzitori ai propovăduirii apostolice. Unul dintre ei este tocmai Policarp, ucenic al apostolului Ioan. Oricine putea își îndrepta pașii spre Smirna pentru a se înțelepți de la el.

Numai că asemenea popularitate a stîrnit mînia închinătorilor la idoli care hotărîsc să-l piardă. Aducîndu-l înaintea scaunului împărătesc de judecată, îl invinuiesc astfel: „Iată pe cel socotit învățătorul Asiei, distrugătorul zeilor noștri, care îndeamnă peste tot să nu-i cinștim și să nu le aducem jertfe. Să fie ucis și Biserica se va risipi! „Reprezentantul Romei îl cercetează pe Policarp și încearcă să-l convingă a jertfi idolilor. Față de neînduplecarea sa, decide să fie ucis prin ardere în public. Liniștit, Policarp se dezbracă singur și se îndreaptă bucuros spre rugul aprins, știind că își dă viața pentru Hristos. Cuprins de flăcări rostește o rugăciune care întărește și mîngîie pe toți creștinii prezenți: „Părinte al preaiubitului și binecuvîntatului Tău Fiu, Iisus Hristos, prin care Te-am cunoscut, îți mulțumesc că m-ai socotit vrednic de această zi și această clipă, făcîndu-mă părtaş cu mărturisitorii Tăi la jertfa lui Iisus Hristos. Primește această jertfă adusă mării Tale, celei a lui Iisus Hristos Fiul Tău și a Sfîntului Duh. Amin“. Astfel se sfîrșește printr-o cutremurătoare mărturisire viața aceluia care a cules mesajul creștin de pe buzele apostolului Ioan pentru a-l păstra și transmite întregii Biserici.

Nu doar în Asia Mică unde creștinii erau cei mai numeroși, ci chiar și în Apus izbucnesc pe vremea aceea singeroase persecuții. Una din ele s-a îndreptat împotriva comunităților din Viena și Lyon, două localități care țineau de Galia, Franța de astăzi.

În vara anului 177 s-a organizat la Lyon o mare sărbătoare în cinstea împăratului constînd din jocuri și jertfe. Potrivit obiceiului vremii jertfe se aduceau pînă și statuii împăratului. Creștinii n-au voit să ia parte la festivități, ceea ce dezlănțui mînia păgînilor. Zmulși din case, cincizeci sînt tirîți în piață, judecați sumar și aruncați în temniță. La proces acuza cea mai gravă fu că nu cinștesc zeii, că trăiesc imoral și că din pricina lor multe rele se abat asupra orașului. Față de asemenea invinuiri nedrepte, un binevoitor se pre-

zintă să-i apere, dar dovedit el însuși creștin, împărtășește aceeași soartă. Primejdia e mare și în fața ei unii încep să se clatine. „Putem declara că nu sintem creștini, își spun zece dintre ei, jertfim împăratului și ne reîntoarcem în sinul Bisericii”. Ceilalți însă îi îndeamnă: „Fraților, nu vă dați seama că trădați pe Hristos și faceți rău Bisericii? Păgînii ne privesc și dacă nu ne mărturisim credința chiar cu prețul vieții, cum se vor mai întoarce ei la Hristos? Ceilalți creștini nu vor fi oare descurajați de exemplul vostru? Gîndiți-vă la mîntuirea sufletului și la răsplata pe care vă va da-o Iisus dacă muriți pentru numele Său! „Indemnul nu rămîne fără rezultat și astfel, ziua următoare, toți laudară și mărturisiră pe Iisus înaintea prigonitorilor. Unii fură arși de vii, alții dați fiarelor.

În chip deosebit este martirizat Attala, creștin de frunte al comunității din Lyon. Adus în circ spre a fi dat fiarelor, este obligat să înconjure arena cu o tablă atîrnată de gît pe care scria: „Attala este creștin”. Zbirii credeau că îl umilesc, dar el se simțea mîndru. Pe cînd spectatorii nu conteneau să-i ceară moartea, cineva s-a apropiat de guvernator avertizîndu-l că Attala este cetățean roman. De nevoie spectacolul e întrerupt și începe din nou procesul după procedura rezervată supușilor Romei. Acuzatului se alătură însă medicul Alexandru, care îl învață cum să răspundă interogatorului. Declarîndu-se el însuși creștin, este de asemenea arestat. Attala și Alexandru sînt amîndoi condamnați și mor sfîșiați de fiare în circ sub ochii păgînilor.

Împotrivirea față de noua credință și prigoanele despre care am vorbit pînă acum veneau din partea unor reprezentanți ai împărăției și a păgînilor simpli. Iată însă că de la o vreme, după anul 150, creștinismul începe să intereseze și pe unii păgîni culti, filozofi și scriitori. Lucrările pe care ei se apucă să le întocmească criticînd creștinismul arată importanța pe care o dobîndește acesta, dar totodată intrarea într-o altă fază deosebit de primejdioasă pentru Biserică.

Primul care se ridică împotriva vieții și învățăturii creștinilor este Fronton, dascălul viitorilor împărați Lucius Verus și Marcu Aureliu. La cererea senatului roman el scrie o carte plină de învinuiri pe cît de absurde, tot pe atît de răspîndite atunci. Creștinii, pretindea Fronton, duc o viață condamnată în toate privințele; la adunările lor beau și mîncă peste măsură, se îmbată și săvîrșesc lucruri rușinoase. Credința lor este absurdă și nu merită măcar să fie băgată în seamă.

Aproape la fel, dar presărînd în lucrările lui mai mult venin, scrie Lucian de Samosata care ia în deridere pe creștini ironizîndu-i și caricaturizîndu-le felul de a trăi și de a se ruga. Pentru el cinstitorii lui Iisus sînt niște naivi pe care nu trebuie să-i iei în serios.

Alta este părerea lui Cels. Iubitor al culturii păgîne el începe prin a le studia doctrina și morala. Compune apoi o carte în care

respinge creștinismul pe motiv că se opune gândirii clasice, mai ales celei grecești.

Față de criticile scriitorilor păgini, creștinii sînt obligați să răspundă, ceea ce îi face să-și adîncească credința proprie și astfel învățătura și viața lor să poată fi mai bine cunoscute.

Printre cei care au îmbrățișat atunci noua religie s-a numărat filozoful Iustin ajuns unul dintre cei mai cunoscuți scriitori creștini. S-a născut în Iudeea din părinți păgini care au avut grijă să-i dea o educație aleasă trimițindu-l la școlile înalte ale vremii. Minte luminată și fără prejudecăți, el n-a fost mulțumit cu învățătura ce i-au dat dascălii săi. În mod special a manifestat rezerve față de calomniile puse în sarcina creștinilor. Este cu neputință, își zicea el, ca niște oameni atît de atenți unii față de alții să comită păcatele ce li se pun în sarcină, ca ei, atît de curajoși înaintea morții, să fie robii unor minciuni și naivități.

Intr-o zi pe cînd se plimba pe malul mării, întîlni un bătrîn care îi arată cu numeroase argumente că nu gînditorii păgini, ci profeții și Iisus Hristos învață adevărul despre Dumnezeu. În sufletul lui Iustin se aprinse parcă un foc nestins. Strădania de a pătrunde miezul lucrurilor, rugăciunea sinceră și fierbinte i-au descoperit pe Iisus. Din acest moment consideră că este datoria lui să propovăduiască Evanghelia. Și-a luat palium-ul, haina pe care o purta filozofii, și peste tot unde umbla tălmăcea ascultătorilor înțelesurile adînci ale învățăturii creștine. Ajuns la Roma în anul 150, întocmește o lucrare în apărarea creștinilor și o adresează împăratului. Deschide apoi o școală care se bucură de renume mai ales că Iustin prezintă învățătura creștină nu ca ceva opus filozofiei grecești, în cinste și la romani, ci ca desăvîrșirea acesteia. Colegii săi păgini nu i-au văzut cu ochi buni activitatea și denunțîndu-l ca pe un vrăjmaș au reușit în cele din urmă să obțină condamnarea sa. A murit ca martir, împreună cu alți șase creștini, în anul 165.

Am aflat pînă aici despre greutățile din afară care s-au abătut asupra Bisericii. Trebuie să știm însă că n-au întîrziat să apară altele dinlăuntru ei. Despre cîteva dintre ele am pomenit deja. Ele se vor înmulți atunci cînd unii creștini, considerîndu-se mai instruiți decît ceilalți, încep să împărtășească un fel de a trăi și a gîndi diferit de acela învățat de apostoli. E vorba de o gravă primejdie ce amenință Biserica deoarece nu toți credincioșii puteau să deosebească dreapta învățătură de rătăcirile falșilor dascăli care se numesc „gnostici”, cuvînt grecesc care înseamnă „învățați”. Episcopii și adevărații dascăli creștini îi condamnă ca eretici deoarece propovăduiau o învățătură proprie și nu cea a lui Iisus și a apostolilor.

Unul din gnosticii cei mai renumiți este Marcion. Născut dintr-o familie înstărită din părțile Pontului (Asia Mică), el se îmbogățește încă mai mult făcînd negoț cu corăbii. Succesul l-a orbit și tru-

findu-se începu să răspîndească idei năstrușnice printre membrii comunității din Sinope, aflată dealtfel sub conducerea chiar a tatălui său. Acesta îl alungă și atunci pleacă la Roma cu una din corăbiile sale (anul 140). Aici ambiția îl face să încerce a domina pe creștinii din capitala imperiului nu numai cu averea, ci și cu o serie de teorii străine dreptei învățături. Astfel el deosebea pe Dumnezeu creator, foarte sever, de Dumnezeuul dragostei, necunoscut pînă la întruparea lui Iisus Hristos. Spre a dovedi aceasta scoase din Evanghelii și din scrierile apostolilor tot ce nu se potrivea ideilor proprii.

Episcopul cetății și Iustin l-au combătut imediat și l-au exclus din comunitate în 144. El însă, întocmai altor eretici de mai târziu, își organizează o comunitate aparte cu episcopi și preoți, servicii religioase, etc. A trebuit să treacă un timp pînă cînd rătăcirea lui Marcion putu fi dată în vileag iar cei care îi cedaseră s-au reintors în sinul Bisericii.

În aceeași vreme și-a dobîndit mare faimă episcopul Irineu al Lyonului (Galia), fost ucenic al lui Policarp din Smirna, luptîndu-se nu numai cu Montan, întemeietorul unei alte rătăciri care impunea adeptilor reguli de viață foarte aspre, ci cu toate erezile. El cunoștea bine Sfînta Scriptură pe care însă o înțelegea și se străduia s-o tîlmăcească și altora nu după bunul său plac, ci potrivit predaniei Bisericii.

Același Irineu intervine într-o dispută nu fără importanță pentru viața creștinilor: un credincios care după botez săvîrșește păcate se mai poate oare mîntui? Deși strict cu sine însuși cum de asemenea în ce privește respectarea credinței adevărate, Irineu arată că Dumnezeu nu exclude de la mîntuire pe nimeni care se pocăiește mărturisindu-și păcatele.

Ajungem acum la un moment important din viața Bisericii. Creștinii au străbătut perioade grele atît din cauza prigonitorilor cît și a ereticilor. Rătăcirile de la dreapta credință mai ales au tulburat adînc tinerele comunități. Șirul celor abătuți de la adevăr nu se încheie însă cu gnosticii, Marcion și Montan. Vor apare alții și nu puțini. Pentru ortodocși, căci așa se vor numi păstrătorii dreptei credințe după un cuvînt luat din limba greacă, se punea chestiunea de a ști cum să deosebească adevărul de greșeală.

Fiind Iisus încă viu, apostolii s-au răspîndit pentru a propovădui Evanghelia, Vestea Bună. Cînd el s-a înălțat la cer, apostolii au socotit că îndatorirea principală care le revenea era să anunțe această Vestă Bună repetînd cuvintele Învățătorului, urmîndu-I exemplul și ajutînd primele comunități să trăiască potrivit poruncilor Sale. Astfel împărtășeau tuturor celor care îi ascultau ceea ce însuși au primit. Unii dintre ei și dintre cei care se aflau cu ei: Marcu, Matei, Luca și Ioan au pus în scris, sub inspirația Sfîntului Duh, vestea mîntuitoare. Cînd a murit Ioan și nu se mai găsea în viață nici un apostol, existau deja numeroase comunități ai căror conducă-

tori cunoscuseră aproape toți pe ucenicii Domnului și primiseră de la ei învățătura creștină. Pentru că stătuseră în preajma apostolilor acești conducători duhovnicești se bucurau de mare prestigiu ca unii ce dețineau de la ei direct împlinirile vieții lui Iisus văzute cu proprii ochi. Astfel dacă apărea vreo îndoială asupra unei probleme de credință, erau luați ca martori. Clement Romanul ne relatează cum însuși a notat cuvintele acelor care trăiseră pe timpul apostolilor.

Înmulțindu-se deci rătăcirile cu privire la Iisus și învățătura Sa, creștinii și-au adus aminte de tot ce s-a scris și spus despre aceasta. Astfel au început să cugete, să compare, să ceară sfatul acelor care au ascultat pe apostolii sau ucenicii lor. Până la urmă au ajuns să stabilească precis care erau scrierile într-adevăr sfinte, adică cele ale evangheliștilor Marcu, Matei, Luca și Ioan, Faptele Apostolilor, epistolele lui Pavel, Iacob, Petru, Ioan și Iuda, în fine Apocalipsa lui Ioan.

În felul acesta s-a format partea Sfintei Scripturi care se numește Noul Testament ori Noul Legământ. Cărțile Vechiului Legământ ori Vechiul Testament care se refereau la istoria lui Israel au fost primite totdeauna de creștini și considerate sfinte. Nu se rugau ei aceluiași Dumnezeu care a încheiat legământ cu Israel, singura diferență fiind că vedeau în El pe Tatăl lui Iisus iar în Acesta pe Mesia?

Așa se vădi acum importanța atât a Sfintei Scripturi cât și a Tradiției, adică întreagă bogăția adevărului creștin transmis de apostoli și păstrat în Biserică prin lucrarea Sfintului Duh.

Ne aflăm spre sfârșitul veacului al doilea și de acum creștinismul se răspîndi peste tot împrejurul Mării Mediterane. El va pătrunde mai departe cuprinzînd din ce în ce mai multe teritorii pînă la a se putea spune că n-a mai rămas neam care să nu fi auzit Vestea Bună. Vor mai trece însă ani pînă ce Biserica „una, sfîntă și apostolească” să se organizeze pretutindeni.

POEZIE ȘI DOGMĂ ÎN SERVICIUL DIVIN AL VINERII MARI

de: prot. dr. MARCU BĂNESCU

„În sfânta și marea zi Vineri prăznuim sfintele, mintuitoarele și înfricoșatele patimi ale Domnului Hristos, care le-a luat de bună voie pentru noi, adică: scuipările, bătăile, loviturile peste față, ocările, luările în ris, haina cea mohorită, trestia, buretele, oțetul, pi-roanele, sulita și mai presus de toate, crucea și moartea” (sinaxarul din Vinerea Patimilor).

În atmosfera cu adieri căldute, încărcată cu miros de pământ reavăn și esențe de liliac, se încheagă în stihuri duioase firul „calvarului” ... „Capul—spini, fața—scuipări, fălcile—lovituri cu palme, gura—oțet amestecat cu fiere, urechile—hulele cele păgânești, spa-tele—biciuiri, mâna—trestie, încheieturile—cuie, coasta—sulită” ... (stihire din slujba Mintuitoarelor Patimi).

„Cine-mi va da apă și izvor de lacrimi ca să plîng pe prea iubit dulcele meu Fiu, a strigat Fecioara Maică și a zis: O munți înalți și dealuri și voi oameni toți, plingeți și vă întristați, împreună acum cu Maica, tînguți-vă”, exclamă un tropar din slujba săvîrșită în Sfînta și Marea Zi Sîmbătă cînd „prăznuim îngroparea cea îndumne-zeit trupească a Domnului Dumnezeului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos și pogorîrea Lui la iad” (sinaxarul din Sîmbăta Mare).

Utrenia, cu rînduială specială, săvîrșită, în Biserica ortodoxă, ca denie, vineri seara (utrenia Sîmbetei celei Mari), „este de fapt slu-jba înmormîntării Domnului nostru Iisus Hristos și de aceea are un caracter profund funebru” (pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica spe-cială*, București, 1980, p. 116). În mod special, în cadrul acestui ser-viciu, „se cîntă cîte un vers din catisma a 17-a, împărțită în trei stări, și după fiecare vers un tropar scurt, în care se cinstește și preamărește moartea lui Hristos și urmările ei: pogorîrea Lui la iad, plîngerea Născătoarei și alte împrejurări raportate la înmormîntarea Domnului” (dr. Vasile Mitrofanovici și colab., *Liturgica Bisericii Or-todoxe*, Cernăuți, 1929, p. 700).

În Biserica noastră nu se mai cîntă stihurile, luate din psalmul 118, ci numai troparele, laudele prohodului, în trei stări, amintind Sfînta Treime, și sînt cunoscute sub denumirea de „plingeri”, după vechiul obicei al evreilor, apoi și al creștinilor, de a „plînge” pe cei morți, înainte de îngropare, cîstindu-le numele și faptele. După punerea în mormînt, plîngerile realizează un ultim act dintr-un ceremonial rememorat, plasînd accentul pe funcția latreutică a cultului public.

Plîngerile reprezintă o categorie aparte de poezie și cîntare bisericăască, izvorîtă, de-a lungul secolelor, din sentimentele de pietate și elevație ale creștinilor, categorie pe care o recomandă Apostolul Pavel alături de psalmi și imnuri: „Vorbînd între voi în psalmi și în cîntări de laudă și duhovnicești, lăudînd și cîntînd în inima voastră Domnului” (Efeseni 5, 19), adică: psalmi, imnuri (cîntări biblice) și cîntări spirituale (cf. și Coloseni 3, 16). Psalmii se folosesc la toate serviciile divine publice și particulare formînd „partea principală a celor șapte rugăciuni de laudă a lui Dumnezeu și a celor mai multe sacramente și euhologii sau sacramentalii bisericești și nu lipsesc nici la rugăciunile de rînd ale credincioșilor”, căci ei „conțin cele mai importante adevăruri dogmatice și morale, cele mai sublime idei și cele mai adînci simțămînte religioase” (V. Mitrofanovici, o.c., p. 335). Cîntările biblice, în consonanță cu psalmii, au fost luate din cultul Testamentului Vechi (cum sînt: Cîntările triumfale ale lui Moise, cîntările profeților Avacum, Isaia, Iona; cîntările celor trei tineri în cuptorul de foc, etc.), întregite cu cîntările Testamentului Nou. Acestea au constituit temeiul, indemnul și sursa de inspirație a imnurilor creștine, intrate în uzul serviciilor Bisericii (tropare, condace, stihiri, sedelne, canoane, catavasii, etc.).

Deci „plîngerile” sînt cîntări (tropare, psalmi de îngropare, laude), produse specifice ale creștinilor pioși sub severul control al Bisericii pentru a evita devierile de la dreapta credință, conform canonului 59 de la Laodiceea. Ele se încadrează în cîntările bisericești din săptămîna Patimilor, „care alcătuiesc inima tuturor riturilor ortodoxe” și care, spre sfîrșitul veacului al patrulea, la Ierusalim „a-veau forma unei adevărate reconstituiri dramatice a episoadelor Sfîntelor Patimi și a drumului calvarului pînă la mormîntul de viață făcător” (pr. prof. Ene Braniște, *Cîteva lămuriri în legătură cu vremea săvîrșirii utreniei Sîmbetei celei Mari*, în revista Mitropolia Banatului, nr. 4—6/1956, p. 49). Consimilitudinea lor cu celelalte cîntări acceptate în tipicul bisericesc este evidentă. Troparele, laudele sau psalmii de îngropare, reiterează, cu adaptările impuse de solemnitatea evenimentului rememorat, stihurile de la „binecuvîntările învierii”, compuse de Petru Lampadarie, sau canonul atribuit lui Marcu Monahul, episcopul Idruntului și irmoasele alcătuite de monahia Casia și Chir Cosma și celelalte stihuri ale hvalitelor și doxologiei, dezvoltate prin zelul Studîiților, care configurează rînduiala slujbelor din această săptămîină și din această zi.

Prin structura și mesajul lor, plingerile se apropie mai mult de imnurile de triumf, decît de bocetele populare, generalizate la noi, îndătinat și la alte popoare. Nota elegiacă, încărcată de pietate, le alterează caracterul triumfal. Ele nu plîng dispariția celui drag, secerat de moarte, ci osanează pe cel ce zdrobește puterea morții, provocînd un insolit reflex de bucurie. La o analiză mai profundă, paradoxul dispare din contextul acestor psalmi de îngropare, evidențiindu-se mesajul lor optimist: triumful vieții. Întreaga atmosferă pe care o creează cîntările acestea solemne și grave, asimilînd cosmosul în drama umană, marchează o depășire a sentimentului de tristețe, de apăsare, determinînd o atitudine optimistă în fața vieții și a vicisitudinilor ei. „De fapt creștinismul n-a privit niciodată viața ca pe o vale a plîngerii, nici ca un nesfîrșit lanț de dureri care-ți impun permanentă întristare și plîngere. Dimpotrivă el a apreciat viața ca pe un dar al lui Dumnezeu de care ești fericit și de care te bucuri... Indemnul „bucurați-vă“ se repetă ca un refren pe aproape toate paginile sfintelor evanghelii și ale scrierilor sfinților apostoli... De asemenea cărțile de ritual vorbesc mereu despre bucurie, în special în părțile legate de praznicul Învierii Domnului: „Cele cerești să se bucure, cele pămîntești să salte, că Stăpînul moartea a biruit“... Toată făptura, cu proorocii lîi cîntă cu bucurie, cîntece de biruință” (din art. „*Creștinul în fața vieții*” în rev. Mitropolia Banatului, nr. 1—3, din 1956, p. 29). Privită prin prisma optimismului creștin moartea nu produce jale și doliu, ci, dimpotrivă, bucurie. „Însuși ritualul înmormîntării arată măsura în care ei (creștinii, n.h.) proslăveau mai mult viața decît deplîngeau accidentul morții” (*idem*, p. 61). „Adevăratul creștin chiar și atunci cînd cugetă la moarte, o face tot cu intenția de a-și îmbogăți viața, de a se împărtăși de binefacerile ei întru virtute. Iar aceia dintre creștini care socotesc, în dauna învățaturii pe care își fac iluzia că au îmbrățișat-o, că viețuirea în Hristos presupune viețuirea întru moarte, se înșeală amar-nic. Dumnezeuul nostru este Iisus Cel înviat, nu mort, Dumnezeuul viilor, nu al morților” (*idem*, p. 63).

Din această perspectivă, troparele de îngropare pot fi numite tropare ale învierii, convertind tristețea în chemare la bucuria „Învierii”, temelia creștinismului, fără de care zadarnică este credința noastră (cf. I Corinteni 15, 17). Dar pentru a ajunge la acest luminos popas, trebuie să depășim treptele întristării și durerii, care conferă și cîntărilor despre care vorbim un timbru specific.

Încărcate de farmec liric, unele tropare sînt tributare, în spirit, modalitate stilistică și mesaj profetic, poeziei Vechiului Testament. Recuzita imaginilor amintește insistent Cîntarea Cîntărilor („Ochii Tăi cei dulci și ale tale buze cum voi închide?...”) Din multele creații de acest gen, Biserica a selecționat cîteva, care dobîndiseră timbrul propriu al creștinismului, statornicindu-le în tradiția seculară.

Imnologia creștină s-a dezvoltat în perioadele agitate ale istoriei Bisericii, perioade bînuite de duhul căutărilor și al rătăcirilor, mar-

cate de dispute și limitări filosofice, de tornade iconoclaste și sciziuni dureroase, dând multă bătaie de cap Sfinților Părinți, solicițindu-le toate energiile pentru apărarea dreptei credințe. Încă din secolul al doilea, în formularea și interpretarea dogmelor, gnosticii introduc speculațiile filosofice. În dialogurile cu gnosticii, cu filosofi și cu iudeii, în căutarea unei terminologii noi, învățătorii creștini recurg și ei la filosofie, combătând ereziile primare (gnosticismul, maniheismul, antitrinitarismul ș.a.), ca și marile erezii de mai târziu (arianismul, macedonianismul, apolinarismul, nestorianismul, monofizitismul, pelagianismul etc., etc.).

Obținind libertatea deplină și devenind religie dominantă în imperiul roman, creștinismul ia o mare dezvoltare. Literatura creștină atinge „vârsta de aur”. Cele două școli teologice, din Alexandria și din Antiohia, cu toate divergențele, sau, poate, tocmai datorită lor, ajung la cea mai mare înflorire, la care se adaugă și alte școli renumite, cum a fost cea siriană ș.a. Aici se disting părinții și scriitorii Bisericii, cum au fost, în răsărit, Eusebiu din Cesareea, părintele istoriei bisericești, Atanasie cel Mare, Chiril al Ierusalimului, Vasile cel Mare, Grigore de Nazianz, Grigore de Nisa, Macarie cel Mare, Didim cel Orb (din școala alexandrină), Diodor din Târs, Ioan Hrisostomul (din școala antiohiană), Efrem Sirul (din școala siriană), sau, din apus, Lactanțiu („Ciceronele creștin”), Ambrozie al Mediolanului, Rufin din Acvileea, Ieronim, Augustin, Ioan Casian, Vincențiu de Lerin, Leon cel Mare, Dionisie Exiguul, Grigore cel Mare, și alții din veacurile următoare, din răsărit și din apus, discipoli și continuatori, care ar merita să fie menționați la orice ocazie, din gândirea cărora își trage sevele literatura creștină din toate veacurile.

În perioada de cristalizare a teologiei și hristologiei, a cosmologiei și antropologiei creștine și în raport cu extinderea creștinismului și organizarea Bisericii, se dezvoltă și poezia religioasă, care contribuie la amplificarea cultului. Apostolii și părinții apostolici „au organizat cultul divin în esența lui, formele lui sau ritualul s-au dezvoltat după împrejurări, necesități și păreri estetice ale timpului” (Euseviu Popovici, *Istoria bisericească universală*, trad. de Atanasie Mironescu, ediția a II-a, București 1900, vol. I, p. 405).

Impulsul la introducerea imnelor religioase în tipicul slujbelor bisericești l-au dat tot sectarii și ereticii din veacurile primare. Cultul creștin primar, cum se știe, se întemeia pe imnele canonice luate din Vechiul Testament — psalmii davidici. Ereticii, atacând temeiurile dogmatice, introduc inovații și în cultul public. Ei folosesc imnele noi „particulare” ca „armă dogmatică și de propagandă”. (Cf. pr. prof. Petre Vintilescu, *Despre poezia imnografică din cărțile de ritual și cântarea bisericească*, București, 1937, p. 38; dr. D. I. Belu, *Maica Domnului în lumina imnelor liturgice*, Caransebeș, 1941, p. 6). În peregrinările sale prin Asia (după excomunicare), Arie răspindește „eroarea sa în proză și în versuri”. Produsele sale le-a

cuprins în scrierea principală „Thalia”, adică „ospaț” (cf. Euseviu Popovici, o.c., vol. II, p. 94).

Imnele ereticilor se cântau nu numai în biserici, ci și pe străzi și în piețe publice. Fenomenul s-a repetat și în veacurile următoare. Ca o reacție de apărare, pe de-o parte, apreciind, pe de altă parte, funcționalitatea imnelor în procesul de educare a credincioșilor, sporindu-le nu numai pietatea, ci și, mai ales, disponibilitățile relaționale, unitatea de credință, elanul și bucuria de a trăi în Hristos, ortodocșii au acceptat, alături de psalmii davidici, imnuri compuse atunci, pe temelii dogmatice, fără erori. Sfântul Ioan Hrisostomul însuși a organizat procesiuni în care s-au cântat imne cu scopul de a frâna expansiunea arianismului.

De la finele veacului al IV-lea și începutul celui de al V-lea, imnul dogmatic se afirmă ca gen al poeziei creștine, acceptat în serviciile liturgice (cf. Petre Vintilescu, o.c., p. 41).

Sigur, entuziasmul creștinilor, după obținerea libertății de manifestare publică, a produs o gamă largă și variată de cântări religioase și n-a fost ușoară munca de selectare a acestor produse după criterii estetice și dogmatice. Sarcina aceasta o aveau episcopii, pe baza hotărârilor sinoadelor ecumenice sau ale consensului general al Bisericii. După cum „citirile” (din Sfânta Scriptură) se alegeau liber și episcopul hotăra care și câtă materie avea să se citească (cf. Vasile Mitrofanovici, o.c., p. 415), tot el (episcopul) avea dreptul și obligația de a supraveghea și aproba întrebuințarea imnurilor în cultul divin. (cf. D. I. Belu o.c., p. 9). „Faptul că soboarele ecumenice n-au fixat ele înșile, nominal și numeric, care imnuri trebuiesc primite în slujba bisericească și care nu, își are explicarea lui: episcopii ortodocși, ca membrii ai acestor soboare, erau conștienți că fixând în formele precise învățătura creștină, fixau eo ipso și portativul doctrinar, pe care urmau să se brodeze florile imnurilor liturgice. Așa încît, prin intermediul episcopilor producția imnografică era, sub raport dogmatic, în strînsă dependență de definițiile doctrinare ecumenice, adică de învățătura oficială a Bisericii. Aici trebuie căutată — în parte cel puțin — și explicația faptului că producția imnografică începe a lua dezvoltare deosebită tocmai în epoca posterioară întîiilor patru soboare ecumenice, adică după epoca în care învățătura creștină fusese fixată, în liniile ei mari, în formule dogmatice precise” (D. I. Belu, o.c., pp. 9—10).

Codificarea imnurilor liturgice, cum ne spune pînă. Vintilescu în lucrarea citată, s-a efectuat în secolul al XI-lea, probabil prin mitropolitul Ioan al Evhaitei, cu stricta observare a hotărîrilor sinoadelor ecumenice.

În economía acestor imnuri s-au strecurat, desigur, unele elemente „neistorice”, care nu alterează structura dogmatică a creștinismului. Astfel de elemente se găsesc mai ales în imnurile închinare sfîntilor, elemente legendare, zămislite din marea pietate a credincioșilor, care deși nu sînt verificate științific, sînt totuși în consens

general cu elementele istorice (verificate). Dar aceste elemente, adică imnurile liturgice care cuprind elemente neistorice, n-au fost acceptate în ansamblul cultului decât numai pentru funcția lor educativă, pedagogică, ele nu pot fi folosite ca izvor de credință împreună cu celelalte" (*idem*, p. 12).

Imnurile care alcătuiesc Triodul, compuse în veacurile VIII—IX de inspirații slujitori ai lui Hristos, cum au fost Andrei Criteanul, Cosma Melodul, Ioan Damaschin, Studii Iosif, Teodor și Simion, Teofan Graptul, Leon Înțeleptul și ceilalți, au fost adunate de Sf. Teodor și Iosif Studitul, completate apoi până în veacul al XIV-lea, cum ne informează sinaxarele Patruzecimii.

Sfintului Roman Melodul, „alăuta dumnezeiescului duh”, „privighetoea”, „struna cuvintelor duhului celor binecuvîntătoare”, cum îl cinstesc cîntările bisericești, îi datorăm cele mai multe tropare, condace și icoase întrebuintate la serviciile din Vinerea Mare și la multe alte zile și sărbători (cf. V. Mitrofanovici, o.c., p. 352), completate cu imnele și cînoanele altor sfinți părinți.

Partea mare a imnelor care se cîntă azi la serviciul Prohodului Domnului nostru Iisus Hristos este atribuită Sfintului Teodor și Iosif Studitul și altor monahi, viețuitori în renumita mănăstire a Studiților, o prezență spirituală tutelară în creația literaturii bisericești. Elementele esențiale din structura acestor laude, dincolo de înfloriturile poetice, pot fi încadrate, fără îndreptări, în sistemul dogmatic creștin. Ele sînt pătrunse de disciplina gîndirii patristice și se dezvoltă în raport cu definițiile doctrinare ecumenice.

Creație predominant poetică, nu lipsită de adînciri filosofice și teologice, prohodul din Vinerea Mare exprimă ceea ce este esențial în viața și lucrarea Mintuitorului. Plingerile „tălmăcesc adevăruri de teologie înaltă în metafore și forme într-aripate” (P. Vintilescu). Se recurge la aceste instrumente, capacitatea percepției noastre, în condițiile spațial-temporale, fiind prea mică, prea redusă, față de planul transcendent în care sînt plasate tainele hristologice. Sub acest unghi, plingerile ne apar ca o succesiune de metafore, exprimînd recurent subtile formulări dogmatice și slavă biruinței vieții asupra morții. Imaginea metaforică, construită pe relațiile conștiinței cu realitatea înconjurătoare, devine mijloc de cunoaștere. Ea lărgeste orizontul, apropie necuprinsul potențînd inefabilul, prinde aspecte noi care scapă observației și raționamentului. Sînt gînditori care consideră metafora ca mijloc esențial de cunoaștere. „Întrebuintăm metafora nu numai pentru a face comprehensibilă altora cugetarea noastră prin intermediul unui semn, metafora ne este indispensabilă și pentru a putea gîndi anumite obiecte dificile. Metafora este mai mult decît un mijloc al expresiei, ea este un mijloc esențial al cunoașterii” (José Ortega, ap. Tudor Vianu, *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, București, 1957, p. 42). Fie dintr-o indigență a limbii (Cicero), fie din deprinderea de „personificare” (G.

Vico) sau din impulsul de împodobire a limbii, metafora este cultivată din timpuri străvechi, fiind considerată ca „poezia însăși” (T. Vi-anu). Neavînd cuvinte pentru a exprima amplitudinea procesului morții și învierii, de pildă, gînditorii și poeții creștini recurg la operația de transfer (metaforizare), urcînd de la cunoscut la necunoscut, de la concret către sensurile abstracte ale fenomenelor. Pentru a exprima atotputernicia divină, de pildă, poetul folosește o frumoasă figură de stil (litotă): „Cela ce în palmă tot pămîntul ține... (starea I, 17). Imagine redusă dimensional, pentru a exprima incomensurabilitatea, atotputernicia, pentru care nu dispunem de o unitate de măsură potrivită.

Poezia plîngerilor este simplă, dar nu săracă. În universul ei liric pătrund metafore de o mare valoare artistică, remarcabile și pentru potențialitatea lor sugestivă, pentru funcționalitatea lor estetică și didactică. Totuși autorii acestor psalmi de îngropare nu urmăresc transfigurarea artistică a actului comemorativ, ci înfățișarea, la scară umană, a marilor mistere: viață—moarte—înviere, gravele problematici ale hristologiei. În fața acestor mistere, intensitatea fiorului devine izvor de avîntată creație lirică. Poezia se naște spontan și impulsul de transmitere a mesajului devine irezistibil.

Nu încerc exegeza fiecărei metafore din registrul plîngerilor, operație care ar implica o dezvoltare plenară a dogmelor creștine. Pentru exemplificare, citez doar cîteva dintre cele mai frumoase și bogate, care reflectă viața Mîntuitorului în cele două stări, a deșertării (chenozei), de la întrupare la moartea pe cruce, și a preamăririi, de la coborîrea în iad la înălțarea și șederea de-a dreapta Tatălui. Aproape fiecare tropar este construit pe alternanța: umilire și mărire. „Nici chip ai avut, nici frumusețe, cînd pătimeai, Doamne, dar mai mult ai strălucit cînd ai înviat și cu sfinte raze ne-ai împodobit” (starea II, 33). Antagonismul ontic este privit meșu din perspectiva învierii. Este, cum am mai spus, una din tezele fundamentale ale filosofiei creștine, optimistă, tonifiantă, care apare frecvent în plîngeri. Astfel tonalitatea durerii, greutatea tristeții, jalea și lamentația din lungul discurs liric, marchează deschideri spre zone de bucurie spirituală.

Comparații, paralelisme metaforice, formulări antinomice exprimă aceste stări, avînd ca invariantă ideea învierii.

Una din cele mai frumoase metafore, ca viziune poetică și conținut ideativ, mi s-a părut a fi cea cuprinsă în troparul: „Fir în două firi, întru totul dătător de viață, în pămînt s-aruncă astăzi jelindu-l toți, însă răsărînd, lumea va bucura” (starea a II-a, cînt. 16, *Triod*, ed. București, 1930) și varianta: „Ca grăuntul de grîu, ce încolțește-n pămînt, spic aducător de rod nouă te-ai făcut înviind pe toți urmașii lui Adam” (I, 29).

Se operează, prin analogie, un transfer de semnificație de la o realitate simplă, determinată în conștiință, la altă mai complexă, ina-

bordabilă empiric, conferind misterului hristologic o tulburătoare frumusețe.

Bobul de griu se întoarce în pământ, cu moartea pe moarte călcînd, pentru a se reîntoarce la viață, încheind mirabilul ciclu al nașterii. Comparația conferă plasticitate cuvîntului și accesibilitate gîndului la marile mistere existențiale.

O metaforă mai frumoasă nici nu se putea găsi pentru a exprima măcar o apropiere de misterul coexistenței celor două firi într-un ipostas, un ipostas în două firi, două firi „cu stare de sine într-un ipostas”.

Griul, piinea, apare iterativ în vorbirea comună și în viziunea poetică, în comparații și expresii sintagmatice, redînd stări și relații afective, sociale (piinea cea de toate zilele, piine caldă, piine amără, piine străină, bogăție, sărăcie), dar mai pregnant, prin simpla evocare, sugerează perpetuarea vieții, existența însăși.

Autorul troparului inclus în plîngerii vrea să exprime, într-un context revelator, esența hristologiei așa cum a fost ea definită în sinodul ecumenic (Calcedon, 451), combătînd ereziile vremii (monofizitismul) și în cel de la Constantinopol (680) (împotriva monoteletismului): „Urmînd dumnezeieștilor părinți toți învățăm cu un cuget a mărturisi pe unul și același Fiu, Domnul nostru Iisus Hristos, desăvîrșit în dumnezeire și desăvîrșit în omenire, Dumnezeu adevărat și om adevărat: ca om fiind compus din suflet și corp; de o ființă cu Tatăl după dumnezeire, de o ființă cu noi după omenire, întru toate asemenea nouă, afară de păcat. Născut mai înainte de veci din Tatăl după dumnezeire, iar în timpul din urmă Același născut după omenire din Fecioara Maria Născătoarea de Dumnezeu, pentru noi și pentru mîntuirea noastră; Unul și același Hristos, Fiul unic, Domnul, în două firi: fără amestecare, fără schimbare, fără împărțire, fără despărțire, fără ca unirea să ridice deosebirea naturilor, și una și alta își conservă proprietatea și lucrează în o singură persoană și un singur ipostas, așa cum nu este împărțit sau despărțit în două persoane, ci este unul și același Fiu unul născut Dumnezeu Cuvîntul, Domnul nostru Iisus Hristos, precum ne-au învățat profeții și însuși Domnul nostru și precum ne-a transmis simbolul părinților noștri... Și două voințe sau dorințe naturale în El și două lucrări naturale: fără despărțire, fără împărțire, fără schimbare, fără amestecare, ci două voințe firești, nu contrare, cum zic împioșii eretici. Voința omenească e supusă și ascultă fără opunere, nici luptă, de voința Sa dumnezeiască atotputernică”.

Nici patosul durerii, evocînd dramatic patimile și moartea, nici exaltația învierii, impunînd un stil patetic și retoric propriu, nu alterează logica gîndirii celor care au alcătuit aceste tropare, menținîndu-se pe linia dreptei credințe.

Concentrată, esențializată, în frînturi de tropare, întreaga învățătură creștină este redată în tropi și figuri de stil de mare frumusețe.

„În mormînt ai apus, dar de-al Tatălui sîn nicicum nu Te-ai despărțit, Hristoase al meu. Acest lucru e străin și nefiresc” (Starea I, 14). Ipostasul Fiului este nedespărțit de ființa treimică, dogmă primară a învățaturii creștine. Troparul citat vizează modul de existență al Fiului în unitatea „nesticată” a realității divine. Fiul păstrează unitatea ființială, dar și ipostasul și-l păstrează întreg, lucruri „străine” priceperii noastre. De ce se întrupează a doua persoană, deși toate trei persoanele participă la lucrarea de mîntuire? Taine străine! Fiul Și-a însușit, Și-a făcut proprie firea omenească și slăbiciunile ei, neimprimate de păcat. Dar în ce constă această impropriere e o taină (prof. dr. D. Stăniloae, *Dogmatica*, vol. II, București, 1978, p. 67.) Obiectiv, moartea Fiului, Unul din Treime, este un lucru neobișnuit, străin, prin unicitatea lui. Ca om nu trebuia să moară, fiind fără de păcat, ca Dumnezeu nu putea să moară, și totuși, zice cîntarea, „Ca un om ai murit de a Ta voie, Doamne, dar ca Dumnezeu pe morți din groapă ai sculat și din întunericul păcatului” (I, 27). Ce-am pricepe noi dacă nu am avea sprijinul revelației? Pe Dumnezeu îl cunoaștem din actul revelațional și Biserica ne propune să cinstim „un Dumnezeu în treime și Treimea în unime, nici amestecînd ipostasele, nici despărțind ființa” (Simbolul atanasian). În temeiul egalității și consubstanțialității persoanelor, se atribuie Fiului natură dumnezească, perfecțiuni și cinstire dumnezeiască (Stăpîn și creator, soare al dreptății, neîncăput, necuprins...). Fiul are toate însușirile pe care le are Tatăl, afară de „nenaștere”, și toate însușirile omului, afară de păcat. „Nici cum n-ai rămas departe de sîn părintesc, Doamne, chiar atunci cînd ai voit a Te face om și în iad, Hristoase al meu, Te-ai pogorit” (II, 46) Sau: „Sus văzîndu-Te, de Treime nedespărțit, Doamne...” (II, 6).

Hristos nu e prezentat numai ca „obiect” al învierii, ci și ca „subiect” al ei. „Atribuirea alternativă a actului învierii cînd Tatălui, cînd Fiului, arată o împreună lucrare a Lor, care include și o intensă împreună lucrare a Duhului Sfînt” (D. Stăniloae, *o.c.*, vol. II, p. 167).

După judecata Sfinților Părinți „chenoza”, despre care am amintit, nu semnifică o cădere sau o micșorare a lui Dumnezeu din dumnezeirea Sa, ci o faptă a bunătății Sale pentru a întări firea omenească din lăuntrul ei, (*Idem*, vol. II, p. 72) ceea ce zice și cîntarea plîngerilor: „Unul din Treime ocărită moarte rabdă pentru noi cu trupul binevoind...” Dumnezeirea Fiului a rămas neschimbată în chenoză, El își păstrează attributele ca Dumnezeu (împărat pămîntesc și ceresc, făcător de viață...) iar Fecioara Maria rămîne „Maica lui Dumnezeu”.

După chenoză și în contrast cu aceasta, urmează starea de preamărire, trecerea operîndu-se prin moarte.

Cele trei oficii, profetic, arhieresc și împărătesc, reprezentînd lucrarea de mîntuire a Domnului nostru Iisus Hristos, încep deodată. Ele se săvîrșesc, pe pămînt, în starea de înjosire, și se continuă în

„starea înălțării” prin „Persoana” și prin Biserica Sa. Slujirea de conducere spre „Împărăția Sa” (împărăția iubirii), este sinergetică cu slujirea de învățător și Arhiereu. În special oficial de conducere se manifestă prin învierea Lui, înălțarea la cer și șederea de-a dreapta Tatălui și venirea într-o slăvă la judecata de obște. La acestea se adaugă, desigur, pogorirea la iad, o altă temă predilectă a plîngerilor.

Fiind cu trupul în mormînt, cu sufletul și cu dumnezeirea s-a pogorît la iad, sau, cum zic mai elevat unele tropare: „Ca lumina-n sfeșnie se ascunde acum sub pămînt ca sub un vâl trupul Domnului și din iad gonește întunericul” (II, 19), în consonanță cu Sfînta Scriptură: „Că și Hristos a suferit o dată moartea pentru păcate, El cel drept pentru cei nedrepti, ca să ne aducă la Dumnezeu, omorît fiind cu trupul, dar viu făcut cu duhul, cu care s-a coborît și a propovăduit și duhurilor ținute în închisoare” (I Petru 3, 18—19) și cu gîndirea patristică, pe care o ilustrăm cu Sfîntul Ioan Damaschin: „Sufletul îndumnezeit s-a pogorît la iad, ca precum celor de pe pămînt a răsarit soarele dreptății, așa și celor de sub pămînt, celor ce stau în întuneric și în umbra morții să strălucească lumină...”

Sfînții Părinți ne spun că Hristos n-a fost înviat ca un obiect dintr-o moarte care l-ar fi redus la totală neputință. Înainte de învierea cu trupul Hristos și-a vădit puterea prin pogorirea la iad, învingîndu-l cu sufletul Său omenesc, dar unit cu dumnezeirea (cf. D. Stăniloae, o.c., p. 169). Puterea Domnului s-a manifestat înainte de înviere, nu numai ca o putere simțită în suflete de cei ce s-au apropiat de El și de poruncile ce le dădea referitor la întemeierea Bisericii și la viața ce trebuie să o ducă cei ce vor erede în El, ci și ca putere asupra naturii prin vindecarea unor bolnavi, învierea unora din morți, potolirea mării, ș.a. „Dăr și slava la care e ridicat nu o ține numai pentru El, ci o răspindește peste noi, căci pentru noi a primit-o. Puterea ce o dă celorlalți constă în primul rînd în a învinge păcatul, așa cum și puterea Lui pe pămînt a constatat în primul rînd în a ține în friu afectele ireproșabile, ca să nu devină păcate, fapt pe care l-a făcut și prin primirea morții” (*idem*, pp. 155—156).

Un șir de metafore cosmologice, cu structuri pline de cutezanță, invocă participarea naturii la moartea Domnului Iisus Hristos. Marea sărbătoare a Paștilor coincide, mai ales în perimetrul emisferei noastre, cu explozia naturii, „primăvara dulce” cu splendorile vieții înnoite, cu schimbările de bioritm, resimțite, mai mult sau mai puțin, de întreaga natură. Participarea naturii înconjurătoare și a universului imaginat la profunde sentimente umane n-a scăpat sensibilității artistice a poeților creștini. Ei folosesc paralelismul metaforic pentru a reda pregnant aspectul imuabil al ritmului cosmic. Moartea, în plan filosofic, nu este concepută ca un act final, ci ca o formă de integrare și reintegrare în fluxul vieții.

În viziunea poetului creștin toate elementele firii se întrepătrund într-un neîntrerupt proces de osmoză și endosmoză, în continuă de-

venire și dăinuire. Invocarea elementelor naturii nu e determinată numai de funcționalitatea lor simbolică, inițiativă. Ele participă activ la durerea și bucuria umană. Participarea acestor elemente este exprimată în cultul creștin și cu prilejul altor momente din viața Mintuitorului. Nașterea Sa, în simplitatea și sărăcia unui staul, a însemnat bucurie universală. Tulburarea universală produce moartea Sa și bucurie universală, semnifică învierea Sa, apoteoza sacrificiului. „Pământul de frică s-a clătit, Cuvinte, și luceafărul lumina și-a ascuns, apunând a Ta lumină sub pământ” (starea I, 26).

„S-a schimbat făptura prin a Tale patimi...” (I, 22). Restaurarea naturii umane echivalează cu o nouă creație. „Din coasta Ta, Doamne, cea însulită, izvorăști viață prin viața Ta și mă înnoiești și mă viezi cu ea” (I, 43). „S-a văzut acum mare și înfricoșată taină: Cel ce dă viață tuturor moare vrînd, ca pe morții cei din iad să-i facă vii” (II, 56).

Poetul se face interpretul durerii Sfintei Fecioare Maria, Maica Domnului, văzînd „apusă lumina cea fără de ani”, după cum tulburată a fost și la nașterea Fiului ei în sărăcia unei peșteri. Imnele cultice exprimă această tulburare aproape identic în ambele momente. Cea fără prihană, văzînd pe Dumnezeu „prunc întrupat dintr-însa... grăia: Dumnezeu prea înalte!... Cum Te încape o peșteră așa mică? Și aceasta străină” (stihovă din 30 decembrie). Și în psalmii de îngropare Sfînta Maică tînguindu-se grăiește: „Vai, o Fiul meu!... Te țineam lumii împărat, acum osîndit Te văd și răstignit” (st. II, 48). „Și a lui Simeon profetie s-a împlinit acum, că prin inima mea sabia a trecut, o, Emănoile, și o a pătruns” (st. II, 50). (Se referă la metafora din profetia bătrînului Simeon: „Prin sufletul tău va trece sabie” Luca 2, 35). Durere de mamă. Suferința și moartea o impresionează, sentiment tragic al limitelor umane, pentru care poetul află metafore de o remarcabilă gingășie și suplete artistică. Uneori se pare că acest sentiment tragic al limitelor frînge echilibrul moral și versul alunecă spre zonele întunecate ale disperării, dar, de fiecare dată, poetul recurge la prospețimea altei metafore și resurecția se produce spontan, readucînd cîntarea pe linia optimismului inițial. Sfînta Maică cunoaște destinul Fiului ei. „Însuși Gavril mi-a vestit că va fi împărăția Fiului meu o domnie nesfîrșită în veci de veci” (st. II, 49). De aceea Prea Curată se ruga zicînd: Să nu zăbovești viață, între morți (II, 54). „Soare luminos după moarte răsare, Cuvinte, iar Tu, după moarte înviind, luminezi mai curat precum David a profetit” (II, 22 și 27).

Analizînd cu atenție tropii, figurile de stil, categorii ale vorbirii frumoase, pentru apropierea unor noțiuni abstracte, ne dăm seama și de valoarea literară a psalmilor de îngropare din Vinerea Mare. Este atîta netrecătoare frumusețe, atîta substanță lirică în aceste imne, încît impresia de noutate, de prospețime, nu dispăre nici după veacuri de utilizare. Abundența comparațiilor, a metaforelor,

curgerea lor armonioasă, cantabilă, conferă stilului acestor tropare caracterul oralității populare. Aparenta îngrămădire de cuvinte care exprimă același sentiment sau aceleași idei nu prejudiciază estetica stilului. Dimpotrivă, favorizează fluenta versului și privește tematica din unghiuri diferite.

Fiind traduceri din altă limbă, troparele nu redau toată gama nuanțelor semantice. Disponibilitățile cuvîntului și, mai ales, viziunea autorului care formulează metaforele, accentele sale afective, nu sînt totdeauna prinse de traducător, care urmărește cu sîrg precizia dogmatică. Fiecare limbă și fiecare autor are particularitățile sale și anumite disponibilități de a nuanța cuvintele în construcțiile literare. „Metafora are și azi aceeași structură ca și pe vremea grecilor celor vechi și este bazată pe același principiu al asociației între un obiect și o semnificație care nu-i este proprie, dar care stă cu obiectul într-un raport de asemănare și de analogie. Ceea ce diferă de la o epocă la alta, de la un scriitor la altul, este doar distanța dintre termenii comparației, noutatea asemănării și a analogiei, întinderea deci și elasticitatea, mai mare sau mai mică, a imaginației metaforice” (Al. Philippide). Totuși ele, imnele liturgice, au avut o mare contribuție la formarea și dezvoltarea limbii noastre literare. Tipărite într-o limbă de toți înțeleasă, plingerile au avut o mare circulație în toate provinciile locuite de români. Ce-au însemnat aceste poezii într-o epocă în care ele singure reprezentau cuvîntul scris și frumos exprimat? O limbă generalizată în spațiul geografic românesc, o limbă națională, pregătind calea către o viață și un stat național. Dar această complexă problemă o lămurește istoria limbii și literaturii naționale și nu este locul să insistăm.

Sigur că orizonturile, sensurile și frumusețile poeziei religioase sînt mai numeroase și mai profunde decît le-am putut cuprinde, aici, în cîteva definiții categoriale.

În atmosfera „plingerilor”, unduită de discrete melancolii, încercăm un inefabil sentiment de reculegere, intrînd parcă într-o lume arhaică, încărcată de mister și frumusețe.

OCTOIHUL DE LA CARANSEBEȘ

de: dr. LUCIA DJAMO-DIACONIȚA

Manuscrisul slav nr. 450 din depozitul Academiei R. S. România cunoscut sub numele de *Octoihul de la Caransebeș*, este unul dintre cele mai vechi manuscrise slave de la noi, scris aproximativ la sfârșitul sec. XIII sau începutul sec. XIV.

Proveniența. În legătură cu proveniența manuscrisului este cert faptul că a fost dăruit Academiei de către Andrei Ghidiu, protopopul din Caransebeș, în ziua de 8/21 martie 1900. Pe numeroase file se vede pecetea rotundă pe care scrie „Oficiul protopresb. gr. or. român în Caransebeș”. În anul 1898, într-o călătorie prin Banat și Transilvania, cercetătorul rus P. A. Sircu a găsit acest manuscris în biserica cu hramul Sfântului Nicolae din Caransebeș. De unde provine, când și cum a ajuns manuscrisul în Caransebeș și pe unde a mai circulat nu se știe¹. Incontestabil este faptul că în timpul domniei voievodului Vasile Lupu, în anul 1641, Octoihul a fost dăruit bisericii din Botosani cu hramul Sfântului Gheorghe de către Dumitrașco (Vezi, mai jos, însemnarea de la ff. 55—59).

Descrierea manuscrisului

Prima descriere și primul studiu consacrate acestui important manuscris le datorăm lui P. A. Sircu în lucrarea postumă *Karansebeški Oktoieh vtoroj poloviny XIII veka. Teksty, opisanié rukopisi i snimki*. Lucrarea este precedată de o prefață semnată de A. I. Iațimirski².

¹ În *Istoria literaturii române, I Folclorul, literatura română în perioada leudală (1400—1780)*, Editura Academiei, București, 1964, p. 241, se afirmă că manuscrisul a fost adus în Caransebeș din Moldova dar nu se face nici o altă precizare referitoare la epoca în care a fost adus și nici la condițiile în care a fost adus sau persoana care l-a adus.

² Lucrarea s-a publicat în „*Sbornik otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti imperatorskoj Akademii nauk*”, t. LXXXII, nr. 1. St. Petersburg, 1906, pp. 1—60. Prefața lui A. I. Iațimirski, p. V—XIII. Lucrarea este însoțită de 3 facsimile (f. 55, 79 și 156v).

P. P. Panaitescu l-a descris sumar în vol. II (în manuscris) al lucrării *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei RSR*. Elena Lințu a făcut unele referiri la acest manuscris în articolul *Cele mai vechi manuscrise slave din țara noastră*³.

Locul scrierii nu este indicat în manuscris dar studiul grafiei și al limbii ne determină să afirmăm că a fost scris în Moldova⁴.

Scriptorul nu este cunoscut dar presupunem că diacul care a copiat manuscrisul a fost un cărturar român.

Manuscrisul care are dimensiunile 27×20 cm este incomplet, îi lipsesc începutul și sfârșitul. Numerotarea nouă are 157 file. În timpul cercetărilor lui Sircu, manuscrisul avea 162 file. După aceea s-au pierdut filele 158—162 care — așa cum afirmă Sircu — cuprindeau Evangheliile Învierii⁵.

Pergament și hirtie. Filele de hirtie sînt adăogate ulterior, în epoci diferite, în locul celor de pergament pierdute și anume: f. 1—4 adăogate în sec. XVIII; f. 18—23 în sec. XVI; f. 27—28 tot în sec. XVI și f. 114—118 în sec. XVIII. Pergamentul prezintă mici găuri, pete de umezeală precum și numeroase pete de ceară — dovadă a unei întrebuințări îndelungate. Restaurarea parțială nu este satisfăcătoare. Cerneală neagră; titluri, subtitluri și inițiale cu chinovar.

Textul scris pe pergament — pe o singură coloană — cu scriere semiuncială are 32 rînduri pe pagină. La textul scris pe hirtie — tot pe o singură coloană — numărul rîndurilor variază astfel: f. 18—23 au 27 rînduri; f. 27—28 au 26 rînduri iar f. 114—118 au 23 rînduri pe pagină.

Legătură veche. Scoarțe de lemn îmbrăcate în piele cafenie. În interiorul scoarțelor sînt lipite file de hirtie scrise în limba română cu caractere chirilice care cuprind fragmente de evanghelii și rugăciunii.

Cuprinsul Fragmentul păstrat este partea a doua a Octoihului și anume glasurile 5—8. În vederea unei prezentări cit mai fidele a cuprinsului — în care se găsesc destule deosebiri de Octoihul Mare folosit actualmente în slujbele religioase ale Bisericii noastre — de altfel explicabile dacă luăm în considerație faptul că între timp

³ Publicat în „Romanoslavica”, XVIII, București, 1972, pp 252—253.

⁴ A. I. Iațimirski afirmă — pe bună dreptate — că, după toate probabilitățile, Octoihul a fost copiat într-o regiune cu populație românească (Apud P. A. Sircu, *op. cit.*, *Introducere*, p. X).

⁵ P. A. Sircu (*o. c.*, pp 29—38) reproduce textul filelor dispărute între timp: 1. Evanghelia de la Matei, XXVIII, 16—20; 2. Evanghelia de la Marcu, XVI, 1—8; 3. Evanghelia de la Marcu, XVI, 9—20; 4. Evanghelia de la Luca, XXIV, 1—12; 5. Evanghelia de la Luca XXIV, 13—35; 6. Evanghelia de la Luca, XXIV, 36—53; 7. Evanghelia de la Ioan, XX, 1—10; 8. Evanghelia de la Ioan, XX, 11—18; 9. Evanghelia de la Ioan, XX, 18—31 și 10. Evanghelia de la Ioan, XXI, 1—11. Precizăm că fiecare evanghelie, cu excepția celei din urmă, este urmată de stihiri.

s-au scurs peste șase secole, vom reda titlurile scrise cu litere mari cu chinovar și primul irmos (textul slav și traducerea în limba română).

f. 1 albă. Însemnare tirzie în limba română.

f. 1v — 43v. Glasul al cincilea.

f. 1v — 4v. Text scris pe hîrtie care începe cu SVOEQ. TEMŽE*

Textul vechi scris pe pergament începe la f. 5 cu ZREŠTQ NA VŮSTOKŮ.

f. 5v — 10. KANONŮ VŮSKRĚSENŮ. GLAS Ě. PĚS Ā. IRMOS. (Canonul Învierii. Glasul al cincilea, Cîntarea întîia, Irmosul).

SPASITELJU BŮ VŮ MORI LJUDI NE MOKRYMI STOPAMI NASTAVLISOMU I FARAONA SŮ VOI POTOPLISOMU TOGO EDINOGO VŮSPOIMŮ JAKO PROSLAVI SE. (Mîntuitorului Dumnezeu, Celui ce a călăuzit pe popor prin mare cu picioare neudate, și pe Faraon cu toată oastea l-a înecat, Aceluia Unuia să-I cîntăm că S-a preaslăvit).

f. 10 — 14. V PONED. KAN, POKAANNŮ I ĀGGLMŮ. GLAS Ě. PĚS. Ā. IRMOS (Luni. Canonul de umilință și (canonul) îngerilor. Glasul al cincilea, Cîntarea întîia, Irmosul).

POIMŮ GVI SŮTVORŠOMU DIVNA ČJŮDESA VŮ MORI ČRŮMNĚAMŮ (sic) TOGO EDINOGO VŮSPOIMŮ SLAVNO BO PROSLAVI SE (Să cîntăm Domnului, Cel ce a făcut minuni uimtoare în Marea Roșie, cîntare de biruință că S-a preaslăvit).

f. 14 — 18. V VTORNIK POKAAN I PRDŤCI KAN GLS Ě. PĚS Ā. IRMOS. (Marți. Canonul de umilință și Înainte mergătorului. Glasul al cincilea, Cîntarea întîia, Irmosul).

ZEME NA NEŽE NE VŮSNA NI VIDE KOLI SLNCE BEZDNYJE ŽE NEVIDĚLO MĚŠTO NBSNOE ISRLI PROIDE NE MOKRAMI STOPAMI I VŮVEDE ŽE Q VŮ GORQ STYNE SVOEE VŮPIEŠTE POBĚDNQQ PĚS (Pămîntul peste care niciodată soarele n-a strălucit și nu l-a văzut, adîncul pe care bolta cerului nu l-a secăt, Israel l-a trecut cu tălpile neudate. Și l-ai călăuzit la muntele sfinției Tale, cîntînd cîntare de biruință).

f. 19 — 33v. VŮ VTOR VEČ. STIHIRY KŮ GŮ NAŠEMU TŮ CHU GLAS Ě. POD. (Marți seara. Stihiri către Domnul nostru Iisus Hristos. Glasul al cincilea, Podobie).

* Deoarece tipografia nu dispune de caractere chirilice, sîntem nevoiți a reda textul chirilic în transcriere în alfabet latin, fapt care dăunează mult lucrării în reliefaarea unor aspecte de limbă dar, mai ales, în detrimentul ogîndirii imaginii grafiei atît de interesante a acestei valoros manuscris. Pe această cale, ne cerem scuze față de cititori.

Precizăm că manuscrisul prezintă numeroase litere suprascrise și prescurtări dar, spre a nu îngreuna tiparul, am introdus în rînd, tacit, literele suprascrise dar am respectat prescurtările originalului.

incipit. RADUI SE (Bucură-te).

f. 33v — 38v. V PEK KAN KRSTU I BCI. GLAS E. PES A. IR-MOS. (Vineri. Canonul Crucii și Născătoarei de Dumnezeu. Glasul al cincilea, Cîntarea întîia, Irmosul).

SPSITELJU BU VU MORI LJUDI STOPAMI NE MOKRYMI NASTAVLIŠU I FARAONA SŮ VOI POTOPLIŠU, TOGO EDINOGO VUSPOIMŮ JAKO PROSLAVI SE (Mintuitorului Dumnezeu, Celui ce a călăuzit poporul prin mare cu picioare neudate, și pe Faraon cu oastea l-a înecat, Aceluia Unuia să-i cîntăm că S-a preaslăvit).

f. 38v — 43v. V SQB KAN PROROKOMI GLAS E. PES A. IR-MOS (Simbătă. Canonul proorocilor. Glasul al cincilea, Cîntarea întîia, Irmosul).

KONĖ I VSADNIKA VU MORE ČRMNOE SŮKRŮŠAQ BRANI MYŠCEQ VYSOKQO CHE ISTREŠLŮ ESTŮ, ISRAILĖ ZE SPSE PO-BĖDNQO PES POQŠTA (Pe cai și pe călăreț în Marea Roșie i-a scufundat Hristos, Cel ce a sfărîmat războaiele cu braț înalt iar pe Israel l-a mintuit, pe cel ce cînta cîntare de biruință).

f. 43v — 45. STIHIRI VŮSKRĖS NA GOSPODI VŮZVACH GLAS DZ. (Stihirile Învierii, la Daomne, strigat-am, Glasul al șaselea).

POBĖDQ IMY CHE EZE NA ADA NA KRSTŮ VŮZYDE DA SĖDEŠTOQ VU TMĖ I SĖNI SUMRTNĖI VŮSKRĖSIŠI SŮ SOBOQ SVOBODŮ SY I VU MRTVYICHŮ ISTAČAQZI BOG TŮ OT SVOEGO SVĖTA VŮSE MOGY I SPSE POMILUI NAS (Biruință purtînd, Hristoase, asupra iadului, pe cruce Te-ai suit, ca pe cei ce sedeau în întunericul și umbra morții să-i înviezi împreună cu Tine, Cel ce izvorăști viață din lumina Ta, Atotputernice și Mintuitorule, miluiește-ne pe noi).

f. 45 — 50v. Kan VSKRĖSENŮ. GLAS DZ. PES A. IRMOS (Canonul Învierii. Glasul al șaselea, Cîntarea întîia, Irmosul).

JAKO PO SUCHU CHODIVŮ ISLĖ PO BEZDNĖ STOPAMI GONITELĖ FARAONA ZRE POTAPLĖEMA BU POBĖDNQJQ POIMJAS (Ca pe uscat umblînd Israel, cu picioarele prin adînc, pe Faraon prigonitorul vîzîndu-l înecat striga: să cîntăm lui Dumnezeu cîntare de biruință).

f. 50v — 55. V PONEDELNIKŮ KAN POKANĖ I AGGLOMŮ GLAS DZ. PES A. IRMOS. (Luni. Canonul de pocăință și al îngerilor. Glasul al șaselea, Cîntarea întîia, Irmosul).

JAKO PO SUCHU CHODIVŮ ISLĖ PO BEZDNĖ STOPAMI GONITELĖ FARAONA VIDE POTAPLĖEMA BGU POBĖDNQO PES POIMŮ VUPIJAŠE JAKO PROSLAVI SE (Ca pe uscat umblînd Israel, cu picioarele prin adînc, pe Faraon prigonitorul vîzîndu-l înecat striga: să cîntăm lui Dumnezeu cîntare de biruință că S-a preaslăvit).

f. 55 — 60. V VTORNIK KAN POKAANĖ I PRĖDTEČI GLAS $\overline{DZ}$. PĖS $\overline{A}$. IRMOS. (Marți. Canonul de umilință și Înaintemergătorului. Glasul al șaselea, Cântarea întâia, Irmosul).

ČJUVUSTUVNYI FARAONŮ POTOPLENŮ BYŠ SŮ VOI. TŠLĭ ŽE PROSEDŮ PO SRĖDĖ MORE VŮPIJAŠE: ĞVI NAŠEMU POIMŮ JAKO PROSLAVI SE (Faraon cel renumit s-a înecat cu oastea, iar Israel, trecînd prin mijlocul mării striga: Domnului Dumnezeului nostru să-I cîntăm că S-a preaslăvit).

f. 60 — 64v. V SRĖD KAN KRSTU I BOGORODICI. GLAS $\overline{DZ}$. PĖS $\overline{A}$. IRMOS (Miercuri. Canonul Crucii și Născătoarei de Dumnezeu. Glasul al șaselea, Cântarea întâia, Irmosul).

JAKO PO SUCHU CHODIVŮ TŠLĭ PO BEZDNĖ STOPAMI GO-NITELE FARAONA VIDE POTAPLEEMA ĞGU POBEDNQJQ PĖSNI POIMŮ VŮPIJAŠE (Ca pe uscat umblind Israel cu picioarele prin adînc, pe Faraon prigonitorul văzîndu-l înecat, striga: să-I cîntăm lui Dumnezeu cîntare de biruință).

f. 64v — 70. V ČEK KAN APOSTOLOMŮ GLAS $\overline{DZ}$. PĖS $\overline{A}$. IRMOS (Joi. Canonul apostolilor, Glasul al șaselea, Cântarea întâia, Irmosul).

SEČENOMŮ PRĖSEČENO BYS MORE ČRMNOE VLŮNAMI PITAEMAA ŽE I SŮSE GLOBINA. TAŽE KUPNO BEZŮ OROŽNYMŮ BYVŠI PROSESTVIE I VSE OROŽNYMŮ GROBŮ. PĖS ŽE BŮ KRASNAJA VŮSPĖVAASE SE SLAVNO BO PROSLAVI SE (Cu toiagul a fost despărțită Marea Roșie cea cu valuri acoperită și s-a uscat adîncul și astfel a fost trecerea celor fără de arme și mormîntul tuturor celor înarmați. Lui Dumnezeu îi cînta cîntare frumoasă căci cu slavă S-a preaslăvit).

70 — 75v. V PEK KAN KRSTU I BCI GLAS $\overline{DZ}$. PĖS $\overline{A}$. IRMOS (Vineri. Canonul Crucii și Născătoarei de Dumnezeu. Glasul al șaselea, Cântarea întâia, Irmosul).

VLŮNOE MORŮSKOQ SŮKRŮVŠAAGO DREVLE GONITELE MOČITELE PODŮ ZEMLEE SKRYŠQ ŠPŠNY ICHŮ DĖTEI NQ MY JAKO OTROKOVICQ ĞVI POIMŮ SLAVNO BO PROSLAVI (Pe cel ce oarecînd a acoperit cu valul mării pe prigonitorul tiran, sub pămînt l-au îngropat fiii celor mîntuiți, iar noi ca fecioarele să cîntăm Domnului căci cu slavă S-a preaslăvit).

75v — 81v. V SQB KAN PROROKOMŮ I MUČENIKOMŮ GLAS $\overline{DZ}$. PĖS $\overline{A}$. IRMOS (Sîmbătă. Canonul proorocilor și mucenicilor. Glasul al șaselea, Cântarea întâia, Irmosul).

JAKO PO SUCHU CHODIVŮ ISLĭ PO BEZDNĖ STOPAMI GONITELE FARAONA ZRE POTAPLEEMA BŮ POBEDNQQ PĖS PO-IMŮ (Ca pe uscat umblind Israel, cu picioarele prin adînc, pe Faraon

prigonitorul văzindu-l înecat striga : să cîntăm lui Dumnezeu cîntare de biruință).

f. 81v — 83. STICHIRY VSKRSNI NA $\overline{\text{GI}}$ VŮZVACH GLAS $\overline{\text{Z}}$.
(Stihirile Învierii. La Doamne, strigat-am, Glasul al șaptelea).

PRIIDĚTE VŮZRADUIMŮ SE $\overline{\text{GVI}}$ SŮKRUSŮSOMU SMRŮT I DRUZAVŮ I PROSVĚSTŮSOMU CLOVEČISKYI RODŮ SŮ BESPLIT-NYMI ZOVEŠTE : SŮDĚTELJU, SPASE NAŠŮ, SLAVA TEBĚ (Veniți să ne bucurăm de Domnul, Cel ce a sfărămat puterea morții și a luminat neamul omenesc, cu cei fără de trup strigînd : Ziditorule, Mîntuitorul nostru, slavă Ție).

f. 83 — 88. KANON VŮSKRSNŮ GLAS $\overline{\text{Z}}$. PĚS $\overline{\text{A}}$. IRMOS (Canonul Învierii, Glasul al șaptelea, Cîntarea întia, Irmosul).

MANIEMŮ TI NA ZEMENŮ OBRAZŮ PRĚLOŽI SE PRŮVĚE RAZLIVAEMŮ VODENŮ RODŮ $\overline{\text{GI}}$ TĚM ŽE NE MOKRŮNO ŠESTVAVŮ ISLĚ POETŮ TEBĚ PĚS POBĚDNŮQ (Cu voia Ta, Doamne, întru învîrtoșarea pămîntului s-a schimbat firea apelor cea lesne curgătoare ; pentru aceasta, neudat trecînd Israel cu picioarele, cîntă Ție cîntare de biruință).

f. 88 — 92. V $\overline{\text{PNDK}}$ KAN POKANIE I $\overline{\text{AGGM}}$ GLAS $\overline{\text{Z}}$. PĚS $\overline{\text{A}}$. IRMOS. (Canonul de umilință și ingerilor. Glasul al șaptelea, Cîntarea întia, Irmosul).

POSPĚŠŮSTVOVAVŠA $\overline{\text{BA}}$ VŮ EGIPTĚ MOSEOVU IZVESTI ISLĚ TOGO EDINOGO VŮSPOIMŮ JAKO PROSLAVI ŠĚ (Lui Dumnezeu, Cel ce a ajutat lui Moise în Egipt de a scos pe Israel, Ace-
Unuia să-I cîntăm că S-a preaslăvit).

f. 92 — 97. V VTORNIK KAN POK. I $\overline{\text{PRDTČI}}$ GLAS $\overline{\text{Z}}$. PĚS $\overline{\text{A}}$. IRMOS (Marți. Canonul de umilință și Înaintemergătorului. Glasul al șaptelea, Cîntarea întia, Irmosul).

POSPĚŠŮSTVOVAVŠA $\overline{\text{BA}}$ VŮ EGIPTĚ MOSEOVI IZVESTI $\overline{\text{ISL}}$ TOGO EDINOGO VŮSPOIMŮ SLAVNŮ BO PROSLAV (Lui Dumnezeu, Cel ce a ajutat lui Moise în Egipt de a scos pe Israel, Ace-
luia Unuia să-I cîntăm că S-a preaslăvit).

f. 97 — 101v. V SRĚD KAN KRSTU I BOGORODICI GLAS $\overline{\text{Z}}$. PĚS $\overline{\text{A}}$. IRMOS. (Miercuri. Canonul Crucii și Născătoarei de Dumnezeu. Glasul al șaptelea, Cîntarea întia, Irmosul).

ISTRESSOMU $\overline{\text{BGU}}$ FARAONA VŮ MORE ČRŮMNOE POBĚDŮNQ PĚSNĚ VŮSPOIMŮ JAKO PROSLAVI ŠĚ (Lui Dumnezeu, Celui ce a nimicit pe Faraon în Marea Roșie, să-I cîntăm cîntare de biruință căci S-a preaslăvit).

f. 101v — 106v. V ČEK KAN APOSTOLOMŮ. GLAS $\overline{\text{Z}}$. PĚS $\overline{\text{A}}$. IRMOS (Joi. Canonul apostolilor. Glasul al șaptelea, Cîntarea întia, Irmosul).

V PONTĚ (sic) POKRY FARAŇA SŮ ORŮŽIJEMŮ SŮKRUŠAJŮ
BRANI MYŠCEŮ VYSOKOŮ POIMŮ EMU JAKO PROSLAV (Celui
ce l-a acoperit pe Faraon în drum cu oastea și a sfărîmat războaiele
cu brațul său cel înalt, să-l cîntăm căci S-a preaslăvit).

f. 106v — 109. V PEK KAN KRSTU I BCI BLAS (sic în loc de
GLAS) T. PĚS A. IRMOS (Vineri, Canonul Crucii și Născătoarei
de Dumnezeu, Glasul al șaptelea, Cîntarea întîia, Irmosul).

MANIEMŮ TI CHE NA ZEMENŮ OBRAZŮ PRĚLOŽI SE PRŮ-
VĚE RAZLIVAEMŮ VODNYI RODŮ GI TĚM ŽE NEMOKRŮNO
SESTVOVAVŮ ISLĚ POETŮ TEBĚ PĚS POBĚDNŮŮŮ (Cu voia Ta,
Hristoase, întru învîrtoșarea pămîntului s-a schimbat firea apelor
cea mai înainte lesne curgătoare; pentru aceasta, neudat trecînd cu
picioarele, Israel cînta Ție cîntare de biruință).

f. 109 — 113. V SOB KAN PROROKOMŮ I MČKOMŮ GLAS
T. PĚS A. IRMOS. (Sîmbătă. Canonul prorocilor și mucenicilor.
Glasul al șaptelea, Cîntarea întîia, Irmosul).

POSPĚŠŮSTVOVAVŠA BA VŮ EGIPTĚ MOSEŮVI IZVESTI
ISLĚ TOGO EDINOGO POIMŮ JAKO PROSLAVI SE (Lui Dumne-
zeu, Cel ce a ajutat pe Moise în Egipt, Aceluia singur să-i cîntăm
că S-a preaslăvit).

f. 113 — 119v. STICHIRY VŮSKRĚŠA NA GOSPODI VŮZVACH
GLAS T. (Stihirile Învierii, la Doamne strîgat-am, Glasul al optelea).

VEČERNEŮ PĚSNĚ I SLOVESNŮ SLUŽBŮ TEBĚ CHE PRINO-
SIMŮ JAKO IZVOLI SPASE POMILOVATI NASŮ VŮSKRESENIJA
RADI (Cîntare de seară și slujbă cuvîntătoare aducem Ție, Hris-
toase, că ai binevoit a ne milui pe noi prin Înviere).

f. 119v — 125. KAN VSKRĚŠENĚ GLAS T. PĚS A. IRMOS (Ca-
nonul Învierii, Glasul al optelea, Cîntarea întîia, Irmosul).

VŮ ORŮŽENA FARAŇA PO GROZI ČJUDOTVOREI DREV-
LEM SEISKYI ŽEZLŮ KRSTO OBRAZNO PRORAŽU I RAZDELI
MORE ISRAI (sic) ŽE BĚŽŮŠTA PĚŠA CHODEŠTA, ŠPSE PĚS GVI
VŮPIĚŠTA SLAVNO BŮ PROSLAVI SE (Pe Faraon cel ce era pur-
tat în carele de război, l-a cufundat toiagul lui Moise, cel ce a făcut
minuni de demult, lovînd în Chipul Crucii și despărțînd marea. Iar
pe Israel cel fugărit, care mergea pe picioare, l-a mîntuit, pe cel
ce cînta Domnului cîntare de biruință căci cu slavă S-a preaslăvit).

f. 125 — 129. V PNDKŮ KAN POKAAN I AGGLMŮ GLAS T. PĚS
A. IRMOS, (Luni, Canonul de umilință și al îngerilor, Glasul al opte-
lea, Cîntarea întîia, Irmosul).

VODŮ PROŠEDŮ JAKO PO SUCHU IZŮ EGIPETŮŠKA BĚŽA-
VŮ ISLTĚNINŮ VŮPIJAŠE IZBAVITELJU BŮ NAŠEM (Apa trecînd-o
ca pe uscat Israel și din robia Egiptului scăpînd, striga: Mîntuito-
rului și Dumnezeului nostru să-l cîntăm).

f. 129v—135. V VTORNIK KAN POK IOANU GLAS $\overline{\text{I. PĚS. \overline{A.}}$ IRMOS (Mărti. Canonul de umilință și al lui Ioan. Glasul al optelea, Cântarea întâia, Irmosul).

SŮKRŠAŮŠTOMŮ BRANI MYŠCEŮ VYSOKOŮ I PROVED-SOMŮ $\overline{\text{ISLE SKOŽE ČRŮMNOE MORE VŮSPOIMŮ IZBAVITELJU}} \overline{\text{BŮ NAŠEMU JAKO PROSLAVI SE}}$ (Celui ce a sfărîmat războaie cu brațul Său cel înalt și a trecut pe Israel prin Marea Roșie, să-I cîntăm Lui ca Mintuitorului nostru Dumnezeu că S-a preaslăvit).

f. 135—140v. V SRĚD KAN KRSTU I $\overline{\text{BCI GLAS \overline{I. PĚS. \overline{A.}}}}$ IR-MOS (Miercuri. Canonul Crucii și al Născătoarei de Dumnezeu. Glasul al optelea, Cântarea întâia, Irmosul).

VŮOROŽENA FARAONA PO GRŮZI ČJUDOTVOREI DREVLE MOSEISKY ŽEZLŮ KRSTŮ OBRAZNO PORAZI I RAZDĚLI ŽE MO-RE. $\overline{\text{ISLE ŽE BĚŽOSTA PĚSA CHODEŠTA SPSE PĚS GVI VŮZUPIE-STA}}$ (Pe Faraon cel ce era purtat în carele de război, l-a cufundat toiagul lui Moise cel ce a făcut minuni de demult, lovind în chipul Crucii și despărțind marea. Iar pe Israel cel fugărit, care mergea pe picioare, cîntînd cîntare lui Dumnezeu, l-a mintuit).

140v—146. V ČEK KAN APOSTOLOMŮ GLAS $\overline{\text{I. PĚS. \overline{A.}}}$ IR-MOS (Joi. Canonul apostolilor, Glasul al optelea, Cântarea întâia, Irmosul).

POŠĚCENY NEŠĚCENAGO PRĚŠĚCE I VIDĚ SLŮNCE ZĚMĚ EEŽE NĚSTŮ VIDELO LJUTAGO VRAGA VODA POTOPILA ESTŮ I NEPROCHODIMO PROIDE $\overline{\text{ISLI PĚS BO VŮPĚVASE SE GVI POIMU SLAVNO BO PROSLAVI SE}}$ (Și a despărțit pe cea de ne-despărțit tăind-o în două și a văzut soarele pămîntul pe care nu-l văzuse. Pe dușmanul crunt l-a înecat apa și pe cea de netrecut a trecut-o Israel strigînd: să cîntăm Domnului căci cu slavă S-a preaslăvit).

f. 146—151v. V PEK KAN KRSTU I $\overline{\text{BCI GLAS \overline{I. PĚS. \overline{A.}}}}$ IR-MOS (Vineri. Canonul Crucii și Născătoarea de Dumnezeu, Glasul al optelea, Cântarea întâia, Irmosul).

KRSTĀ NACRTAVŮ MOŠI VŮ PRĚMO ŽEZLOMŮ ČRŮMNOE (sic lipsește MORE) PRĚŠĚCE $\overline{\text{ISLJU PROCHODEŠTU TOŽE OBRAŠ-TENE FARAŮNA SŮ KOLESNICAMI UDARŮ ŠŮVŮKŮPI VŮ PRE-KY NAPISAVŮ NE POBĚDIMOE OROŽIJE TEMŮ ČHA VŮSPO-IMU BĀ NAŠEGO JAKO PROSLAVI SE}}$ (Crucea însemnînd Moisi de-a dreptul cu toiagul, [Marea] Roșie a despărțit-o lui Israel, celui ce cu piciorul a trecut-o, iar deacurmeziș lovind-o a împreunat-o împotriva oștilor lui Faraon, inscriind deasupra nebiruita armă. Pen-tru aceasta, lui Hristos, Dumnezeului nostru să-I cîntăm căci S-a preaslăvit).

f. 151v—156v. V $\overline{\text{SQB}}$ KAN PROROKOMŮ I MRŮTVYIMŮ GLAS

Ț. PĚS Ț. Ā. IRMOS. (Simbătă. Canonul proorocilor și al morților, Glasul al optelea, Cîntarea întîia, Irmosul).

VODO PROŠEDŮ JAKO PO SUCHŮ IZŮ EGIPETŮSKA ZLA IZBEŽAVŮ TSLITENINŮ VŮPIJAŠE IZBAVITELJU BŮ NAŠEMU POIMU SLAVNO BO PROSLAVI SE (Apa trecînd-o ca pe uscat și scăpînd de robia cea rea a Egiptului, striga: Mîntuitorul nostru, lui Dumnezeu să-I cîntăm oă S-a preaslăvit).

f. 156v—157v. TROIČNY OSMOGLASNY (Tropare ale Sfintei Treimi pe 8 glasuri).

Insemnări

1. Pe fila întîia sus se păstrează o însemnare fragmentară (partea dreaptă a filei fiind ruptă) scrisă în limba română cu caractere chirilice, la finele sec. XVII sau începutul sec. XVIII. Fragmentul păstrat este: „Aceala (aicea la) pomana... releni, Barbata... Ona i muerii Aleni... <fe> ciorii Nicori, Danilo... Ion, Todoru, Todoru, Maruța, Anuța, Anna... citi aceala fata, Gafeia a lui Baba aci... pomanu cartu la stă (sfînta) beseric... brea”.

2. f. 50v SPŠI ĠI BLAGO... (Mîntuiește Doamne bine...)

3. Pe marginea de jos a filelor 55—59; o însemnare în slavonă, datînd din anul 1641. Pe alocuri este foarte puțin lizibilă.

+SII ANGEL <ES> I DSE SPASITE DNII DADOCH DUMITRAŠKO OT CRKOV VŮ BOTIŠEN IDEŽ ES CHRAM STGO I SLAVNAGO VELIKOMUČENIKA I POBEDITEL GEORGIE ZA DUŠE EGO I ZA RODITELE ICH VŮ DNI BLGOČSTIVAGO I CHRSTOLJUBIVAGO IO VASILIE VOEVOVA V LETO ZRMTH⁶ (Acest Anghel <este> mîntuitor de suflet. L-a dat Dumitrașco la biserica din Botoșani, unde este hramul sfîntului și slăvitului marelui mucenic și biruitor Gheorghie, pentru sufletul săi și al părinților săi, în zilele binecîstîtorului și de Hristos iubitorului Io Vasilie voievod, în anul 7149 <1641>)⁷.

4. f. 128v. PO DĚJAKONI (după diacon).

5. f. 129. Însemnare în limba greacă TU STICHU (al versului).

6. f. 144v Inițialele majuscule M. F. și alfabetul minuscul latin.

7. f. 148. VOIVOD BOŽIJU MILOSTIJU (Voievod, din mila lui Dumnezeu).

Presupunem că la legarea manuscrisului s-a tăiat rîndul precedent astfel că însemnarea a rămas fragmentară și nu se poate

⁶ Elena Lința (o. c., p. 253) afirmă: „Dintre cele citeva însemnări în limba română, cea mai veche este din timpul lui Vasile Lupu, datată la 1641, scrisă pe marginea de jos a filelor 55—59, aproape ilizibilă în prezent” considerînd-o, ca fiind scrisă în limba română.

⁷ Vasile Lupu, domn al Moldovei (1634—1653).

preciza la care dintre voievozi se referă această titulatură a cancelariilor noastre feudale.

În interiorul copertilor sînt lipite file de hirtie scrise în limba română cu caractere chirilice care cuprind evanghelii și fragmente de rugăciuni. După trăsăturile de limbă, le considerăm ca fiind scrise în secolul al XVI-lea.

Studiul grafiei și al limbii

Octoihul de la Caransebeș — cel mai vechi de la noi — prezintă un deosebit interes atît în ceea ce privește grafia cît și limba.

În cele ce urmează, ne vom referi la unele trăsături care se întîlnesc în textul original (cel scris pe pergament) relevînd pe cele ce apar frecvent, ca trăsături de bază. În unele cazuri, ne vom referi și la forme rare sau izolate care ne dau anumite indicii asupra originii scriitorului sau a locului unde presupunem că a putut fi copiat Octoihul.

În domeniul grafiei relevăm următoarele :

1. Pentru redarea vocalei U, scriitorul a folosit patru semne grafice⁸ dar modul în care acestea sînt repartizate în manuscris nu ne permite a deduce criteriile copistului. Grafia slavă veche cu U scris din două unități grafice se întîlnește frecvent atît în rădăcina cuvintelor cît și în desinențe : UPODOBLIŠE (76v), VŮSEMU (93), STMU (64) NAŠEMU (106v) etc. De asemenea, grafia lui U scris prin suprapunerea lui u latin peste o apare și în radicalul cuvintelor cît și în desinențe : PETRUU (30, 64) ; DARUQŠTA (36) ; MOEMU (48) ; MIRU (93) ; RODU (106v). Vocalea U scrisă ca Y (igrec) se întîlnește în exemple ca : RADYITE SĚ (89).

2. Semnul grafic asemănător lui igrec (Y), pe lingă valoarea vocalei U semnalată mai sus, în Octoihul de care ne ocupăm se folosește și cu alte 2 valori :

a). Cu valoarea vocalei I. În marea majoritate a cazurilor, sub influența grafiei grecești, redă pe ipsilon în cuvinte ca : EGYPTĚ (88, 92, 97, 101, 109 etc.) ; MOYSEOVA (135) ; MYRONOSICE (120v, 122) ; KYPARYSU (147v).

În alte cuvinte, același semn grafic corespunde semnului grafic ita din limba greacă ; ELYNSKQQ (103) sau lui iota din același alfabet : ARCHYEREOMŮ (129v). Tot cu valoarea vocalei I același semn grafic se găsește în cuvîntul slav MYRŮ (lume, pace) (66, 67) ca și în forma de dativ MYRU (108).

b). Cu valoarea consoanei V. În cazul derivatului JEYREISKŮ (73) (format din substantivul JEYREI), termenul grecesc pe care l-a

⁸ În studiul consacrat Octoihului, P. A. Sîrcu (o. c., p. 55) a menționat această trăsătură paleografică dar nu a însoțit-o de nici o exemplificare referitoare la modul sau criteriul de folosire al diverselor semne grafice.

împrumutat slava veche este scris cu vita. În numele propriu AY-RAAMŮ (153v) ca și în derivatul AYRAAMLŮ (81) acest semn grafic redă tot pe vita din limba greacă. Pentru redarea numelui propriu *Eva*, scriitorul folosește și grafia EYVA (70) în care Y redă pe ipsilon din greacă și apare alături de V. Precizăm că forma slavă veche a acestui nume propriu era JEVGA.

O grafie deosebită și greu de explicat este folosirea semnului grafic Y în locul consoanei V în cuvântul slav PRAVDA care apare scris PRAYDA (153v), PRAYDE (129v) ca și în derivatele PRAYEDNYI (89, 106) sau BESPRAYEDNYI (133, 146v).

Nu arareori, Y apare cu două valori fonetice chiar în cuvinte consecutive: Astfel, în contextul: VŮ EGYPTĚ MOSOEYVŮ (88) în primul cuvânt are valoarea vocalei I iar în al doilea al vocalei U, în sintagma RADY SE SYONU (113v) primul Y are valoarea de U; al doilea de I iar în RADYITE SE PRAYEDNII (89) în primul cuvânt redă pe U iar al doilea consoana V.

3. Pe lângă grafia obișnuită, specifică alfabetului slav vechi, pentru consoana Z, în Octoiul din Caransebeș se folosește de multe ori grafia consoanei Z din alfabetul majuscul grec dar de dimensiuni mai mari decât restul literelor. Această grafie apare în cuvinte slave în poziție inițială ca în exemplele: ZATOKOSOQ (104), ZVERI (107), ZLI...ZA LJUBVE (133v) ZAKON (146v) și, uneori, în interiorul cuvintelor: IZBAVI (110) NERAZUMNYCH IZLIVAE (139) etc.

De asemenea apare și cu valoare numerică, suplinind același sunet slav: GLASZ (Glasul al șaptelea) (83).

4. O altă trăsătură grafică este folosirea diftongului Ů în locul lui JA în forma de genitiv-acuzativ singular a substantivelor masculine derivate cu sufixul -TELŮ în exemple ca: RODITELE (5v); GO NITELE (45, 50v, 60, 70v, 75v); BORITELE (61v); ZAKONODATELE (66); MOČITELE (70); IZBAVITELE (131v); SADITELE (25v). Aceeași grafie apare și la câteva alte substantive ca: KONE (5v) MORE (72v) OGNĚ (69v, 79), CARE (129v).

5. O grafie demnă de relevat este redarea vocalei nazale posteroare Q (care în mod obișnuit se păstrează în Octoih) prin ON la cuvântul PQT: VŮ PONTĚ POKRY (83, 101v).

6. O problemă de grafie care este în strinsă legătură cu fonetica este modul de redare a vocalelor nazale. Datorită tradiției grafice, în marea majoritate a cazurilor, în Octoih se păstrează vechile semne grafice ale vocalelor nazale Q și E deși este bine cunoscut faptul că în perioada respectivă vocalele nazale dispăruseră din limbă. Grafia însă le păstrează atât în radical cit și în desinențe. Astfel, în rădăcina cuvintelor apar frecvent forme ca: RQKY (55);

GLOBINA (64); MOČITEĻ (70); OROŽIJE (146); OBETOVA (60); RAŠPETIJE (81); PROPETIJE (106); PRIČESTIJEMŮ (140v); iar în desinențe DSQ NAŠQ (5v); BCQ (119); DESNICQ TVOQ (129v); TUMQ (140v); VIDE (50v); CHODESTA (119); VŮPIE (129); SPSNIJE ZARE (140) etc.

Limba Octoiului

I. *Fonetica* A. *Vocalele nazale*. O trăsătură specifică redacției medio-bulgare, semnalată izolat chiar în textele slave vechi⁹, și anume amestecul *vocalelor nazale* se reflectă frecvent în limba manuscrisului nostru, în mod special în desinențe, în forme ca: BŮŠQ (60); PRIEŠQ (61); DOIDOŠQ (64); NAUČIŠQ (110); PROVŮZVES-TIŠQ (151) în care apare evident faptul că E din desinența persoanei a III-a plural a aoristului trece în Q. Paralel cu aceasta, adeseori găsim și înlocuirea nazalei Q prin E de asemenea în mod special în desinențe, în exemple ca: VOLEĚ (5v, 10, 64); SŮ DUSEĚ (30); IMEŠTA (124, 136), MOKOĚ (70) etc.

Fenomenul *denazalizării*, respectiv trecerea lui Q în Ů, trăsătură specifică redacției-medio-bulgare, nu apare ca atare în Octoih datorită tradiției grafice, dar o reflectare indirectă a faptului că vocala nazală își pierduse nazalitatea și trecuse în Ů cu care se confundase, este grafia NQ care apare aproape în exclusivitate în locul conjuncției adversative NŮ (10, 61, 64, 70, 111, 113v) etc. Același fenomen se reflectă și în grafii ca: VŮSEMOGQI BE (9); JAKO VSEMOGQI (10) sau SŮDUŽDETŮ (130v). Deosebit de interesant și concludent este faptul că Q suplinește pe Ů după lichida silabică în cuvântul VŮDRQŽI SE (148).

Izolată, în text se găsește trecerea lui Q în U în forma de acuzativ singular a substantivului feminin SLAVA în contextul VŮZNE-SENIJE SLAVU (26v) pe care, coroborînd-o și cu alte trăsături, o considerăm slavă de răsărit.

Denazalizarea vocalei E > Ů se oglindește în manuscrisul nostru dar, limitată la adjectivul SVĚTŮ în exemple ca: SVĚTE (51); SVĚTOMŮ (30, 52, 148v) și la verbul derivat din același radical SVĚTITU (29v).

B. *Ierurile*. Vocalele reduse ierul mare și ierul mic, în baza tradiției grafice specifică textelor religioase ale epocii, în bună parte se păstrează ca în textele slave vechi, dar, paralel cu aceasta, în

⁹ Vezi, de pildă, Kiril Mircev, Kristo Kodov, *Eninski apostol, starobălgarski pametnik ot XI vek*, Sofia, 1965, p. 206, care relevă prezența în Apostolul de la Enina a unui unic exemplu.

Octoih se reflectă și unele procese noi și anume :

a) Dispariția irerurilor „neintense” atît în poziția finală cît și în interiorul cuvintelor. De pildă : DAM (125), MOLIM (77), POIM (75v); SVOBODIL (119); POKORICH (125); VSEQ (5v); TME (43Bv); OVCE (69) ČTO (109) etc.

b) Vocalizarea ȳerurilor „intense” este mai bine reprezentată la vocala anterioară I>E în exemple ca : VESĪ (5v); EDINORODENŪ (60); LQKAVENŪ (60); DENŪ (83); DVERĪ (150); și, mai rar, se găsește și vocala posterioară U>O în cuvinte ca : NACĖTQKU (90v); VRŪTOPŪ (55).

c) Permutarea sau confuzia ȳerurilor apare frecvent în exemple ca : NASŪ (5); AGNŪCA (101); VŪSEMU (110); TŪMQ (140v) etc.

C. Ștergerea deosebirii dintre Y și I se oglindește în faptul că în manuscrisul nostru găsim uneori, pe Y cu valoarea lui I¹⁰ ca în exemplele următoare : SUGREŠYVŪ (55); IMASY (106); POKRY (134); POIDEŠY (154) și, adeseori, la adverbul NĪNĖ (12); NĪNE (152).

D. Lichidele silabice care se păstrează aproape în totalitatea lor ca în limba slavă veche și medio-bulgară, prezintă, izola¹, și reflexul ruso-ucrainean I>OR ca în termenul CHRABORSKY (139).

E. O altă trăsătură a redacției ruso-ucrainene o constituie prezența consoanei Z în locul grupului conșonantic slav vechi ZD (provenit din slav. com. * dj); ROZŪSTVOMŪ (134v).

F. Evoluția G>CH, fenomen caracteristic limbii ucrainene, se oglindește în cuvîntul CHRECHOVNYJE (25v), deși, în mod obișnuit, scriptorul scrie GREXHOVNYJE. În mod evident, grafia cu CH este o scăpare a copistului care a redat grafic sunetul așa cum l-a perceput cu urechea. Precizăm că nu numai în perioada respectivă ci chiar și în ortodrafia contemporană a limbii ucrainene, grafic se păstrează G dar se pronunță H. O astfel de grafie a putut să apară de sub pana unui cărturar moldovean. De altfel, și în alte texte moldovenești, mai tîrzii, se întîlnește aceeași particularitate¹¹.

G. Alternanța consoanei V cu F se oglindește de mai multe ori¹² în formele verbului PROCVISTI. Astfel, cu V găsim : PROCUV-TISI (30v); PROCUVTE (32, 146v) iar cu F : PROCUFTE (26, 130, 145v). Aceeași alternanță apare și la verbul SUVŤETI precum și la

¹⁰ A.I. Iațimirski, o. c., p. VIII, se referă la același fenomen.

¹¹ Vezi și Damian P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, București, 1978, p. 181, care prezintă cîteva astfel de exemple din documentele slavo-române din Moldova.

¹² A.I. Iațimirski, o. c., p. IX, menționează această trăsătură fonetică. G. A. Ilinski a găsit aceeași alternanță și în Octoiul de la Sofia. (G. A. Ilinski, *Sotijski Oktoich XIII v.* în „Izvestija otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti imperatorskoj Akademii nauk”, an. 1905, tom. X, cartea a 4-a, p. 219).

derivatul acestuia PROSUVTETI pentru care ilustrăm formele cu F : SUFTITU (142) ; PROSUFTTE (72) și PROSUFTESTA (112).

H. Fricativa sonoră Ž alternează, uneori, cu surda Š fapt oglindit în grafii ca : TEŠKOJU (14) ; RYTOROMU ŠE (108) ; PRELOŽIZQ (104).

II. *Morfologia*. Ca și în fonetică nu vom face o prezentare integrală a aspectelor morfologice ci ne vom limita la expunerea unor trăsături care să ne permită a stabili redacția în care este scris Octoiul, locul scrierii și originea scriptorului.

A. Substantivul.

O particularitate medio-bulgară cu rădăcini adinci în monumentele de limbă slavă veche este *dativul posesiv*¹³ atestat frecvent în Octoiul de la Caransebeș. Din multitudinea de exemple cităm cîteva : VRACI DUŠAM I TELOMU (54) ; VU RQKY VRAGOMU (55) ; RADOSTI AGGLMU I ČLČISKOMU RODU (68v) ; POKLONU KOLENU (69v) ; ŽIVOTU MIRU (85) ; RADOSTI VRAGU (111) ; MTI CRKVAMU (113v) ; RADOSTI APOSTOLOMU (143v).

Lipsa acordului dintre determinant și determinat — particularitate medio-bulgară considerată ca o dovadă elocventă a destrămării flexiunii nominale¹⁴ — se întâlnește adeseori în contexte ca : VU MORI ČRUMNEAMU (10) ; RIZAMI NETLENIJA (61v) ; VUSEMU MIRU (66v) ; NAPASTI NAŠICHU (66) ; TVQ POMOSTI (70) ; OKA-ANNA (sic) DŠI (109) ; ZA DŠO NAŠ (142v).

Pe lângă aceste trăsături medio-bulgare, în flexiunea nominală se reflectă și două trăsături slave de răsărit :

a) Cazul genitiv plural al cîtorva substantive apare alcătuit cu desinența -EI¹⁵. De pildă : KAMENI ZAPOVEDEI (29) ; SPSNIYICH DETEI (65, 70) ; STRASTEI (61, 63v, 70v, 147, 152v).

b) Cazul instrumental plural al substantivelor feminine cu vechea temă în i NAPASTI și MRTVOSTI apare format cu desinența -AMI¹⁶ : NAPASTIJAMI (26) ; MRTVOSTIEMI (în care Ė are valoarea diftongului JA) (155).

B. Pronumele.

În manuscrisul de care ne ocupăm, alături de pronumele posesive, frecvent se întâlnesc formele enclitice ale pronumelui perso-

¹³ Vezi Anghelina Minceva, *Razvoj na datelnija pritežatelen padež v bălgarski ezik*, Sofia, 1964, în deosebi capitolul IV, pp. 76—114.

¹⁴ Vezi și I. Duridanov, *Kăm problemata na razvoja na bălgarski ezik ot sintelizăm kăm analitizăm*, în „God. Sof. Univ. Filolog. Fakultet”, Sofia, 1955, pp. 87—272.

¹⁵ Vezi A. Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves*, tom. II, partea I-a, Paris, 1958, pp. 53, 54 și 142 ; P. Kuznețov, *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*, Morfologija, Moscova, 1953, p. 80.

¹⁶ Vezi A. Vaillant, *op. cit.*, pp. 55 și 143.

nal și reflexiv în cazul dativ. Această trăsătură a limbii bulgare¹⁷ care corespunde așa numitului dativ posesiv din limba română¹⁸, constituie o particularitate comună a limbilor balcanice¹⁹. Iată câteva astfel de exemple: DSE MI (77, 109v, 11); NA SLAVQ TI (103); SNA SI (60v, 136v); VOLEE SI (5); DRUŽAVE TI (135); RQCE TI (61); ŽITIE MI (145v).

Pentru posesiunea persoanei a III-a singular apare și pronumele posesiv medio-bulgar EGOV (alcătuit din pronumele anaforic): EGOVY ORQŽYJEMU (14v).

Tot pentru posesiunea persoanei a III-a singular se folosește și forma medio-bulgară TOGOV, formată din demonstrativul TOI: TOGOV (139v).

C. *Adjectival*. În textele slave vechi, topica adjectivului epitet se caracterizează prin antepunere²⁰, trăsătură specifică și limbilor sirbo-croată și bulgară. În Octoiul de la Caransebeș, pe lângă această topică, adeseori, adjectivul epitet succede substantivului ca în contextele următoare: DVO ČISTAJA (29v); VODY GORKYE (65); STUDU VEČNYI (30); MYŠCEQ VYSOKOQ (5v, 10, 101v, 121, 126, 129); TUMQ GLOBOKOQ (140); DŠQ OKAANYE (134); STOPAMI NEMOKRYMI (33); PES POBÉDNOQ (83, 106) precum și MORE ČRUMNOJE (5v, 10, 38v, 64, 97); OBYČAJA ZLAGO (14). Această particularitate apare adeseori în limba documentelor slavo-române²¹.

D. *Verbul*. În acest domeniu, vom releva următoarele:

a) Ca trăsătură medio-bulgară, reține atenția faptul că persoana întâia singular a indicativului prezent, în special la verbul MOLITI, este alcătuită cu desinența -M, specifică verbelor atematice²². Astfel, găsim: MOLIM (65, 152); PLACEM (107).

b) Indicativul prezent persoana întâia singular al unor verbe care în slava veche erau de conjugarea a IV-a (respectiv conjugarea a II-a din limba bulgară contemporană) este alcătuit în -E, formă care, după părerea noastră este neobulgară și nu rezultantă a confuziei vocalelor nazale. Dacă apariția acestei trăsături ar fi fost determi-

¹⁷ Vezi A. Vaillant, *Grammaire comparée*, tom. II, partea a II-a, pp. 469—470.

¹⁸ Vezi Gramatica limbii române, I, București, 1963, p. 141.

¹⁹ Vezi Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problèmes et résultats*, Paris, 1930, pp. 187—188.

²⁰ Vezi A. Vaillant, *Manuel du vieux slave*, p. 380.

²¹ Vezi Lucia Djamo-Diaconiță, *Aspects de la place de l'adjectif dans la langue des chartes slavo-roumaines de la Valachie (XIV—XV S)* în „Revue roumaine de linguistique”, tom XX, 1975, nr. 4, pp. 337—340.

²² Vezi St. Mladenov, *Geschichte der bulgarischen Sprache*, Berlin—Leipzig, 1929, p. 255; vezi și K. Mircev, *Istoričeska gramatika na bǎlgarskija ezik*, ediția a II-a, Sofia, 1963, p. 188 care relevă faptul că această particularitate apare frecvent în limba documentelor slavo-române.

nață de confuzia nazalelor, atunci, în mod firesc, ar fi trebuit ca fenomenul să fie atestat la toate verbele celor 4 conjugări tematice din limba slavă veche. Deoarece această particularitate nu apare decît la cîteva verbe din actuala conjugare a II-a a limbii bulgare la care desinența persoanei întîia singular este -JA (sau -A după consoanele Č, Ž și Š) singura explicație plauzibilă este că fenomenul este neobulgar.

Cum este și firesc, în Octoihul de la Caransebeș, cea mai mare frecvență o înregistrează verbul MOLE (bulg. MOLJA) (30, 64, 65, 67, 68v, 92, 104, 135, 141v, 142, 143v, 144), alături de care mai găsim: VESELE (bulg. VESELJA) (104v); SŪTVORE (bulg. SATVORJA) (145v); PROSE (bulg. PROSJA) (129v); PLAČE (bulg. PLAČA) (136) etc.

Menționăm faptul că această trăsătură se întîlnește și în documentele slavo-române începînd cu anul 1374²³.

3. Nu arareori, paralel cu topica obișnuită a verbului MOLITI SE, acest verb reflexiv apare cu topica inversată, respectiv pronumele reflexiv precedă verbul: SE MOLE (60, 65v, 66v, 67, 68v). După părerea noastră, aceste forme sînt o expresie a influenței limbii române, în care la verbele de diateză reflexivă, pronumele precedă verbul.

4. Indicativul prezent, persoana I-a singular a verbului BYTI, în afara formei slave vechi JESMI, apare în două variante medio-bulgare: ESQMU (26v, 132, 132v, 145) și SQMU (106v). În ambele forme, Q este păstrat numai prin tradiție grafică și redă sunetul ă (Ū).

5. În manuscrisul nostru, se păstrează, cu regularitate, formele de dual: PROSVĚTITA (65) IZBAVITA (102); VŪZDVIGNĚTA (102v) etc.

Cu referire la textul intercalat ulterior, în locul filelor originale pierdute, precizăm că textul acesta prezintă trăsături noi de limbă dintre care vom menționa numai reflectarea și în scris a generalizării denazalizării vocalelor nazale, precum reiese din următoarele exemple cu Q > Ū: SŪSTIMŪ (115); SŪSTNO (114); DA BŪDET (118); sau E > Ě în TE (117).

III. *Lexical*. Precum se știe, lexicul este domeniul cel mai penetrabil al limbii, dar, în textele religioase, datorită tradiției care nu permitea abateri de la termenii și formulele consacrate, în vocabular cu greu și-au făcut loc inovațiile. Ni se pare vrednic de menționat faptul că, cu toată tradiția, scriitorul care a copiat Octoihul, în formula consacrată „Pe Faraon prigonitorul văzîndu-l inecat” pentru

²³ Vezi Lucia Djamo-Diaconită, *Limba documentelor slavo-române emise în Țara Românească în sec. XIV și XV*, București, 1971, p. 204, care arată că această formă apare frecvent în corespondență.

noțiunea de „a vedea” pentru care slava veche avea două verbe sinonime VIDETI și ZIRETI (deși nu sînt sinonime perfecte ci parțiale) le-a folosit pe amîndouă pentru variația textului, fără a dăuna cu nimic conținutului. Astfel găsim: GONITELĖ FARAONA ZRE POTAPLEEMA (45, 75v) și GONITELĖ PARAONA VIDE POTAPLEEMA (50v, 60).

În cadrul aceleiași preocupări a scriitorului de a folosi o terminologie mai variată, relevăm alternarea în text a sinonimelor perfecte DEMONU și DIJAVOLI, ambii termeni de origine greacă, pătrunși în limba slavă veche chiar în cele mai vechi traduceri.

Reține atenția faptul că în Octoiul de la Caransebeș se folosesc și unii termeni grecești puțin obișnuiți în textele epocii respective. Astfel, în contextul MUSIKI I ORGANOMU GLASESTIMU (154v), scriitorul folosește 2 termeni grecești care, ulterior, au intrat în patrimoniul lexical al unui mare număr de limbi. Mai menționăm RYTOR (30, 108) precum și ORTODOKS care apare în acest context: NAPRAVLEET SE ORTODOKSOMU LIKU (se îndreaptă strigătul dreptcredincioșilor) (107). Precizăm că în textele slave vechi și slavone cuvîntul nu a fost folosit precum reiese din faptul că nu este înregistrat în dicționarele referitoare la limba acestor texte în care pentru a reda noțiunea aceasta se folosea termenul slav PRAVOVERINU — calc după termenul grecesc — și sinonimul său PRAVOSLAVINU.

Alături de astfel de termeni care dovedesc cunoașterea limbii grecești și nivelul cultural ridicat al scriitorului, considerăm că merită să ne oprim la cuvîntul PRIBĖG (53, 54v) care, după părerea noastră, este un element lexical românesc. Afirmația o bazăm pe următoarele argumente:

1. Substantivul ca atare nu apare în textele slave vechi și nici nu este înregistrat în dicționarele consacrate acestei limbi²⁴, (cu excepția dicționarului lui Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862—1865, care a întilnit cuvîntul într-un manuscris din sec. XVI) și nici în dicționarele consacrate formelor vechi ale limbilor slave²⁵.

²⁴ *Slovník jazyka staroslověnského. Lexicon linguae palaeoslovenicae*, Praga, s.v. Inregistrează termenii PRIBĖGANIJE, PRIBĖGATI, PRIBĖGNOTI și PRIBĖZATI dar nu un substantiv PRIBĖG; L. Sadnik și R. Aitzetmüller, *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen Texten*, Heidelberg, 1955, s.v., inregistrează termenii: pribĖganije, pribĖgati, pribĖgnoti, pribĖzati și pribĖžište dar nu și substantivul de care ne ocupăm ceea ce dovedește că termenul nu făcea parte din patrimoniul lexical al limbii slave vechi.

²⁵ I. I. Sreznevski, *Materialy dlja slovarja drevnerusskogo jazyka po pismennym pamjatnikam*, t. I—III i dopolnenija, St. Pb., 1893—1912, inregistrează numai: pribĖgnuti, pribĖgati și pribĖžište. Cuvîntul nu figurează nici în dicționarul lui D. Danilic, *Rječnik iz književnih starina srpskih*, I—III, Belgrad, 1863—1864.

2. În această formă, termenul nu există nici în limba bulgară și nici în rusă, forma *pribjeg* cu *e* din sirbo-croată diferă fonetic de aceea din manuscrisul de care ne ocupăm.

3. Cuvîntul românesc se găsește și într-un document emis de concelaria voievodului Vlad Țepeș scris în latină în anul 1460, iunie 4, în care se menționează *ilos pribagos*²⁶. Incontestabil că termenul este alcătuit dintr-o rădăcină slavă din care în limba română mai avem: *a pribegi*, *pribegie*, *pribegire*, *pribegit* și *pribegitor*, cuvinte care, în cea mai mare parte, sînt create în limba română.

Fără a se referi la nici una dintre trăsăturile relevate de noi, A. I. Iațimirski, în studiul consacrat Octoiului (o. c., p. IX), aprecia, pe bună dreptate, că acesta prezintă interes și sub aspect lexical.

Concluzii. Studiul grafiei și al limbii Octoiului de la Caransebeș ne duce la următoarele concluzii referitoare la redacția în care este scris, la originea scriptorului și a locului unde a fost scris:

Redacția Octoiului este cea medio bulgară²⁷ în care s-au strecurat și cîteva particularități slave de răsărit și românești.

Originea scriptorului. Grafia Octoiului în care scriptorul folosește adeseori semnul grafic asemănător lui *Y* din alfabetul nostru cu valoarea corespunzătoare lui ispsilon din limba greacă ca și semnul grafic grecesc *Z* este o dovadă că scriptorul era și cunoscător al limbii grecești. Dar grafia *ON* în cuvîntul *PONT*, în locul tradiționalului semn grafic *Q* prin care se reda vechea vocală nazală dovedește că scriptorul nu putea fi un cărturar bulgar deoarece, precum se știe, în medio-bulgară *Q* se denazalizase și trecuse în *U*. Deci, un bulgar ar fi putut scrie (așa cum a făcut-o de mai multe ori) fie cu *Q* ca reflectare a tradiției grafice, fie cu *U* care reda evoluția fonetică a nazalei dar în nici un caz *ON*.

Grafia *CHRECHOVNYJE* prin care scriptorul a redat un sunet așa cum l-a perceput cu urechea și nu conform normelor ortografice ale epocii — de altfel și ortografia actuală a limbii ucrainene mai păstrează pe *G* deși se pronunță diferit — pledează în favoarea ipotezei că scriptorul nu era un vorbitor nativ al creunei limbi slave ci un cărturar român, moldovean. Această trăsătură se reflectă și în alte texte slavo-române mai tîrzii, scrise de cărturari români, în Moldova. Numai de sub pana unui cărturar român puteau să apară elemente românești ca: postpunerea adjectivului-epitet, antepunerea pronumelui reflexiv la verbul reflexiv *MOLITI SE*, sau unele cu-

În ediția a IV-a a dicționarului lui V. St. Karadžić, *Srpski rječnik istumačen nje-mačkim i latinskim rječima*, Belgrad, 1935, sînt înregistrați numai termenii *pribjegar* și *pribjeganje* (s.v.).

²⁶ Vezi G. Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (Sfîrșitul sec. al X-lea începutul sec. al XVI-lea)*, București, 1974, s.v.

²⁷ P. P. Panaitescu, (o. c., în manuscris) este de aceeași părere.

vinte ca PBRIBEG. Deși nu sînt numeroase, aceste trăsături prezintă o importanță deosebită dacă luăm în considerație faptul că apar într-un text religios și vechi (finele sec. XIII sau începutul sec. XIV). Putem conchide și sperăm fără a greși că scriptorul era un cărturar român, bun cunoscător al slavonei medio-bulgare ca și al limbii grecești.

Locul scrierii. P. A. Sîrcu, descoperitorul manuscrisului, l-a considerat ca fiind scris în Bulgaria²⁸. A. I. Iațimirski afirmă, pe bună dreptate, că după toate probabilitățile, *Octoiul* a fost copiat într-o regiune cu populație românească²⁹.

Avînd în vedere faptul că limba manuscrisului nu se prezintă ca o copie stereotipă ci are caracter compozit în care, alături de trăsăturile de bază medio-bulgare și-au făcut loc și unele elemente românești și slave de răsărit, se poate afirma că *Octoiul* a fost scris în Moldova. De altfel, astfel de îmbinări de forme medio-bulgare, românești și ucrainene se întîlnesc adeseori în documentele emise de cancelaria Moldovei.

P. A. Sîrcu afirmă că din studiul paleografiei a ajuns la concluzia că manuscrisul este de timp moldovean (o. c., p. 44)³⁰.

Scris de un cărturar român în Moldova, unde conform însemnării (ff. 55—59) reiese că a stat, cel puțin, pînă în timpul voievozului Vasile Lupu și aflat în Caransebeș, *Octoiul* constituie o frumoasă pagină a vechii culturi românești în limba slavonă ca și o expresie a circulației produselor culturale și a relațiilor strînse între vechile provincii românești.

²⁸ o. c., p. 45.

²⁹ În Prefața la studiul lui P. A. Sîrcu (o. c., p. X).

³⁰ Elena Lința afirmă că a ajuns la concluzia că manuscrisul nu a putut fi scris în Moldova ci în Țara Românească (o. c., p. 253). dar nu aduce nici un argument care să justifice această concluzie.

CONTRIBUȚII CU PRIVIRE LA VIAȚA BISERICESCĂ ROMÂNEASCĂ DIN PĂRȚILE ARĂDENE ÎN SECOLUL AL XVI-LEA — AL XVII-LEA

de: EUGEN ARĂDEANUL

Cercetările istorice din ultima vreme au întregit într-o anumită măsură informațiile noastre privind problematica Reformei în zona arădănească, mai ales cele referitoare la efemerul protopopiat romano-calvin din comitatul Zărand de odinioară, înființat pe la 1643.

La mijlocul secolului al XVI-lea s-au produs răsturnări masive în situația locală, datorită mai ales expansiunii otomane. În perioada 1550—66 ei reușesc să extindă stăpânirea nemijlocită a sultanului în valea Mureșului, pînă la Vărădia (inclusiv) și aproape de Ciuci (azi Virfurile), în valea Crișului Alb. În consecință, doar teritorii neînsemnate din actualul județ Arad au rămas în componența principalului Transilvaniei.

În toțiul acestor transformări au pătruns mai puternic în zonă ideile luterane, încetățenirea lor fiind marcată de sinodul de la Turnu (1551). Figura cea mai proeminentă a acțiunii luterane a fost Szegedi Kis István, care studiasse la Wittenberg, apoi activase ca predicator și dascăl la Cenad, Lipova și Timișoara (1548—1554).

Documentele cunoscute de noi nu deduc faptul că luteranismul ar fi avut succes palpabil în rîndurile maselor românești locale. Dintre ortodocși doar cîteva familii de feudali sîrbi, în frunte cu Petar Petrovici, Gașpar Perușici și unii membri ai familiei Iacșici, au fost receptivi față de Reformă¹. Dar ei au fost la fel de inconsecvenți în religie ca și în viața politică contemporană și zelul lor nu a fost durabil. De fapt după 1560 acțiunea luterană în zonă este anihilată de cea calvină².

¹ Bitskey István: *Hitviták tüzeben* (În focul disputelor de credință). Budapesta 1978, pp. 40, 61. Kathona Géza: *Fejezetek a török hódoltságbeli reformáció történetéből* (Capitole din istoria reformei de pe teritoriile supuse). Budapesta 1974, pp. 117—121. Mai tîrziu Kis a trecut la calvinism și a activat departe de meleagurile arădene.

² Ludwig Binder: *Grundlagen und Formen der Toleranz in Siebenbürgen bis zur Mitte des 17. Jahrhunderts*. Köln — Wien 1976 pp. 120—121. Juhász István: *A reformáció az erdélyi románok között* (Reforma printre românii din Transilvania). Cluj 1940, p. 86.

Profitând de prăbușirea poziției dominante a bisericii catolice, relativă indiferență a autorităților otomane față de credința raialelor și de sprijinul principelui transilvănean Ioan Sigismund, care preia în 1559 efectiv frânele țării sale, aderenții noului curent al Reformei, se organizează în Crișana creind printre altele și un protopopiat (senioriat) în Zărand. În fruntea acțiunii calvine a stat predicatorul Méliusz Péter, cu reședința la Debrețin³. În predicile sale, editate în 1563, găsim două pagini semnificative în care formulează în limbajul violent al epocii pretenția de a atrage românii în rîndul enoriașilor săi. Documentele cunoscute pînă în prezent nu oferă nici un reper cu privire la vreun ecou al acestor străduințe în sudul Crișanei.

În același timp hotărîrile dietei Transilvaniei, formulate sub influența Curtii, în special cele din 1566, au tîns la apropierea forțată a bisericii ortodoxe de practicile Reformei și crearea unei structuri organizatorice adecvate⁴.

Chiar dacă aceste hotărîri dietale ar fi avut vreo urmare sensibilă în zona Vîrfurile — Baia de Criș, situată la periferia vestică a principatului unde operațiile militare se desfășurau aproape neîntre-rup, ele puteau avea doar un caracter efemer.

Odată cu venirea la conducerea Transilvaniei a dinastiei catolice a Bathoreștilor (1572—1599) înjghebarea amintită s-a prăbușit, rămășițele sale supraviețuind doar în unele părți ale comitatului Hunedoara de atunci și regiunea Lugoj — Caransebeș. Trebuie să precizăm faptul că teza potrivit căreia în perimetrul acestei zone de influență ar fi intrat și comitatul Zărand nu se bazează pe documente existente⁵.

Al treilea val al Reformei a fost dominat de ideile unitariene, care în principal negau existența Sfintei Treimi. Perioada lor de maximă influență coincide cu ultimii ani de dominație a principelui Ioan Sigismund, care în final devenise adept al tezelor formulate de Socinus.

După disputa de credință de la Oradea (1569), care a avut loc între unitarieni și calvini, primii au trecut la constituirea unor comunități, chiar și pe teritoriul supus turcilor, ca de exemplu la Șimand și apoi la Timișoara. Mai mult, divergențele iscate în sinul mișcării au făcut ca elementele radicale în mare parte să caute adăpost în pașalîcul Timișorii⁶.

³ Zoványi Jenő: *A magyarországi protestantizmus 1565-től—1600-ig*. (Protestantismul din Ungaria de la 1565 pînă la 1600). Budapesta 1977, p. 146. Juhász I.: o.c., pp. 86—87.

⁴ Monumenta Comitialia Regni Transylvaniae. Vol. 2, pp. 321—328, 338—344. Hurmuzaki: *Documente*, vol. 15, pp. 627, 635, 638, 645.

⁵ Juhász I.: o.c., pp. 96—97.

⁶ Pirnát Antal: *Die Ideologie des Siebenbürger Antitrinitrier in den 1570-er Jahren*. Budapesta 1961, p. 139. Idem: *Arisztotelianusok és antitrinitariusok* (Aristotelieni și antiunitarieni), Budapesta 1971, passim. Zoványi I.: o.c., pp. 45—46, Bicskey I.: o.c., p. 105.

În acest context se transferă pe la 1569—70 și tipografia lui Kărădi Pál de la Abrud la Șimand.

Desfășurările din acest orașel ne sînt relatate de o scrisoare găsită în biblioteca de la Wolffenbüttel (RDG). Autorul acesteia, Adam Neuser, încearcă să imprime un manuscris cu conținut unitarian la Șimand. Potrivit relatării sale, planul a eșuat, deoarece predicatorul Kărădi a fost alungat din Șimand de cei „de credința românilor”⁷.

După acest eveniment acțiunea unitariană dispăre în părțile arădene, în general Reforma, dovedindu-se inoperantă⁸.

O forță serioasă în apărarea ortodoxiei a constituit-o ierarhia care păstorea pe teritorii arădean și care a avut o structură eficientă.

Astfel în anul 1563 era în funcțiune la Lipova mitropolitul Daniil. În 1594 episcopul de la Ineu apare printre conducătorii răscoalei antiotomane din Banat și sudul Crișanei⁹. Cu un an mai târziu, victoriile lui Mihai Viteazul și ale trupelor transilvănene au dus la alungarea otomanilor din zona Aradului. În zona eliberată, conducerea bisericească trece în mina ierarhilor proveniți din familia Brancovici, sufragani ai mitropoliților de la Alba-Iulia, creiată de domnul Țării Românești pe seama românilor din Transilvania. Aceștia joacă un rol însemnat și în politică. Astfel în 1605 episcopul Sava I Brancovici readuce sub ascultarea principatului fortăreața Lipovei, vremelnice ocupată de turci.

O nouă situație se conturează începînd cu anul 1616, Transilvania fiind obligată să cedeze pentru un secol (cu mici întreruperi) sultanului, zona Lipova—Arad. În acest fel se conturează pe teritoriul actualului județ Arad jurisdicții ortodoxe: una funcționa pe teritoriul cîmpit de otomani, cu sediul la Lipova și apoi la mănăstirea Hodoș-Bodrog. Cealaltă cuprindea comitatul Zărand (inclusiv teritoriile din valea Mureșului) și avea reședința la Ineu, rămînînd sub conducerea brancoviceștilor¹⁰.

Acțiunea calvină se reia pe teritoriul transilvănean în timpul principelui Gavril Bethlen (1613—1629), dar mai ales pe vremea urmașilor săi, pînă la 1658.

Un element important în definitivarea situației locale este faptul că în anul 1610 localitatea fortificată Virfurile trece în posesia fa-

⁷ Dörnyei Sándor: *A XVI-századi simándi nyomda* (Tipografia de la Șimand din secolul al XVI-lea). Magyar Könyvszemle, anul 1964, p. 172.

⁸ Parohia reformată de la Voivodeni nu poate fi localizată în satul cu același nume existent astăzi între Răpsig și Aldești, deoarece încă nu există pe acel loc. Ar putea fi vorba de satul de lângă Groșeni, din comitatul Bihor de odinioară. Vezi și Gruia: Din trecutul bisericii române bihorene. VI. Calvinismul. Revista teologică, anul 2, nr. 1, ianuarie 1908, p. 15.

⁹ E. Arădeanul: Muzeul Patriarhiei Sîrbe. Mitropolia Banatului anul 31 (1981), nr. 7—9, p. 581. E. Glück: *Meleagurile arădene în timpul domniei lui Mihai Viteazul* (1593—1601), în vol. M. Badea, E. Glück, N. Roșuț: Mihai Viteazul și Aradul. Arad 1975, p. 29.

¹⁰ V. Mangra: *Mitropolitul Sava II Brancovici*, Arad 1906, pp. 36—46.

miliei Bethlen împreună cu alte pământuri din jur. În anul 1628 frațele principelui Bethlen deveni posesorul domeniului Hălmagiului¹¹.

Imbinarea puterii statale și moșierești, a înregistrat puține rezultate în comitatul Zărand, fiind semnalată documentar doar înființarea parohiei de la Brusturi, cu un număr necunoscut de enoriași¹². Este însă posibil, că în fond este vorba de o localitate din Bihor.

Aceste premise au contribuit la izbucnirea conflictului între stăpînitori și mitropolitul Longhin Brancovici, care adopta o poziție fermă. Refuzul său, foarte probabil, față de condițiile ce se puneau ierarhilor ortodocși în interiorul principatului, l-au determinat în 1640 să părăsească scaunul său de la Ineu și se retrase la mănăstirea Comana din Țara Românească¹³. În deceniile următoare găsim la Ineu doar protopopi proveniți din aceiași familie, anume Grigore și apoi Simion, acesta din urmă devenind în 1656 mitropolit de Alba Iulia.

În jurul anului 1640 episcopul calvin Geleji Katona István inițiază o nouă formă de acțiune, încercînd desprinderea protopopiatelor ortodoxe de scaunul mitropolitan și supunerea lor directă jurisdicției sale nemijlocită. Destituirea mitropolitului Ilie Iorest și se-disvacanța în preajma înscăunării mitropolitului Simion Ștefan (1643) a oferit un bun prilej pentru validarea scopului amintit. În final, mitropolitul Simion Ștefan a reușit să recupereze 11 din cele 20 de protopopiate, dar cu prețul unor condiții oneroase¹⁴.

În vîltoarea acestor lupte are loc și crearea senioriatului de la Ciuci, care a fost desprins din teritoriul de odinioară a eparhiei de la Ineu¹⁵. Este o problemă deschisă dacă această organizație a avut vreo legătură cu eparhia calvină bihoreană a lui Avram de Burda, atestată în 1641¹⁶.

Nu cunoaștem titularul sau titularii senioriatului de Ciuci din perioada care a precedat anul 1648. La această dată aflăm că seniorul în funcție a fost destituit ca nevrednic, fără să se precizeze în ce a constatat culpa sa.

În ceea ce privește succesorul său, informațiile noastre sînt mai clare. O diplomă emanată din cancelaria principelui, datată din 15 decembrie 1648, confirmă în funcțiune pe Petre Ciucianul (Csuci Péter)¹⁷. El proveni dintr-o familie românească nobilă, de origine

¹¹ Márki Sándor: *Aradvármegye és Arad szab. kir. város története* (Istoria comitatului Arad și a orașului liber regesc Arad), vol. II. Arad 1895, pp. 161, -180—181, 237, 264. Dan Căpățînă: *Cercetări arheologice la Hălmagiu și Vîrfurile* (jud. Arad). Revista muzeelor, monumentelor istorice și de artă, anul 45, nr. 2/1976, pp. 77—80.

¹² St. Lupșa — Gh. Lițiu: *Istoria eparhiei Aradului*. Mss. vol. I, p. 116 a.

¹³ V. Mangra: o.c., p. 41.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 9—12, Juhász I.: o.c., pp. 153—160.

¹⁵ Márki S.: o.c., II, p. 241.

¹⁶ Országos Levéltár (Arhivele Naționale) Budapesta, Liber Reg. Trans. vol. XX. pp. 46 b—47 a.

¹⁷ *Ibidem*, vol. XXIX, pp. 43 a—44 a.

voievodală. Unul din ascendenții săi, voievodul Ciuci a jucat un rol de seamă în 1514 cu ocazia cuceririi cetății Șoimoș de către răsculați. Tot din familia respectivă proveni și Nicolae Ciucianul, care s-a evidențiat pe la 1566 în luptele duse împotriva otomanilor în zonă¹⁸.

Diploma lui Petre Ciucianul, conține o referire precisă la reședința protopopiatului, care era în localitatea Ciuci¹⁹. Nu cunoaștem amănunte despre acest studiu, fotografia reprodusă de cunoscuta monografie a lui Márki Sándor nu dovedește că biserica în cauză ar fi existat în jurul anului 1648²⁰.

Tot în același document se poate constata că jurisdicția seniorului nu depășea limitele comitatului Zărand, mai precis, partea care se găsea sub stăpînirea Transilvaniei.

Pe același teritoriu însă se găseau și parohiile de sub ascultarea protopopului ortodox de la Ineu, cu atât mai mult cu cît Sava II Brancovici, a fost înscăunat ca protopop tot în jurul anului 1648. Cît de nesigură era poziția seniorului, reiese din precizarea că puterea de stat îi garanta sprijin împotriva „vlădicului”, probabil mitropolitul Simion Ștefan.

Condițiile impuse seniorului aruncă o lumină destul de clară asupra gradului de dependență în care ajunsese biserica ortodoxă locală.

Primul punct îi cerea să predice românește și să oblige clerul său la un procedeu similar. El nu conține vreo inovație, deoarece limba română a pătruns mai de mult în practica locală, nu numai în ceea ce privește predica, dar și ca limbă liturgică. În acest sens putem invoca liturghierul românesc de la Buhani, din epoca respectivă, ca și cel de la Otlaca (Grăniceri), databile din sec. XVII-lea. Liturghierul slavon de la Lipova are indicații tipiconale românești²¹.

În ceea ce privește conținutul predicilor, diploma prevede utilizarea cetehismului tradus în limba română. Nu este greu de descifrat faptul că este vorba de lucrarea calvinizantă tipărită în 1640, 1648 și 1656, în trei ediții²².

Punctul trei prevedea prohibiția de a practica „superstiții” cu ocazia botezului și a cununiei. Judecînd după alte documente similare, cu toată siguranța este vorba de încercarea calvină de a determina clerul ortodox de a administra botezul doar cu apă, renunțînd la celelalte elemente tradiționale, inclusiv miruirea. La fel ei

¹⁸ E. Glück; G. Kovács, E. Dörner: *Contribuții noi cu privire la răscoala din 1514*. Studii și materiale de istorie medie, vol. II București 1957, pp. 443—444. Traian Mager: *Ținutul Hălmeagului*, vol. I Arad, 1938, pp. 50—51.

¹⁹ Mențiunea lui T. Mager cu privire la ediția documentului este o eroare (o.c., pp. 59—60).

²⁰ Márki S.: o.c., p. 241.

²¹ Eugen Glück: *Unele probleme legate de circulația cărților manuscrise în Crișana și Banat* (sec. XI—XVII) mss.

²² Juhász I.: o.c., pp. 191—192.

trebuiau să renunțe la unele practici legate de săvârșirea tainei cununiei. Competințele seniorului erau limitate în materie de divorț, deciziile respective fiind pendinte de consensul superintendentului calvin.

Punctul al patrulea prevedea respectarea condițiilor impuse cu cinci ani în urmă. Ni se pare că această formulare vagă vizează punctele stabilite în 1643, cu ocazia desprinderii senioratului de corpul bisericii ortodoxe, fără să fie precizate aici mai concret. Din moment ce ele sînt menționate lapidar și în al patrulea rînd, nu par a fi de importanță capitală.

Punctul al cincilea reamintește dependența seniorului de superintendentul calvin și-l autorizează să viziteze clerul său și îi cere să combată pretutindeni „răul”.

Analizînd aceste puncte, constatăm că ele sînt în fond identice cu cele fixate celorlalți seniori români, de sub ascultarea superintendentului calvin. Diploma amintită, ca și celelalte documente similare, mai ales diploma lui Avram de Burda, oglindesc în mare măsură ineficiența acțiunii calvine. Chiar dacă admitem faptul că prevederile respective au fost traduse realmente în practică, putem constata că însăși conducătorii statului și ai bisericii calvine erau conștienți de incapacitatea lor de-a răsturna brusc formele tradiționale ale vieții bisericești românești. Astfel nici una din diplome nu pretinde eliminarea tuturor tainelor respinse de Reformă și nu vizează schimbarea radicală a fizionomiei tradiționale dată bisericilor. Nu se prevede nici schimbarea ritualului, în afară de excepțiile amintite. Astfel și hirotonia preoțească a rămas în formele ei tradiționale.

O problemă nelămurită pînă în prezent este faptul cît de durabilă s-a dovedit a fi activitatea senioriatului de la Ciuci. În primul rînd trebuie să observăm că nici un document cunoscut de noi nu mai amintește după 1648 despre activitatea senioratului. Istoricul Márki Sándor susținea că prăbușirea senioratului se datorește cuceririi întregului comitat de către turci (1658), pierzînd suportul oficial.

Este interesant de remarcat și faptul că senioriatul a dispărut fără nici o urmă, încît monumentală monografie privind istoria bisericii reformată din Ungaria și Transilvania, tipărită la Utrecht în Olanda, în anul 1728, nu mai știe nimic de această organizație, deși autorul dispunea de un bogat material referitor la comitatul Zărand²³.

Odată cu prăbușirea senioriatului de Ciuci de fapt se încheie acțiunea care urmărea atragerea românilor din părțile Aradului în cadrele bisericii calvine, și în general la Reformă.

²³ F. A. Lampe: *Historia aeclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania*, Utrecht 1728, pp. 638—9, 644.

NECROPOLELE MEDIEVALE ROMĂNEȘTI DIN BANAT ÎN LUMINA CERCETĂRIILOR ARHEOLOGICE

de: DUMITRU ȚICU

Prin săpături arheologice, ori numai prin cercetări de suprafață au fost identificate peste 20 de necropole feudale (sec. XI—XV) în spațiul cuprins între Dunăre și Mureș (fig. 1). Marea majoritate a necropolelor în care s-au făcut cercetări se grupează în zona de sud a Banatului: pe valea Dunării, în depresiunea Oraviței și în culoarul Timiș—Cerna. Sigur că descoperiri nu lipsesc nici în zona de nord a Banatului, îndeosebi pe valea, Mureșului¹.

În depresiunea Oraviței au fost cercetate două importante necropole la Ilidia² și s-au identificat altele la Ciclova Română — Morminți³, Vraniuț⁴ și Vărădia⁵. N-au fost identificate deocamdată, pe teren necropolele aparținătoare așezărilor feudale timpurii de la Mil-

¹ M. Barbu, M. Zdroba, *Cercetările arheologice de la Arad — Vladimirescu campania 1978* în *Ziridava*, XI, 1979, p. 181 și urm. L. Munteanu, *Cercetările arheologice de la Mănăstirea Partoș — campania 1980* în *M. B.*, XXX, 10—12, 1980, p. 747 și urm. În zona de nord și nord-vest a Banatului sînt cunoscute și morminte de călăreți cu înmormintări specifice la Hodoni, Timișoara — Cioreni, Teremia etc. Acestea au aparținut populațiilor pecenege și maghiare, *Asupra acestei probleme vezi M. Rusu. The autochthonous population and the hungarians on the territory of Transylvania in the 9th-11th centuries* în *Relations between the autochthonous population and the migratory populations*, București, 1975, pp. 201—210; vezi de asemenea A. Bejan — M. Moga, *Necropola feudală timpurie de la Hodoni* în *Tibiscus*, 5, 1978, p. 159 și urm. A. Rădulescu, *Cimitirul de sec. X—XI de la Timișoara — Cioreni*, comunicare la sesiunea anuală de rapoarte, Brașov, martie, 1981.

² I. Uzum, G. Lazarovici, *Așezarea feudală Ilidia, în lumina izvoarelor scrise și a cercetărilor arheologice* în *Banatica*, I, 1971, p. 157 și urm. St. Matei, *Cîteva considerații privind arhitectura romanică în Banat*, în *Banatica*, II, 1973, pp. 314—319. St. Matei, I. Uzum, *Date noi asupra bisericii și fortificației de la Ilidia*, în *Acta MN*, IX, 1972, p. 555 și urm.

³ Această zonă cu mai multe descoperiri ne-a fost semnalată de Ghercea Doru din Ilidia în vara anului 1979. Cimitirul se află în virful pantei iar la poalele acesteia în locul numit *Săliște* au fost identificate urme de locuire din sec. XI—XIII.

⁴ În malul pîrului Ciclova, lângă moara Ghitara ne-a fost semnalată existența unei necropole.

coveni, Broșteni și Greoni⁶. Desigur că în stadiul actual al cercetărilor, cele mai multe informații ni le oferă necropolele săpate la Ilidia. Necropola de pe dealul Oblia se află în jurul unei biserici rotonde, datată pe baza analogiilor de plan în secolul XII—XIII⁷. Aceasta a aparținut feudalilor locali și este considerată ca atare o necropolă de tip familial ce a funcționat în sec. XII—XIV⁸. Cunoscută și semnalată de către N. Tincu-Velea⁹, încă din a doua jumătate a secolului trecut, urmele de construcție de la Ilidia-Cetate au fost cercetate doar în anii din urmă¹⁰. S-a scos astfel la lumină o biserică fortificată și cimitirul înconjurător. Cimitirul a avut două faze distincte de funcționare: o primă fază în sec. XI—XII, anterioară construcției fortificației și o a doua contemporană cu biserica din piatră (sec. XIII—XIV)¹¹.

Cimitirele de la Țăransebeș — Măhala și Mehadia au fost cercetate în cadrul unor complexe de epocă romană peste care au fost amplasate¹². La Petnic, cimitirul feudal semnalat prin descoperiri întâmplătoare¹³, se află pe dealul Tolii în locul numit *Morminți*. Cercetări sistematice se desfășoară, începând din anul 1976 într-una din cele mai interesante și mai bogate necropole din Banat, la Cuptoare — Slogea¹⁴. La Gornea, pe terasele Dunării au fost cercetate patru

⁶ De la Vărădia, din descoperiri mai vechi, provine un grup de podoabe din argint ce se află acum la Kunsthistorisches Museum din Viena. cf. R. Florescu, I. Micla, *Tezaur transilvane la Kunsthistorisches Museum din Viena*, București, 1979, p. 82, categ. 230—231, 234—235, 236—237 și 238.

⁷ E. Iaroslavski, G. Lazarovici, *Vestigii arheologice din bazinul Carașului*, în Acta MN, XVI, 1970, pp. 454—460.

⁸ St. Matei, o. c., p. 318, fig. 2.

⁹ I. Uzum, *Săpăturile arheologice de la Ilidia* (com. Ciclova Română) — campania 1978, în Materiale și cercetări arheologice, Oradea, 1979, p. 389.

¹⁰ N. Tincu-Velea, *Istoria bisericească politico-națională*, Sibiu, 1865, p. 249.

¹¹ Uzum, Lazarovici, o. c., pp. 159—160. Matei, Uzum, o. c., p. 555 și următoarele. Cercetările au fost reluate în anul 1978 pentru săparea în continuare a cimitirului și a fortificației. Colectiv Șt. Matei, I. Uzum, D. Țicu.

¹² Matei-Uzum, o. c., p. 557.

¹³ E. Iaroslavski, *O villa rustica la Țăransebeș în Banatica III.*, 1975, p. 355 și următoarele. M. Macrea, *Săpăturile arheologice de la Mehadia (Banat)* în Studii. Revista de știință și filozofie, II, 1, 1949, pp. 139—140.

¹⁴ Cimitirul a fost semnalat de învățătorii din comună: Ciurgencea Petru și Viorica. Pe locul cimitirului au fost găsite în anul 1940 mai multe monede și sabie. M. Gumă a efectuat un sondaj de verificare în primăvara anului 1976. Cu această ocazie a găsit încă 3 morminte dintre care unul dublu de femeie cu un copil sub braț. Inventarul funerar cuprindea mai multe mărgelă și un frumos cerceș datînd probabil din sec. XV—XVI. Aducem mulțumiri și pe această cale colegului M. Gumă pentru informațiile puse la dispoziție.

¹⁵ Săpături G. Lazarovici, I. Uzum, D. Țicu, I. Uzum, D. Țicu, *Noi contribuții la cercetarea necropolei feudale timpurii de la Cuptoare-Slogea*, comunicare la cea de-a XV-a Sesiune anuală de rapoarte, Brașov, martie, 1981.

necropole feudale timpurii. Acestea aparțineau comunităților locale, ale căror așezări au fost deja identificate și cercetate¹⁵.

Necropolele sînt amplasate în vecinătatea așezărilor, de obicei pe virful dealurilor, al pantelor sau teraselor mai înalte. Se întîlnește această situație la Ilidia, Ciclova Română, Gornea și Cuptoare. Aseori însă, cînd terenul nu oferă condiții, se întîmplă ca ele să fie amplasate chiar în zonele joase din vecinătatea așezării. Întîlnim această situație, bunăoară la Gornea — Căunița de Sus, Pojejena — Nucet etc. Se întîlnesc cazuri cînd mormintele sînt grupate în jurul unui lăcaș de cult, cum sînt de pildă cele de la Ilidia — Oblia și Cetate, Partoș și Reșița — Ogășele. Aceste lăcașe de cult sînt biserici rurale, biserici ale unor mănăstiri sau ale unei familii feudale.

Ritul practicat de populația ortodoxă românească era înhumarea, comun de altminteri întregii comunități creștine. În rădăcinată prin practică și tradiție această chestiune nu constituie o problemă de dogmă ci doar de drept simplu bisericesc¹⁶. Datele obținute prin cercetările arheologice aduc elemente noi de cunoaștere cu privire la rit și inventarul funerar.

Mormintele sînt orientate vest-est, cu mici deviațiuni. Groapa mormintelor este simplă, de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite și coboară în sol pînă la adîncimi cuprinse între 0,50—1 m. Arareori groapa a fost placată cu țigle de jur împrejur, așa cum s-a întîlnit la Ilidia¹⁷. Nu s-au observat semne sepulcrale în nici una din necropolele cercetate. Faptul însă că mormintele sînt dispuse aproape în șiruri ne face să presupunem că acestea au existat, într-un fel sau altul, dar nu s-au transmis pînă astăzi.

Morții erau întinși pe spate cu fața spre răsărit. În funcție de poziția brațelor distingem cinci variante rituale cu mai multe sub-variante.

I. Morminte cu ambele brațe așezate pe lingă corp. Această variantă o întîlnim în necropolele de la Gornea—Țîrcheviște¹⁸, Arad—Vladimirescu¹⁹ și la Moldova Veche—Vama Veche²⁰. O regăsim, de asemenea în necropolele contemporane din Transilvania de la

¹⁵ I. Uzum, *Două cimitire feudale timpurii la Gornea și Pojejena* în *Tibiscus*, III, 1974, pp. 159—164. I. Uzum, *Cimitirul medieval de la Gornea-Țîrcheviște* în *Banatica* III, 1975 pp. 131 și urm.

¹⁶ V. Prelipcean, *Incinerarea morților și teologia ortodoxă*, în *St. Teolog.*, seria II, XIV, 7—8, 1962, pp. 423—426.

¹⁷ Se întîlnesc cazuri asemănătoare cu cel de la Ilidia-Oblia și în alte cimitire din Banat ori din zonele vecine. Vezi M. Barbu — M. Zdroba, o. c., p. 190 D. Petrovici, *Necropole medievale dans la localité de Doniêko Brdo à Gradac*, în *Starinar*, XIII—XIV, 1962—1963, p. 291.

¹⁸ I. Uzum, o. c., p. 135.

¹⁹ M. Barbu, M. Zdroba, *Șantierul arheologic Arad-Vladimirescu, Campania 1977* în *Ziridava*, X, 1978, pp. 109—110.

²⁰ Săpături G. Lazarovici, D. Țicu, 1978.

Vârșand²¹, Frumușeni²², Peteni²³ ori din sudul Dunării, la populația ortodoxă slavă²⁴.

I a. Morminte cu un braț pe lingă corp iar celălalt pe abdomen. Această subvariantă se întâlnește în necropolele de la Ilidia—Oblița²⁵, Gornea—Ogașul lui Udrescu²⁶, Arad—Vladimirescu²⁷. O regăsim de asemenea la mormintele din necropola de la Dinogetia²⁸ și din necropola cnezilor de la Giulești²⁹.

II. Morminte cu ambele brațe așezate pe bazin. Întâlnim frecvent această variantă la Ilidia—Cetate³⁰, Ilidia—Oblița, Gornea—Țircheviște³¹ și Cuptoare—Sfoșea³². Se regăsește în cimitirul de la Giulești³³ ori în necropolele de la sudul Dunării³⁴.

II a. Morminte cu un braț pe bazin iar celălalt pe abdomen. Întâlnim această variantă la Ilidia—Oblița și Gornea—Căanița.

II b. Morminte cu un braț pe bazin iar celălalt adus la piept. A fost surprinsă la Gornea—Ogașul lui Udrescu și Gornea—Țircheviște³⁵.

II c. Morminte cu un braț pe bazin iar celălalt adus cu palma la claviculă. Se întâlnește la Ilidia—Oblița și Gornea—Țircheviște.

III. Morminte cu brațele aduse pe abdomen. Întâlnim această variantă la Mehadia³⁶, Cuptoare—Sfoșea, Caransebeș³⁷, Ilidia—Cetate³⁸, Ilidia—Obliț, Pojejena³⁹, Gornea—Ogașul lui Udrescu și Gornea—

²¹ D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania în Materiale*, II, 1956, p. 128.

²² Idem, *Săpăturile arheologice din județul Arad*, în *Studii*, p. 92.

²³ Z. Szekely, *Unele probleme ale cercetării epocii feudale timpurii în sud-estul Transilvaniei (sec. X—XIII)*, în *Aluta*, II, 1971, pp. 150—152.

²⁴ În necropolele de la Boljetin și Doničko Brdo. Despre necropola de la Boljetin vezi în *Arh. Preg.*, 8, 1966, p. 193 pl. XIII/2, 3. *Arh. Preg.*, 9, 1967, p. 72, pl. XVIII/1, 2; *Arch. Jug.*, VIII, 1967, pp. 91—95. Despre necropola de la Doničko Brdo vezi Petrovic, o. c., pp. 280—281.

²⁵ Săpături Șt. Matei, I. Uzum, D. Țicu în campania 1978.

²⁶ Cercetări G. Lazarovici, I. Uzum.

²⁷ M. Barbu, M. Zdobă, o. c., pp. 109—110.

²⁸ E. Comșa în *Dinogetia*, București, 1967, p. 371.

²⁹ R. Popa, *Cnezatul Carei*, Baia Mare, 1969, fig. 5.

³⁰ Uzum-Lazarovici, o. c., p. 160.

³¹ I. Uzum, o. c., p. 135.

³² *Supra* nota 14.

³³ R. Popa, o. c., fig. 5.

³⁴ M. V. Garașanin, D. Garașanin, *La nécropole serbe médiévale de Dobrača* (în limba sârbă) în *Starinar*, V—VI, 1954—1955, p. 193 și fig. 1.; D. Milosević, *Les fouilles de conservation d'une nécropole du Moyen Âge dans le village Lesje près de Paracin*, în *Zbor NM*, III, 1960—1961, p. 141 și urm.

³⁵ I. Uzum, o. c., p. 135.

³⁶ M. Macrea, o. c., p. 139.

³⁷ E. Iaroslavski, o. c., p. 361.

³⁸ I. Uzum, G. Lazarovici, o. c., p. 160.

³⁹ I. Uzum o. c., pp. 161—162.

Căunița⁴⁰. Aceași variantă se regăsește la Dinogetia⁴¹, la Giulești⁴² ori în necropolele de la sudul Dunării⁴³.

III a. Morminte cu un braț pe abdomen iar celălalt adus pe piept. Această variantă a fost întâlnită la Caransebeș⁴⁴ și Gornea—Căunița.

III b. Morminte cu un braț pe abdomen și celălalt adus cu palma pe claviculă. O întâlnim în cimitirul de la Ilidia—Oblița.

IV. Morminte cu brațele aduse la piept. Apare frecvent în necropolele de la Ilidia—Oblița⁴⁵, Mehadia⁴⁶, Pojejena⁴⁷ și Gornea—Țircheviște⁴⁸. Aceași variantă se întâlnește în cimitirul de la Dinogetia⁴⁹ ca și în cimitirele sud-dunărene⁵⁰.

IV a. Morminte cu un braț pe piept și celălalt adus cu palma la claviculă. În mormintări cu această variantă s-au întâlnit la Cuptoare, Ilidia—Oblița⁵¹ și Gornea—Țircheviște⁵².

V. Morminte cu brațele aduse cu palmele la claviculă. Această variantă este cunoscută din cimitirele de la Ilidia—Cetate⁵³, Pojejena⁵⁴, Gornea—Țircheviște⁵⁵ și Cuptoare. A fost întâlnită de asemenea, la Dinogetia⁵⁶ și în mai multe necropole de la sudul Dunării⁵⁷.

Legat de aceste variante s-a acreditat ideea, în mai multe studii că ele ar putea constitui un element cronologic de datare al necropolelor⁵⁸. În izvoarele istorice scrise lipsesc precizările cu privire la însăși problema ritului în sine, a înhumării⁵⁹. Deci cu atât mai puțin vom găsi referiri la aceste variante rituale pentru a avea un sprijin cronologic. Foarte probabil că acestea constituind o problemă de practică s-au transmis ca atare în timp. Din punct de vedere ar-

⁴⁰ Săpături G. Lazarovici, I. Uzum, vezi și I. Uzum, *Considerații istorico-arheologice cu privire la așezările autohtone din Clisura Dunării în sec. VI—XIV.*, în Drobeta, 1980, p. 132 și fig. 18.

⁴¹ E. Comșa, o. c., p. 372.

⁴² R. Popa, o. c., fig. 5.

⁴³ D. Milosevic, o. c., p. 141. D. Petrovic, o. c., pp. 280—281.

⁴⁴ E. Iaroslavschi, o. c., p. 363, fig. 8.

⁴⁵ I. Uzum, G. Lazarovici, o. c., p. 161.

⁴⁶ M. Magrea, o. c., pp. 139—140.

⁴⁷ I. Uzum, o. c., p. 162.

⁴⁸ Idem, o. c., p. 135.

⁴⁹ E. Comșa, o. c., p. 371.

⁵⁰ M. Garașanin, D. Garașanin, o. c., p. 193. Apare de asemenea la Hajdučka Vodenica, vezi Arh. Preg. 9, 1967, p. 60, pl. XXIII/1, 2; Arh. Preg. 10, 1968, p. 65.

⁵¹ Supra nota 25.

⁵² I. Uzum, o. c., p. 135.

⁵³ I. Uzum, G. Lazarovici, o. c., p. 160.

⁵⁴ I. Uzum, o. c., p. 162, pl. XXIV b.

⁵⁵ Idem, o. c., p. 135.

⁵⁶ E. Comșa, o. c., p. 371.

⁵⁷ D. Petrovic, o. c., pp. 280—281; Milosevic, o. c., p. 162.

⁵⁸ I. Uzum, o. c., p. 163; idem, o. c., pp. 139—140; E. Comșa, o. c., p. 371.

⁵⁹ V. Prelipcean, o. c., p. 423.

heologic trebuie ținut seama de două argumente ce se opun faptului că variantele rituale ar putea constitui un argument cronologic în sine. Toate cele cinci variante rituale le întâlnim concomitent în necropolele din sec. XI—XII-lea, de la Gornea—Căunița, Cuptoare, Mehadia și Ilidia—Cetate. Sigur că în cazul unui cimitir predomină una sau alta dintre acestea dar în ansamblul perioadei ele coexistă. În același timp însă, variantele rituale au o lungă persistență în timp. Iată, bunăoară, prima variantă cu brațele pe lângă corp, se întâlnește în necropolele din sec. XI de la Arad—Vladimirescu, din sec. XII la Vârșand dar și în secolele al XIV—XV-lea la Gornea—Tîrcheviște. Aceași situație ne indică analiza celorlalte variante rituale. Observăm că aproape toate apar din sec. XI—XII și se mențin până în sec. XV—XVI. Precizări mai nuanțate asupra problemei se pot face numai după publicarea exhaustivă a necropolelor cercetate și după stabilirea unei cronologii interne în cadrul necropolei. Astfel de precizări pot oferi prin inventarul funerar, necropolele de la Gornea—Căunița și Cuptoare—Sfloga.

Cimitirele de la Gornea—Păzăriște și Ogașul lui Udrescu precum și cel de la Pojejena s-au dovedit a fi extrem de sărăcicioase ca inventar funerar. Majoritatea necropolelor cercetate au însă un inventar bogat. Se remarcă în această privință, prin descoperirile făcute necropola de la Cuptoare, cea de la Gornea—Căunița și Ilidia—Oblița.

Cerceii găsiți la morminte sînt de o mare diversitate: cercei de timplă cu capetele în S, globulari, granulați ori de tip Tokai. Cerceii de timplă cu capetele în S, lucrați de obicei din cupru sînt cunoscuți din cimitirele de sec. XI—XII de la Ilidia—Cetate⁶⁰, Gornea—Căunița, Arad—Vladimirescu. Acest tip de podoabă, comun pe vaste spații din Europa în aceste secole, se întâlnește la foarte multe popoare⁶¹. Un alt tip de cercei ce au cunoscut o largă difuziune în secolul XII sînt cei de tip granulat. Pe o sîrmă subțire de obicei din argint, de formă circulară sînt dispuse cîteva bobite de forma unor granule. De o parte și de alta a granulelor sînt împlețiți cu sîrmă subțire din același material. Astfel de podoabe sînt cunoscute în spațiul bănățean din cimitirele de la Gornea—Căunița și Cuptoare—Sfloga. Ori-

⁶⁰ I. Uzum, G. Lazarovici, o. c., p. 160.

⁶¹ D. Popescu, o. c., p. 129 și fig. 83/9. P. Iambor, St. Matei, *Incinta fortificată de la Cluj-Măndăștur*, în Acta MN, XVI 1979, pp. 602—604, pl. VII—VIII, W. Hensel, *Die Slaven im Frühmittelalter*, Berlin, 1965, p. 152, fig. 87. G. Marianovic-Vujovic, *La diffusion des boucles d'oreilles granuleuses au Serbie* (în lb. sîrbă), în Stari-nar, XXVII, 1976, pp. 101—109. I. Bona, *Arpadenzeitliche Kirche und Kirchhof im südlichen Stadtgebiet von Dunaújváros*, în Alba Regia, XVI, 1978, pp. 129—130, fig. 38.

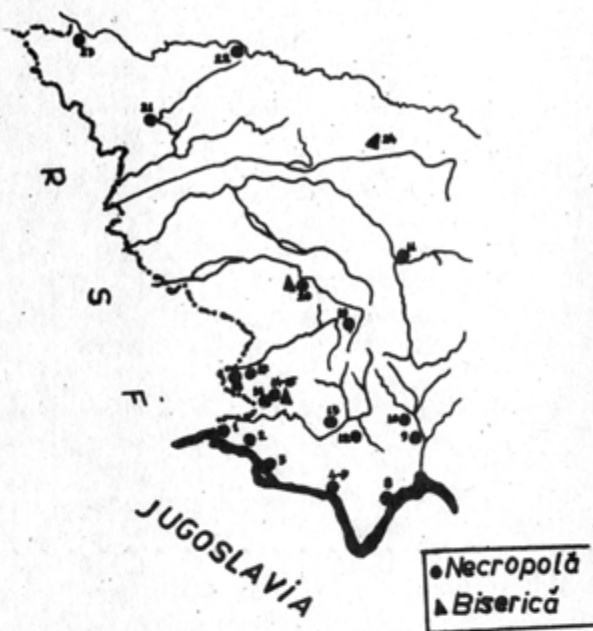

Fig. 1. Harta necropolelor feudale din Banat.

Fig. 2. Tipuri de cercei din necropole.

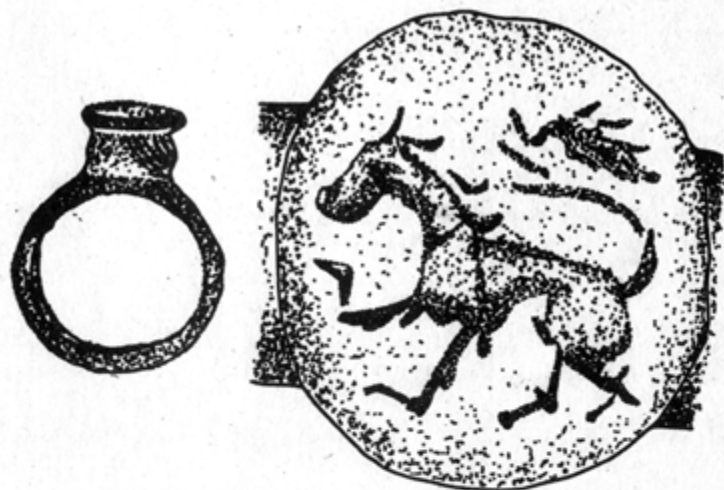

Fig. 3. Vărădia, inel sigilar cu decor heraldic (după R. Florescu și I. Miclea).

Fig. 4. Ilidia-Oblița, inel sigilar cu decor heraldic.

ginea lor este fără îndoială sud-dunăreană⁶². Alături de cerceii granulați se întâlnesc în inventarul funerar al necropolelor cerceii globulari. Lucrați întotdeauna din argint care este trecută printr-o sferă goală pe dinlăuntru. Sînt ornamentați cu mici proeminente punctiforme. Deocamdată, astfel de exemplare sînt cunoscute doar din cimitirul de la Cuptoare. Au apărut în cadrul aceleiași mormînt alături de cerceii granulați și cerceii de tîmplă simpli. Cele mai apropiate analogii le găsim în mormintele din regiunea sud-dunăreană de pe Valea Moravei⁶³. Cerceii de la Pozarevac au fost găsiți împreună cu brățări de sîrmă împletite cu capetele în formă de buclă, inele și o monedă de la Manuil Comnenul. De altminteri și celelalte descoperiri se datează cu precădere în sec. XII⁶⁴. Cerceii de de acest tip se cunosc și în regiunea de la nordul Dunării, datați însă într-o perioadă mai timpurie (sec. X), și diferiți totuși ca mod de ornamentare⁶⁵.

În necropola de la Cuptoare au fost găsiți mai mulți cercei din așa-numitul tip Tokai. Sfera bitronconică prin care este trecută o tijă este ornamentată în tehnica filigranului și a granulației (Fig. 2/5). Aceiași categorie de podoabă însă un tip mai evoluat, se cunoaște din tezaurul de la Macoviște⁶⁶. Globul cercelului, de formă bitronconică, este ornamentat cu granule și fir lucrat în filigran iar de-o parte și de alta pe tijă se află o proeminență de formă cilindrică, ornamentată în același mod. Perechile de cercei de la Cuptoare își află analogii în descoperirile din regiunea vecină de la Dunăre⁶⁷. Cronologic aceste descoperiri se plasează în sec. XII. De altfel, cercei de acest tip, ori asemănători celui de la Macoviște, provenind din atelierele bizantine sînt răspîndiți pe o zonă mai vastă din Pe-

⁶² G. Marianovic-Vujovic, o. c., p. 106, pl. II/2; M. Jancovic, *Deux necropoles médiévales en Serbie de l'est*, (lb. sîrbă în *Starinar*, XXIV—XXV, 1973—1974, pp. 227—241 și pl. IV/13. M. Ćorović-Ljubincović, *Fouilles électorales jusqu'à présent à Brestovik dans la localité de Visoka Ravan*, în *Zbor NI*, I, 1958, pp. 325—332 și fig. 3.

⁶³ G. Marianović, *Un tombeau médiéval des environs de Požarevac*, în *Starinar* XVIII, 1967, pp. 217—218 și pl. I/5; D. Milosevic, o. c., p. 119, fig. 2; M. Jancovic, o. c., pl. IV/12; *Arch. Jug*, III, 1959, p. 111.

⁶⁴ G. Marianovic, o. c., p. 217.

⁶⁵ D. și I. B. Berciu, *Antichitățile medievale din Oltenia*, în *B. C. M. I.*, XXX, 92, 1937, pp. 82—83 și fig. 5/3. Q. Toropu, *Romanitatea tîrzie și strămoșii în Dacia traiană sud-carpatică*, Craiova, 1976, pp. 174—175 și fig. 17/3—4.

⁶⁶ I. Uzum, *Un depozit de podoabe medievale descoperit în lunca Vicinului, la Macoviște* (com. Ciuchici), Comunicare la simpozionul „În Memoriam Constantin Daicoviciu”, Caransebeș, martie, 1979.

⁶⁷ Pentru descoperirile de la Prahova și Korbovo vezi M. Jancovic o. c., pl. VII/4, XI/5 și XI/6. Ćorović-Ljubincović o. c., fig. 4.

ninsula Balcanică, teritoriul de la nordul Dunării, pînă în Cîmpia Panonică⁶⁸.

Colierele de mărgelă sînt o altă categorie de podoabe de corp întîlnite îndeosebi în necropolele de sec. XI—XII. Ele se compun din mărgelă de sticlă de diferite nuanțe, din scoici ori din lut. Remarcăm că în colierele din această perioadă (sec. XI—XII) se obișnuia să se atîrne și cîte o monedă, așa cum am întîlnit această situație la Cuptoare și Ilidia—Cetate⁶⁹.

Brățările, podoabele specifice feminine sînt cunoscute din necropolele din Banat de la Cuptoare—Slogea, Gornea—Căunița și Ilidia—Cetate⁷⁰. Se remarcă prezența brățărilor din sticlă la Cuptoare și Caransebeș. Ele sînt cunoscute și de la Gornea însă din așezarea feudală timpurie și nu din cimitire⁷¹. Alături de brățările din sticlă în cimitirele din sec. XI—XII se întîlnesc și cele din sîrmă împletită cu capetele în formă de buclă⁷². De la Ilidia—Cetate provine un fragment de brățară iar de la Gornea—Căunița una întreagă lucrată dintr-o foiță de metal⁷³. O constatare se impune de la sine, astfel de podoabe au circulat în sec. XI—XII, cu preponderență în secolele XII—pentru că în veacurile următoare nu le mai întîlnim în inventarul funerar al necropolelor. Deci, perioada de înflorire și largă difuziune a acestora trebuie circumscrisă în sec. XI—XII.

Inelele sînt o altă categorie de podoabe întîlnite în morminte, în întreaga perioadă feudală. Tipologic se diferențiază mai multe categorii specifice secolelor XI—XII și secolelor XIII—XIV. Pentru perioada mai timpurie avem descoperirile din cimitirele de la Gornea—Căunița și Cuptoare—Slogea, iar pentru cealaltă perioadă se remarcă îndeosebi podoabele de la Ilidia—Oblița. Sigur că, în afară de acestea mai trebuie menționate exemplarele din cimitirul de la Gornea—Țircheviște ori cele de la Vărădia⁷⁴ și Macoviște. Marea majoritate a inelelor din perioada timpurie sînt lucrate din cupru. De obicei sînt dintr-o singură bandă circulară în secțiune care se lățește în

⁶⁸ M. Jancovic, o. c., p. 240, pl. XI/5, Corovic, Ljubincovic, o. c., 82 Z Kadar, *Der Schatzfund von Tokay und seine byzantinisch-slavische Beziehungen*, in Slavica I, Debrecen, 1961, p. 200 și urm. pl. IX/4, 5, X/5, 6; XII/1, 2 și XII/3, 4. D. Gh. Teodor, *Tezaurul feudal timpuriu de obiecte de podoabă descoperite la Voinești-Iași*, in Arh. Mold. I, pp. 254—255 și fig. 7/7—8; 8/5, 6.

⁶⁹ În ambele cazuri moneda din colier nu era contemporană ci o monedă de secol IV e. n. Acest obicei se întîlnește și în altă parte, bunăoară la Donicko Brdo cf. Petrovic o. c., p. 287 și fig. 36, 37. Vezi de asemenea Corovic, o. c., p. 332; Jancovic o. c., pl. V/3, VIII/1.

⁷⁰ D. Țicu, *Cîteva considerații pe marginea unor podoabe medievale*, in Acta MN XIX, 1981.

⁷¹ Pentru cronologia și răspîndirea brățărilor Țicu o. c.

⁷² *Ibidem*.

⁷³ I. Uzum, o. c., fig. 12.

⁷⁴ Pe lângă podoabele semnalate de la Kunsthistorisches Museum de la Vărădia mai provine un grup de podoabe ce a ajuns la Muzeul județean Reșița. Informații prof. O. Răuț căruia îi mulțumim și pe această cale.

partea superioară. Sigur, se întâlnesc și în această perioadă inele sigilare ce au gravate fie o monogramă fie un alt însemn. Astfel de exemplare, cu monograma se cunosc din cimitirul de la Gornea—Căunița. Ele se circumscriu unei tradiții mai largi pe plan european caracteristică acestei perioade. Ca model și ca ornamentare ele nu diferă de exemplarele cunoscute de la sudul Dunării, din Cîmpia Pانونică ori din alte regiuni apropiate⁷⁵. Alături de aceste inele au circulat și inele simple dintr-un fir sau de tip răsucit⁷⁶. Se disting în mod deosebit în cadrul acestor podoabe un tip de inele din argint, ornamentate în tehnica filigranului și a granulației și care au montate în mijloc o piatră semiprețioasă. Descoperiri de cercei de acest tip se semnalează în necropola de la Arad—Vladimirescu⁷⁷. Tipuri asemănătoare, din sec. XI se cunosc din tezaurul de la Velico Gradište⁷⁸. Sigur un loc aparte ocupă în cadrul acestor descoperiri tezaurul de la Macoviște care pe lângă cercelul de timplă menționat mai cuprinde și încă trei inele⁷⁹. Două din acestea sînt ornamentate cu pietre semiprețioase. Într-o casetă pătrată, ornamentată cu granule pe margini se află introdusă piatra. Cel de-al doilea inel are caseta în formă circulară și este ornamentată de asemenea cu granule. Cel de-al treilea inel decorat, în aceeași tehnică, are înșirate pe marginea plăcii inelului șapte granule și una în mijloc. Trecînd acum la analiza inelelor din cimitirele mai tîrzii, din sec. XIV—XV, acestea se diferențiază tipologic și ornamental. Cele mai numeroase și cele mai interesante exemplare provin din necropola de la Ilidia—Oblița și apoi sînt descoperirile întimplătoare de la Vărădia. De obicei sînt lucrați din argint, dintr-o placă rotundă sudată pe o verigă circulară. Se cunosc desigur și exemplare lucrate dintr-o singură bucată cu un corp masiv. De la Ilidia—Oblița și de la Vărădia se cunosc două inele îngrijit executate și care au pe chaton incizate însemne heraldice. Cele două inele diferă doar tipologic motivul redat fiind foarte asemănător. Tipologic inelul de la Vărădia își are foarte multe analogii în descoperirile de la sudul Dunării din sec. XIV—XV⁸⁰. În genere, inelele de la Ilidia—Oblița își au analogii foarte apropiate cu podoabele de același fel de la Drobeta-Turnu-

⁷⁵ Petrović o. c., p. 284, fig. 30/1—7. Jancović o. c., pl. V/6, VI/8, XII/2, SI. Ercegovic—Pavlović, *Necropole medievale a Nis*, în *Starinar*, XXVII, 1976, pp. 83—100, pl. IV/6. M. Szell, *XI Századi temetők Szentes Környékén*, în *Fol. Arch.* III—IV, 1941, p. 231 și urm. pl. VB/12—14.

⁷⁶ M. Barbu, M. Zdroba, o. c., p. 190. Pentru exemplare asemănătoare vezi SI. Ercegovic o. c., pl. IV/1—2; pl. V/6—7. Jancović, o. c., pl. IV/7—8, Petrović o. c., p. 284, fig. 30/4.

⁷⁷ M. Barbu, M. Zdroba, o. c., p. 190.

⁷⁸ D. Minić, M. Tomić, *Depot d'objets de parure médiévaux de Veliko Gradiste* în *Starinar*, XXIII, 1972, pp. 125—127, pl. II/1—2.

⁷⁹ *Supra* nota 66.

⁸⁰ M. Corović-Ljubincović, *Bijoux Serbes du Moyen Âge trouvées à Prokuplje*, în *Zbor NM*, I, 1958, p. 149 fig. 3.

Severin⁸¹, Suceava⁸², Giulești⁸³, etc.⁸⁴. În acest context ni se pare că datarea cea mai potrivită pentru funcționarea necropolei ar fi sec. XIII—XV, poate prima jumătate a sec. XVI⁸⁵.

Coroborind datele cercetării arheologice cu puținele mărturii scrise referitoare la aceste veacuri se poate încerca reconstituirea veridică a evoluției istorice. Legăturile feudalilor de la nordul Dunării din Banat, Crișana, Transilvania cu teritoriile sud-dunărene sînt amintite încă din sec. XI⁸⁶. La începutul acestui veac teritoriul bănațean depindea din punct de vedere religios de Arhiepiscopia Autocefală de Ohrida reorganizată de Vasile al II-lea. Între episcopiile subordonate acestuia se numără cea de Niș, de Belgrad și Episcopia Moravei cu centru la Braničevo. Enumerîndu-se castrele episcopale ale Episcopiei Moravei este amintit și castrul Timiș. Deci, la începutul sec. XI a existat un centru eclesiastic de rit greco-oriental în mijlocul populației ortodoxe românești din Banat⁸⁷.

Mănăstiri greco-orientale își duc existența și după marea schismă din 1054. Un document edificator pentru păstrarea unei vieți monahale pînă în secolul XIII este scrisoarea papei Inocențiu al III-lea din 1204 adresată episcopului Simeon din Oradea și abatelui de Beliș⁸⁸.

Inventarul funerar al mormintelor indică o filieră sudică a podoabelor, unele de certă factură bizantină, altele produse în atelierelor locale. Drumul urmat de aceste podoabe așa cum reiese din descoperirile din sudul Dunării trecea pe Valea Moravei pînă la Dunăre apoi difuzîndu-se în regiunile de la nordul fluviului. Această penetrație ce poate fi urmărită din secolul XI-lea ajunge la o difuziune remarcabilă în veacul următor. Descoperirile următoare bizantine confirmă aceeași situație⁸⁹.

Fără doar și poate că această trecere în revistă a cîtorva probleme legate de cimitirele feudale din Banat a avut menirea de-a

⁸¹ Al. Bărcăcilă, *Monedele, podoabele de metal și fragmente ceramice de la termele Drubetei și cimitirul medieval suprapus*, în *Materiale*, V, 1959, pp. 777—779.

⁸² B. Mitrea și colab., *Șantierul arheologic Suceava — Cetatea Neamșului*, în *SCI* V, VI, 1955, 3—4, p. 767, fig. 12.

⁸³ R. Popa o. c., pp. 35—38, fig. 15.

⁸⁴ L. Munteanu, o. c., pp. 750—752, fig. 3—4. D. V. Rosseti, *Șantierul arheologic Cetățeni*, în *Materiale*, VII, 1962, p. 81, fig. 7/8.

⁸⁵ I. Uzum o. c. p. 389.

⁸⁶ St. Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, I, ed. II, Cluj, 1972, pp. 62—64.

⁸⁷ I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 39 și urm. Al. Munteanu, *Arhiepiscopia Justiniana prima și jurisdicția ei*, în *St. Teolog*, seria II, XIV, 7—8, 1962, pp. 462—463. S. Anuichi, *Raporturile dintre Patriarhia de Ypek și Patriarhia greco-bulgară de Ohrida în sec. XIV—XVII*, în *St. Teolog*, seria II, XIV, 9—10, 1962, p. 572.

⁸⁸ I. D. Suciu, o. c., pp. 44—48.

⁸⁹ I. Uzum, D. Bălănescu, *Noi descoperiri monetare din perioada feudală timpurie de pe teritoriul județului Caraș-Severin*, comunicare la sesiunea de numismatică, Timișoara, octombrie, 1980.

le pune în discuție în stadiul actual al cercetărilor. O parte din necropolele semnalate și cartate au fost deja cercetate (Ilidia—Oblița și Cetate, Gornea—Țircheviște, Reșița—Ogășele, etc.), altele sînt în curs de cercetare (Cuptoare, Gornea—Căunița, Ciclova—Morminți). Publicarea integrală a acestora, a inventarului funerar și a lăcașurilor de cult și corelarea cu datele oferite de cercetarea așezărilor feudale contemporane va oferi o imagine veridică și de ansamblu asupra necropolelor feudale românești din Banat.

NECROPOLELE MEDIEVALE DIN BANAT

Arad — Vladimirescu	— 22	M. Barbu, M. Zdroba, <i>Ziridava</i> , XI, 1979, p. 181.
Caransebeș — Măhala	— 11	E. Iaroslavschi, <i>Banatica</i> , III, 1975, p. 355.
Cenad	— 23	M. Rusu, <i>Relations between the Autochthonus...</i> , București, 1975, p. 201.
Ciclova Română — Morminți	— 16	Săpături I. Uzum și D. Țicu.
Cuptoare — Sfogeia	— 10	Săpături I. Uzum și D. Țicu.
Drencova	— 8	Informații V. Boroneanț
Gornea — Căunița de Sus	— 4	Săpături Ilie Uzum.
Gornea — Țircheviște	— 5	I. Uzum, <i>Banatica</i> , III, 1975, p. 131.
Gornea — Păzăriște	— 6	I. Uzum, <i>Tibiscus</i> , III, 1974, p. 159.
Gornea — Ogașul lui Udrescu	— 7	Săpături I. Uzum.
Ilidia — Oblița	— 14	Săpături St. Matei, I. Uzum și D. Țicu. St. Matei, <i>Banatica</i> , II, 1973, p. 318.
Ilidia — Cetate	— 15	Ilie Uzum, Gh. Lazarovici, <i>Banatica</i> , I, 1, 1971, p. 157.
Mănăstur	— 24	Săpături A. Rădulescu.
Mehadia	— 9	M. Macrea, <i>Studii. Revistă de știință și filosofie</i> , II, 1, 1949, p. 139.
Moceriș — Țircovița	— 13	O. Bozu, C. Săcărin, <i>Banatica</i> , V, 1979, p. 544.
Moldova Veche — Rîț	— 3	Informații Gh. Lazarovici.
Petnic — Morminți	— 12	Informații M. Gumă.
Pojejena — Nucet	— 2	I. Uzum, <i>Tibiscus</i> , III, 1974, p. 159.
Reșița — Ogășele	— 20	Informații O. Bozu.
Satchinez	— 21	Săpături A. Rădulescu.
Socol — Kruglița	— 1	Cercetări Gh. Lazarovici, D. Țicu.
Văliug	— 19	Informații O. Bozu.
Vărădia	— 17	
Vrăniuț	— 18	Cercetări de suprafață 1980.

LISTA ABREVIERILOR

- Acta MN — Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca.
Aluta — Aluta, Sf. Gheorghe.
Alba Regia — Alba Regia, Annales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár.
Arch Jug. — Archaeologia Jugoslavica, Beograd.
Arh Mold. — Arheologia Moldovei, Iași.
Arh Preg — Arheoloski Pregled, Beograd.
BCMI — Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
BMI — Buletinul Monumentelor Istorice, București.
Materiale — Materiale și cercetări arheologice, București.
MB — Mitropolia Banatului, Timișoara.
Rad Vojv Muz — Rad Vojvodanskih Muzeja, Novi Sad.
Starinar — Starinar, Beograd.
St. Teolog — Studii Teologice. Revista institutelor teologice din Patriarhia Română.
Zbor NM — Zbornik radova Narodnog Muzeja, Beograd.

BINEFACERE ȘI RECUNOȘȚINȚĂ

Duminica 29-a după Rusalii

Mintuitorul Iisus Hristos mergea din Galileia spre Ierusalim și acolo avea să săvârșească una din minunile care se înscriu cu litere de aur în cartea mântuirii noastre; o minune care va frământa, va muștra și va zgudui și conștiința noastră. Pașii Fiului lui Dumnezeu intră în străvechea localitate Ain-Gamin, un sat de leviți, la granița de sud a Galileii.

Aici L-au întâmpinat zece leproși. Stăteau departe și ridicându-și glasurile, au strigat toți într-un grai: „Iisuse, învățătorule, ai milă de noi”. Și văzându-i, El le-a zis: mergeți și vă arătați preoților; dar pe când mergeau ei, s-au vindecat”.

Iată primul tablou al minuni. Făptura se întâlnește cu Ziditorul. Marele Doctor se întâlnește cu marea suferință. Marea iubire se întâlnește cu marea durere.

Din vechime această boală, cunoscută sub numele de lepră, era nespus de urâtă și respingătoare. Rătăcind afară din cetate, fără cămin, fără adăpost, fără leacuri, fără vreo mângiere, leproșii par niște abandonati. Nu aveau măcar posibilitatea de a merge la sinagogă să se roage. Erau necurați. În sufletul lor comunicarea cu cerul era întreruptă. Disperarea îi acoperea cu aripile sale.

Auziseră și ei de Iisus și de minunile Sale. În El le era singura nădejde. La marginea dramului apare Iisus, singurul care putea să-i înțeleagă, să-i mângie, să-i tămăduiască. Și atunci se ridică într-un singur glas strigarea lor, plină de nădejde, ca într-o rugă mai puternică decât valurile mării: „Iisuse învățătorule, ai milă de noi”.

„Și pe când mergeau spre preoți, s-au curățit”.

Totdeauna întâlnirea dintre credincios și Dumnezeu izvorăște viață, curățire, sănătate, iertare și mântuire. Așa s-a petrecut și acum. Toți cei zece leproși s-au curățit.

Minunea aceasta are însă într-însa și un fior de durere, de adîncă suferință morală. După vindecare, numai unul singur a venit să mulțumească „mărind pe Dumnezeu”. Și a căzut cu fața la pământ, la picioarele lui Iisus; și acesta era samarinean.

Mare binefacere a săvârșit Hristos cu acești zece nenorociți! Dar pe cât de mare a fost binefacerea Domnului, pe atât de mică a fost recunoștința celorlalți nouă, căci după cum ne spune evanghelia: din zece tămăduiți, din zece vindecați, numai unul singur s-a găsit să se întoarcă și să dea mulțumită Binefăcătorului. Ceilalți nouă, în bucuria lor pămîntească, au uitat cu totul de Binefăcător. Ei au alergat în satul lor, la casele lor, în familiile lor și s-au bucurat împreună, uitînd cu totul de Hristos mîntuitorul și tămăduitorul lor (Luca 17, 17). Prin această întîmplare se dă dreptate aceluia care a spus că omul este asemenea fierului: cînd fierul este pus în foc, el se încălzește și încălzindu-se își schimbă culoarea și din negru cum era devine roșu și luminos. Îndată însă ce este scos afară din foc, el se răcește ca ghiața și se întunecă, făcîndu-se iarăși asemenea cărbunelui.

Cîtă vreme sîntem în necazuri și suferințe, ne încălzim și ne roșim ca fierul în foc, ne luminăm sufletește și ne îndreptăm spre semenii și spre Dumnezeu, cerșind ajutor și îndurare. Cînd însă am scăpat de flăcările necazurilor, uităm de binefăcătorii noștri, uităm de Dumnezeu, ne răcește inima și ne întunecăm în toată ființa, asemenea fierului înegrit și răcit. Recunoștința caută foarte rar să se întîlnească, pe drumurile ei, cu binefacerea și să-i mulțumească.

O veche legendă creștină ne spune că odată Dumnezeu a chemat la masă toate virtuțile din lume. Adevărul, dreptatea, mila, credința, bunătatea, etc. erau oaspeții lui Dumnezeu. Întrunindu-se, aceste virtuți erau bine dispuse și vorbeau între ele toate cu veselie, în afară de două, care stăteau într-un colț al odăii. Văzîndu-le, Bunul Dumnezeu le-a întrebat cum se numesc și care-i pricina că sînt așa de străine una față de cealaltă. Și ele au răspuns: „Eu sînt Binefacerea”, iar cealaltă: „Eu sînt Recunoștința”. Noi, adică Binefacerea și Recunoștința, nu ne-am întîlnit niciodată față în față pe cărările vieții pămîntești, noi sîntem cu totul necunoscute și străine una față de cealaltă”.

Pe plan duhovnicesc lepra a fost asemănată cu păcatul și, mai ales, cu viciul care cînd pune stăpînire pe sufletul nostru, cu greu îl mai putem îndepărta. Desfigurînd pe credincios, păcatul îl exclude din aria credinței în care trebuie să exceleze prin strălucire și lumină, ca făptură superioară a lui Dumnezeu. Păcatul ne face să rățăm afară din Biserică, așa cum erau cei zece leproși, afară din comuniunea frățească a Evangheliei.

Noi creștinii îl aflăm pe Iisus în Biserică. Nu este nevoie să-L căutăm. „Unde sînt adunați doi sau trei întru numele Meu, acolo voi fi și Eu în mijlocul lor”, ne-a încredințat, adică în Biserica Sa. Aici îi putem aduce mulțumirea noastră, după ce am primit darul iertării, al mîngîierii și al binecuvîntării Sale. Aici putem ingenunchia în fața icoanei Sale, sau în fața Sfîntului Potir, aducîndu-I omagiul recunoștinței noastre.

Astfel, din relațiile nevăzute ale sufletelor noastre, reiese limpede îndatorirea de a practica virtutea recunoștinței ca pe un semn de superioritate umană, de noblețe spirituală a înălțimii morale a Evangheliei.

Experiența vieții, de asemenea, ne arată că, de cele mai multe ori, sînt recunoscători și plini de recunoștință, tocmai aceia la care nu ne așteptăm. Valoarea recunoștinței lor este cu atît mai mare.

Să mergem pe calea pe care a mers cel de al zecelea leproș și să mulțumim tuturor, pentru toate binefacerile primite. Așa e bine, așa e frumos, așa e omenește și așa este creștinește!

Prot. JIVOIN FORGA

IISUS ÎN CASA NOASTRĂ

Duminica 32-a după Rusalii

Sfîntul Evanghelist Luca ne descrie fericita întîlnire a lui Zahau vameșul cu Hristos Mîntuitorul, fapt din care se desprind multe învățăminte și pentru viața noastră, întrucît chipul lui Zahau găsește asemănare și printre noi creștinii de azi. Deși în vremea noastră nu mai sînt vameși, așa cum erau pe vremea Mîntuitorului, totuși mai sînt dintre aceia care se poartă ca Zahau, pînă la un timp: nesocotesc pe semenii lor, nedreptățesc, înșeală și adună bunuri pe căi necinstite.

Însă pînă la urmă, Zahau din Evanghelie ne apare ca un chip atrăgător, deoarece în viața lui s-a produs o radicală schimbare, și aceasta în momentul în care și-a dat seama că nu acumularea de bunuri peste necesități constituie o adevărată bogăție și că aceasta se poate dobîndi mai mult prin a da, decît prin a lua.

Dar să lăsăm la o parte portretul lui Zahau, ca și dorul și alergarea lui înaintea lui Iisus, precum și tot ceea ce a făcut, adică împărțirea averii la săraci și întoarcerea împătrit tuturor celor ce i-a nedreptățit, și să fim cu luare aminte la cuvintele pe care le-a spus Iisus lui Zahau: „Zahau, grăbește de te pogoară, căci astăzi în casa ta trebuie să fii”.

*

Este foarte adevărat că Iisus Domnul putea să-l agrăiască și în alt chip: „Cunosc Zahau inima ta și flacăra ce s-a aprins în ea și iată eu îți dau iertare pentru toate greșalele tale”. Sau putea și

altcum să-l întâmpine și să-l facă ucenicul Său, cum a mai făcut pe un vameș și anume pe Apostolul și Evanghelistul Matei, care înainte de a fi apostol, a fost vameș ca și Zahau.

De data aceasta însă Iisus Domnul alege o altă cale și mai ales un alt loc în care să deie dezlegarea celor greșite și să aducă vestea mântuirii. Acest loc era casa lui Zahau: „Zahau, grăbește de te pogoară, că astăzi în casa ta trebuie să rămîn”. Și de cînd a intrat Iisus Domnul în casa lui Zahau și a-mîntuit-o, stă mereu lingă casa tuturor creștinilor și vrea să intre ca să sfințească legăturile dragostei, să lumineze și să păstreze armonia atât de necesară pentru prosperarea oricărei familii.

E oare necesar să vie Hristos în casa noastră, în familia noastră, în viața noastră cea mai caldă, cea mai intimă? E de lipsă să vadă părinții, să vadă soții între ei, că este Hristos în mijlocul lor? Dar cei mici, au ei oare lipsă de Fiul lui Dumnezeu, care s-a făcut Fiul Omului?

Iată, atîtea întrebări pe care ni le trezesc cuvintele lui Iisus Domnul: „Astăzi în casa ta trebuie să fiu”.

De multe are lipsă viața noastră creștină ca ea să poată fi mulțumitoare. Dar cea mai mare lipsă, lipsa lipsurilor, pe care nu o poate înlocui nimeni și nimic, este lipsa lui Hristos Domnul. Căci, dacă în viața familiilor noastre este neînțelegere, ură, dezbinare și nemulțumire, aceasta se datorește faptului că lipsește lumina lui Hristos care încălzește și luminează inimile celor ce și-au jurat credință și dragoste nemuritoare. Este pentru că L-am alungat pe Iisus Domnul din viața noastră, din casele și familiile noastre. Încît cînd auzim cuvintele: „Astăzi în casa ta trebuie să rămîn”, ne simțim încurcați, nu știm ce să răspundem, sau poate unii creștini, spre a lor nefericire, nici nu vor să primească pe Iisus în casa lor.

În cartea numită Apocalipsa Sfîntului Ioan, citim aceste cuvinte: „Iată, stau la ușă și bat” (Apocalipsa 3, 20). Un pictor credincios a pictat imaginea ce o cuprinde aceste cuvinte. El l-a făcut pe Iisus în fața unei uși bătînd și cerînd intrare. Cînd icoana fu gata, copilașul pictorului se apropie nedumerit de tatăl său și-l întreabă: „Tată, cum vrei să intre Domnul acela, că iată nu ai făcut clanță la ușă?”. „Ai dreptate, zise pictorul, ușa nu are clanță pe dinăfară, pentru că ușa la care bate Domnul, aceea nu are clanță decît pe dinăuntru: El intră numai acolo unde i se deschide”.

Tot astfel este și cu venirea lui Hristos Domnul în casa și familia noastră. El va intra numai acolo unde va fi cineva care să-i deschidă, care să-i audă pașii, să-i simtă bătaia și prezența Lui. El nu silește pe nimeni, dar așa cum a intrat în casa lui Zahau și a mîntuit-o, tot astfel stă și bate la casele tuturor, întrucît familia a fost și va rămîne instituția de temelie a vieții. Cînd această temelie se dărîmă, cînd în inima ei rod păcate și cresc în voie vicii, cînd în ea se oprește cursul vieții și se îndepărtează de la finalita-

tea ei creatoare, atunci nici obștea nu poate prospera. Căci familia în obște este ca și o celulă într-un organism. Când celulele se îmbolnăvesc, se îmbolnăvește corpul întreg și se pune în primejdie însuși trupul omenesc. Să ne gândim nu numai la atâtea neînțelegeri ce apar tocmai acolo unde ar trebui să fie armonie, la atâtea patimi care sfarmă iubirea dintre soți, la atâtea pretexte care fac din cei chemați să dea din viața lor viață, niște cruzi Irozi, niște ucigători de prunci, sau alte abateri grave cum ar fi divorțurile și neîndeplinirea celei mai sfinte datorii: grija față de copii, și ne putem da seama cât de necesar este să deschidem ușa lui Hristos Domnul pentru a intra la noi în casă și a ne mîntui, ca oarecînd pe Zaheu vameșul.

„Iată, stau la ușă și bat“, Iisus Domnul vrea să intre și în casa noastră, pentru a risipi orice umbră, pentru a înviora credința și dragostea curată, pentru a alunga patimile și a aduce buna înțelegere.

Pentru toate darurile ce ni le aduce să-i deschidem zicînd: „Vino Doamne“, spre fericirea noastră pămîntească și cerească și spre lauda lui Dumnezeu, căruia i se cuvine toată mărirea, cîntea și închinăciunea, în veci.

Prot. IOAN GAȘPAR

MORMÎNTUL LUI IISUS

Praznicul Învierii Domnului

Din nou creștinătatea întreagă se află în sărbătoare. Prăznuim Învierea Domnului. Propovăduită fără încetare de multe veacuri, ea nu este azi mai puțin izvoritoare de bucurii, nădejdi și certitudini decît a fost în momentul cînd s-a întîmplat aieva. Izvoritoare de bucurii pentru că a vădit neputința morții, de nădejdi pentru că a deschis zărilor unei alte vieți, de certitudini pentru că ne-a încredințat despre mîntuirea tuturor.

Așadar într-o primăvară ca cea de acum, despîcînd întunericul nopții cu strălucirea învierii Sale, Iisus Hristos Domnul S-a sculat din groapă, „cu moartea pe moarte călcînd“. Iar în urma Lui, a rămas „mormîntul gol“. Femeilor mironosițe care veniseră să-I îngrijească preacinstitul trup, li s-a spus clar și fără putință de tăgadă: „Veniți și vedeți locul unde a zăcut (Matei 28, 6). Iată unde a fost pus. A înviat! Nu este aici“ (Marcu 16, 6).

Înșiși răstignitorii n-au avut altceva de făcut, la marginea gropii despecetluite, decît să inventeze o minciună: Ucenicii au furat

pe Răstignit! (Matei 28, 13—15). Dar pretenția aceasta nu face decât să ateste, odată mai mult, adevărul că mormintul a rămas gol.

Între mormintul dovedit gol și credința în Înviere există astfel o strînsă legătură, deoarece nimeni de atunci pînă azi n-ar fi putut vorbi de Mîntuitorul sculat din morți, dacă groapa l-ar fi rămas intactă.

Dată fiind importanța pe care o are în credința noastră mormintul Domnului, potrivit lucru este a cugeta mai îndelung asupra lui, cu osebire într-un moment ca cel de acum.

*

Încercînd să ne îndreptăm gîndurile spre mormintul lui Iisus, nu urmărim să umbrim cu ceva măreția praznicului pe care îl străbatem. Nici n-ar fi cazul, deoarece mormintul Domnului este altfel decât cele obișnuite. El nu cuprinde rămășițele pămîntești ale cuiva de care, despărțiți fiind, îl deplîngem. E mormintul ce după trei zile a rămas gol și continuă să fie astfel mereu. Pe deasupra, soarta lui a dobîndit un curs minunat. Deși ca loc geografic se găsește într-un oraș și într-o țară anume, el s-a multiplicat totuși la nesfîrșit devenind prestolul altarelor răspindite pe întreaga față a pămîntului. Mormintul Domnului din Sfînta Cetate este acum prezent în orice biserică creștină din el izvorînd, sub chipul dumnezeieștii Euharistii, mîntuirea pe care a venit s-o aducă Acela care a pătimit, a murit și a înviat pentru noi. Cînd ne apropiem de un altar, e ca și cum ne-am apropia de însuși mormintul Domnului, așteptînd să primim de aici atît confirmarea adevărului Învierii, cît și bogăția darurilor cerești.

Cum spuneam însă, Iisus înviat nu numai că a refuzat să rămînă legat de un anume mormînt ci ridicîndu-se la înălțimea dumnezeirii Sale, a devenit al tuturor, din orice loc și din orice timp. Locul pătimirii, îngropării și sculării Sale din morți este acum pretutindeni unde există altar de biserică, la fel de real ca în Cetatea Sfîntă.

Aceasta nu ne va face să micșorăm importanța mormintului ierusalimitean al lui Iisus, ci să înțelegem cuvîntul potrivit căruia, „vine ceasul și acum este, cînd nici pe muntele Garizim, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui, ... ci adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și în adevăr” (Ioan 4, 21 și 23). Ca Dumnezeu, Mîntuitorul este pretutindeni, iar mormintul Lui înțeles duhovnicește îl găsim pretutindeni unde se află un altar pe care se aduce jertfa euharistică nesîngeroasă.

Așadar la Paștile de acum venim aici în biserică și găsim mormintul Domnului, gol de trupul vremelnic mort, plin însă de Iisus înviat care ni se îmbie sub forma pîinii și vinului Sfintei Cuminecături. Pe aceasta primind-o, înțelegem desăvîrșit taina Învierii

și a prezenței Mîntuitorului peste veacuri în sufletul celor care cred întru El.

*

În dorul lor de a ajunge să se închine la mormîntul Domnului, mulți creștini au apucat un drum ce i-a făcut să se rătăcească și să piară. Asemenea lor, unii credincioși ajung să confunde cele trebuincioase mîntuirii închipuirii păgubitoare. E necesar, drept aceea, ca pricepînd corect îndatoririle creștinești care ne revin, să nu alunecăm în rătăcirii aducătoare de moarte sufletească.

Să ne gîndim mai ales la urmările pe care le-au provocat tot mai așa-zisele cruciade care în trecut își fixaseră ca scop eliberarea Locurilor Sfinte. Au fost purtate atunci războaie și s-au ucis oameni pentru pretinsa mărire a lui Dumnezeu. Ori trebuie știut că războiul purtat sub orice formă este contrar voii lui Dumnezeu și împotriva lui se cere mobilizată întreaga suflare. Dumnezeu este „Dumnezeul viilor, nu al morților” (Luca 20, 38) iar credincioșii indiferent sub ce formă îl cinstesc, nu pot fi decît „făcători de pace” (Matei 5, 9). Pe deasupra pacea aducătoare de liniște, tihnă și mulțumire nu se dobîndește prin simpla dorire, ci prin muncă neobosită pentru viață cît mai spornică și îmbelșugată, dusă întru dreptate, libertate și deplină neatințare.

Ca buni creștini ne dăm bine seama ce însemnează toate acestea. Prin urmare sărbătorind Învierea Domnului, găsim în ea noi temeuri pentru a ne oferi întreaga contribuție la așezarea păcii în lume, la progresul ei neîncetat cu respectarea oricărui alt popor, a dreptului pe care îl are la aceeași libertate și autodeterminare care nouă fiecăruia ne sînt atît de scumpe. Prosternîndu-ne deci înaintea mormîntului gol al Domnului, să ne legăm a nu ne îngădui odihnă pînă ce nu se va înfăptui voia lui Dumnezeu ca oamenii să trăiască în desăvîrșită frățietate și bună înțelegere.

Preot N. DIACONU

LESPEDA DE PE MORMÎNTUL DOMNULUI

Praznicul Sfintelor Paști.

Tot ce Biserica îmbie credincioșilor prin învățatura și practica ei este de natură să atragă mereu atenția asupra faptului învierii Domnului, eveniment în jurul căruia se desfășoară întreaga viață creștină. Stăruința aceasta nu este fără temeii dacă ne gîndim la marea taină a vieții și morții dezvăluită de întîmplările prin care a

trecut odinioară Mîntuitorul Iisus Hristos și care au sfîrșit cu patimile, răstignirea, îngroparea și învierea Sa. Într-adevăr, după ce am însoțit pe Domnul în lunga-I suferință pe cruce, după ce L-am văzut dîndu-și duhul și apoi zăcînd în mormînt, după ce dorind să-L plîngem împreună cu femeile mironosite am descoperit uimiți că mormîntul Său a rămas gol, semn neîndoielnic al sculării Sale, nu putem să nu cugetăm la aceea că destinul nostru al fiecăruia este, pînă la un punct, asemenea celui al Fiului Omului, deoarece mai devreme ori mai tîrziu, cînd ne bate ceasul, suferim, ne stingem și alăturîndu-ne lungului șir de strămoși sîntem așezați în pămîntul din care sîntem făcuți spre a împlini astfel legea firii. Întrebarea care ne apare însă imediat în minte e: ce se va alege de noi, ce se va întîmpla cu noi dincolo de lespedea care ne va acoperi? Urmavom pe Iisus doar în moartea Sa, ori ne vom scula la viață împreună cu El?

*

Sfintele Evanghelii care descriu viața și învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos vorbesc pe larg despre sfîrșitul Său omenesc. Din ele aflăm că după ce a fost coborît de pe cruce, s-a prezentat acel minunat Iosif din Arimateia care, luîndu-L, „L-a pus în mormîntul nou al său... și a prăvălit o piatră mare la ușa mormîntului” (Matei 27, 6; cf. Marcu 15, 46). Nemulțumiți de a-L fi știut astfel îngropat, potrivnicii Domnului au recurs în plus la o măsură de prevedere și atunci, „ducîndu-se — precizează evanghelistul Matei — au întărit mormîntul cu strajă și au pecetluit piatra” (Matei 27, 66).

Această „piatră” așezată în vinerea sfîntă la intrarea mormîntului a devenit martora fără glas a morții Fiului Omului, o piatră asemenea celor care în cimitirul Ierusalimului arată capătul vieții atîtor oameni de atunci și a tuturor oamenilor în cimitirele de pe întreaga fața pămîntului. Sub greutatea lespezii, dincolo de copleșitoarea-i margine, trebuia să se desăvîrșească cruda operă a morții.

Dar ce mărturie dă piatra de pe mormîntul Domnului în ziua următoare simbetei, în primele ceasuri ale duminicii?

Pentru că vineri cînd a murit și a fost îngropat Domnul, seara era aproape și începea simbăta Paștilor, cele cîteva femei care au stat lingă cruce alături de Sfînta Fecioară și ucenicul iubit Ioan, adică Maria Magdalena, Maria mama lui Iacov și Salomea au trebuit să aștepte împlinirea vechiului obicei al ungerii trupului sfînt și martirizat al lui Iisus. Au mers deci la mormînt în ziua următoare simbetei, dis-de-dimineață, adică în zori de zi, îngrijorate însă cum să dea deoparte piatra care acoperea intrarea. Mare le-a fost deci mirarea cînd ajungînd aici și „ridicîndu-și ochii au văzut că piatra fusese răsturnată” (Marcu 16, 4; Luca 24, 2; Ioan 20, 1). E-

vanghelistul explică ce s-a petrecut atunci: „...iată s-a făcut cutremur mare, că ingerul Domnului coborînd din cer și venind, a prăvălit piatra și ședea deasupra ei” (Matei 28, 2).

În afara expunerii simple a înlăturării pietrei, Evangheliile nu dau răspuns lămuritor la cele întimplate. El nu apare nici pe buzele Mariei Magdalena care după ce a privit în mormînt și a văzut că era gol, alergă înspăimîntată să vestească pe Simon-Petru și pe Ioan. Limba ei omenească a înginat doar aceste cuvinte simple: „Au luat pe Domnul din mormînt și nu știu unde L-au pus” (Ioan 20, 20).

Cei doi ucenici s-au dus și ei grabnic la mormînt; iar Petru intrînd, n-a văzut altceva decît giulgiurile în care a fost învelit trupul lui Iisus și marama care l-a acoperit capul (Ioan 20, 7). După Petru a intrat și Ioan care „a văzut și a crezut” (Ioan 20, 8). Nici unul „n-a priceput încă Scriptura, că Iisus trebuia să învieze din morți” (Ioan 20, 9).

Încetul cu încetul, nedumeririi, nesiguranței și temerii le-au luat locul cunoașterea, încrederea și bucuria vestei bune a învierii. De atunci și pînă azi Biserica cîntă voioasă în fiecare an de sfințele Paști, împreună cu Psalmistul: „Lăudați pe Domnul că este bun, că în veac este mila Lui. Să zică, dar, casa lui Israel, că este bun, că în veac este mila Lui... Dreapta Domnului m-a înălțat, dreapta Domnului a făcut putere. Nu voi muri, ei voi fi viu și voi povesti lucrurile Domnului... Piatra pe care n-au băgat-o în seamă ziditorii, aceasta s-a făcut în capul unghiului. De la Domnul s-a făcut aceasta și minunată este în ochii noștri” (Psalmul 117, 1—2, 16—17 și 22—23).

Și astfel, piatra de la mormînt care fusese martoră morții, a devenit după prăvălirea ei martor al învierii: „Dreapta Domnului a făcut puterea” (Psalmul 117, 16). Hristos înviat devine „piatra din capul unghiului”. El, care a murit pe cruce, descoperă plinătatea vieții.

Murînd ca un om și rămînînd trei zile în mormîntul pecetluit, Iisus Domnul S-a asemănat nouă mîngîindu-ne prin aceea că soarta noastră a împărtășit-o și El, arătîndu-ne că nici unul nu ne putem sustrage de la obștescul sfîrșit.

Învîiînd — iar dovada învierii Sale o constituie piatra prăvălită de la intrarea mormîntului — Iisus a dat arvună și învierii noastre, ne-a arătat cum nu trebuie să acceptăm moartea ci să încercăm s-o biruim.

*

Întreaga noastră viață este, pînă la urmă o luptă contra morții. Iar avînd credința în Iisus înviat, nădejdea că putem s-o biruim dobîndește tărie și siguranță. Semne exterioare lasă impresia că forțele ce se infruntă sînt inegale. Lucrările se petrec însă întocmai

bobului de grâu din care se face piinea dătătoare de viață și care, pentru a ajunge hrană, trebuie întâi să putrezească. „Dacă grăuntele de grâu, când cade în pământ, nu va muri, rămîne singur — ci-tim în sfînta Evanghelie — iar dacă va muri, aduce multă roadă”^{*}.

Comparația este plină de înțeles, mai ales că legătura stabilită cu însăși cele din urmă ale noastre decurge de la sine: precum bobul de grâu întâi se îngroapă și apoi devine spic și piine, tot astfel trupul nostru trebuie să moară ca după aceea să ajungă nestricăcios sau, după tilcuirea Sfîntul Apostol Pavel „ceea ce semeni tu nu dă viață dacă nu va fi murit. Și cea ce semeni nu este trupul ce va să fie, ci grăunte gol, poate de grâu, sau de altceva din celelalte. Iar Dumnezeu îi dă un trup, precum a voit, fiecărei semințe un trup... La fel este și învierea morților: se seamănă trupul întru stricăciune, înviază întru nestricăciune” (I Corinteni 15, 37—38 și 42).

Așa înțelegînd viața și moartea, creștinul devine susținătorul dragostei de viață și potrivit neînduplecat a tot ce provoacă moartea. Taina învierii Domnului se transformă într-un nesecat izvor de energii menit să sprijine biruința vieții oriunde și sub orice formă. Cuvine-se a sublinia această latură a învățăturii deoarece ea îndreptățește obligația de a sta permanent alături de semeni în strădania asigurării primatului vieții, cînd e vorba de înșii luați a-parte și mai virtos cînd e vorba de obștea întreagă.

Slujirea vieții se împlinește în nenumărate chipuri. Astăzi însă, în veacul nostru dominat de primejdia morții ce-o poate provoca dezlănțuirea forțelor oarbe ale atomului, una din căile cele mai potrivite este combaterea energiei nucleare în scopuri distructive. Drept urmare pe cit recurc unii la amenințarea cu armele atomice, cu hidrogen sau cu neutroni, adunate în stocuri mereu sporite, tot pe atît se cuvine să crească împotrivirea noastră la planurile celor care se interesează prea puțin de soarta omenirii și de viitorul ei.

Neîndoielnic însă, căile de slujire a vieții nu se opresc la atît, ele înglobînd pentru fiii Bisericii munca de zi cu zi pentru asigurarea bunului trai, a belșugului și progresului. Praznicul Învierii Domnului devine așadar o chemare la promovarea vieții, căreia credincioșii au sfînta datorie să-i răspundă ferm, cu fapta lor în primul rînd, ajutînd ca niciodată și sub nici un chip umbra morții să nu întunece existența oamenilor și a lumii. Iar dacă Iisus Mîntuitorul a biruit puterile întinericului, răului și morții, noi avem

^{*} Ioan 12, 24. Tocmai de aceea, înviînd, Iisus S-a făcut recunoscut de ucenicii care L-au întîlnit pe drumul Emausului întru frîngerea pîinii. (Luca 24, 30) și, tot de aceea, piinea a devenit elementul de bază, alături de vin, la săvîrșirea sfîntei Euharistii.

convingerea că omenirea însăși va ieși victorioasă în lupta ei pentru asigurarea vieții și încă a belșugului de viață (Ioan 10, 10).

Preot N. SEBEȘAN

CATEHEZĂ DESPRE POSTUL ȘI ISPITIREA LUI IISUS

Repetarea în rezumat, a catehezei Botezul Domnului.

Introducerea. Ce vîrstă avea Mîntuitorul Iisus Hristos cînd a primit să fie botezat de Ioan Botezătorul? („Ca la treizeci de ani”. — Luca 3, 23). De ce socotiți că vă adresez această întrebare? (...). Iată și răspunsul: Pentru că, pe temeiul Legii Vechi, se obișnuia ca numai după împlinirea acestei vîrste să li se îngăduie cinstitorilor acestei legi să ia cuvînt în sinagogă și să tilcuiască cuvintele Legii. Și, oare, pentru care pricină, Legea Veche, cerea un asemenea lucru? (Pentru că cei ce se încumetau să tilcuiască înțelesul Legii aveau să se pregătească mai întîi temeinic întru aceasta). De bună seamă, Mîntuitorul Iisus Hristos cunoștea o asemenea cerință, de altfel întru totul îndreptățită, și, ca urmare, după primirea botezului, voind să-și înceapă lucrarea mîntuitoare, prin cuvînt și prin faptă, mai întîi s-a pregătit și El întru aceasta.

Anunțarea. Ei bine, din cateheza de astăzi veți putea afla chipul în care Mîntuitorul Iisus Hristos s-a pregătit pentru ducerea la bun sfîrșit a lucrării Sale mîntuitoare.

Tratarea. Astfel, după ce Iisus a fost botezat în Iordan de Ioan Botezătorul, și aceasta „ca să se plinească toată dreptatea”, Sf. Scriptură ne artă că, „plin de Duhul Sfînt, s-a întors de la Iordan și a fost dus de Duhul în pustiu, timp de patruzeci de zile, fiind ispitit de diavolul. Și în aceste zile nu a mîncat nimic; și sfîrșindu-se ele, a flămînzit. Și I-a zis diavolul:

Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, zi acestei pietre să se facă pîine. Și a răspuns Iisus către el: Scris este că „nu numai cu pîine va trăi omul, ci cu orice cuvînt al lui Dumnezeu”.

Și suindu-L diavolul pe un munte înalt, I-a arătat într-o clipă toate împărățiile lumii. Și I-a zis diavolul: Ție îți voi da toată stăpînirea aceasta și strălucirea lor, căci mi-a fost dată mie și eu o dau cui vîiesc; dacă, deci, Te vei închina înaintea mea, toată va fi a Ta.

Și, răspunzînd, Iisus i-a zis: Mergi înapoia Mea, satano, căci scris este: „Domnului Dumnezeuului tău să te închini și numai Lui să-I slujești”.

Și L-a dus în Ierusalim și L-a așezat pe aripa templului și I-a Zis: Dacă ești Fiul lui Dumnezeu, aruncă-Te de aici jos. Căci scris este că „îngerilor Săi va porunci, pentru Tine, ca să Te păzească și „Te vor purta pe mîini, ca nu cumva să lovești de piatră piciorul Tău”.

Și, răspunzînd, Iisus i-a zis că s-a spus: „Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeuul tău”.

Și diavolul, sfîrșind toată ispita, s-a îndepărtat de la El, pînă la o vreme”. (Luca 4, 1—13) ... „Și iată îngerii, venind la El, li slujeau”. (Matei 4, 11).

(Intuiția. Reproducerea.).

Rezumat și apreciere. Deci, unde L-a dus Duhul Sfînt pe Mîntuitorul Iisus Hristos? (În pustiu). De ce tocmai în asemenea loc? (Pentru că acolo era loc potrivit pentru liniște și rugăciune). A viețuit El, în pustiu, numai rugîndu-se? (A și postit timp de patruzeci de zile, fără a mîncă ceva). Și ce s-a întîmplat la sfîrșitul acestei postiri? (Mîntuitorul Iisus Hristos a fost ispitit de diavolul). Cu ce L-a ispitit el mai întîi? (Cu a-L îndemna să facă pline din piatră). De ce a folosit diavolul tocmai acest îndemn? (Pentru că Mîntuitorul Hristos „a flămînzit”). Și ce i-a răspuns Mîntuitorul? („Nu numai cu pîine... etc). Despre ce hrană este vorba aici? (Hrană duhovnicească, „cuvîntul lui Dumnezeu”). Cu ce L-a ispitit diavolul în al doilea rînd? (Cu mărire, cu strălucire lumească) Ce i-a răspuns Mîntuitorul? (Nu măririi lumești să slujești, ci lui Dumnezeu) Cu ce L-a încercat diavolul în al treilea rînd? (I-a cercetat credința în puterea lui Dumnezeu). La ce rezultat s-a ajuns pe urma ispitei? (Diavolul a fost înfrînt; și „s-a îndepărtat de la El”, de la Hristos) Și după aceea? („Îngerii, venind la El, li slujeau”). Deci, prin rugăciune și post, Mîntuitorul Iisus Hristos a înfrînt ispita celui rău. El a purtat o adevărată luptă împotriva păcatului, angajîndu-și toate puterile în lupta aceasta, avînd cu El harul Duhului Sfînt. Și așa a ajuns la biruință.

Asocierea. Mîntuitorul Iisus Hristos a fost ispitit de duhul răului. Oare ispitirea celui rău, îndemnul spre păcat s-a făcut și se face și asupra urmașilor Săi? (Și cei mai buni dintre creștini au purtat luptă cu ispita). Și au înfrînt-o! Dar noi? (Sîntem și noi prinși în focul ispitelor de tot felul, prin petreceri vinovate, prin lăcomie, prin dorul de măriri trecătoare etc). Și, după exemplul Mîntuitorului, cum le putem înfrînge? (Prin rugăciune și post). Da, și numai dacă angajăm toate puterile împotriva lor, asociînd și harul pururea izbăvitor al lui Dumnezeu. Doar știut este că creștinul se întărește în lupta cu ispita, așa cum se călește fierul în foc, dar numai dacă înfrînge ispita prin luptă dîrză, ajutat fiind de harul dumnezeiesc. În acest înțeles citim în Sfînta Scriptură:

Generalizarea. „Fericit este bărbatul care rabdă ispita, căci, lămurit făcîndu-se, va lua cununa vieții, pe care a făgăduit-o Dumnezeu celor ce îl iubesc pe El”. (Iacob 1, 12).

Încheierea. Dar Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a lăsat o rugăciune prin care îl rugăm pe Dumnezeu să ne apere de cel rău. (Tatăl nostru). Prin care din cuvintele acestei rugăciuni? („Și nu ne duce pe noi în ispită”). Adică îi cerem Tatălui Ceresc ca „harul Lui să ne izbăvească de ispitele care întrec puterile noastre”. (Mărturisirea Ortodoxă II, 23) Și mai departe? („Ci ne izbăvește de cel rău”). Știm că cel rău este diavolul care este totdeauna potrivnic omului. Prin această cerere ne rugăm să ne păzească Dumnezeu de orice rău, adică de diavol, de păcat și de toată rușinea care întărită minia lui Dumnezeu spre pedepsirea noastră. Prin această cerere ne mai rugăm lui Dumnezeu să fim feriți de toate celelalte rele care primejduiesc viața noastră sufletească și trupească. Cerem ca Dumnezeu să ne izbăvească nu pentru că nu trebuie să fim și noi atenți și să ne străduim a nu cădea în cursele răutății și de a fi biruitori asupra răului, ci pentru că socotim că strădania noastră are rezultate sigure dacă e întărită prin harul lui Dumnezeu.

Iar acum să rostim împreună rugăciunea *Tatăl nostru*.

Pr. prof. D. CĂLUGĂR

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

SFINTUL GRIGORE DE NAZIANZ DESPRE PREOȚIE

Sfântul Grigorie de Nazianz alcătuiește împreună cu Sf. Vasile cel Mare și cu Sf. Grigorie de Nisa așa-numita sfânta troiță capadociană, adică cei trei mari teologi și scriitori capadocieni. El este cunoscut în istorie și sub numele de Sf. Grigorie Teologul.

Sf. Grigorie de Nazianz s-a născut pe la anul 329 în localitatea Arianz, situată în apropierea orașului Nazianz din Capadocia. Tatăl său, numit și el Grigorie, s-a încreștinat sub influența soției sale, Nona, o femeie deosebit de evlavioasă și foarte energică. Încreștinarea aceasta a avut loc pe la anul 325, iar la anul 328 Grigorie a ajuns episcop în Nazianz.

Creștina și virtuosoasă soție și mamă, Nona, a influențat puternic și educația fiului ei Grigorie. După primele cunoștințe, primite în familie, a început pregătirea școlară în Arianz, continuând-o apoi în școlile din cele mai renumite centre culturale ale epocii, ca Cezareea Capadociei, Cezareea Palestinei, Alexandria și în cele din urmă în orașul culturii celei mai înalte, în Atena. În timpul studiilor s-a întâlnit cu Sf. Vasile cel Mare, student și el, și au legat împreună o prietenie curată, frumoasă și statornică, prietenie care a durat până la moartea lor. Despre acești doi prieteni s-a spus că în tinerețile lor n-au cunoscut decît două căi: calea bisericii și calea școlii, calea rugăciunii și a învătăturii.

După terminarea studiilor la Atena, s-a întors pentru scurtă vreme acasă, de unde s-a dus la mănăstirea înființată de prietenul său Vasile, pe malul râului Iris din deșertul Pontului. Aici au început să lucreze amândoi prietenii la întocmirea primei Filocalii din literatura creștină. Grigorie dorește să se facă monah și să rămână în mănăstire.

Tatăl său, episcopul din Nazianz și credincioșii de acolo îl roagă stăruitor să vină să dea mînă de ajutor la conducerea episcopiei. El vine acasă și fără vrerea și aprobarea lui e hirotonit preot în jurul anului 361. În urma acestui „act tiranic” Sf. Grigorie de Nazianz fuge înapoi la prietenul său Vasile în pustia Pontului. După aproximativ un an el revine acasă, înduplecat fiind de stăruințele mari și de-a dreptul impresionante ale tatălui său, care, bătrîn și lipsit de știința teologică și de energia necesară, nu mai putea să facă față ereziilor și altor multe atacuri și greutăți din cuprinsul episcopiei. Totodată Sf. Grigorie era aspru criticat de către majoritatea credincioșilor din Nazianz pentru fuga lui în Pont și pentru faptul că a lăsat pe tatăl său singur în împrejurări grele

și a lăsat totodată episcopia și Biserica din Nazianz pradă tuturor dușmanilor ortodoxiei.

Întors acasă, cel dintîi lucru pe care îl face, rostește o celebră cuvîntare, cunoscută pînă astăzi sub numirea de „*Apologia despre fuga în Pont*”, în care, într-o formă literară superioară, într-o documentație teologică neîntrecută, cu o vervă și talent oratoric surprinzătoare arată motivele adevărate care l-au determinat să fugă din Nazianz, să fugă de slujba și răspunderile preoției și să se ascundă în pustiul Pontului. Aceste motive, spuse aici pe scurt, au fost după afirmațiile Sf. Grigorie următoarele: totala sa nepregătire sufletească și chiar nepregătirea sa morală pentru primirea tainei preoției, pentru primirea unei slujbe atît de mari, atît de sfîntă și dumnezeiască, care pretinde totdeauna o temeinică și îndelungată pregătire duhovnicească. Totala lui lipsă de curaj și teama de răspunderile mari, răspunderi de-a dreptul cutremurătoare ale preoției. Luarea prin surprindere și hirotonirea neașteptată nu numai că l-a nemulțumit profund, dar l-a dezechilibrat integral sufletește, făcîndu-l impropriu intrării în această slujbă.

Există încă multe și temeinice motive pentru care Sf. Grigorie n-a putut să primească și să îndeplinească slujba preoției în condițiile speciale în care se găsea el și Biserica lui Iisus Hristos în timpul acela. Ele sînt expuse în *Apologia despre fugă* care este una dintre cele mai frumoase, mai simțite, mai calde și mai impresionante lucrări ale Sfîntului Grigorie Teologul.

Ajuas acasă a ajutat pe tatăl său la conducerea episcopiei, combătînd cu energie și pricepere toate ereziile, restabilind pretutindeni dreapta credință și ordinea canonică în cuprinsul episcopiei.

În anul 372 este hirotonit, iarăși fără voie și împotriva dorinței lui, ca episcop al Sasimei, localitate pe care nu o cunoștea deloc și unde se înfruntau neînțelegeri mari și vrăjmășii cumplite. Sf. Grigorie nedorind să intre în focul acestor aprige lupte s-a refugiat din nou în deșertul Pontului.

La începutul anului 379 fu chemat stăruitor de către mica și greu încercata comuniune creștină ortodoxă din Constantinopol să meargă în capitala imperiului și să ajute la salvarea Ortodoxiei, ceea ce el a și făcut atunci. Situația era însă extrem de critică. Sub presiunea și amenințarea împăratului arian Valens credincioșii din Constantinopol au îmbrățișat arianismul, iar bisericile din cetate au fost luate cu forța și cedate preoților și credincioșilor trecuți la erezie. O singură biserică, săracă și neînsemnată, situată la periferia orașului, mai rămăsese în miinile ortodocșilor, biserică numită semnificativ *Biserica Învierii*. Aici a venit Sf. Grigorie. Aici în această biserică a rostit el predicile sale, renumitele sale cuvîntări despre divinitatea Fiului și despre un Dumnezeu în trei ipostasuri, Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt. Aceste cuvîntări, cu un substanțial conținut teologic, fulminante și îndrăznețe în vremea aceea, au avut darul să cutremure pe locuitorii capitalei Bizanțului, să ridice moralul și încrederea ortodocșilor în dreptatea cauzei lor, să clatine din temelii arianismul și să deschidă larg porțile prăbușirii ereticilor. Ecoul acestor cuvîntări a readus la dreapta credință masele de credincioși din Constantinopol și a redat Ortodoxiei toate bisericile din capitala imperiului. Aceste cuvîntări, pline de doctrină creștină or-

todoxă, pline de focul cel viu și de lumina credinței adevărate, i-au adus Sf. Grigorie supranumele de „Teologul”.

Noul împărat al marelui imperiu de răsărit, Teodosie, a condus el personal, cu mare alai, pe Sf. Grigorie Teologul și l-a instalat în catedrala orașului, în biserica Sfinților Apostoli.

Pentru a treia oară Sf. Grigorie Teologul a fost înălțat în demnități bisericesti fără voia lui, fiind făcut în anul 380 arhiepiscop al Constantinopolului, iar în luna mai, anul 381, sinodul al II-lea ecumenic l-a ales patriarh și împăratul Teodosie l-a instalat cu mare solemnitate în scaunul patriarhal din Constantinopol.

Interesele personale și ura multor episcopi cu înclinări eretice sau schismatice, precum și anumite interese egoiste ale unor episcopi ortodocși, în special cei din Egipt și din Macedonia, i-au determinat să se ridice împotriva alegerii și instalării Sf. Grigorie ca patriarh al Constantinopolului. Această vrăjmășie a degenerat în cele din urmă în certuri, în neînțelegeri și chiar în bătăi, ceea ce a întunecat întreg cerul Bisericii din timpurile acelea. Văzînd Sf. Grigorie Teologul aceste stări dureroase, în luna iunie a anului 381 a ținut în fața membrilor sinodului și a credincioșilor din Constantinopol o cuvîntare memorabilă de rămas bun, o cuvîntare de despărțire de toți aceia pe care l-a iubit, l-a ajutat și l-a slujit cu întreg devotamentul său, cu toată priceperea și chiar cu riscurile vieții sale. Redăm din această memorabilă cuvîntare un singur fragment: „Dacă eu sînt pricina dezbinării voastre, atunci aruncați-mă în mare și să se potolească valul tulburărilor. Prefer să îndur cea ce doriți voi, deși sînt cu totul nevinovat, numai și numai ca între voi să fie pace și armonie. Alungați-mă din oraș, dar voi să iubiți adevărul și pacea, așa cum spune și Zaharia”.

După rostirea acestei cuvîntări impresionante, Sf. Grigorie Teologul a părăsit definitiv scaunul patriarhal, a părăsit Constantinopolul, a părăsit arena activității publice intense și s-a retras în satul său natal, în Arianz, unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții în asceză, în rugăciune, în studiu și scrierea de poezii. A murit în anul 389.

„Sf. Grigorie este una din cele mai mari podoabe ale literaturii și gîndirii patristice. Dacă spre deosebire de Sf. Vasile, Sf. Grigorie nu era înzestrat cu calitățile omului de acțiune, ci avea un temperament nehotărît și o sensibilitate excesivă, el poseda un deosebit simț al problemelor teologice, o mare înclinare pentru viața ascetică, o înaltă noblețe sufletească și un excepțional talent oratoric și literar”.

Biserica prăznuiește pomenirea Sf. Grigorie Teologul în ziua de 25 ianuarie, precum și în ziua de 30 ianuarie, împreună cu pomenirea Sf. Vasile cel Mare și a Sf. Ioan Gură de Aur.

Opera Sf. Grigorie Teologul este bogată și variată. Ea cuprinde patru volume din colecția Migne, P. G. tom. 35—38 și e scrisă în proză și poezie. Ea se împarte în cuvîntări, poeme și scrisori.

Cuvîntările sînt foarte variate după conținut și anume: dogmatice, liturgice, apologetice, panegirice, morale și ocazionale.

Poeemele sale în număr de 507 au, fie conținut teologic, fie istoric. Ele vădesc un talent poetic remarcabil, fiind pline de simțire și cugetare aleasă.

Scrisorile, în număr de 246, sînt importante atît prin forma lor superioară, prin veșmintul lor sărbătoreșc și atrăgător, cit și prin conținutul lor bogat și interesant. Ele dau informații prețioase atît despre viața și zbuciumările autorului cit și despre alte persoane și evenimente importante din epoca aceea.

Unele părți din opera sa au fost traduse și în limba română și anume:

1. Cuvintele Sf. Grigorie din Nazianz și Sf. Ioan Gură de Aur, București, 1821, traducere de Iosif episcopul Argeșului;
2. Cuvînt apologetic, București, 1821, traducere de Iosif, episcopul Argeșului;
3. Cuvintele Sf. Grigorie de Nazianz, 1850, în zilele lui Dionisie Mitropolitul;
4. Cuvînt funebru în lauda Sf. Vasile cel Mare, București, 1869, de Teoctist Scriban;

5. Apologia sau cuvîntarea în care arată motivele ce l-au îndemnat să fugă de preoție, traducere de preotul N. Donos, Huși, 1931.

Lucrarea, *Apologia despre fugă*, a cărei nouă traducere din limba elină urmează, este una din operele cele mai desăvîrșite ale Sf. Grigorie Teologul și cea mai mult tradusă în toate limbile pămîntului și gustată și discutată de teologi și credincioși. În cuprinsul acestei lucrări se preamărește preoția, se arată virtuțile și frumusețile care trebuie să împodobească neapărat ființa fiecărui bun păstor de suflete, se arată metodele și mijloacele esențiale ale pastorației creștine, precum și raclele, defectele care întunecă frumusețea preoției și împiedică lucrarea de mîntuire a sufletelor.

CUVÎNTARE APOLOGETICĂ

*sau apărarea pentru fuga în Pont după hirotonire, și arătarea demnității, valorii și menirii preoției*¹.

1.

Sînt biruit și nu mă sfiesc să-mi mărturisesc înfringerea. M-am supas Domnului și m-am rugat către dînsul. Cuvîntarea mea o încep cu prea fericitul David, adică cu vorbele prea fericitului David /36, 7/, sau mai bine zis cu Acela care a vorbit prin gura lui David și care vorbește încă și astăzi lumii.

Buna rînduială ne cere ca orice cuvîntare și orice lucrare s-o începem cu Dumnezeu și tot cu Dumnezeu să sfîrșim toate ale noastre.

Cauza împotrîvirii mele de mai înainte și a lipsei mele de curaj,

¹ Traducere din limba greacă. Colecția Migne, tomul 35, col. 408—514.

care m-au făcut să fug și să prelungesc pribegia mea, trăind timp îndelungat departe de voi eei ce mă iubiți, cât și cauza potolirii și a schimbării mele de acum, care m-au făcut să mă întorc iarăși la voi, sînt lucruri pe care fiecare și le închipuie, și le povestește după felul său, după cum este din rindurile celor care mă urăsc sau din rindurile celor care mă iubesc pe mine. Cei dintii nu mă vor scuti de învinuiri, iar ceilalți îmi vor lua chiar apărarea. Este cunoscut faptul că nimic nu place mai mult oamenilor decît să vorbească de alții, și mai ales atunci cînd sînt determinați de o oarecare bunăvoință sau ură, din cauza căroră, de obicei și de cele mai multe ori, se ascunde adevărul. Eu însă voi arăta pe față întreg adevărul și fără nici o sfială voi judeca obiectiv ambele părți, adică atît pe cei care mă acuză cît și pe cei care mă apără cu prea multă bunăvoință. Voi face acest lucru pe deoparte acuzîndu-mă pe mine, iar pe de altă parte voi încerca să mă apăr, dezvinovățindu-mă pentru greșelile săvîrșite.

2.

Și pentru ca cuvîntarea mea să ne ducă pe drumul cel bun, voi vorbi mai întii despre prima învinuire, adică despre învinuirea de frică, de lașitate. Aceasta, pentru ca cei care vor cerceta cu amănunțime toate faptele mele, atît cele bune cît și cele rele, să nu se smintească din cauza mea, după ce Dumnezeu a binevoit să însemnez și eu ceva în rîndul creștinilor. Pe cei care eventual au îndurat vreo asemenea sminteală — dacă într-adevăr există și de aceștia — îi voi lămuri și îi voi tămădui prin apărarea mea. Căci se cuvine ca pe cît este posibil și puterile ne îngăduie să nu dăm nimănui prilej de nemulțumire și motive de sminteală nici prin păcat și nici prin bănuială de păcat, căci știm cît este de neînlăturat și de grozavă pedeapsa Celui neprihănit pentru aceia care smintesc fie chiar și numai pe unul dintre cei mai mici (Matei 18, 6).

3.

Eu fraților, am săvîrșit această greșeală nu ca un neștiutor și nepriceput, dar să încerc acum să mă și laud puțin — nici ca un disprețuitor al legilor și orînduirilor dumnezeiești. Căci așa precum în trupul nostru o parte e mai de frunte și are oarecum rolul de a conduce, iar alta este rînduită să se supună și să fie stăpînită, tot astfel a rînduit Dumnezeu și în Biserică, unde de asemenea se aplică legea dreptății, care ține seamă de merite, ca și legea providenței, de care depind toate, care a hotărît ca unii — cei pentru care aceasta este mai de folos, adică să fie păstoriți și deci să asculte și să se supună — și să fie îndrumați prin cuvînt și exemplu bun spre împlinirea datoriei, iar alții să fie păstori și învățători întru de-

săvârșirea obștei creștine, și anume aceia care sînt prin virtute și apropiere de Dumnezeu mai presus de mulțime. Aceștia să fie pentru comunitate ceea ce este sufletul pentru trup. Ambele părți, adică și cea condusă și cea care conduce, trebuie să fie unite și legate întreolaltă întocmai ca membrele unui trup, ba ceva și mai mult: ele să fie împreunate prin legătura spiritului și înălțuite într-un corp desăvîrșit, vrednic cu adevărat de Hristos, capul nostru al tuturor (Efeseni 4, 11—15).

4

Eu știu foarte bine că dezordinea și anarhia nu priesc nici chiar ființelor inferioare și deci cu atît mai virtos nu priesc ele oamenilor, pe care îi paște un pericol mult mai mare cînd lipsește ordinea și disciplina.

Dacă oamenii nu pot să respecte integral porunca rațiunii, care le pretinde să nu se abată niciodată din calea cea dreaptă, le cere să nu păcătuiască, atunci ei să respecte cel puțin pe a doua poruncă, adică, dacă au păcătuit, au greșit, atunci să se întoarcă înapoi la calea cea bună. Dacă lucrurile acestea sînt socotite bune, drepte și adevărate, eu cred că este tot atît de rău și este împotriva rînduiei, ca toți să dorească să conducă și să stăpînească, cît și aceea ca nimeni să nu primească să fie conducător. Căci dacă toți ar fugi de conducere, fie că o numim slujbă sau direcție, atunci frumoasa și desăvîrșita rînduială a Bisericii ar fi ciuntită și lipsită de frumusețea ei. Dacă n-ar mai fi nici regi, nici conducători, nici preoție, nici jertfe și nici celelalte lucruri mari — așa cum a fost odinioară în viața celor rătăciți, și aceasta ca pedeapsă pentru multele lor păcate (Osea 3, 4) — atunci unde și cine ar mai păstra adorarea cea tainică și măreață a lui Dumnezeu și cine ar mai aduce înălțătoarele jertfe, care la noi la creștini au ajuns la treapta desăvîrșirii?

5.

Se știe că nu este neobișnuit și nici lucru ciudat ca mulți din cei care se ocupă cu cercetarea lucrurilor dumnezeiești să se ridice din rîndurile supușilor în rîndurile conducătorilor. Asemenea înălțări nu sînt în afară de hotarele obișnuite ale filozofiei și nici nu este un lucru rușinos. Căci așa precum este cu cale ca un mîrinar din cei încercați și destoinici să ajungă pilot, iar dacă ajunge să cunoască bine și vînturile, să i se încredințeze chiar și rangul de comandant al vasului, sau dacă vreți și alt exemplu, iată vi-l dau: Se obișnuiește ca luptătorul viteaz să fie pus să conducă o cohortă, iar căpitanul de cohortă bun, e pus să conducă o oștire și dacă e priceput, i se încredințează apoi chiar conducerea întregului război. Eu nu m-am rușinat de treapta preoției și nici n-am dorit o slujbă mai înaltă, așa cum presupun cei răi și abuzivi, care judecă și pe alții după propriile lor patimi. Eu nu sînt atît de necunoscător

al măreției lui Dumnezeu și al nimicniciei omului ca să nu-mi dau seama că este un lucru mare pentru orice făptură ca să se poată apropia în orice chip de Dumnezeu, care singur e cel mai luminat și mai strălucit și întrece în curățenie întreagă firea cea materială și nematerială.

6.

Dar atunci ce mi s-a întâmplat și care e cauza nesupunerii mele? Știu că multora li s-a părut atunci că nu mai sînt în toată firea, că nu mai sînt acela care eram cunoscut, că am devenit alt om, că mă împotrivesc și mă încăpăținez mai mult decît este cu cale. Deci să auziți acum și să cunoașteți cauzele acestei purtări, căci știu că doriți de mult să aflați acest lucru. Luat fiind atunci prin surprindere, întîmplarea aceea neașteptată m-a zguduit peste măsură și am ajuns în situația celor ce se sperie cînd aud zgomote neașteptate. În această stare sufletească, mi-am pierdut atît judecata dreaptă cît și bunăcuviința pe care am avut-o întotdeauna pînă atunci. Mai eram în vremea aceea stăpînit și de dorința de a avea acel bun al liniștei și al singurătății, bun pe care îl îndrăgisem de la început, cum nu știu să-l mai fi îndrăgit nici unul dintre cei dedicați științelor. Pe lîngă toate acestea mai era și făgăduința făcută de mine lui Dumnezeu în cele mai mari și mai grele clipe ale vieții mele, că mă voi retrage în singurătatea din ale cărei bunuri gustasem puțin și această gustare mi-a deschis o poartă atît de mare încît n-am mai putut suporta să fiu tiranizat și aruncat în vîltoarea lumii și să fiu răpit cu sila dintr-un azil sfînt și să fiu privat de această viață contemplativă.

7.

Că nimic pe lume nu mi s-a părut atunci mai important decît să-ți închizi simțurile, să te eliberezi de trup și să fii în afară de lume. Să fii concentrat numai în sinea ta, fără să mai vii în atingere cu cele lumești, afară de cazuri de neapărată trebuință. Să stai de vorbă numai cu tine însuși și cu Dumnezeu și să duci o viață mai presus de cele văzute. Să porți în tine imaginile dumnezeiești totdeauna curate și neamestecate cu înfățișările de jos, care sînt nestatornice și înșelătoare. Să devii cu adevărat oglindă curată a lui Dumnezeu și a lucrurilor dumnezeiești. Să primești neconținut lumină din lumină, adică strălucire divină în locul celei pămîntești, care e slabă și pe jumătate întunecată. Să guști cu ajutorul speranței fericirea vieții viitoare, să petreci cu îngerii, să părăsești pămîntul încă pe pămînt fiind și să te înalți cu sufletul la cer. Numai cel ce este stăpînit de asemenea dorinți poate să înțeleagă cuvintele mele și-mi va ierta pornirea care m-a stăpînit atunci. Cei mai mulți, desigur, nu vor da crezare acestor cuvinte, părăindu-li-se simple

glume, și aceasta pentru că sînt porniți spre rău, fie din propria lor nesocotință, fie sub influența celor nedemni de o asemenea viață și de aceea ei dau nume rău unui lucru bun, numind filozofia o ambiție deșartă, avînd totdeauna sprijin și invidia și răutatea mulțimii, care e mai aplecată spre rău decît spre bine. Datorită acestor lucruri ei greșesc în ambele cazuri: fie că fac ceea ce este rău, fie că nu cred în ceea ce este bun.

8.

Pe lîngă cele spuse mi s-a mai întîmplat atunci un lucru și doresc acum să vă descopăr taina întregă. Am fost stăpînit atunci și de un simțămînt pe care nu știu să-l socotesc nobil sau condamnable și anume: Îmi era mie rușine de anumiți oameni, care fără să fie cu nimic mai buni decît mulțimea cea mare, și lucru vrednic de remarcat, acești oameni nu sînt nici cu mult mai răi decît ceilalți, se îndesă spre Sfînta Sfințelor, cum se spune, cu mîini murdare și cu suflete necurățite, nesfințite. Acești oameni fără să aibă nici una din vredniciile necesare apropierii de cele sfînte, dau tîrcoale în jurul sanctuarului, se înghesuiesc și se împing în jurul mesei sfînte, ca și cînd locul acesta și slujba aceasta n-ar fi rînduite în chip special pentru realizarea virtuții, ci ar fi un simplu mijloc pentru cîștigarea existenței vieții, nu un serviciu împreunat cu o mare răspundere ci o diregătorie fără nici un fel de răspundere. Numărul acestor oameni întrece uneori chiar numărul celor păstoriți. Dacă avem în vedere lipsa lor de pietate, lipsă lor de strălucire, ei sînt vrednici de plîns, sînt păstori lipsiți de demnitate și autoritate. Dacă răul acesta va spori în continuare, cu timpul se va ajunge la aceea că nu vor mai avea peste cine să păstorească, pentru că în loc să rămînă simpli ucenici ai lui Dumnezeu, așa cum spune Scriptura (Isaia 54, 13), vor ajunge să fie toți învățători și profeți și în felul acesta se va ajunge să fie, după cum spune proverbul, chiar și Saul socotit între profeți (I Regi 10, 11).

Abuzuri și păcate au fost totdeauna în lume, dar lucrurile n-au ajuns niciodată pînă la punctul la care au ajuns acum la creștini. De aceea, chiar dacă oprirea acestui rău depășește acum puterile noastre, sîntem totuși datori, spre a da dovadă și de existența unei pietăți, să urim acest rău, să ne rușinăm de el și să-l condamnăm din toate puterile noastre.

9.

Vin acum la cea din urmă și la cea mai importantă cauză a fugii mele, vin la partea de căpetenie a acestei cuvîntări, și nu voi spune neadevăruri, căci nu este permis așa ceva celor ce vorbesc despre lucruri atît de importante ca acestea.

N-am crezut niciodată și nu cred nici acum, că este același lu-

cru să conduci o turmă de oi sau o cireadă de vite, sau să îngrijești de suflete omenești. În primul caz este de ajuns să faci ca vitele să fie grase și frumoase. Ținând seamă de această cerință, ciobanul sau păstorul va căuta totdeauna locuri cu apă bună și pășuni cât mai bogate, cât mai mănoase. El va conduce turma la păscut și o va aduce înapoi, lăsindu-o să se odihnească, și apoi o va porni din nou la păscut și iarăși o va aduce înapoi. În această conducere el va întrebuința uneori măciuca și mai ales fluierul. Alte griji și îndatoriri nu are ciobanul sau păstorul, decît cel mult să lupte uneori cu lupii sau să îngrijească din cînd în cînd de cîte o vită bolnavă. Cea mai mare parte din timp și-o petrece păstorul sub umbra unui copac, cîntînd din fluier, tolănit în iarba cea mai frumoasă, lîngă un izvor cu apă proaspătă, unde-și pregătește un pat în ierburi, avînd și plosca lîngă el. Mai cîntă apoi și cîte un cîntec de dragoste, și povestește uneori cu vitele sau cu oile. Cînd dorește, mînîncă sau să ospătează, sau chiar vinde exemplarele cele mai grase din turmă. De virtutea animalelor nimeni nu trebuie să aibă nici un fel de grijă. De altfel, care ar putea să fie virtutea unor animale? De aceea, ciobanul sau păstorii urmăresc totdeauna bunăstarea lor materială, interesele și plăcerile lor și nu ale turmei.

10

Dacă este greu omului să știe a se supune, fără îndoială că este mult mai greu să știe să conducă pe alții. Conducerea pe care sîntem datori s-o facem noi preoții este și mai grea decît alte conduceri, deoarece ea are la temelie ei legea dumnezeiască și caută să îndrume pe oameni la Dumnezeu. Este ușor de înțeles că pe cît de mare este frumusețea și vrednicia preoției pe atît de mari sînt și pericolele legate de ea. De aceea păstorii de suflete trebuie să fie încercați, din toate punctele de vedere, întocmai ca aurul și argintul curat, care nu trebuie să dea sunete false și nici să cuprindă metale străine, care ar pretinde un foc și mai puternic pentru topirea și curățirea lor (I Corinteni 3, 12—13).

Și greutatea vor fi cu atît mai mari cu cît va fi pus să păstorească mai multe suflete, pentru că răul care pune stăpînire peste mai mulți este totdeauna mai primejdios și mai greu de tămăduit decît cel care rămîne mărginit la un singur om.

11

Vopseaua cea mai bună nu se prinde atît de ușor de pînză, mirosul plăcut sau neplăcut nu pătrunde atît de ușor în lucrurile înconjurătoare și nici chiar microbii unei boli cumplite — cum ar fi de exemplu ciuma — nu se răspîndesc atît de repede prin aer, pe cît de ușor se prind și infectează pe păstoriți păcatele păstorilor. Și mai dureros este faptul că răul, păcatul, este mult mai mo-

lipsitor decât binele, decât virtutea. Eu sînt foarte întristat de faptul că chiar puțina răutate reușește să întunece totdeauna o vrednicie oricît de mare, fiind răutatea foarte molipsitoare, ușor de imitat și la îndemîna oricui, încît păcatul se săvîrșește cu ușurință chiar și atunci cînd nimeni nu te îndeamnă spre el. Dimpotrivă, săvîrșirea binelui, deprinderea virtuții, este totdeauna un lucru greu și anevoios chiar și atunci cînd sîntem îndemnați și ajutați spre a săvîrși binele.

Mie mi se pare că tocmai la această dureroasă stare s-a gîndit și fericitul Agheu, cînd, întrebînd o imagine admirabilă și plină de adevăr, a zis:

Întrebați pe preoți ce spune legea, dacă cineva poartă în poala hainei sale carne sfințită și atinge cu haina sa anumită mîncare sau băutură, sau anumite vase, se sfințesc oare și acelea? Iar dacă ei vor răspunde negativ, întrebați iarăși, dacă de aceste lucruri sfințite se va atinge ceva necurat, nu se umple oare de necurătenie aceste lucruri curate? Negreșit, ei vor răspunde că se spurcă și nu mai sînt curate după o asemenea atingere.

12

Ce înseamnă aceasta? Înseamnă tocmai ceea ce este în deplină armonie și cu părerea mea și anume că firea omenească se deprinde greu cu binele, precum tot greu cuprinde și focul o materie umedă, în timp ce majoritatea oamenilor sînt gata și predispuși la rău, asemănîndu-se cu paiele uscate, care și de la o singură scînteie, adusă de vînt, se aprind ușor. La fel și omul se molipsește repede de la cel mai mic rău, în timp ce virtutea cea mai sublimă îl mișcă foarte puțin. Se întîmplă același lucru ca și cu pelinul, care chiar în cantitate mică amărește toată miera, în timp ce mierea, chiar în cantitate îndoită fiind, nu reușește să îndulcească pelinul. Sau, dacă se mișcă de la locul ei, din zăgazul iazului, o piatră cît de mică, această mișcare face să se scurgă toată apa, în timp ce chiar și pentru zăgăzuirea unei ape mici trebuie să se facă un baraj mare și puternic.

13

După toate cele spuse, se cuvine să ne păzim să nu devenim niște slabi și nepricepuți zugrăvi ai virtuții, și mai ales să ne ferim de a deveni pildă rea pentru mulțime, spre a nu ni se aplica și nouă proverbul: „că încercăm să vindecăm pe alții, în timp ce noi înșine sîntem copleșiți de răni multiple”.

14

În al doilea rînd, chiar dacă cineva s-ar păstra în afara oricărui păcat, nu știu dacă aceasta ar fi de ajuns pentru cel ce do-

rește să fie altora îndrumător spre virtute. Eu socotesc că pentru cel încredințat cu o asemenea misiune nu ajunge numai să nu fie rău — căci a fi rău este foarte rușinos și pentru mulțimea celor conduși de el — ci trebuie să se deosebească și să se distingă prin virtute, îndeplinind porunca: „Îndepărtează-te de rău și fă binele” (Psalm 36, 27). El trebuie nu numai să îndepărteze toate pornirile rele din sufletul său, ci să și sădească și să cultive pe cele bune în locul celor rele. El trebuie să se impună în fața mulțimii pe care o conduce mai mult prin virtute decât prin rangul pe care îl are. El să nu-și pună niciodată hotar întru cucerirea binelui și să nu socotească drept câștig progresul pe care l-a realizat, ci mai degrabă să socotească mare pagubă ceea ce n-a reușit să cucerească încă. Să-și facă mereu din ceea ce are sub picioare o treaptă de urcare spre ceea ce urmează să mai cucerească. Să nu se încinte când constată că e superior mulțimii, ci să socotească drept o mare pagubă, o mare deficiență, lipsa calităților cerute de preoție. Să măsoare meritele sale și binele pe care îl face după porunca legii și nu după părerile celor din jurul său, fie că ei sînt răi, fie că sînt întrucîtva înaintați în virtute. Și să nu cîntărească cu greutatea mici, cu grame, virtutea pe care o datorăm toți în fața Celui Prea Înalt „de la care și pentru care sînt toate” (I Corinteni 8, 6).

15

Apoi să nu creadă că același măsuri se potrivesc pentru toți oamenii, pentru că nu au toți aceeași vîrstă și nici aceeași trăsături ale feții și nici aceeași natură. Variaza doar și celelalte viețuitoare și felul pămîntului și mărimea și frumusețea stelelor. Să socotească fiecare păstor de suflete că este netrebnic lucru, și aceasta chiar pentru un om de rînd, să facă fapte rele, pe care le pedepsește atît legea cît și Stăpînul cel atît de sever. Atunci cînd este vorba însă de un păstor de suflete, sau chiar de un întîistătător, se pretinde să fie cît se poate de desăvîrșit și să facă continuu progrese pe calea binelui. Să nu uite că el are menirea să atragă mulțimea pe calea binelui prin înaltele sale virtuți și să conducă nu prin asprime, ci prin a sfătui și a convinge. Căci tot ceea ce se face împotriva voinței, adică prin silnicie, nu merită laudă și nici nu este trainic. Ceea ce se face cu sila, este tocmai ca o plantă îndoită cu forța mîinilor, care tinde mereu să se reîntoarcă iarăși în starea de mai înainte... Ceea ce se face din voie liberă, rămîne drept și statornic, fiind ținut prin legătura dragostei. Tocmai de aceea, atît legea noastră cît și dătătorul ei, ne poruncesc să păstorim turma cît se poate după voie liberă și nu cu sila (I Petru 5, 2).

16

De aceea nu-i de ajuns ca păstorul de suflete să nu fie rău, ci el trebuie să se înalțe pînă la culmea virtuții. Altfel, nu văd pe ce fel de știință și pe ce s-ar putea baza, ca să primească fără teamă sarcina grea a preoției. Mie mi se pare că conducera oamenilor, a făpturilor celor mai pretențioase și mai nestatornice, este *arta artelor și știința științelor*.

Vom înțelege mai ușor acest adevăr dacă comparăm lucrarea de îngrijire a sufletelor cu lucrarea de vindecare a trupurilor. Văzînd noi cît de grea și anevoioasă este vindecarea trupurilor, ne vom da seama că și mai grea și mai anevoioasă este îngrijirea sufletelor și aceasta datorită atît naturii sufletului cît și mijloacelor întrebuintate pentru aceasta, precum și scopului urmărit.

Medicina se trudește să vindece trupurile, să tămăduiască o materie pieritoare, menită să ajungă în pămînt, chiar dacă pentru moment se amînă un anumit timp, cu ajutorul artei medicale, această descompunere a materiei, dar în cele din urmă boala sau timpul o nimicește totuși, fiind obligată să se supună legii firii, fără ca să poată să treacă peste hotarele ei.

17

Pastorația se ocupă de suflet, care este de la Dumnezeu și deci dumnezeiesc și este pârtaș al nobleței celei de sus, spre care și năzuiește, chiar dacă este legat de un aliat mai rău. În această legătură există și alte cauze, pe care numai singur Dumnezeu le cunoaște, ca unul care le-a rînduit, sau și unii dintre oamenii luminați de Dumnezeu, care au primit darul de a pătrunde asemenea taine. După cît am putut cunoaște eu și cei de o seamă cu mine, aceste cauze sînt două: una, pentru ca sufletul să eucerească mărreția cea de sus prin încordări și luptă continuă cu cele de jos. Prin aceste lupte și confruntări cu lucrurile pămîntești sufletul se curățește întocmai ca aurul în foc și dobîndește cele nădăjduite nu numai ca un dar de la Dumnezeu, ci și ca o răsplată a luptei pentru virtute. De altfel, realitatea aceasta este și o mare bunătate a lui Dumnezeu, care a rînduit ca binele să nu fie numai sădit în firea noastră, dar el să fie și o operă a noastră, să fie cultivat de voința noastră liberă.

A doua cauză este rînduită ca sufletul să elibereze încetul cu încetul trupul de povara care apasă asupra lui și să-l înalțe spre el. În felul acesta sufletul este oarecum pentru trup ceea ce este Dumnezeu pentru suflet, adică sufletul să domine și să influențeze materia, să conducă și să apropie de Dumnezeu pe acest aliat al său.

18

Medicul are datoria să cerceteze împrejurările de loc și de timp, influența mediului și a vremii și alte împrejurări de acestea. El va prescrie apoi medicamentele și regimul alimentar necesar, arătând totodată și ceea ce nu este îngăduit bolnavului, ca în felul acesta poftele trupului să nu anihileze efectele medicamentelor. În unele cazuri el va întrebuința cauterizarea și tăierea cu bisturiul, precum și alte mijloace dureroase, necesare pentru vindecare. Dar oricât de grea și anevoioasă ne apare arta medicinei, mult mai greu lucru este să cercetezi și să vindeci moravuri, patimi, obișnuințe rele și să elimini din viața oamenilor porniri animalice și sălbătice și în locul lor să sădești obiceiuri bune, blinde și bine plătute lui Dumnezeu, să judeci și să stabilești o cumpănă dreaptă între cele convenite trupului și sufletului, să nu îngădui ca ceea ce este mai bun (sufletul) să fie stăpinit de ceea ce este mai rău (trupul), ceea ce ar fi cea mai mare nedreptate, ci dimpotrivă ceea ce după natura sa este inferior să fie subordonat și dominat de ceea ce este superior, mai desăvârșit. Aceasta este în armonie și cu legea dumnezeiască, care guvernează cu măreție întreaga făptură, atât cea văzută cât și cea nevăzută.

19

Țin să precizez și aceea că toate mijloacele amintite pînă acum, pe care le aplică medicul, rămîn așa cum sînt din fire, fără a se opune nimic cu șiretenie și nici nu acționează împotriva medicamentelor aplicate de arta doftoricească, ci dimpotrivă, medicina stăpînește materia, în afară de cazul cînd din pricina bolnavului se ivește cîte o mică dezordine, pe care o preîntîmpină sau o îndepărtează cu ușurință medicul.

La noi însă, în lucrarea de păstorire a sufletelor, încăpătînarea, vanitatea, egoismul, împotrivirea de a se lăsa condus și altele, alcătuesc un fel de armată, care dă ajutor vrăjmașului nostru. Rîvna care ar trebui folosită spre a descoperi medicului sufletesc toate bolile pe care le avem, noi o folosim în scopul de a ascunde aceste boli și de a fugi de medicamente. Prin aceste procedee noi ne dovedim viteji în lupta purtată împotriva noastră și sîntem iscușiți în a lucra împotriva sănătății noastre.

20

Uneori, ne tănuim păcatele, cum fac de obicei slugile rele, ascunzîndu-le în adîncul sufletului, ca pe niște bube rele și pline de puroi, socotînd că dacă reușim prin aceasta să ne ascundem de oameni, putem tot astfel să ne ascundem și de ochiul cel ager al lui Dumnezeu și de pedeapsa lui. Sau căutăm și găsim tot felul de

pretexte pentru păcatele noastre și născocim tot felul de scuze pentru metehnele pe care le avem. Alteori ne închidem auzul, „ca o viperă surdă care și-a astupat urechea” (Psalm 57, 5) și ne străduim să nu auzim glasul descântătorilor și nici să ne vindecăm cu medicamentele înțelepciunii, prin care se tămăduiesc boalele sufletului. Iar în cele din urmă, cei mai îndrăzneți și mai semeți dintre noi, pierzând orice rușine față de păcat, fugim fățiș — cum spune proverbul: fugim cu capetele descoperite — de doftorii care ne pot vindeca de păcate și ne aruncăm cu totul în brațele nelegiurilor. Vai ce nebunie, sau cum s-o numesc mai potrivit pe această patimă! Față de cei pe care ar trebui să-i iubim ca pe niște binefăcători ne împotrivim și îi socotim ca pe niște dușmani. Urim pe cei care ne mustră la poarta cetății și disprețuim învățătura sfintă (Psalm 57, 5). Ne închipuim că prin aceasta păgubim și facem rău celor ce ne sînt binevoitori, în realitate ne păgubim pe noi înșine, făcîndu-ne mult rău. Prin această purtare ne asemănăm acelor care vrînd să muște pe aproapele lor, își mușcă propriul lor trup.

21

Acestea sînt motivele pentru care eu socotesc arta vindecării sufletelor, (adică pastorația) mult mai anevoioasă decît pe cea a vindecării trupurilor și de aceea o și socotesc pe cea dintîi mult mai prețioasă și mai însemnată. Aceasta și pentru motivul că medicina nu pătrunde decît în puține cazuri în adîncimile ființei omenești, ocupîndu-se mai mult de ceea ce se vede la suprafață. Pastorația, dimpotrivă, se ocupă cu toată grija și cu toată străduința de ceea ce este ascuns în inima omului.

Noi avem de luptat cu un adversar ascuns înlăuntrul, care se împotrivesc și se opune, care se servește împotriva noastră de o armă puternică, aceea a propriei noastre amăgiri, spre a ne duce din păcat la moarte. Împotriva acestui adversar este nevoie de multă și desăvîrșită credință, de ajutorul cel mare al lui Dumnezeu și de tot atît de multă — după părerea mea — osteneală proprie, care să se vădească atît în vorbe cît și în fapte, dacă dorim să ne vindecăm și să ne curățim bine ceea ce avem mai scump, mai de preț, sufletele noastre.

22

Și acum ne-a mai rămas să cercetăm și scopurile acestor două îngrijiri. Medicina se ocupă de sănătatea sau bunăstarea trupului, căutînd s-o păstreze cînd există, sau s-o refacă dacă s-a deteriorat. Nu este însă pe deplin învederat dacă acest lucru este totdeauna posibil și în același timp și folositor, pentru că adeseori în viață se întîmplă ca ceea ce ni se pare un mare rău să ne aducă un mare folos. Așa este cazul cu bogăția și sărăcia, cu gloria și umilința,

strălucirea și umbrirea și toate cîte prin firea lor sînt situate între bine și rău și devin bune sau rele numai prin felul cum sînt întrebuințate și după intenția celor ce le posedă.

Pastorația are drept scop să într-aripeze sufletul, să-l smulgă din lume și să-l dăruiască lui Dumnezeu, să păstreze chipul lui Dumnezeu în mod statornic în om, să-l sprijine dacă e primejduit, să-l fortifice dacă e slăbit, să facă prin Duhul Sfînt ca Hristos să sălășluiască în inimile noastre (Efeseni 3, 17), și lucru de căpetenie, vrea să facă din suflet, care aparține ordinei celei mai înalte, ceva cît mai apropiat de Dumnezeu, să-l facă părtaş fericirii celei veșnice.

23

Lucrul acesta îl voiește și legea, care este educatoarea noastră, îl voiesc și profeții, mijlocitorii între lege și Hristos, și-l voiește totodată și desăvîrșitorul legii și plinitorul ei: Iisus Hristos (Romani 10, 4). Lucrul acesta îl voiește și dumnezeirea care s-a dezbrăcat de slavă și s-a întrupat, făcîndu-se acea nouă imbinare — Dumnezeu Omul — făcîndu-se unul din doi și amîndoi într-unul.

În felul acesta Dumnezeu s-a unit cu trupul, prin mijlocirea sufletului, asociindu-se astfel două lucruri diferite, asociere care s-a putut face numai datorită faptului că mijlocitorul — sufletul — avea legături cu ambele părți. Toate s-au unit la un loc din cauza unui protopărinte unic și anume: sufletul care n-a păzit porunca și trupul care s-a asociat la neascultare, fapt pentru care a și urmat osînda, și toate acestea s-au întimplat prin Adam, care a păcătuit, iar acum toate s-au unit în Hristos și prin Hristos cel cu totul curat și fără nici un fel de păcat.

24

De aceea, în locul (omului) celui vechi s-a pus (omul) cel nou, cel care prin patimă a fost chemat să sufere, și viața Celui mai presus de noi s-a dăruit ca preț de răscumpărare pentru noi, săvîrșindu-se în felul acesta o Taină mare: *iertarea prin dragostea de om*, iertare pentru cel căzut din pricina neascultării. De aceea, au fost necesare Fecioara și nașterea, ieslea și Betleemul. Nașterea ne amintește creația, Fecioara ne amintește de prima femeie (Eva), Betleemul Edenul, ieslea paradisul. Aceste lucruri mici și neînsemnate ne amintesc pe cele mari, lucrurile văzute și cunoscute ne amintesc pe cele ascunse. De aceea, vedem pe îngeri preamărînd pe cel ceresc și apoi pe cel pămîntesc, și pe păstori, care au văzut strălucirea mielului și a păstorului și steaua cea călăuzitoare și magii care se închinau și aduceau daruri, spre a răsturna adorarea idoliilor. Pentru aceea Iisus a fost botezat (în apa Iordanului) și mărturisit de sus (de către Tatăl), de aceea a postit El și s-a lăsat ispitit, biruind pe biruitorul (vremelnic, pe diavol). De aceea au fost

alungați demonii și au fost vindecate bolile, iar darul propovăduirii a fost încredințat unor oameni simpli.

25

Pentru aceasta „s-au întărit neamurile și popoarele au cugețat cele deșarte” (Psalm 2, 1). De aceea a fost nevoie de lemn pentru lemn și mină pentru mină, (lemnul crucii închipuind gustarea din pomul cel oprit, și mâini întinse pe cruce, închipuind mâinile întinse spre pomul din rai). În locul mâinilor întinse cu lăcomie, vedem acum mâinile întinse cu bărbăție, în locul mâinilor întinse o-brazhnic, vedem mâini bătute în cuie. În locul mâinilor care au alungat pe Adam din rai, vedem acum mâinile care adună și împreună pe toți pînă la marginile lumii. De aceea, a urmat înălțare după cădere, adăpare cu fiere după gustarea din pomul cel oprit și cununa de spini împotriva dorinței de putere și stăpînire a celui rău și moarte împotriva morții și întunec împotriva luminii și înmormîntare și înviere pentru reînviere. Toate acestea au fost mijloace pentru mîntuirea noastră din partea lui Dumnezeu și o vindecare a slăbiciunilor noastre și o reducere a vechiului Adam în starea din care a căzut și o apropiere de pomul vieții de care îl îndepărtase gustarea pripită și nehibzuită din pomul cunoștinței.

26.

Noi, cei care slujim și ajutăm această lucrare, sîntem păstori și truditori pentru vindecarea sufletelor. Noi, avem datoria înaltă de a cunoaște în primul rînd propriile noastre patimi și slăbiciuni și de a le vindeca mai întîi pe acestea. Foarte important este apoi pentru noi să vindecăm și să înlăturăm cu iscusință boalele altora, spre a fi în felul acesta de un dublu folos, adică de a folosi atît celor ce au nevoie de vindecare cît și celor cărora li s-a încredințat arta și puterea vindecării.

27.

Doctorii trupurilor, după cum știm, au ostenelei, vegheri, griji și dureri proprii pentru necazurile altora, după cum a spus unul dintre înțelepții lor (poate chiar Ipocrit), muncind pentru sănătatea altora. Ei dau celor suferinzi medicamente, dintre care pe unele le-au descoperit ei singuri prin truda lor, iar altele au fost culese și învățate de la alții. Pentru ei, cînd prescriu medicamente și cînd interzic bolnavului anumite lucruri, nu este nimic fără importanță. Chiar din cele mai mici lucruri sînt socotite unele de mare importanță în balanța sănătății și pentru înlăturarea pericolelor. Și aceasta în ce scop? Pentru ca un om să mai trăiască cîteva zile pe pămînt. Se întîmplă adeseori ca omul respectiv să nu fie un om bun, sau

să fie chiar foarte rău, atât de rău încât ar fi fost cu atât mai bine ca el să fii murit de mult, pentru ca în felul acesta el să se izbăvească de netrebnicia lui, de răutatea lui, de această boală gravă. Dar chiar de am presupune că este vorba despre unul dintre cei mai buni oameni, se pune întrebarea: câtă vreme mai poate el trăi? Nici de cum nu poate fi vorba de o veșnicie! Sau ce are omul de câștigat din această viață trecătoare? Într-adevăr, un om sănătos și înțelept nu poate dori nimic mai bun decât un sfârșit bun și o viață viitoare fericită.

28.

Noi sîntem datori să luptăm continuu pentru mîntuirea sufletului, care este nemuritor, care va primi pedeapsă sau răsplată veșnică, după răutatea sau virtuozitatea lui. Cît de mare trebuie să fie însă lupta și de cîtă știință este nevoie pentru a vindeca pe alții și pe noi înșine, pentru a îndrepta pe cei răi și a supune mereu trupul sufletului? Căci nu toți oamenii gîndesc la fel și nu au toți aceleași porniri. Se deosebesc foarte mult bărbații de femei, bătrînii de tineri, bogații de săraci, cei veseli de cei triști, cei bolnavi de cei sănătoși, stăpînii de slujitori, învățații de cei fără învățătură, cei fricoși de cei îndrăzneți, cei duri de cei blînzi, cei care reușesc de cei care se prăbușesc, etc.

29.

Iar dacă voi cerceta cu deamănuntul te vei speria cîtă deosebire este între cei căsătoriți și cei necăsătoriți și apoi la aceștia din urmă, între pustnici și cei care duc o viață de obște, între cei care s-au exercitat și au făcut progrese în viața contemplativă și între cei care abia se țin pe picioare pe calea obișnuită. Apoi cîtă deosebire este între orășeni și țărani, între naivi și șireți, între cei întreprinzători și cei pasivi, între cei loviți de soartă și cei norocoși, care nu cunosc ceea ce este rău în viață. Toți aceștia se deosebesc între ei din punct de vedere al poftelor și năzuințelor mult mai mult decât după înfățișarea trupului, adică, se deosebesc fundamental după amestecul și imbinarea elementelor din care sînt alcătuiți. Datorită acestor mari deosebiri, conducerea lor pastorală nu este deloc ușoară.

30

Dar precum pentru tămăduirea trupurilor nu se dau aceleași medicamente și aceeași hrană, ci la unii se rînduiesc unele și la alți altele, după natura și gravitatea boalei lor, tot atât de variate sînt și leacurile și procedeele pentru vindecarea sufletelor. Despre aceste lucruri ne stau dovadă și mărturie chiar cei bolnavi. Unii sînt vin-

decați numai prin cuvînt, alții sînt aduși pe calea cea bună prin pildă bune. Unii au nevoie de pîteni, alții de friu, pentru că unii sînt greoi și cu anevoie se lasă împinși spre bine. Aceștia trebuiesc îmboldiți cu biciul cuvîntului, iar cei peste măsură de iuți cu duhul și cu porniri greu de înfrinat, ca și niște armăsari aprigi, care aleargă dincolo de țintă, îi poți îndrepta numai cu învățături blinde, care să aibă darul să le potolească avîntul și să-i țină în friu.

31

Unora le prieste lauda, altora dojana, ambele făcute la timp potrivit, altfel ambele păgubesc dacă nu se fac cînd trebuie și cu socoteală. Pe unii îi îndreaptă indemnul, pe alții mustrarea, dar și aceștia la unii trebuiesc făcute înaintea lumii, în timp ce pe alții trebuie să-i admonestăm între patru ochi. Sînt iarăși unii care disprețuiesc indemnurile date în particular, dar se cumîntesc prin dojana făcută în public. Alții dimpotrivă, se încăpăținează cînd sînt dojeniți în mod public, dar se îndreaptă cînd sînt muștrați între patru ochi, adică prețuiesc discreția și o răsplătesc cu ascultare.

32

Unii trebuiesc observați pînă în cele mai mici amănunte, deoarece au devenit încrezuți și chiar îngimfați în închipuirea că ei prin străduința și iscusința lor pot să ascundă orice păcate. La alții este mai bine să le treci cu vederea unele greșeli, adică să faci cum spune proverbul: „Să vezi și să nu vezi și să auzi dar să te faci că nu auzi”, pentru ca nu cumva prin multele și dese imputări să-i împingem în brațele disperării, sau pierzînd simțul rușinei și respectul față de bunele învățături, să-i facem nepăsători și chiar mai îndrăzneți în faptele lor rele.

Față de alții trebuie să te arăți supărat fără să fii supărat, să te faci că nu-i bagi în seamă, fără să-i treci însă cu vederea, să te faci că în ceea ce-i privește ai pierdut orice nădejde de îndreptare, fără însă a pierde vreodată nădejdea. La asemenea atitudini te obligă firea lor, înclinările lor naturale. Alții pot fi ușor îndrumați dacă îi ieși cu binișorul și cu duhul blîndețelor, redeșteptîndu-le în felul acesta speranța lor în mai bine.

Față de unii este bine să te arăți biruitor, iar față de alții să te arăți învins; unora e bine să le lauzi bogăția și puterea, altora sărăcia și nenorocirea, iar în alte cazuri e necesar să procedezi tocmai contrarul, adică să hulești, să condamni asemenea realități.

33

Deși virtutea a fost și este totdeauna și pentru toți cea mai frumoasă și mai folositoare podoabă a omului, iar viciul, păcatul a

fost și este socotit ca răul cel mai mare, ca lucrul cel mai dăunător, cu toate acestea, cînd e vorba de arta conducerii sufletelor, de metodele de tratare arătate în urmă și de medicamentele aplicate, ele nu au totdeauna rezultatul dorit, nu sînt totdeauna și pentru toți cei din categoria respectivă foarte bune sau foarte rele. În unele cazuri ceea ce este bun și folositor pentru unii, dă rezultate tocmai contrarii la alții. Rezultatele bune depind foarte mult și de timp și de împrejurări și de firea, de temperamentul bolnavului. De aceea, oricît de mult te-ai strădui, oricît de mult ai învăța și oricît de mult ai dori, este cu neputință să stabilești reguli generale și definitive, sau să cuprinzi într-un tratat scurt și precis întreagă învățătura și întreaga arta vindecării sufletelor. Datorită acestor realități, pe lângă știința care se poate da, trebuie neapărat și o practică îndelungată, o experiență bogată, căci numai în felul acesta se desăvîrșește știința și arta păstorului de suflete.

34

În general, ne este cunoscut că pentru cei care umblă pe o funie întinsă situată la o înălțime mare, este periculos a se apleca într-o parte sau în alta, pentru că orice înclinare, cît de mică, le poate fi fatală, iar siguranță deplină le dă numai echilibrul desăvîrșit. Tot așa este și cu păstorul de suflete atunci cînd, fie din răutate, fie din neștiință înclină spre cei ce stau în frunte, sau spre cei ce sînt la conducere el se expune la un pericol mare, pericolul căderii în greșeli. De aceea trebuie să meargă pe calea cea dreaptă, fără să se abată nici la dreapta nici la stînga, să fie așa cum spune proverbul (Proverbe 4, 27). În felul acesta stau lucrurile cu bolile sufletești și de aceea e atît de grea lucrarea unui bun păstor, care trebuie să cunoască foarte bine sufletele turmei sale și să le conducă după regulile pastorale adevărate și drepte, rînduite de adevăratul nostru Păstor.

35

În ceea ce privește predicarea cuvîntului — ca să spun acum la urmă ceea ce trebuia spus de la început și ceea ce este foarte însemnat pentru noi — adică predicarea cuvîntului lui Dumnezeu celui prea înalt, pe care astăzi toți îl tălmăcesc, — dacă unul sau altul se încumetă s-o facă cu credința că orice minte este potrivită pentru aceasta — apoi eu îl admir pentru istețimea sa, ca să nu zic nerozia lui. Eu socotesc că lucrul acesta nu-i potrivit pentru cei nepricepuți și mici de suflet, și de aceea nu trebuie să fie însărcinați cu răspîndirea cuvîntului lui Dumnezeu. Adevărul învățăturilor noastre trebuie înfățișat cu deosebită grijă, cu judecată și pricepere. În aceste cuvîntări sînt arătate învățăturile despre lume, sau chiar

despre lume, despre materie, despre suflet, despre ființele inzestrate cu rațiune, bune și rele, despre providență, care ține toate la un loc și le cirmuiește pe toate, fie că aceste învățături pot fi cuprinse și pricepute cu rațiunea, fie că unele dintre ele nu pot fi pătrunse de rațiunea oamenilor.

Traducere de : preot C. TEOFIL

ISTORICUL PREOT DR. ION SÎRBU

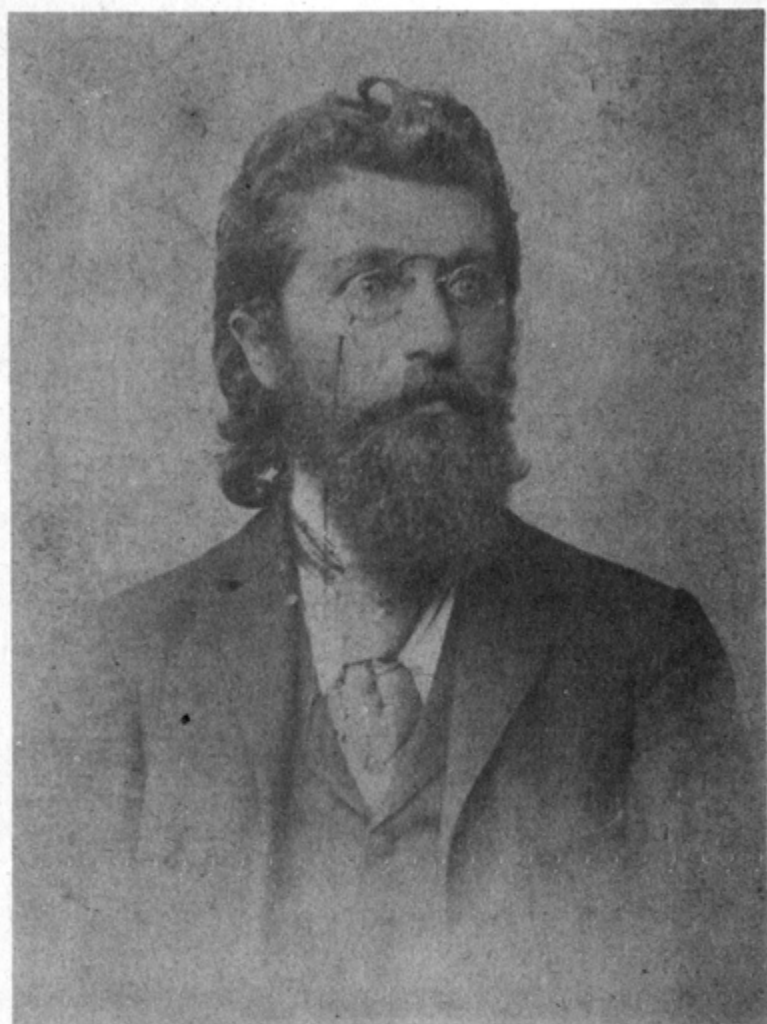
(60 de ani de la moartea sa)

La intrarea în pitoreasca așezare de pe apa Rudăriei, (pe care locuitorii o alintă cu diminutivul Rudărica, comuna Eftimie Murgu, în trecut Rudăria, județul Caraș-Severin), vizitatorul este întâmpinat de chipul imortalizat de bronz al „căpitanului suprem al Banatului” de la 1848, Eftimie Murgu, al cărui nume, cu mândrie, îl poartă azi comuna. Ochii vulturești ai revoluționarului de la '48 coboară parcă, odată cu puhoaietele, din negurimea munților, în valea cu largi deschideri de lumină și mai departe, peste Almaș, spre cuprinsul înșeninat al Patriei, reflectînd în hieratica lor scripă iureșul de viață nouă din țara liberă. În dreapta monumentului a fost, pe vremea cumplitei revoluții, o cazarmă militară (cazarma grănicerească a Rudăriei din confiniul militar bănățean). În locul ei, din piatră și cărămidă trainică, s-au înălțat, în zilele noastre, alte ziduri care adăpostesc „Școala de zece ani”. Peste drum se înalță alte clădiri — Căminul Cultural, Complexul comercial, Dispensarul medical. În spatele monumentului se ridică blocurile locuite de minerii care, din vremi imemorabile, scormonesc măruntaiele pămîntului. Toate acestea configurează o piață spațioasă, dînd așezării un aspect urban.

Alături de școală, în curtea sau avlia bisericii, o cruce albă amintește trecătorului de acela care a fost istoricul dr. Ion Sîrbu. Mormîntul este bine îngrijit, presărat cu flori proaspete. Puțini mai sînt azi în localitate din cei care l-au cunoscut în viață (bătrîni de 70—80 de ani), dar numele istoricului este mereu pe buzele tineretului, alături de numele lui Eftimie Murgu, Traian Doda... Și gingășia tinereții, cu omenia moștenită, îi împrospătează florile pe mormînt, florile recunoștinței de care, în viață, istoricul nu s-a prea bucurat.

Ne facem o pioasă datorie amintind și cititorilor din alte părți momentele mai importante din viața istoricului Ion Sîrbu și opera care-l îndreptățește la recunoștința posterității, acum la împlinirea a șase decenii de la moartea sa.

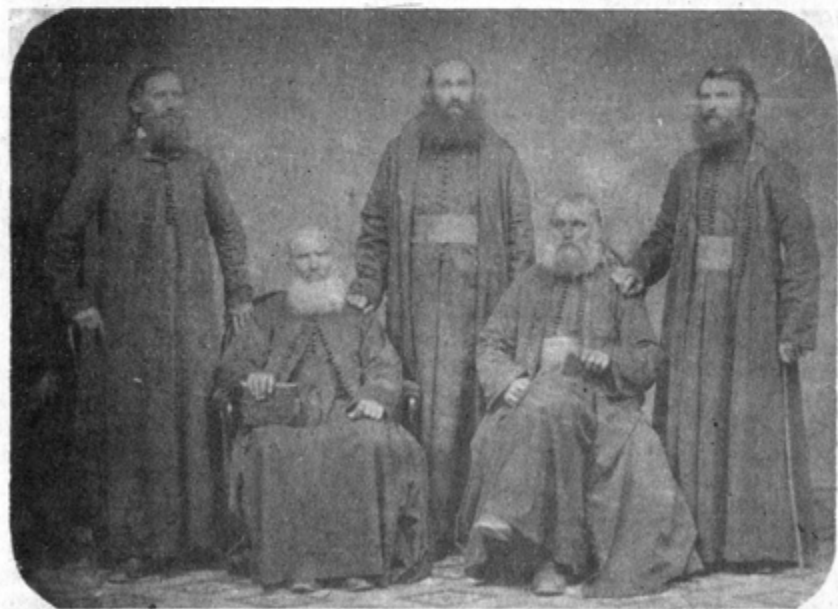
Pentru o prezentare mai prestigioasă, e binevenită următoarea

Ion Sirbu student la Viena. (Colecția P. Creția)

Tatăl, mama și surorile istoricului. (Colecția P. Creția)

Antecesorii istoricului. (Colecția P. Creția)

apreciere: „În paș cu realizările istoriografiei pe plan internațional, istoriografia românească a cunoscut la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea un veritabil salt. Exponenții ei, îndeosebi A. D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul și I. Bogdan, formați în spiritul înnoitor imprimat de școala pozitivistă, au ridicat cercetarea istorică românească la nivelul istoriografiei europene a vremii, impunând-o atenției cercurilor științifice, care n-au întârziat să-i manifeste o meritată prețuire.

Alături de numele amintite, un șir de alți istorici, trecuți și ei prin noua școală istorică, s-au remarcat prin efortul de reconstituire a ansamblului de fapte definitorii pentru judecarea cât mai exactă a unei perioade sau personalități istorice. Unul dintre aceștia a fost și bănățeanul Ion Sirbu (Ștefan Ștefănescu, Prefața la vol. „Istoria lui Mihai Vodă Viteazul”, ediția îngrijită de Damaschin Mioc, 1976, p. 5).

Născut la 19 februarie 1865, în amintita comună, Ion Sirbu este coborât dintr-o foarte veche familie preotească. Bunicul său, cu același nume, Ion Sirbu (1791—1876), paroh în „militărosul sat Rudăria” (1812—1876), a scris pe filele unor cărți bisericești „cronica familiei Sirbu”. Bătrînul preot, cu puțin timp înainte de moarte, a adunat și a transcris însemnările înaintașilor săi, completându-le cu informații noi, referitoare la întâmplări din zilele sale, sub titlul „Spre aducere aminte”. Notele sale au valoare nu numai pentru cronica familiei Sirbu, ci și pentru istoriografia Banatului.

Preotul Ion Sirbu începe genealogia cu „popa Emanuil-Manoi-lea”, abia bănuț în negura vremurilor, undeva în Valea Timocului. În urma războaielor și tulburărilor sociale, familia s-a împărțit de mai multe ori peregrinînd prin veacuri în căutarea unui trai mai liniștit. Astfel o ramură din numeroasa familie ajunge, pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, în Țara Românească la Vinju Mare, sub numele Dragoș. După mai bine de un veac, o ramură a familiei Dragoș trece în Cladova. Interesant de menționat este faptul că fiecare ramură și-a avut preotul ei. Din Cladova pleacă „ajungînd la vîrsta de căsătorie”, tînărul Chirilă, „trece în țara asta” și „coboară” în Rudăria — un veritabil descălecat. Se căsătorește cu fata chinezului (primarului) de aci și întemeiază, în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, o familie viguroasă sub numele Sirbu (adică „venit din Serbia”). Familia, întemeiată în Rudăria, a dat de-a lungul a două veacuri un șir neîntrerupt de preoți, învățători, militari, agricultori. Chirilă Sirbu, descălecătorul, „fiind învățat cu preotia”, dă pe fiul său Chirilă la școală” și-l face preot în Rudăria” și „preotește” 68 de ani. Preotul Chirilă, la rîndul său „il face diacon” pe fiul său Dumitrașcu (1773—1830) și acesta „își face fiul preot”, pe Ion Sirbu, scriitorul cronicii, bunicul istoricului. Ion Sirbu, cronicarul, a avut trei feciori preoți: Voin, Mihail și Iacob. Istoricul nostru este fiul preotului Iacob Sirbu (1833—1908). Ion Sirbu a crescut într-o familie

foarte numeroasă. Părinții săi au avut unsprezece copii. Șapte au murit între 1 și 16 ani. Au rămas în viață: Amalia, Ion, Ecaterina și Petra. Ingrijit cu deosebită duioșie de o mamă fulgerată de durerea pierderii a șapte copii, adorat de surori, Ion a primit o modelare biologică și psihică specifică (sensibil, firav și ... capricios). La școală însă a fost un elev excepțional. În mijlocul unui popor păstrător de datini străbune, harnic și rivnitor de dreptate, silitorul școlar respira nu numai aerul ozonat al munților, ci și atmosfera creată de înaintașul său Efta, fiul lui Simu și Cumbria Murgu. În luncile Rudăriei, copiii se jucau de-a războiul, făceau „răzmerițe”, atacau nemeșii și grofii. Băiatul popii le povestea din cărți. Multe știa băiatul popii, cel slăbuț, cu ochi vioi, cînd albaștri ca cerul senin, cînd verzi ca frunza crudă abia ieșită din mugur. Știa multe „istorii românești”.

Primele clase le face la Rudăria și Bozoviei, apoi trei clase secundare la Caransebeș. Clasa a IV-a la colegiul din Debrețin (pentru a învăța limba maghiară); continuă clasa a V-a la Brașov, clasa a VI-a la Pojon, clasa a VII-a și a VIII-a și bacalaureatul la liceul ortodox din Brașov. Premiat în toate clasele, cum constatăm și dintr-un certificat de clasa a VIII-a. A obținut nota maximă la toate materiile. A schimbat des școlile pentru a învăța mai multe limbi, dar și pentru a scăpa de maltratarea unor profesori cu manifestări șovine.

La universitățile din apus Jena și Viena, a făcut studii temeinice de istorie medievală și cursuri de filozofie și teologie. Aici a avut profesori cu nume și renume. În climatul riguros științific, fulguț de idei iluministe, și-a format gîndirea istorică, dar în structura sa spirituală germinau idealurile neamului din care a răsărit. Pasiunea și filozofia istoriei au obîrșii mai adînci, dincolo de tot ce a învățat de la străini, în crezul care l-a ridicat pe culmi de glorie pe eroii lucrărilor sale Matei Basarab și Mihai Viteazul. Viena pentru el nu este un oraș al „luminilor” al valsului și al luxului, ci este mai mult un oraș al comorilor ascunse sub colb și uitare, un oraș al documentelor adunate din Europa feudală.

În Viena Ion Sirbu a dus-o greu. Cei de acasă aveau o gospodărie frumoasă și tatăl său era harnic și lucra pămîntul alături de credincioșii săi țărani. Dar harnicul preot din Rudăria avea încă trei fete de măritat și banii se cîștigau greu, mai ales acolo, în izolatul almăj, unde nu erau căi ferate, nici piețe pentru desfacerea produselor agricole. Ion Sirbu a trăit la Viena în aspre privațiuni. La examene însă atrage atenția profesorilor săi. Pentru a-și asigura existența în Viena, solicită bursă de la fundația „Gojdu” și apoi de la Societatea „Transilvania” din București, de unde, după repetate cereri, primește „un stipendiu” de 1600 lei aur. În cererile sale, Ion Sirbu declara că acceptă să studieze la oricare universitate din Europa în limbile: germană, franceză, maghiară, italiană sau engleză,

iar după terminarea studiilor se angajează să se întoarcă în Banat în interesul învățaturii și culturii poporului român" (Cereri către Societatea „Transilvania”, documente prețioase, sînt publicate de Ion Ionașcu în „Studii de istorie a Banatului”, Universitatea din Timișoara, vol. II, 1970, pp. 173—193). În aceste cereri, tinărul student bănățean, hotărît „a se destina vieții publice”, expune și un fel de program politic. Sigur, în programul său, la aceea vîrstă, nu aflăm lucruri inedite, nici încheiate într-un sistem de gîndire politică, dar desprindem o gîndire progresistă (colaborare internațională, comitete de țărani, luptă pentru unirea națională, etc.). Concepția progresistă o are din timpul anilor de liceu. El crește și se formează cu „Tribuna”, cu tribuniștii. Era în clasa a VII-a la „Gimnaziul mare public român de confesiunea ortodoxă orientală” din Brașov (1844/1885), cînd își lua avînt „Tribuna” sibiană, care adoptase, ca orientare politică generală, lupta alături de popor și pentru popor. După terminarea studiilor, el cere „ajutor de continuare” pentru a putea frecventa „Școala liberă de științe politice” din Paris și a-și „completa vederile unilaterale nemțești”.

După terminarea anilor de studii, i s-a făcut propunerea să rămînă la Viena, în cadrul Universității, pe lingă unul din profesorii săi. Nu acceptă oferta, care-i deschidea frumoase perspective. Se întoarce, în 1890, la Rudăria cu cîteva „cufere” de cărți, note și extrase din bogatele arhive vieneze. În liniștea de aici, scutit de grija existenței, își sistematizează materialul documentar și-și scrie teza de doctorat despre politica externă a domnitorului român Matei Basarab. Activează, în această perioadă, în diferite organizații culturale și în corporațiile bisericești, parohiale și eparhiale. În 1892 participă, ca delegat al „Graniței” la „Memorandumul” de la Viena. Asistă și la procesul de la Cluj din 1894 („procesul națiunii române”). Este ales deputat eparhial (1897—1902), deputat congresual al cercului Bozovici (1897—1902) și al cercului Prigor (1903—1905), reprezentant în Adunarea generală a Comunității din Caransebeș, și altele. În nopțile lungi de iarnă, în camera slab luminată de lumînări confecționate de localnici din fuior și seu de oaie, în lipsa petrolului lampant, lucrează fără ostoi, greu, meticulos. Stăruia pe chipul său ceva grav, dar trist. Aura de tristețe a purtat-o toată viața.

În anul 1899 își susține la Universitatea din Viena teza de doctorat în istorie: „Matei-Vodă Basarab's auswärtige Beziehungen, 1632—1654”. Lucrarea face o impresie excepțională. Este tipărită în același an, în limba germană, la Leipzig. Presa de specialitate pretutindeni o primește cu elogiul. Ion Sirbu se impune, cu prima lucrare, în atenția specialiștilor. În anul următor (1900), cu sprijinul lui Grigore Tocilescu, obține un ajutor de la București pentru a-și continua cercetările la Viena privind domnia lui Mihai Vi-

teazul. „Cine a scris pe Matei Basarab, trebuie să fie convins că va scrie o lucrare tot așa de bună și despre Mihai Viteazul”, îl încuraja Nicolae Iorga. Primește și alte încurajări, dar, de fapt, Sirbu purta în conștiință lucrarea despre Mihai Viteazul.

În toamna anului 1901, Ion Sirbu descinde în București pentru a fi „în apropierea depozitelor de izvoare istorice interne, tipărite și netipărite, dar și cu gândul mărturisit de a se înscrie în rindurile militanților pentru realizarea visului atât de patetic exprimat de înaintașul său Eftimie Murgu. Cu ajutorul profesorului Grigore Tocilescu primește un post de profesor la Seminarul Central, unde a propus limba germană (1901—1902) și la Școala Comercială gradul I (1902—1914). Pentru a-și completa salariul și asigura existența, ocupă și un post de „prim custode al Bibliotecii Fundației Carol”, dar sensibilitatea sa, constant orientată către valorile imutabile ale spiritului nu rezistă mult. În primăvara anului 1904 se întoarce în Banat. Este numit (la 1 februarie 1905) referent la senatul școlar de la episcopia Caransebeșului (cf. Arhiva Mitropoliei Banatului, fond Caransebeș, nr. 645 Sc./1905). După trei luni însă (la 1 mai 1905) renunță la post și se întoarce la Rudăria. „Numai la vatra părintească, mărturisește el, unde am scris pe Matei Basarab, am găsit liniștea, timpul și îngrijirea de lipsă, pentru a putea scrie și pe Mihai Viteazul...”.

Intr-adevăr, în liniștea de la Rudăria, Ion Sirbu termină volumul I (perioada 1593—1598) din „Istoria lui Mihai Viteazul”. Cu mari greutate, avînd sprijinul unor prieteni și mai ales cu sacrificiul surorilor sale, care-și dau „zestrea” lor, volumul se tipărește în București (1904). Despre sacrificiul surorilor sale Ruța și Petra a scris, la vremea sa, cuvinte calde și înduioșătoare, cărturarul, publicistul și luptătorul Valeriu Braniște. În temerarul „organ național politic” „Drapelul” din Lugoj (27 februarie/10 martie 1906), el scrie: „Ruța... nu este poezie, ci este realitate vie, realitate care întrece în avînt și frumusețe poetică toate poeziile”. „Ruța... este o femeie model, despre care ar trebui să scrie toate cărțile de școală. Ea, cu sora ei Petra, „a făcut ceea ce un neam întreg ar fi trebuit să facă”. Și alți scriitori și istorici de seamă au scris despre această faptă.

Apreciînd lucrarea, Academia Română în sesiunea generală din 6 aprilie 1905, îi acordă „Marele Premiu Năsturel” (12 000 lei). Încurajat de înalta apreciere, istoricul (renunță la postul de referent școlar de la episcopia Caransebeșului) își continuă lucrarea și termină volumul II partea I (1598—1599), care se publică în anul 1907. După publicarea acestor lucrări, numele lui Ion Sirbu este bine cunoscut în țară și peste hotare. El a dovedit că nu este un simplu culegător de date din arhive, ci o personalitate complexă, dotat și format pentru studii de sinteză istorică.

Întors în Banat, Ion Sirbu intră în vîltoarea luptelor politice. Încă din anii studenției se simțea destinat pentru un rol politic în

viața poporului român. Tânăr și fără experiență, singur (prea singur), se avintă ca un vultur, cu aripile încă moi și neîmplinite, în tumultul vieții politice. Dar, în politică, va încerca numai înfrângeri și dezamăgiri. În 1906, Ion Sirbu figurează între candidații Partidului Național Român, în cercul electoral Caransebeș, împotriva candidatului guvernamental. Candidase „în cetatea lui Doda”, care, în anul 1887, izbutise să aleagă „pe singurul candidat național” (român), propus de almăjenii întuniți la Bozovici și de bănătenii întruniți în adunarea electorală din Lugoj, sub conducerea proto-popului dr. George Popovici (5 noiembrie 1905). Entuziasmul celor peste zece mii de participanți la adunarea de la Lugoj, temeritatea și maturitatea manifestată public, însuflă istoricului, întors de la București cu întâiul succes de mare răsunet, încrederea și dorința de a pătrunde în parlamentul ungar, unde, desigur, avea multe de spus.

Alegerile s-au făcut și ... Ion Sirbu pierde. Nu obține mandatul de deputat. Sistemul politic și administrativ scoate, inevitabil și fatal, în mod succesiv, naționalitățile din imperiu din viața politică. În „Poporul român” din Budapesta (nr. 79 din 6/19 iunie 1906), Ion Sirbu publică o „scrisoare deschisă” „către alegătorii dietali naționaliști ai cercului Caransebeș. Așa procedase și Traian Doda. Cu toată mîhnirea care i-a tulburat inima după insuccesul în alegeri, Sirbu își încurajează alegătorii, însuflețindu-le optimism: „Să nu vă descurajați! le spune el „grănicerilor”. „Voi n-ați pierdut în alegeri... ați fost furăți!”. Imixtiunea apartului de stat în alegeri era bine cunoscută în Ungaria dualistă. În plină ascensiune, apreciat, premiat, în perspectiva ocupării unei catedre universitare, Ion Sirbu se retrage, spre uimirea prietenilor și cunoscuților, la Rudăria. Firul creativității se rupe brusc și iremediabil.

La vârsta de 42 de ani se înscrie și frecventează cursurile la facultatea de teologie din Cernăuți (Menționăm că absolvise, în 1887/88, semestrul I la facultatea teologică din Jena și semestrul II la facultatea teologică din Viena). La Cernăuți frecventează două semestre (1907/1908), dar nu termină fiindcă, în 13 august 1908, moare preotul Moise Sirbu din Rudăria (unchiul său), iar în ziua de 24 august același an, moare și al doilea preot din Rudăria, Iacob Sirbu, tatăl istoricului. Situația precară a familiei (mama sa în vîrstă de 74 ani, trei surori „necăpătuite”), dezamăgirile din ultimii ani, juruințe mai vechi și un deosebit respect față de tradiția familiei, precum și alte motive, l-au determinat să se retragă definitiv la Rudăria. În septembrie 1908, Ion Sirbu cere Consistoriului diecezan din Caransebeș aprobarea pentru a-și completa studiile teologice la Institutul teologic diecezan, în vederea urgentă a hirotonirii sale pentru parohia Rudăria. Solicită această aprobare cu maximă urgență. Forul ierarhic din Caransebeș îi aprobă „examenul contras”, dar el nu se prezintă la Caransebeș, unde funcționau profesori mai tineri ca el (Cioloca, Loichiță, Ienciu) și se prezintă la

Institutul teologic din Arad. Dînd examen din studiile anului II și III, se prezintă la examenul de „evalificație preotească” la Sibiu, obținînd calificativul „foarte bine”. Este ales preot la parohia Rudăria, în locul decedatului său tată, hirotonit (în 1910) și introdus în parohie (în 30 ianuarie 1910). La scurt timp (26 februarie 1911) este numit administrator protopopesic al tractului Mehadia, în locul decedatului protopop Mihail Popovici (1837—1911).

Ce a însemnat protopopiatul pentru istoricul Ion Sirbu? Deplasări cu trăsura pe drumuri lungi și grele, sub arșița soarelui, pe viscole și ger, zile întregi. De la Rudăria la Mehadia, la Caransebeș, inspecții, anchete în parohiile din Valea Almăjului, din clisura Dunării, din Crainc, din munții Cornerevei... Fără cale ferată, fără telefon. Ce-au însemnat aceste deplasări, zile de-a rîndul pentru scrisul său, cu rari perioade de erupții febrile, alcătuiindu-se în chinuitoare procese de cerebrație? Ce-au însemnat aceste interminabile drumetii în programul unui om stăpînit de pasiunea exactității, format în aspra metodă a gîndirii disciplinate? Întreruperi, reluări, amînări... Risipă de energie. Muncă sisifică.

Candidează la postul de protopop al Oraviței, dar nu reușește. Candidează la postul de președinte al Comunității de avere din Caransebeș, apoi la postul de protopop (titular) al Mehadiei, dar... rezultatul este același. Înfrîngerii peste tot.

Și zilele trec. Și anii. Și lucrarea, marea lui lucrare despre Mihai Viteazul (partea a II-a a volumului II și volumul III), a rămas... în fișe. Și „Istoria Banatului”? Omul care „se situează printre cei mai mari istorici români” (I. D. Suciu); Posesorul unei „tehnici capabile de a fixa detaliul material cu o istețime firească și un dar de a răzbate pînă la ultima expresie a precizunii” (N. Iorga); „istoric de temeinică formație” (Ștefan Ștefănescu); „nobilul și modestul intelectual pentru care arhivele din Viena nu mai aveau secrete” (Mihnea Gheorghiu), a pus condeiul jos în așteptarea unor condiții mai favorabile. Dar acestea nu s-au ivit.

În perioada primului război mondial, prezența istoricului Ion Sirbu în almăj a însemnat un factor de echilibru moral. Acolo unde nu era telefon, nici poștă zilnică, nici presă, zvonurile se purtau din gură-n gură și se exagerau. Almăjenii aflau la „doctor Sirbu” dezlegarea tainelor din lumea întreagă. Interpretarea pe care o dădea dr. Sirbu unui fapt era sacrosanctă și circula în toată valea almăjului. În 1916, după intrarea României în război, cînd mulți români bănățeni, preoți, învățători, muncitori, țărani, sînt arestați, Ion Sirbu primește „domiciliu obligatoriu”. Cînd, după ocuparea Bucureștiului, contele Tisza ceru românilor „declarația de fidelitate”, Ion Sirbu se situează pe poziția intransigenței, reprezentată aici de Vasile Goldiș, Valeriu Braniște și alții. Refuză să semneze declarația de fidelitate față de guvernul oligarhiei maghiare, refuză și „manifestul împotriva Antantei”, și altele. Temuții jandarmi ai vremii

li calcă des casa și li răvășesc notele, cărțile. Pentru a le feri de urgia lor, își îngroapă cărțile și manuscrisele în pământ, le „împrăștie” pe la enoriași.

O activitate intensă și multilaterală desfășoară Ion Sirbu la sfârșitul primului război mondial, pentru lămurirea problemei Banatului și alipirea lui integrală la România. Într-o cuvîntare rostită la o adunare populară în Bozovici, în toamna anului 1918, declara: „A venit vremea ca națiunea noastră să hotărască singură de soarta ei”. Ține legături cu Consiliul Național Român, organizează „sfaturi” și „gărzi” naționale. Participă și vorbește la adunări populare, la Bozovici, la Mehadia, la Caransebeș, la Lugoj, la Timișoara, la Marea Adunare de la Alba Iulia. Face parte din delegația bănățenilor la Conferința de Pace de la Paris, pregătind documentația pentru reprezentanții României la Conferință. După Conferința de la Paris, este ales deputat (în circumscripția Valea Almăjului) în primul parlament constituant al României. Nu s-a înregimentat în partidele politice. A rămas „independent”. Nu avea încredere în partidele și fracțiunile de devenire care, cum zicea el, „au spart solidaritatea militară a românilor din provinciile alipite”.

S-a îngrijit de aprovizionarea almăjenilor, izolați și adeseori uitați, cu petrol, sare, bumbac, porumb. În luna martie 1922, dr. Ion Sirbu face ultimul drum la București, ducînd cererile almăjenilor pentru aprovizionarea cu bumbac. La sfârșitul lunii se întoarce acasă obosit, fără poftă de mîncare, cu tulburări digestive și ușoară febră. Crede că s-a intoxicat cu pește. După un debut lent, febra urcă. Este chemat medicul plasei Bozovici. Acesta stabilește diagnosticul: „tifos abdominal” și-l tratează cu medicația pe care o avea, în aceea vreme, la îndemină. Episcopul Caransebeșului îi trimite pe experimentatul dr. Constantin Popasu, care confirmă diagnosticul: „lingoare” (febră tifoidă). Boala e gravă, prea gravă pentru organismul său. Bolnavul e dificil. Nu acceptă medicamentele, refuză mîncarea. Boala l-a prins nepregătit pentru luptă.

Într-o dimineață de mai, convalescentul deschide fereastra. Ascultă fascinat cîntecul piraiei. Simte fierberea din luncile Rudăriei, vegetația grăbită din Valea Liliacului. Se bucură și oftează. Se așează la masa de lucru, unde a elaborat primele două cărți despre Mihai Viteazul și viziunea de ansamblu a unei opere monumentale. Visul național se împlinise. Visul lui Mihai...

De măruntele griji administrative scăpase, Era liber. Liber în țara liberă. E momentul să-și reia lucrul, grăbind spre realizarea pleneră a viziunii din anii dăruirilor totale. Sub imboldul înnoirilor din Valea Liliacului, scrie, triază note, clasează și iar scrie. Deodată se oprește. Se infurie. Strigă „nu merge!” Se prăbușește. Din nou febră. Și dureri. Încearcă să vorbească, dar cuvintele se sting pe buze într-un context confuz, lăsînd în urmă uimirea și neînțe-

lesul. Cine ar putea intui ultimul său gând, ultima licărire de conștiință, ultima sa dorință? Au rămas sub sigiliul pleoapelor...

Pe frontispiciul casei în care a lucrat s-a așezat o placă comemorativă. Ce cuprind, în tăcerile lor lăuntrice, aceste ziduri? Ce spun ele de bucuriile și durerile de odihnă și zbuciumul, de tăinuile zămisliri ale aceluia care a fost dr. Ion Sirbu?

M. B. BĂBIU

POMELNICELE MĂNĂSTIRII KRUȘEDOL ȘI RELAȚIILE CU BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

Multă vreme considerat pierdut, unul dintre pomelnicele mănăstirii Kruședol (din Srem — R. S. F. Jugoslavia) a reintrat de curând în circulația oficială a cercetătorilor și cunoscătorilor de istorie medie¹. Achiziționat în jurul anilor 1900 de către savantul Dr. C. I. Istrati (1850—1918), prin relațiile sale cu cunoscuta familie princiară sârbească Obrenovici, documentul se păstrează astăzi la Drobeta-Turnu Severin², fiind alcătuit într-o limbă slavonă de redacție sârbească, utilizată și în alte asemenea manuscrise din aceeași epocă. Sumarul, structura și forma pomelnicului, conținutul său, invită la o scurtă incursiune istorică, spre a-i facilita înțelegerea și a-i stabili locul în ansamblul relațiilor medievale româno-sârbe.

Mănăstirea Kruședol a fost ridicată între anii 1513—1516 de mitropolitul Maxim Brancovici al Țării Românești (1505—1508), respectiv de către fostul despot sârb George Brancovici (1461—1516), care, după moartea soției sale, a îmbrățișat tagma monastică, iar voievodul Radu cel Mare (1495—1508) îi oferise apoi scaunul mitropolitan. Prin blindețea și înțelepciunea sa, el i-a fost domnului de un deosebit folos „așa în cele duhovnicești, ca și în cele lumești”³. În anul 1507, mitropolitul Maxim îi împăcase pe voievozii Radu și Bogdan al Moldovei, pe cimpul de luptă de la Rătezații Slam-Rimnicului, convingându-i că ambii sînt „creștini și de aceeași

¹ Mite Măneanu, *Români într-un manuscris sîrbesc din secolul XVI*, în „Magazin Istoric”, Nr. 5/1981, p. 33, Silviu Anuichi, *O necesară lectură exactă*, în „Magazin istoric”, nr. 8/1981, p. 62.

² Arhivele Statului, Filiala Drobeta-Turnu Severin, colecția m-sse, nr. 4. Pomelnicul are forma unui registru cu dimensiunile 30/26 cm, cu copertă de lemn îmbrăcată în piele neagră ornamentată, avînd 155 file, dintre care o parte au rămas goale, fiind destul de bine conservat. Pentru simplificare, în continuare se citează „Pomelnicul”.

³ Jovan Rajić, *Istoriija raznih slavenskih norodov, najpače Bolgar, Horvatov i Serbov*, vol. III, Viena, 1794, p. 326.

seminție⁴, reușită pentru care a primit daruri bogate din partea ambilor domnitori. După moartea lui Radu cel Mare, mitropolitul Maxim, înapoiat în Srem, a zidit mănăstirea Kruședol (în care s-a retras până la moarte, împreună cu mama sa Anghelina și fratele său Ioan), cu lărgul concurs material al domnului Neagoe Basarab (1512—1521) — pe care îl vizitase în 1512 la Curtea de Argeș — și al vornicului Pirvu Craiovescu. Înrudirea de sînge dintre marile familii feudale române și sîrbe a contribuit și aceasta în mod firesc la angajarea mereu mai hotărîtă a voievozilor români în acțiunea de cîltorie și asistență materială acordate unui mare număr de așezăminte medievale balcanice. Neagoe Basarab fusese căsătorit cu Milița-Despina, fiica despotului Ioan Brancovici, iar principele moldav Petru Rareș (1527—1538; 1541—1546) cu Elena-Ecaterina, sora Despinei⁵. În fine, domnul Ștefăniță-vodă (1517—1527) al Moldovei, căsătorit cu Stana a fost ginerele Despinei Basarab, iar vornicul Pirvu Craiovescu a avut de soție pe Neaga-Elena, fiica lui Ștefan Iakșici, văr primar cu despoții din familia Brancovici. Mănăstirea Kruședol intra astfel firesc în atenția voievozilor români, alături de alte fundații religioase mai vechi — ca Studenița, Mileșeva, Deceani, Sopoceani, Ravanița, etc. — ctitorite de țarii și despoții sîrbi. În anul 1519, doamna Despina dăruia mănăstirii Kruședol un felon lucrat în mărgăritare și aur⁶, fiind imitată puțin mai tîrziu și de sora ei Elena-Ecaterina, care înzestrase lăcașul cu o mitră arhierască⁷.

Mărimea și poziția geografică a mănăstirii, patronajul exercitat asupra ei de marile familii feudale sîrbe și române și împrejurările politice ulterioare veacului XVI au asigurat Kruședolului un destin privilegiat în cadrul vieții bisericești și culturale ortodoxe din epoca feudală. La scurtă vreme după moarte, Maxim, Anghelina, Ștefan cel Orb (tatăl lui Maxim) și Ioan Brancovici au fost canonizați și trecuți în rîndul sfinților, alături de unii dintre țarii, despoții și craii sîrbi, ceea ce a ridicat implicit și prestigiul așezămîntului. În floare este viața monastică și culturală din interiorul mănăstirii, care atrage o seamă de pelerini, vizitatori, monahi din diferite alte mănăstiri, copiiști și miniaturisti, sîrguitori în ale teologiei, pictori și iconografi, așa din Serbia medievală ca și din zonele limitrofe, cu preponderență românești. Kruședolul devine o adevărată școală de

⁴ Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei de la Dragoș vodă pînă la Aaron vodă*, ed. P. P. Panaitescu, București, 1978, p. 88; Niculae Șerbănescu, *Legături bisericești, culturale și politice între români și sîrbi*, în „Mitropolia Olteniei”, XV (1963), nr. 5—6, p. 312.

⁵ C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Edit. Junimea, 1971, p. 52.

⁶ Marcel Romanescu, *Neamurile doamnei lui Neagoe vodă*, în „Arhivele Olteniei” XIX (1940), p. 19; Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 231.

⁷ Jovan Radonic, *Odnosi Srba i Rumuna u prošlosti*, în „Novi Život”, II, Beograd, 1921, cartea 8, p. 101.

ДИПОТНИЦА.	•	ЕАНПΟΥ.	
ДИПОТНИЦА.	•	ВАРВАРОУ.	
РАДОУЛА.	•	ВОИВОДУ.	руководителю
НАГОМ.	•	ВОИВОДУ.	
ГОСПОДИН.	•	ДИМИТРИУ.	
ГОСПОДИН.	•	ФИЛИППОУ.	философу
ГОСПОДИН.	•	СИМОНУ.	
ГОСПОДИН.	•	ИВАНУ.	
МОНАХИ.	•	ПАВЛОНИУ.	
ЖИВУТА.	•	ПРЕДУКА.	
РАДОУЛА.	•	НАГРОУ.	
ГОСПОДИН.	•	ПЕТРА.	
ГОСПОДИН.	•	ИСАИИ.	
ВОИВОДУ.	•	ИТАНКА.	
ВОИВОДУ.	•	КОУКОУ.	
ГОСПОДИН.	•	СИМОНА.	символу
СВ. ЛНА.	•	МОНАХИ.	монахи
МАЛАИНОУ.	•	МОНАХИ.	
ГОСПОДИН.	•	НАРИСА.	
ГОСПОДИН.	•	ПАВЛОУ.	

cultură teologică și artă bisericească, unul dintre centrele de cea mai mare importanță pentru cultivarea și adîncirea vechilor tradiții ortodoxe comune sîrbilor și românilor din Srem și Banatul supra-numit odinioară „Vlașca”. Migrația patriarhului Arsenie III Cernovici (1674—1690—1706) de Peci în Nordul Dunării din anul 1690, în timpul războiului de durată austro-turc deschis prin asediul Vienei (1683), găsește mănăstirea Kruședol drept singura în măsură să adăpostească la început sediul noii mitropolii întemeiată de acesta, ca unică organizație ortodoxă legală pentru sîrbii și românii din Imperiul habsburgic, conform „Privilegiilor” acordate de împăratul Leopold I (1657—1705). Reședința mitropoliei se mută la Sremski Karlovci (Karloviț) abia în anul 1708, deși ea își păstrase titulatura de „Mitropolia Kruședolului” pînă în anul 1717, cînd mănăstirea a fost incendiată de trupele otomane, în decursul noilor ostilități militare austro-turce⁸. Biserica mănăstirii (pictată inițial între 1543—1546) a fost restaurată între anii 1720—1725 de episcopul Nicanor Melentievici, iar iconostasul a fost executat de Dimitrie Bacevici și Teodor Crăciun în 1763, după ce pictura murală fusese reînnoită în 1756, pe cheltuiala episcopului Ioan Georgevici de Caransebeș-Virșeț⁹. Kruședolul a fost de asemenea, și sediul primelor trei soboare bisericești sîrb-române din Imperiul habsburgic, din anii 1708, 1710 și 1713, care au luat hotărîri de mare importanță pentru organizarea vieții bisericești, culturale și educative ortodoxe din monarhie¹⁰. În incinta mănăstirii au fost înhumați un număr de personalități ale vieții bisericești și culturale ale vremii, în fruntă cu patriarhii Arsenie III și Arsenie IV (1737—1748) și cu iscusitul cronicar George Brancovici (1643—1711).

Dincolo de istoria sa plină de evenimente, Kruședolul a adăpostit peste timp o bogată bibliotecă de tipărituri slavone și românești ieșite din teaurile de la Tirgoviște, Snagov, Rimnic, Veneția, Moscova și Viena, de cărți manuscrise (în majoritate pentru uzul liturgic), de diplome și acte de danii acordate cu prioritate de voievozii vlaho-moldavi. O mare parte din acest tezaur istoric și cultural a fost nimicit și înstrăinat pe parcursul vremii, datorită deselor conflicte politico-militare dintre marile imperii medievale, datorită instabilității determinate de urgia invaziilor și epidemiilor care au încercat întregul spațiu balcanic. Multe dintre aceste piese de certă valoare istorică au fost distruse în decursul celui de al doilea război mondial, iar unele — înstrăinate de mănăstire — au putut fi salvate, aflîndu-se astăzi în biblioteci și muzee din orașe și centre mai mari. Dintre valorile existente odinioară în interiorul mănăstirii,

⁸ Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea*, extras, București, 1980, p. 42.

⁹ Vladimir R. Petkovic, *Pregled crkvenih spomenika kroz povesnicu srpskog naroda*, Beograd, 1950, p. 159.

¹⁰ Djoko Slijepčević, *Istorija Srpske Pravoslavne Crkve*, vol. I, München 1962, p. 397.

reținem bogata colecție de copii-manuscrise cu conținut patristic (cu predilecție din operele Sf. Ioan Gură de Aur), viețile și cuvântările unor sfinți, cronica lui Gheorghe Amartol din sec. XI, o copie a cronicii lui George Brancovici, piese și obiecte de uz ritual.

La sfârșitul primului deceniu al veacului nostru, cercetătorul Sava Petković descoperea printre manuscrisele mănăstirii Kruședol (publicate de el în 1914) și așa zisul „Pomelnic al mănăstirii Kruședol”, legat în coperti identice celui păstrat astăzi la Drobeta-Turnu Severin, cu dimensiuni inferioare acestuia, respectiv de 15,7/21,7 cm și conținând numai 140 file. Pe coperta superioară era notat în limba slavonă: „Această sfință și dumnezească Proskomidie a bisericii Bunei Vestiri a Prea Sfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria. În ea (carte) se înscriu dreptmăritorii țari și arhiepiscopi, ieromonahi și monahi și presviteri și toți creștinii ortodocși, pe care preotul este dator să-i pomenească întotdeauna la Sfînta Proskomidie”¹¹. Deși autorul a editat doar cîteva fragmente din acest „Pomelnic al Proskomidiei” (astăzi pierdut) din analiza și compararea lor cu originalul păstrat în țara noastră, rezultă că mănăstirea Kruședol avea două asemenea pomelnice, alcătuite în aceeași vreme, de structură identică dar cu un conținut pe alocuri diferit și destinate a două momente rituale diferite, respectiv Proskomidiei, pe de o parte, și pomenirilor făcute în cadrul Sfintei Liturghii și la alte servicii religioase, pe de alta. Așa se explică și prezența unuia dintre cele două pomelnice în biblioteca savantului C. I. Istrati, de care mănăstirea se putea dispensa la vremea respectivă, deoarece le poseda pe ambele, cel din urmă rămînînd astăzi unicul exemplar original care din fericire se mai păstrează. Similitudinile dintre cele două documente care se completează reciproc obligă la o reconsiderare paralelă a informațiilor istorice înserate de ele, de care vom ține seama în prezentarea pomelnicului conservat în țara noastră.

Ambele manuscrise la care ne referim își datorează existența ansamblului de măsuri preconizate de patriarhul Macarie Sokolovici (1557—1574), în vederea reorganizării întregii vieți bisericești din cadrul Patriarhiei de Peci restabilite odată cu el. Restaurarea unor eparhii și înființarea altora este continuată de măsuri destinate înviiorării vieții monastice, prin reorganizarea așezămintelor existente și uniformizarea întregului ritual oficial în cadrul lor. Măsurile luate explică apariția simultană, la sfârșitul secolului XVI, a unei serii de pomelnice în toate mănăstirile mai mari din cuprinsul Patriarhiei de Peci — ca Deceani, Sopoceani, Hopovo, Lopusnea, Kruședol, etc. — dintre care unele se păstrează pînă în zilele noastre. Toate aceste

¹¹ Sava Petković, *Opis rukopisa manastira Krušedola*, Sremski Karlovići, 1914, p. 226.

„registre“ de proporții mari, legate în coperti rezistente, reprezintă în realitate transcrierea în cite un singur volum a foilor volante mai vechi, deja existente în mănăstiri și utilizate în cadrul cultului, din motive firești de uniformitate și economie de timp în oficierea acestor servicii divine. De aceea, atât sumarul cit și structura tuturor acestor manuscrise se repetă într-o izbitoare similitudine. Ele debutează cu pomelnicul arhiepiscopilor de Peci și continuă cu cel al țarilor și despoților sirbi, cu pomelnicul voievozilor români (care au contribuit fie la ridicarea, fie la restaurarea și întreținerea lăcașului respectiv), apoi cu seria unor ierarhi din cuprinsul Patriarhiei de Peci (în cadrul cărora apar și unii din Țara Românească și Moldova, dar cu mențiunea respectivă) și cu pomelnicul clerului monastic așezat în ordine canonică (cu prioritate din mănăstirea respectivă, dar și din alte asemenea așezăminte). Ultima parte a tuturor „registrelor“ cuprinde pomelnicul clerului de mir și al laicilor de ambe sexe din diferite orașe și localități mai mari, care s-au adresat mănăstirii în scopuri religioase. Procedul folosit explică atât filele rămase goale în toate aceste registre, care trebuiau completate pe parcurs și de la caz la caz, cit și apartenența lor la o largă întindere temporală (secolele XVI—XIX) pe care o cuprind toate aceste manuscrise lăsate deschise unor permanente adăugiri prin însăși destinația lor liturgică. La fel se explică și repetarea unor localități din pomelnicul mirenilor, la diferite intervale de timp, firește cu numele altor persoane, uneori însoțite de laconice datări, dar în care intervenția grafică aparține întotdeauna unei alte mâini.

Pomelnicul mănăstirii Kruședol păstrat la Drobeta-Turnu Severin nu face excepție de la această regulă îndătinată, păstrind firească și anume particularități proprii. Pe pagina de titlu, cu frumoase ornamente miniaturale, este notat în limba slavonă: „Cu Dumnezeu, începutul pomelnicului lăcașului și bisericii Bunei Vestiri a Prea Sfintei Stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu și pururea Fecioarei Maria, a mănăstirii împărătești și a sfințitului așezămînt al lui Maxim cel Nou“.. Era destinat nu Proscomidiei, ci pomenirilor făcute în cadrul Sf. Liturghii, la Utrenie și Vecernie, ceea ce rezultă din indicațiile tipiconale care urmează titlului, pe parcursul a trei pagini. În continuare, registrul respectă integral succesiunea grupărilor din celelalte manuscrise similare, deși nu le rezervă întotdeauna file speciale, mulțumindu-se uneori să facă mențiunea necesară pe marginea paginii respective, imediat după încheierea grupării anterioare. În șirul arhiepiscopilor de Peci (care debutează invariabil cu Sf. Sava Nemanici), este intercalat pe locul al cincilea și arhiepiscopul Maxim al Țării Românești, cu mențiunea marginală „ctitor“¹², spre deosebire de pomelnicul Proscomidiei aceleiași mănăstiri, în

¹² Pomelnicul, f. 5 a.

care el fusese trecut pe locul al treilea, dar fără precizarea de mai sus ¹³.

Gruparea voivodală românească se deschide cu „Radul voievod” cel Mare (în dreptul căruia apare mențiunea „gospoda Vlaška” — domnitorii valahi), urmat de „Neagoe voievod”, „doamna Despina” și „domnul Teodosie”. În urma lui Teodosie se face precizarea marginală „ceda ih” (familiile lor), semn că ceilalți nu mai dețineau însemnele puterii voivodale, serie care cuprinde pe „doamna Stană”, „doamna Ioana”, „monahia Platonida”, „jupan Pîrvul”, „roaba Ta Neaga”, „domnul Petru” și „domnul Ioan” ¹⁴. Manuscrisul diferențiază firesc pe Teodosie de restul familiei lui Neagoe și Despina Basarab, deoarece acesta fusese cooptat la domnie de tatăl său. Prezența lui Pîrvu Craiovescu și a Neagăi argumentează încă odată contribuția lor bănească la ridicarea mănăstirii. Paralel membrilor familiei Iakșici, înrudită cu familiile domnitoare muntene și moldave, este notat și „Ștefan voievodul Moldovei” ¹⁵, acesta fiind cu siguranță Ștefăniță-vodă, ginerele Despinei.

Din cele câteva fragmente editate de Sava Petković, rezultă că pomelnicul Proscomidiei era sub acest aspect ceva mai cuprinzător. În afara voievozilor amintiți și a familiilor lor, inserați în aceeași ordine, manuscrisul cuprinsese, sub genericul „Moldovski gospoda Vlaška” („domnitorii valahi ai Moldovei”), pe „Ștefan voievod”, „Petru voievod”, „Mihnea voievod”, „Petru voievod Moldovski” și „Miroslav log(ofet) vel.”. Concret, se face referire la Ștefăniță vodă, la Petru Rareș și probabil la Petru Șchiopul (1574—1579; 1582—1591). În ceea ce-l privește pe „Mihnea voievod”, considerăm că este vorba de Radu Mihnea, care a domnit și în Moldova în două rânduri (1616—1619; 1623—1626). Pomelnicul Proscomidiei mai cuprindea încă o rubrică voivodală munteană, în care fusese inserat „Șerban voievod” și „doamna Elena” ¹⁶, respectiv Radu Șerban (1602—1611) și soția sa. Prin însuși faptul respectiv, pomelnicul Proscomidiei extinde sfera și durata colaborării româno-sârbe, lărgind subiecții daniilor făcute mănăstirii Kruședol, prin alți voievozi despre care nu s-au păstrat mărturii documentare în această privință. Rămîne, însă, curioasă absența principelui moldav Vasile Lupu (1634—1653) din ambele pomelnice, de la care se păstrează originalul actului său slavon din 1642, prin care acorda mănăstirii Kruședol o danie anuală de 10.000 aspri și respectiv de 1.000 aspri ca subsidiu pentru deplasarea a doi călugări la Iași în vederea ridicării daniei. În hrisov, Vasile Lupu cerea ca în schimbul asistenței materiale acordate mănăstirii, să fie trecut atît el cît și familia sa în „sfîntul mare pomelnic” și în „dumnezeescul jertfelnic” și să i se facă „sfînte privegheri și cin-

¹³ S. Petković, o. c., p. 227.

¹⁴ Pomelnicul, f. 6 a.

¹⁵ Idem, f. 6 b.

¹⁶ S. Petković, o. c., p. 227.

stite paraclisuri și mare pomenire de la an la an, pînă cînd există sfînta mănăstire și de asemenea (să i se facă) Sfînte Liturghii" ¹⁷. În consecință, se poate presupune că mănăstirea dispunea probabil de un alt „registru” de proporții mai reduse, dar poate că atît mai important, dacă se au în vedere pomenirile speciale cerute de donatorii mai prestigioși de pe parcursul secolului XVII. Firește, rămîne și posibilitatea ca Vasile Lupu să fi fost notat separat, dedicîndu-i-se servicii divine aparte, la care ținuse voievodul moldav. Dincolo de aceste considerații, se impune cu certitudine realitatea continuității patronale exercitate de voievozii români asupra mănăstirii Kruședol, în decursul secolelor XVI—XVII, obligație pe care și-au asumat-o în optica moștenirii bizantine și a întreținerii așezămintelor balcanice de spiritualitate și cultură ortodoxă în epoca dominației otomane.

Rubrica mitropoliților și episcopilor din registrul pomelnic păstrat la Drobeta-Turnu Severin conține, de asemenea, prețioase informații referitoare la unii ierarhi din cuprinsul țării noastre, prefigurînd prestigiul unora într-o arie ortodoxă mai largă, balearică, sau completînd șirul altora cu nume rămase necunoscute. Seria ierarhilor înserează, astfel, pe mitropoliții Anastasie al Moldovei (1572—1577; + după 1585), care a păstorit în timpul domniei lui Ion vodă cel Viteaz (1572—1574), și pe „Serafion al Valahiei”. În cel de al doilea caz este vorba cu siguranță despre mitropolitul Serafim al Țării Românești (1576—1586; +1590) ¹⁸, care a colaborat la editarea „Psaltirii slavone” a lui Coresi din 1577 și a „Gazaniei” acelurași din 1581, cărți care au cunoscut o largă arie de răspîndire, asigurînd prin ele însele și perenitatea editorilor lor. Pomelnicul mai cuprinde pe mitropolitul Zaharia ca „retras la Cenad”, a cărui identitate este greu de stabilit, și în sfîrșit pe mitropoliții Varlaam, Isaia și Mihail ai Timișoarei ¹⁹. Dacă primii doi sînt pînă acum necunoscuți, păstoria mitropolitului Mihail a fost plasată în ultimele decenii ale veacului XVII ²⁰. Dimpotrivă, manuscrisul la care ne referim oferă certitudinea existenței celor trei ierarhi bănățeni cu un secol mai devreme, deci în a doua jumătate a secolului XVI, datorită locului care le-a fost rezervat în seria înalților demnitari bisericești (alături de mulți alți ierarhi cunoscuți din veacul respectiv, înșirați înainte și după cei trei), convingere pentru care pledează și analiza grafologică, scrisul aparținînd exact aceleiași miini care a început redactarea registrului pomelnic la sfîrșitul secolului XVI. O pagină specială a fost destinată și „consingienilor vlădiciei Mihail al Timișoarei”, în șirul cărora au fost notați Roxanda, Stoian, Mihail, Sta-

¹⁷ Muzeul Patriarhiei Sirbe Belgrad, Fond Diplome, nr. D II/2.

¹⁸ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București 1980, p. 430.

¹⁹ Toți ierarhii români amintiți sînt cuprinși în *Pomelnic* la f. 7 a.

²⁰ Mircea Păcurariu, o. c., vol. II, București, 1981, p. 180.

na, Nastasia, ieromonahul Nicodim, ieromonahul Nectarie, etc. (în total 23 mireni și 9 monahi)²¹, din care se poate presupune că ierarhul bănățean fusese român.

Pomelnicul laicilor cuprinde un impresionant număr de persoane (de români și sirbi) din diferite localități mai mari, dispuse pe o vastă întindere geografică, cu preponderență din Srem și Banat, unele dintre ele fiind reluate la diferite intervale de timp. Este deosebit de semnificativ faptul că unele dintre centrele menționate — ca „orașul Lipova“, „orașul Cenad“, „orașul Timișoara“ — sînt însoțite de precizarea „Vlașka“, făcută pe frontispiciul filei respective²², plasîndu-le astfel pe pămîntul românesc. Orașele Lugoj, Arad și Caransebeș figurează, de asemenea, în seria centrelor cuprinse în pomelnic²³. Dintre persoanele menționate, reținem pe „Andrei zugrav de icoane“ și pe „căpitanul Prodan“ din „Țara Valahiei“. O unică mențiune în limba română, efectuată în secolul XVIII, este adăugată la finea pomelnicului ierhierilor: „Bucur, Varlaam, Ilie, Stan, Vlad, Bucur, Ilie, Gheorghe“ (la vii), „la morți: Neacșu, Neaga, Stana, Gheorghe, Ruja, Bucur, Stanca, Drăghici, cu tot neamul lor. Ș-au dat zece oi cu miei și un sîrindar“²⁴. În sfîrșit, pe una dintre ultimele pagini ale manuscrisului apare și o interesantă consemnare slavonă, pe care o redăm în întregime în traducerea noastră: „Aici în Țara Valahiei în anul 7196 (1688), în tîrgul Cernet. Să se știe cînd au venit sîrbii din Țara Sirbească și în acel an au adus pe pe Sfinții despoți (moaștele sfinților Maxim, Anghelina, Ioan Brancovici, n.n.) în Țara Ungrovlahiei“²⁵. Era epoca unor lungi confruntări militare austro-turce de la sfîrșitul secolului XVII (1683—1699), în care sortii victoriei au suris pe rînd ambelor tabere, situație care îi hotărîse pe călugării mănăstirii Kruședol să prefere soluția emigrării temporare în Țara Românească.

Din cele expuse mai sus rezultă clar importanța documentului pentru istoria relațiilor bisericești și culturale româno-sirbe, pentru prestigioasa contribuție a poporului nostru la întreținerea așezămintelor ortodoxe și stimularea vieții spirituale balcanice de pe întreaga durată a evului mediu, sub auspiciile dominației otomane. Manuscrisul contribuie valoric și la reliefarea continuității vieții ortodoxe din diferite regiuni ale țării noastre, întregind seria ierarhilor bănățeni cu nume acoperite pînă acum de colbul vremii.

Archidiacon dr. SILVIU ANUICHI

²¹ *Pomelnicul*, f. 10 a.

²² *Idem*, f. 108, 109, 115.

²³ *Idem*, f. 116, 120, 153.

²⁴ *Idem*, f. 7 b.

²⁵ *Idem*, f. 152 a.

ICOANE DE NEDELCU POPOVICI IDENTIFICATE ÎN COLECȚIA EPISCOPIEI ARADULUI

Cele patru icoane de Nedelcu Popovici, necunoscute istoricilor de artă, pe care le analizăm în rândurile ce urmează, contribuie la conturarea primei etape din creația artistului. Ele provin de la una din cele două biserici de lemn, care au existat în secolul al XVIII-lea la Vinga. După cum relatează tradiția locală, în momentul colonizării bulgarilor, românii din Vinga au vîndut una din biserici parohiei ortodoxe române din Comloșul Mare. Pe locul acesteia au ridicat o biserică de zid. În împrejurări despre care nu avem informații astăzi, a doua biserică de lemn a ars într-un incendiu din care nu au fost salvate decît icoanele împărătești. Ele au fost ocrotite, în decursul timpului, de credincioșii din comună, care le-au transmis din tată în fiu, pînă la Unirea Transilvaniei cu România, cînd icoanele au ajuns în grija parohiei ortodoxe române din Vinga¹. În 1968, aceste icoane au fost preluate de episcopia din Arad. Două din ele, „Adormirea Maicii Domnului” și „Sfîntul Ioan Botezătorul” sînt expuse în cadrul colecției de artă veche românească de la mănăstirea Sfîntul Simion Stîlpticul de la Arad-Gai, iar celelalte două, „Deisis” și „Maica Domnului cu pruncul”, se păstrează la reședința eparhială. Calitatea artistică a acestor icoane a atras atenția unor oameni de artă. Corina Nicolescu a reprodus „Adormirea Maicii Domnului” în albumul său „Icoane vechi românești”².

Aceeași icoană a figurat în expoziția „Pagini de artă închinată Transilvaniei” organizată în 1968—1969, la București, Cluj și Oradea, cu prilejul aniversării semicentenarului Unirii de la 1 decembrie 1918³. Nimeni dintre cercetători nu a stabilit paternitatea acestor opere.

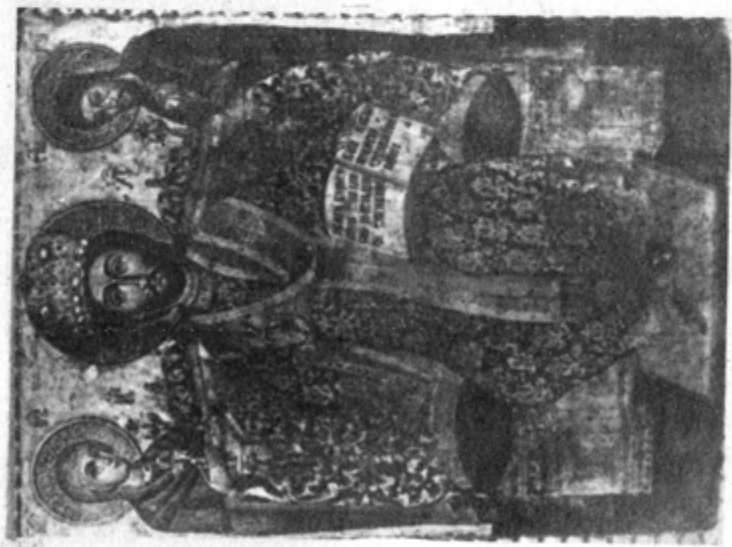
Procedînd la o cercetare atentă, de sub stratul de culoare din fondul icoanei „Deisis” a apărut semnătura marelui meșter zugrav bănățean din secolul al XVIII-lea, „Nedelko zug. Popovici”, și data 1743. În cadrul operei lui Nedelcu, aceste icoane prezintă analogii stilistice cu cele două icoane, datate 1741, descoperite la Banloc de Ioachim Miloia, aflate azi în colecția de artă veche românească a Mitropoliei Banatului, și cele patru icoane datate 1749, care au aparținut bisericii din Butin, aduse aci de la Cilnic, azi în colecția Muzeului Banatului⁴. O viziune amplu decorativă, în care culoarea este așternută în zone mari, închise într-un desen fluid, care caligrafiiază forma și-i conferă noblețe.

¹ Datele le datorăm oficiului parohial ortodox român Vinga, căruia îi aducem mulțumiri și pe această cale.

² Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, Editura Meridiane, București, 1971, pp. 60—61.

³ *Ibidem*, p. 43.

⁴ Ioachim Miloia, *Patru icoane executate de zugravul Nedelcu*, în „Analele Banatului”, nr. 3, 1929.

1. Deisis.

2. Maica Domnului, Impărăteasă a cerului.

4. Sfintul Ioan Botezătorul.

3. Adormirea Maicii Domnului.

În veșminte, culoarea este tratată în aplat. Bogăția motivelor ornamentale florale, desenate în pensulă subțire, cu auriu, provoacă vibrația întregului ansamblu pictural. Foarte asemănătoare este tipologia personajelor. Ovalul fin, aproape geometric rotunjit al feței, ochii migdalați cu albul corneii mărit, țintirea expresivă a privirii, subliniată de arcul înalt al sprincenelor, sînt elemente comune care fac din grupul de icoane de la Banloc, Butin și Vinga, lucrări reprezentative pentru stilul lui Nedelcu Popovici, în prima etapă a maturității sale artistice.

Toate cele patru icoane de la Vinga sînt pictate în tempera pe lemn de fag.

1. „*Deisis*”. Icoana înfățișează pe Iisus arhiereu și împărat, încadrat de Maria și Ioan Botezătorul ca intercesori. Iisus este așezat pe tron și poartă sacos verde, bogat ornamentat cu vrejuri de crin, redat în auriu, stihar roșu cu mincucute aurii și omofor roșu țivit cu aur și ornamentat cu cruci. Cu mina stîngă ține o carte deschisă, iar cu dreapta binecuvîntează. Tronul auriu, cu ornamente de acant și stîlpi în torsadă, indică influența superficială a barocului în arta lui Nedelcu. Elementele de decorație barocă sînt identice cu cele practicate de zugravii brîncovenesți.

În esență, Nedelcu se păstrează în granițele viziunii tradiționale bizantine. Pe temeiul acestei viziuni, el se manifestă ca un mare desenator, calitate care generează aspectul grafic al icoanei.

Impresia de grafism este diminuată prin ușoare indicații de volum. Chipul lui Iisus este redat printr-un modelu în cafeniu, cu accente grafice la nas, ochi și firele de barbă. Părul cade pe umeri în bucle marcate cu linii negre peste culoarea de fond ocru-gălbui.

Pe cap, Iisus poartă mitră arhierească, încadrată de nimb. Mitra este executată plat, în foiță de aur și butoni decorativi, iar nimbul cu vrejuri în relief. Amănuntul nu-i lipsit de semnificație: acest tip de nimb evocă pe cel realizat de aceeași meșteri brîncovenesți.

În stînga tronului, Maria în picioare, întinde mina dreaptă spre Iisus în semn de intercesiune. Poartă maforion roșu și chiton verde-albăstrui, o culoare caracteristică pentru cromatică lui Nedelcu. Are și ea nimb ornamentat cu vrejuri în relief. Chipul este cuprins într-un oval de mare noblețe. Linia acestui oval constituie un element distinctiv al tipului Maicii Domnului, reprezentat de Nedelcu cu predilecție. Impresia de noblețe este întărită de caligrafia ochilor migdalați și a nasului. Dincolo de hieratismul bizantin, chipul Maicii Domnului revelează vibrația unei vieți sufletești care transpare de sub modelul în roz-sidefiu cald.

În dreapta tronului, Ioan Botezătorul poartă mantie pictată într-un verde cald, cu drapajul marcat în linii negre. Sub mantie are un chiton pictat într-un roșu englez de o sonoritate stinsă. Părul, cu cărare la mijloc, cade în plete pe umeri. Ca tehnică de execuție,

pentru redarea părului, Nedelcu folosește pensula subțire, cu care trasează șuvițele în negru peste fondul ocru.

O caracteristică mai generală a icoanelor lui Nedelcu este folosirea foiței de aur în proporție de 2/3 din partea superioară a fondului. Treimea inferioară este pictată cu verde.

Cartea deschisă cuprinde următorul text în slavonă: „Pridite blagosloveni oță moege nasliaduie ogotovanoe vam țarstvo nebesni oslojenia mira”. (Veniți blagosloviții părintelui meu de moșteniți împărăția care este gătită vouă de la începutul lumii). Sub text, icoana este datată cu cifre arabe: 1743. Datarea este reluată cu chirilice, în dreapta jos, după semnătură. De o parte și de alta a picioarelor lui Iisus, meșterul și-a pus semnătura, și anume în stînga „Nedelko zug.”, iar în dreapta „Popovici”.

Icoana are ramă care face corp comun cu lucrarea. Ea este ornamentată în festoane aurii pe care le cunoaștem și la alte icoane datorate lui Nedelcu Popovici.

2. *Maica Domnului, împărăteasă a cerului*. Icoana aceasta este pandantul celei analizate mai sus. Este limpede că ne aflăm în fața unei icoane de timplică, care a fost așezată în stînga ușilor împărătești, simetric cu „Deisis”. Maica Domnului stă în tronul slavei, poartă mafirion roșu desfășurat amplu, ornamentat cu lujeri de crini de aur, chiton verde tivit la gît și manșete cu aur. În mîna dreaptă ține un sceptru terminat cu floarea de crin, iar pe cap are coroana imperială, înconjurată de nimb și ornamentată cu frunze de acant. Nimbul este ornamentat cu vrejuri în relief. Chipul, sever imperial, face să transpară conștiința de sine a personajului, semn că arta lui Nedelcu tindea să dezvăluie conținuturi sufletești mai adînci, în pofida canoanelor bizantine.

Modeleul chipului nu e lipsit de gingășie: umbrele ușoare, transparente, sînt redade în brun-roz cald, iar zonele de lumină cu alb. Față de icoanele asemănătoare de la Banloc și Butin, aceasta prezintă unele particularități. Maica Domnului este privită din semi-profil, iar Iisus este ținut pe brațul stîng.

În icoanele similare de la Banloc și Butin, Maica Domnului este văzută frontal, mai aproape de tipul Kyriotissa sau Nicopeia, într-o ținută mai rigidă, iar Iisus aflat în picioare pe genunchii Mariei, este sprijinit de aceasta cu ambele mîini coborîte⁵. În icoana de la Vinga, veșmîntul Mariei este pictat într-o ușoară involburare barocă, pe cînd în cazul icoanelor de la Banloc și Butin, drapajul stilizat este mai riguros menținut în tradiția bizantină. Iisus în chip de Emanuel este ținut pe brațul stîng. El poartă togă verde, pe care luminile sînt redade în auriu, iar umbrele marcate cu linii negre. Tunică pictată în roșu diluat este tivită la gît cu auriu. Părul îl poar-

⁵ Ion B. Mureșianu, *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara 1973, pl. 33.

tă după moda romană. În mina stângă are un rotulus răsucit iar cu mina dreaptă binecuvintează. Tronul Mariei este bogat ornamentat cu motive baroce, frunze de acant și cu stilpi în torsadă.

Impresia cromatică cu totul deosebită a icoanei se datorează unui acord de culori complementare, realizat de roșul din veșmintul Mariei și verdele așternut într-o zonă largă pe spătarul tronului.

În stînga tronului stă arhanghelul Mihail cu aripi aurii, mantie roșie și chiton verde tivit cu auriu. Observăm același acord cromatic preferat de Nedelcu și în alte creații ale sale. Penajul, marcat cu linii subțiri, negre, are un aspect grafic, în linia caracteristică a acestui meșter. În dreapta tronului este înfățișat arhanghelul Gavriil, cu aripi aurii și mantie verde, atîrnată de umărul drept.

3. Adormirea Maicii Domnului.

Această icoană este expusă în cadrul colecției de artă veche bisericească de la Mănăstirea Sf. Simion Stîlpnicul din Arad-Gai. Nota aparte, din punct de vedere iconografic, o constituie orientarea Mariei cu capul spre dreapta compoziției, invers decît în mod obișnuit. Icoana este o capodoperă a artei lui Nedelcu, prin măiestrie compozițională, știința grupării personajelor, fluiditatea și forța caracterologică a desenului, precum și prin cromatică.

În centrul icoanei, Iisus se îndreaptă cu o carte în mînă spre primul apostol din grupul de la capul Mariei. El este înveșmîntat cu o togă de culoare ocru, atîrnată de umărul stîng și cu chiton roșu. Culoarea este foarte ușor modelată, cu umbrele în puternice linii negre.

Iisus, proiectat pe un fond albastru-alburiu, este încadrat de două fuioare de nori care urcă pînă la limita de sus a icoanei. Sus, într-un disc roșu, sufletul Maicii Domnului, reprezentat de figura ei, este purtat de îngeri.

Maica Domnului pe catafalc, cu maforion roșu și chiton verde, ține mîinile încrucișate pe piept. Ea este acoperită cu un lînțoliu alb cu umbrele marcate verde, în degradeu ușor.

În fața catafalcului, jos, Jefonias cu mîinile tăiate și arhanghelul Mihail cu sabia ridicată. În dreapta lui Iisus, un grup de șapte apostoli, dispuși pe două rînduri. În stînga lui Iisus, al doilea grup de șase apostoli. În fundal, arhitectură convențională. Cromatic, icoana se organizează în jurul petelor de roșu intens din chitonul lui Iisus, maforionul și catafalcul Mariei. Culoarea este așternută respectîndu-se stilizarea bizantină.

Un caz particular, în tipologia lui Nedelcu, îl constituie redarea ochilor personajelor sub formă de triunghi cu vîrf în jos. Această tratare generează o expresivitate accentuată.

O descoperim la multe icoane cu același subiect, executate de zugravii brîncovenești în zona Vilcei mai ales.

În partea inferioară a icoanei, descoperim același verde preferat de cromatica acestui meșter.

4. Sfântul Ioan Botezătorul.

Icoana face parte din Colecția de obiecte vechi bisericești de la Mănăstirea Sf. Simion Stilpnicul din Arad-Gai. Din punct de vedere iconografic, Nedelcu Popovici realizează o reprezentare mai aparte a lui Ioan Botezătorul, în chip de inger cu aripi. Sfântul Ioan Botezătorul, văzut în picioare frontal, poartă îmbrăcămintea din păr de câmilă, iar deasupra, petrecută peste umărul stîng, are o togă de culoare verde smarald, caligrafiată în blicuri. Datorită acestui procedeu, înfățișarea de ansamblu este strict bizantină. Cu mîna stîngă, Ioan ține o cruce lungă de tip bizantin, desenată subțire cu roșu și un rotulus desfășurat, pe care se află textul în slavonă, consacrat de erminii: „POKAITE...”. Mîna dreaptă o ține pe piept. În jurul capului, același nimb cu vrejuri în relief. În fundal, pictat cu același verde, smarald, preferat de Nedelcu, se profilează vag un peisaj cu dealuri. Peisajul este tratat convențional. Totuși prezența lui înviorază ansamblul fără a deveni însă un peisaj în adevăratul înțeles. Elementele de natură la Nedelcu se supun, în ultimă instanță, regulilor artei bizantine. În stînga jos, într-un potir de aur, se află capul Sfîntului Ioan Botezătorul cu nimb plat. Rama posedă același sistem de festoane, specific lui Nedelcu.

Icoanele analizate în prezentele pagini întregesc viziunea noastră asupra unei opere excepționale. Cunoașterea acestei opere nu este epuizată.

Pornit din ambianța zugravilor brincovenesți, după cum am relatat cu alt prilej⁶, Nedelcu Popovici a realizat, în prima etapă a creației sale pe teritoriul Banatului, un număr de icoane care mărturisesc trăsăturile stilistice ale școlii lui Constantinos și a elevilor săi cei mai apropiați: Ion, Andrei, Hranite, Ștefan ș. a.

În continuarea activității sale, Nedelcu a adăugat noi elemente artei sale, ceea ce a făcut din el o personalitate foarte complexă.

HORIA MEDELEANU

⁶ Horia Medeleanu, *Noi precizări în legătură cu Nedelcu Popovici și pictura murală de la Lipova*, în „Mitropolia Banatului” nr. 4—6, 1980, p. 359—364.

UN CTITOR DE ȚARĂ ȘI DE CULTURĂ ROMÂNEASCĂ : ALEXANDRU CEL BUN *

Se implinesc 550 de ani de la moartea voievodului Alexandru cel Bun. Dacă Ștefan Vodă cel Mare și Sfânt a purtat, după tradiție, 40 de războaie, învingînd la Lipnic și Vaslui, scoțînd din țară pe însuși Mohamed al II-lea, bătînd pe Mateiaș la Baia, pe Ioan Albert la Cosmin, toți aceștia *veniseră asupra Moldovei*, crezînd că o pot cuceri, pe cînd nimeni, în cei 32 de ani de domnie ai lui Alexandru cel Bun, n-a îndrăznit să o atace, cu excepția otomanilor care i-au luat Chilia, dar numai pentru o vreme, căci o va recuceri de la ei, ceea ce Ștefan Vodă nu a mai putut face!

Pe seama Moldovei lui Alexandru cel Bun s-a încheiat, la Lublau, în 1412, cea dintîi convenție internațională care prevedea hăcuirea pămîntului românesc. Cea dintîi dintr-un șir, vai, atît de bogat! A fost *singura* ce nu s-a pus în aplicare! Nu din „lealitatea” regelui Poloniei, cum cred unii istorici, ci pentru că nu era la mîna oricui, în momentul acela, să înfrunte Moldova! Hanul vestitei „Hoarde de Aur”, ai cărui negustori fuseseră opriți să calce în Moldova, în loc să treacă la represalii, scria în 1428 sultanului Murad al II-lea: „Așa stînd lucrurile, comunică-mi: cum ar fi mai bine să-l înlăturăm dintre noi pe ghiaurul ăsta român”. Și același: „Deși v-am fi trimis oameni, nu i-am putut pune pe drumuri, căci românii ziceau că nu pot trece!”. Iată întîia formulare a lui „Pe aici nu se trece!”.

Voievodul care n-a tras sabia pe cîmpul de luptă a știut deci să cucerească cel mai prețios lucru pentru țara sa: pacea hotarelor, buna rînduială a treburilor din lăuntru, prosperitatea — urmarea ei firească, prestigiul și chiar un început de glorie, dusă la apogeu de Ștefan, nepotul, tocmai fiindcă acesta moștenise minunatul instrument făurit de bunic: *statul* perfect organizat și *conștiința* de sine a unui popor pe care voievodul îl învățase, de-a lungul a trei decenii, să se simtă liber, mîndru și demn.

Oștile Moldovei au luptat în afara hotarelor, pentru eliberarea Poloniei de sub teroarea cavalerilor teutoni. Au reușit să țină la

* Articol semnat de Dan Zamfirescu și preluat cu unele modificări din rev. Luceafărul an. XXV, nr. 6 (1032), sîmbătă 6 februarie 1982, pp. 3 și 7.

respect pe otomanii care, pînă la urmă, siliseră pe însuși Mircea cel Bătrîn să le plătească tribut. Sigismund de Luxemburg n-a putut nici în 1412 și nici în 1417, să convingă pe partener a-ncerca tăierea în două a țării rîvnite, iar singur nu s-a simțit în stare să pornească aventura. Tătarii, la rîndul lor, nu îndrăzneau să atace singuri Moldova. E atîta glorie... militară în aceste cîteva fapte semnificative, și în cel mai semnificativ decît toate: o domnie pașnică de 32 de ani, într-o lume ca pe valuri!

Ce a reușit să facă voievodul din această pace ne-a spus-o cronicarul Misail Călugărul, interpolatorul fără gînd viclean al cronicii lui Ureche, cronică ce i s-a părut nedrept de laconică pentru această domnie: o admirabilă operă de organizare administrativă, economică, eclesiastică și culturală. O veritabilă operă de ctitor al națiunii române, pe care o va desăvîrși nepotul său și de care va beneficia, peste două veacuri, cel dintîi domn al tuturor românilor.

Nu vom trece cu vederea apoi cel mai important eveniment eclesiastic din vremea lui Alexandru cel Bun: aducerea moaștelor lui Ioan cel Nou la Suceava. Evenimentul era de fapt o capodoperă de diplomatie și artă politică. El nu s-a putut petrece la 1402, cum s-a încetățenit părerea pe baza unui text alterat al cronicii lui Ureche, ci la 1415, așa cum știau și au pus data (care lipsea!) în cronica lui Ureche, atît Axinte Uricarul cît și Nicolae Costin. Este semnificativ că tot în acest an se petrece și ultima călătorie de depunere personală a jurămîntului de vasalitate în Polonia. Probabil că există o legătură între cele două evenimente, căci ceremonia aducerii moaștelor, zugrăvită în sec. XVI pe pereții interiori de la Sucevița, are sensul unei veritabile declarații de independență, în limbajul medieval.

Moldova fusese obligată, chiar de la Bogdan întemeietorul, să ducă o foarte abilă politică religioasă, lăsînd mereu impresia marelui regat vecin catolic, că domnii și poporul întreg vor adopta catolicismul. S-au creat tot felul de înlesniri propagandei române, domnii trecînd uneori personal la catolicism, sau căsătorindu-se cu catolice. În primul deceniu și jumătate de domnie, însuși Alexandru a dus o politică prudentă și este foarte probabil, chiar dacă nu există dovezi categorice pentru așa ceva, că nu numai legături de rudenie sau ambiția voievodală l-au făcut să apere pînă la moartea acestuia, în 1415, pe Iosif Mușat, în scaunul mitropolitan al Moldovei, obligînd patriarhia din Constantinopol să-l recunoască (alt semn al puterii și prestigialui!) ci și considerații diplomatice. Un mitropolit grec, trimis de Bizanț, ar fi însemnat intrarea Moldovei, fie și numai bisericească, în „sfera de influență” opusă catolicismului. Iosif, sfințit la Halici, pe pămînt ce făcea parte atunci din statul polonez era, dimpotrivă, un autohton, nereprezentînd o politică fie și simbolic jenantă pentru marele regat catolic. În 1415 însă, Alexandru hotărăște aducerea moaștelor unui negustor grec, marti-

rizat de tătari în Asprokastron-ul Crimeei (este aproape sigur, și personal optez pentru această interpretare, că nu era vorba de Cetatea Albă moldovenească, ci de toponimicul cu același nume din Crimeea) în urma instigațiilor unui corăbier catolic. Pe acest sfânt îndepărtat îl cumpără de la tătari dezgropându-l din locul unde i se crease faima de taumaturg, îl aduce însoțit de o gardă de „mulți” oșteni în Moldova, îl întâmpină nu la Suceava, în capitală, ci la Iași, în „poiana vlădicii”, cu întreaga curte, și-l poartă apoi prin toată Moldova de sus, într-o nemaivăzută procesiune, până la Suceava, în văzul întregului popor adunat, și sub nasul Poloniei, declarându-l „apărător al scaunului său” și „patron al Moldovei”. Era cea mai spectaculoasă declarație de independență posibilă în acel moment: definitivă notificare a faptului că niciodată Moldova nu va trece la confesiunea „suzeranului”, că de aci înainte catolicismul este un cult îngăduit, cu toleranța moldovenească născută alături de cel al armenilor, al evreilor și al husiților, dar nu o prezență trufașă, dominatoare, precedind dominația politică și pretențiile pămîntești ale regilor vecini.

În același an Iosif moare, după ce văzuse triumful ortodoxiei autohtone, și la Suceava descinde mitropolitul grec trimis de Bizanț, care se ocupă imediat de organizarea fastului bizantin și a colachiei grecești, în jurul celui ce se va vedea curînd, pe sine, închipuit alături de soția sa, ca un „autocrator” asemănător celui de pe malul Bosforului, care stăpînea, atunci, un teritoriu mai mic decît Moldova.

Din 1415 Alexandru cel Bun trăiește apogeul domniei, prestigiul său este enorm, și cel ce făcuse din 1404 cinci călătorii de închinare personală în fața regelui polon, nu va mai face nici una pînă la moarte. Rămas văduv, se recăsătorește în 1419 cu vără regelui polon, Ringalia, dar cum aceasta înțelesese că va urma trecerea voievodului la catolicism, într-un an se lămurește cu cine are de-a face și cere papii despărțirea. Fără a se teme de urmări, Alexandru o expediază augustului văr, îi fixează o „pensie” foarte generoasă și-și ia alături o femeie, se pare că nu de prea mare neam, din moment ce orgoliosul nepot, căutător de neveste la Kiev și Trapezunt, o trece în le-topisețul scris sub ochii săi ca „Marina fiica lui Merin”.

„Fiica lui Merin” va deveni însă înțlia mare doamnă a culturii românești, strămoașa Despinei lui Neagoe și Elenelor lui Petru Rareș și Matei Basarab. Probabil că l-a remarcat și sprijinit pe genialul miniaturist și mare cărturar al vremii, Gavril Uric. Pentru lectura doamnei Marina și a lui Alexandru, Uric copiază vestitul *Tetra-evanghel* cu miniaturi, din 1429, actualmente la Oxford. Este înțliul monument de artă al literelor și miniaturii românești, cap de serie și model pentru o întreagă școală, care se va dezvolta pe vremea lui Ștefan cel Mare.

Debutul unei culturi românești capabilă să joace un rol major în destinele întregii Europe bizantino-slave, impunînd reconfigurarea

ei ca „bizantino-slavo-română”, se petrece în acest interval, din a doua parte a domniei, când Marina și Alexandru înțeleg ceea ce Bizanțul știuse de mult: că armele și puterea economică trec, și numai amintirea lor rămâne, dacă există cine să o înveșnicească. Acești bieți oameni fără căpătii și fără putere luminească, artiștii, creatorii, au în ei totuși strania putere de a conferi nemurirea celor ce știu să-i prețuiască și susțină. Primul voievod român care încheie un contract, plătit regește, cu niște „zugravi” este Alexandru cel Bun! Prima domnie ilustrată de un creator de geniu — acest Gavril Uric — este tot a lui Alexandru cel Bun. Prima adevărată „epocă” din istoria culturii române este „Epoca lui Alexandru cel Bun”. A fost poate și mai norocos decât Mircea, de la care, în afară de Cozia, (acest fascinant „fenomen original” al arhitecturii muntene și al marii noastre poezii patriotice) nu ni s-a păstrat mai nimic și ar fi rămas chiar el penumbra conștiinței moderne, fără cele câteva rinduri de cronică sud-slavă, despre bătălia de la Rovine, reluate de Moxa și citite de Eminescu, spre a face din, ele Scrisoarea III!

În schimb, Alexandru cel Bun și-a pregătit, conștient și cu spor, o mare glorie culturală, o nemurire calculată, artă de bazileu bizantin dar și de principe de Renaștere, în care va excela apoi nepotul Ștefan cel Mare. Se știe astăzi că voievodul a profitat din plin de strînsele legături culturale româno-bizantine încheiate după 1415. Cărturarii moldoveni ștuturi de slavonie au fost trimiși la Studion, în Constantinopol, mănăstire plină de ruși, bulgari și sirbi ce făceau cam aceeași treabă, și au copiat acolo cea mai mare realizare a culturii sud-slave de la sfârșitul secolului de XIV-lea: *Marile minee de lectură de la Tîrnovo*, niște uriașe „Cazanii” totalizând aproape 7000 de pagini și aducând peste 380 de scrieri, 90 la sută de autori bizantini din toate epocile (peste 70 de autori!), dar și vreo 20 de texte de autori bulgari, între care toate scrierile celui ce alcătuise mineele: patriarhul Eftimie (cel mai mare scriitor bulgar al evului mediu).

Cu o lovitură de maestru, Alexandru cel Bun pune astfel la dispoziția cărturarilor Moldovei sale aproape tot ce agoniseră sirbii și bulgarii în trei-patru secole de ucenicie la Bizanț, și ce adăugaseră ei ca operă proprie. Alături de această colosală colecție, care a servit ca izvor de bază lui Uric pentru „sbornicele” sale și care a avut un „destin” impresionant pe tărîmul culturii române pînă la apariția „Cazaniei” lui Varlaam (care o scoate din circulație), mai găsim și alte culegeri și cărți din autorii bizantini. Ele vin tot atunci, pe aceeași cale, sau prin relații cu Muntele Athos. Paradoxul face ca *Marile minee de lectură de la Tîrnovo* să nu se mai păstreze astăzi nicăieri în forma lor genuină, decât în Moldova, și ele sînt acum la Dragomirna, aduse în secolul XVIII de la Moldovița — prima ctitorie a lui Alexandru cel Bun! În felul acesta, voievodul moldovean a salvat un monument cultural al vecinilor care aparține întregii civilizații răsăritene și istoriei culturii europene!

Alexandru cel Bun a fost, aşadar, un extraordinar creator de „climat”. A creat climatul de pace, de siguranţă, de bună rînduială, sentimentul că la cîrma statului se află o minte echilibrată, sănătoasă, departe văzătoare, un om al păcii şi demnităţii româneşti, un „dreptcredincios” peste tronul căruia veghează însuşi Sfîntul Ioan cel Nou (dar abilul negociator de tratate comerciale şi clauze vamale ştiusese, desigur, şi cită „valută” aduce într-o lume ca a lui „turismul” la moaştele sfinţilor. El crease astfel şi Moldovei un asemenea punct de atracţie şi cîştig!).

Dincolo de data morţii sale, puterea de viaţă a unei mari personalităţi istorice se vedeşte prin legendă, dar şi prin felul în care corăbia ce a construit-o sau a desăvîrşit-o străbate furtunile. Alexandru cel Bun s-a dovedit o mare personalitate istorică şi prin felul cum a cîştigat aceste două probe.

Statul moldovean a trecut, imediat după moartea sa, timp de 25 de ani, pînă cînd o altă mină binecuvîntată va prinde cîrma, prin nenumărate încercări. Lupte interne, ameninţări externe, penibila capitulare a lui Petru Aron în faţa turcilor, cu jalnicul document de neputinţă, semnat exact un an înainte de venirea pe tron a celui ce avea să le frîgă trufia în faţa întregii lumi! Şi totuşi, temeliile moştenite de la înaintaşi şi lărgite, întărite, adîncite de Alexandru, s-au dovedit de neclintit. Domnii — fiii lui — se bat, se orbesc şi se ucid, cheamă trupe străine în ţara unde nu îndrăzniseră înainte să pună piciorul şi unde apoi vor veni şi nechemate. Toată această perioadă a „urmaşilor lui Alexandru cel Bun” este prezentată de obicei ca o vreme shakesperiană. Privită sub acest aspect şi este! Pe un manuscris, Uric notează înspăimîntat că „în anul 6955 (1447), luna iulie, 13 zile s-a tăiat capul lui Ştefan voievod, domnul Ţării Moldovei, fiul lui Alexandru voievod, de Roman voievod, fiul lui Ille voievod şi a fost îngropat în mănăstirea Neamţ, în aceeaşi lună iulie, în 16 zile”. Nepotul omorise pe unchi, după ce unchiul îi orbise tatăl, propriul frate! Dar Gavril continua, în liniştea de la Neamţu, să copieze manuscris după manuscris, şi să alcătuiască noi sbornice, după propriile sale gusturi, pînă spre 1450 cînd moare. Sub norii negri, grei şi în vîlmăşagul politic, cărturarul zidea, cărămidă cu cărămidă, perenitatea neamului său: cultura. Cînd va muri, devenise deja (desigur fără s-o ştie!) cel mai harnic copist de manuscrise slave din întreaga istorie a civilizaţiei literare întemeiate de fraţii Chiril şi Metodie!

Un alt cărturar, în capitala ţării, stînd la căpătîiul moaştelor Sfîntului Ioan cel Nou, s-a hotărît într-o zi să-i scrie „jitia”. Era un om cult şi avea la dispoziţie modelele ilustre: cele 7000 de pagini ale Mineelor lui Eftimie! A rezultat acea Mucenie a sfîntului Ioan cel Nou semnată „Grigore monahul şi prezviterul de la marea biserică a Moldovlahiei” — semnătura primului prozator ro-

mân! Deși în slăvia timpului, proza lui Grigorie are toate trăsăturile stilului narativ moldovenesc, firesc și cald, străin deliberat de stilul împodobit și umflat al vremii. El va rămâne normativ de la Letopisețul lui Ștefan cel Mare și cronica lui Ureche pînă la Creangă și Sadoveanu. Mitropolitul Varlaam va da acestei prime opere originale românești în proză, două secole mai târziu, haina splendidă a limbii române.

„Jitia” se încheie cu descrierea alaiului de eternă amintire al aducerii moaștelor — prima pagină de istorie moldovenească consemnată astfel, într-o operă originală. Scrisă în vremuri tulburi, nu cu mult înainte de 1439 cînd Uric o copia în sbornicul său, *Muce-nicia lui Ioan cel Nou* simboliza, dintru început, ca și strădania lui Uric, forța culturii române de a naviga, asemeni unei corăbii puternice, și pe senin, și prin furtună. Seninul avea să vină curînd, în 1457. Acum 525 de ani!

Nu numai cultura sau viața ecleziastică și mănăstirească (de care pe vremea aceea depindea atît de mult), dar și cancelaria domnească ne dovedește că tulburările nu afectează esențial ctitoria voievodului. Cine numără cite acte s-au păstrat pînă la Alexandru cel Bun, cite de la acesta și cite din intervalul (1432—1457 va constata că instituția continuă să funcționeze, ceea ce explică rapida ei așezare într-o nouă glorie, de către tînărul de 24 ani care, punînd capăt anarhiei, venea în primăvara lui 1457 să-și ia moștenirea bunicului.

Ștefan cel Mare este, în multe, în foarte multe, un continuator, un restaurator, dar și un genial făuritor de nouă sinteză. A putut fi toate acestea, fiindcă temeliile și o parte din zidire îl așteptau gata, ieșite din mîinile celui ce-i era nu numai bunic după trup, dar și părinte direct după suflet. Acea conștiință a rădăcinilor, a legăturii cu strămoșii, acel simț extraordinar al situațiilor creatoare de „istorie”, acea artă de a folosi conjunctura spre a-i smulge eternitatea, sînt, toate, prezente în mărturiile ce le avem despre Alexandru cel Bun. În acest tipar s-a croit personalitatea celui ce și-o va proiecta apoi, la dimensiunile istoriei universale. Coincidența sărbătorilor — 550 și 525 de ani! — în acest an, este ea însăși emoționantă.

Alexandru cel Bun este și întiiul voievod român ce intră în legendă. Altfel de legendă decît a lui Dragoș, cel pornit în căutarea zimbrului! Imaginea „ctitorului” și aceea ce voievodului ideal „cel Bun” nu este a lui Ștefan ci a lui mai întii, cum va simți-o Eminescu. Urmașii vor căuta în vremea lui Ștefan gloria armelor, cum face Grigore Ureche, deși același voievod clădise atît de multe cetăți și biserici. Dar simbolul construcției politice și culturale pașnice și înțelepte a devenit Alexandru cel Bun. Epoca lui devine feerică. Chipul său, în mijlocul „curții lui”, plăsmuit de zugravii Suceviței din sec. XVI avea ceva din împărații basmelor populare. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea Misail Călugărul adaugă, copiind cronica lui Ureche, datele despre opera de organizator laic și bisericesc, desăvîrșind imaginea „ctitorului de țară”.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

FESTIVALUL NAȚIONAL „CÎNTAREA ROMÂNIEI”

„O largă mișcare de educație și creație, un adevărat festival al muncii și creației libere, o tribună vastă a manifestării spiritului militant-revoluționar, a afirmării conștiinței noi, socialiste” — iată cum se poate defini, potrivit Președintelui țării noastre, Festivalul național „Cîntarea României”, cea mai amplă manifestare de masă în domeniul culturii, al cărui obiectiv suprem este făurirea omului nou în patria noastră. Educația patriotică a tuturor cetățenilor se împletește indisolubil cu formarea lor în cultul valorilor muncii, al acelor valori menite să îmbogățească patrimoniul civilizației socialiste, ilustrînd elocvent geniul creator al poporului român, capacitatea lui de a scoate la lumină noi și noi mărturii ale dragostei lui de viață, de frumos, permanent însoțită de nobila credință în marile idealuri umaniste, în viitorul liber și pașnic al omenirii întregi. Și ce mărturie mai elocventă, mai convingătoare despre hotărîrea unui popor, a unei națiuni de a-și consacra toate forțele apărării și fructificării valorilor supreme ale vieții putem găsi decît tocmai în această antrenare entuziastă, coplesitoare a întregului popor într-o largă și permanentă activitate de creație liberă și pașnică, activitate ce strînge într-un unic șuvoi forța constructivă, dimensiunea creativității populare devenită conștientă de ea însăși!

Amploarea unei mișcări de educație și creație cum este Festivalul național „Cîntarea României”, strălucită inițiativă a Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele țării, vorbește de la sine despre idealurile supreme ce călăuzesc voința, puterea de muncă și de creație a poporului român, hotărîrea lui de a întrupă aceste idealuri în valori ale propășirii României socialiste, capabile să o înscrie cu demnitate în istoria prezentă și viitoare a civilizației întregii umanități.

Pretutindeni în patria noastră, Festivalul național „Cîntarea României” a făcut și face să răsună cu putere vocea distinctă, amplă și generoasă a talentelor din popor, talente manifestate nu numai în poezie, muzică, artă plastică, teatru, dansuri, ci și în vastul domeniu al creativității tehnico-științifice, în afirmarea largă a inventivității consacrate creșterii ritmului de dezvoltare, sporirii producției materiale. Căci patriotismul, ce constituie dimensiunea esențială a festivalului, este un patriotisme al faptei, al participării nemijlocite a tuturor la dezvoltarea rapidă a societății, al prezenței susținute și responsabile, entuziaste și calificate acolo unde se hotărăște soarta producției de valori: în întreprinderi și pe ogoare, în laboratoare și combinate. Acolo, în tumultul și în clocotul muncii fără preget se formează personalitățile de seamă ale societății, se plămădesc talentele auten-

tice, menite să dea prin fapta lor de muncă și creație o nouă și nepieritoare strălucire și forță „Cîntării României”, cîntării patriei socialiste.

Fiind un festival al muncii, este de la sine înțeles că astfel acreditează cu putere legea de bază a societății noastre: nimic nu se creează fără muncă, efort propriu, constant și permanent, zi de zi, la nivelul moral și profesional cerut de exigențele actuale. Festivalul consfințește, astfel, faptul că nu există alt privilegiu decît privilegiul muncii, suprema unitate de măsură a fiecăruia și singura formă de afirmare sigură și adevărată, de dobîndire a stimei și prețuirii pe care societatea noastră le acordă celor mai harnici, celor mai talentați prin propria lor minte, imaginație și perseverență.

Fiind un festival al creației, este de la sine înțeles că astfel se instituie o largă democrație a participării la făurirea valorilor de tot felul: artistice, etice și culturale, valori ale conștiinței de sine a națiunii noastre socialiste. Ele sînt valori active, formative, cu un înalt coeficient de înrîurire, accesibile unor largi categorii de oameni.

Fiind un festival al educației patriotice și revoluționare a oamenilor muncii, a tineretului, a tuturor — este firesc ca, în acest cadru, să milităm pentru acțiuni eficiente, pentru manifestări cu o vie și durabilă rezonanță în sufletele și mințile oamenilor, ale constructorilor socialismului în România. Eficiența lui educativă se măsoară, de aceea, nu numai în numărul de cîntece și dansuri, al pieselor de teatru și al filmelor, al tablourilor și poeziilor, dar mai ales în creșterea gradului de participare a fiecăruia la muncă, la activitatea direct productivă, precum și prin sporirea calității acestei participări. De aceea, în roadele amplei întreceri desfășurate în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, în cifrele care arată atît de elocvent caracterul său într-adevăr popular de largă mișcare de masă, avem a citi astfel nu doar o simplă statistică, dar însăși noua calitate a muncii și creației, gradul de implicare a tuturor, o implicare calificată și conștientă în vastul și neîntreruptul proces de edificare a societății, proces ce poate fi asemuit cu o măreață ascensiune spre înălțimi altădată nevisate și inaccesibile.

La manifestările ediției a III-a a „Cîntării României (1979—1981) au participat 3.845.439 oameni ai muncii care își desfășoară activitatea în 129.024 formații artistice și 45.446 cercuri artistice de amatori. Formațiile artistice participante la diversele etape ale acestei ediții se repartizează astfel: 17.634 formații de teatru (223.074 membri), 22.704 coruri (1.024.640 membri) și 20.789 brigăzi artistice (257.068 membri).

În activitatea de creație tehnico-științifică de masă au fost antrenați 4 milioane de oameni. Au fost soluționate 2.700.000 teme de cercetare și creație a căror eficiență este estimată la 47 miliarde lei spor în producție.

Ca de obicei ultima ediție a Festivalului național „Cîntarea României” s-a încheiat printr-o expoziție și un spectacol de gală al laureatilor, manifestări desfășurate în Capitală la mijlocul lunii decembrie 1981.

REALIZĂRI ÎN AGRICULTURĂ

În anul de curînd încheiat, agricultura — această ramură de bază a economiei naționale — a obținut rezultate satisfăcătoare. Producția de cereale a fost

de circa 20 milioane tone, cea de floarea-soarelui și soia de aproape 1,2 milioane tone. De asemenea satisfăcătoare se poate considera producția de sfeclă de zahăr. A fost bună producția de fructe și struguri. S-au obținut rezultate pozitive și în zootehnie, îndeosebi în creșterea efectivelor. Toate acestea permit, deși condițiile climatice n-au fost dintre cele mai favorabile, ca agricultura să asigure cantitățile necesare pentru aprovizionarea populației cu produse agro-alimentare și a industriei cu materii prime.

Au fost luate în plus măsuri complexe care să asigure dezvoltarea pe mai departe a agriculturii. Pentru dimensionarea corespunzătoare a sarcinilor de plan au fost suplimentate cu circa 8 miliarde lei fondurile de investiții. S-au stabilit și legiferat măsurile privind stimularea unităților agricole socialiste și a celorlalți producători în creșterea producției la hectar și sporirea livrărilor la fondul de stat prin acordarea de prime peste prețurile de bază pentru livrarea produselor vegetale la fondurile de stat, de furaje și de sămânță. Prin aceste prime unitățile agricole de stat și cooperatiste, cit și gospodăriile populației vor primi suplimentar în anul agricol 1981—1982 circa 14 miliarde lei. Această sumă acoperă în întregime cheltuielile de producție și asigură rentabilitatea tuturor produselor, permițând obținerea unui venit suplimentar al producătorilor de circa 7 miliarde lei. Se poate aprecia că dezvoltarea și modernizarea bazei tehnico-materiale, măsurile de stimulare a producătorilor, de perfecționare a organizării și conducere a agriculturii crează condițiile necesare pentru obținerea unei producții de cereale de 24 milioane tone, a unor recolte mari de plante tehnice, cartofi, legume, fructe și struguri. Se va dezvolta, în continuare, producția animalieră, mai ales prin sporirea producției medii pe animal. În fine creșterea producției agricole vegetale și animale în 1982 va asigura realizarea prevederilor din Programul privind autoconducerea și autoaprovizionarea teritorială, program care marchează o nouă etapă în îmbunătățirea alimentației populației — expresie esențială a ridicării nivelului de trai.

SUCCESE ALE COOPERĂȚIEI MEȘTESUGĂREȘTI

La București a avut loc în luna ianuarie 1982 cel de-al VI-lea Congres al cooperației meșteșugărești, eveniment de seamă din mișcarea cooperatistă din țara noastră. Cuprinzând 451 de cooperative, în care își desfășoară activitatea aproape 400 000 de oameni ai muncii, cooperația meșteșugărească își aduce o contribuție susținută la dezvoltarea și diversificarea micii industrii și a prestărilor de servicii, contribuind în acest fel la mai buna aprovizionare și servire a populației, la ridicarea nivelului de trai al oamenilor muncii.

Țăcătorită preocupărilor și eforturilor susținute depuse de membrii cooperatori și de lucrători din cadrul cooperației meșteșugărești, în cincinalul precedent principalii indicatori au fost realizați și depășiți. Volumul producției industriale mici a crescut pe întregul cincinal cu aproape 60 la sută, într-un ritm mediu anual de 9,8 la sută, superior prevederilor inițiale. Numărul unităților de producție și de prestări de servicii a sporit de la 16 000 la 18 000 în condițiile creșterii numărului cooperatoarelor și altor oameni ai muncii cu circa 60 000. Au fost puse în valoare noi resurse de materii prime locale, s-au utilizat în mai mare măsură materialele recuperabile și refolosibile. S-a extins sistemul de muncă la domiciliu

cuprinzându-se aproape 70 000 de persoane, în mare majoritate femei. Bune rezultate s-a obținut și în anul 1981.

În actualul cincinal, cooperăției meșteșugărești îi revin sarcini deosebite. Se prevede astfel ca valoarea producției-marfă industrială și a prestărilor de servicii neindustriale în industria mică să crească într-un ritm mediu anual de 10,1 la sută, iar valoarea prestărilor de servicii pentru populație să sporească într-un ritm mediu anual de 14,7 la sută. Va fi dezvoltată și diversificată producția bunurilor, de consum, punându-se accentul pe produsele de calitate și execuție deosebită, în scopul satisfacerii exigențelor sperite ale populației, cit și a celor de la export. De asemenea, se va intensifica activitatea în cadrul producției de artă populară și artizanat, prin valorificarea în mai mare măsură a potențialului material și uman existent în zonele tradiționale. În cea ce privește serviciile pentru populație, se prevede ca volumul acestora să se dubleze în anul 1985.

COOPERAȚIA DE CONSUM LA DISPOZIȚIA CETĂȚENILOR

Incadrată organic în sistemul economiei naționale, cooperativa de consum aduce, prin cele peste 2 800 cooperative sătești, o contribuție esențială la dezvoltarea schimbului de mărfuri dintre sat și oraș, la aprovizionarea țărănimii și a oamenilor muncii de la oraș, la întărirea bazei economice a alianței muncitorești-țărănești. Beneficiind de sprijinul statului, unitățile cooperăției de consum și-au lărgit și întărit an de an baza materială și organizatorică de activitate, reușind în cincinalul 1976—1980, să achiziționeze pentru fondul de stat produse agroalimentare în valoare de aproape 9,5 miliarde lei, să presteze servicii către populație de peste 9 miliarde lei, să producă în cadrul industriei mici bunuri de peste 32 miliarde lei. În toate aceste sectoare s-a obținut o depășire substanțială a sarcinilor de plan. Cu rezultate bune a fost încheiat și primul an al actualului cincinal, în care, unitățile cooperăției de consum au reușit să își depășească sarcinile.

Cooperăției de consum îi revin în continuare, importante răspunderi pentru asigurarea unui schimb de mărfuri echilibrat, între oraș și sat, pentru sporirea continuă a contractelor și achizițiilor de produse alimentare din gospodăriile țărănești.

Astfel, numai în cincinalul actual vor fi desfăcute la sate mărfuri în valoare de peste 258 miliarde lei, bunuri care, fără îndoială, vor contribui considerabil la creșterea calității vieții în mediul rural, la satisfacerea în măsură tot mai mare a cerințelor populației.

DAREA ÎN FOLOSINȚĂ A UNUI NOU TRONSON AL METROULUI BUCUREȘTEAN

În ultimele zile ale anului 1981 s-a dat în folosință cel de-al doilea tronson al liniei de metrou din Capitală. Astfel au fost puși la dispoziția publicului călători încă 9,3 km. de drum — comod, rapid și confortabil.

De astă dată, coeficientul de utilizare a acestei artere subterane se înzecește, cu toate că și pe tronsonul I, lung de 8,1 km, între stația „Sămănătoarea” și stația „Timpuri noi” — dat în folosință în decembrie 1979 —, au călătorit până astăzi peste 30 milioane de călători. Cifra oglindește o acțiune de înaltă utilitate

socială. Acest al doilea tronson este prevăzut cu șase stații subterane de imbarcare, la distanțe medii de 1,5 km, și deservește una din cele mai mari zone edilitare ale Capitalei, cartierul Titan. — Șulea, care numără astăzi circa o jumătate de milion de locuitori. În același timp, noua arteră va fi pusă și în slujba uriașelor platforme industriale ale orașului. Vor fi astfel deservite, direct sau indirect, peste 40 de întreprinderi, institute de cercetări și proiectări, depouri și garaje, baze și mari depozite de materiale. De la actuala stație terminus din zona de vest „Semănătoarea”, până la stația cardinală, din cealaltă extremitate a Capitalei, „Republica”, timpul de călătorie va fi sub 30 de minute, în raport cu o oră și jumătate asigurate de celelalte mijloace de transport în comun. Metroul elimină așteptările de legături pentru transbordări, nu este afectat de viscole și geruri, nu pierde timpul la intersecții. În orele de vîrf, ramele electrice vor porni de la „Republica” la intervale de 5 minute. Jumătate din numărul lor vor merge numai pînă la stația „Eroilor”, apoi întorc spre zona aglomerată din est. În felul acesta capacitățile de transport vor putea prelua într-o primă etapă 15 000 de călători pe oră.

Această lucrare reprezintă, alături de modernizarea străzilor și magistrelor bucureștene, una dintre cele mai importante și mai de folos antreprize edilitare, cu coeficienți care se reflectă direct în creșterea pe mai departe a nivelului de trai. Deși se înregistrează ca o lucrare inedită — prevăzută și confirmată ca avînd mari dificultăți — trebuie remarcat că este printre investițiile care s-au integrat în termene, care n-au cerut decalări de puneri în funcțiune, care au scos din fiecare leu investit de la buget tot prinusul și folosul ce se putea scoate. Astfel constructorii de subteran au dat în funcțiune o lucrare mai ieftină cu 30 la sută față de cheltuielile prevăzute. Tehnologiile folosite au condus la economii importante de ciment și oțel beton, economii de traverse de lemn, de energie și timp. Stațiile au fost executate cu acoperișuri în boltă („Titan”) fără stâlpi de susținere, sau cu planșeu pe stâlpi („Republica”) iar calea ferată nu mai este montată „în tranșee”, cu pereți murați, ci în tunele paralele — altă soluție economică. Acestea reprezintă și elemente funcționale simplificate care nu scad, ci sporesc siguranța construcției. În plus, utilajele (scuturile) pentru săparea tunelurilor au fost fabricate în țară, la „23 August”, după proiectele Institutului de proiectări și cercetări cai ferate, încît tronsonul II devine și din acest punct de vedere o treaptă de experiență bună, mai ales în ceea ce privește folosirea scutului în condițiile impuse de structura solului (nisip intercalat cu „paravane” de argilă) și de puternica pinză freatică de sub cartierul Titan. Măsurătorile de zgomot și vibrații se situează cu mai mult sub limitele admise; practic sînt ineseizabile datorită sistemului de cale capabil să amortizeze vibrațiile și a vagonului lansat pe suspensie cu pernă de aer.

În fine amintim că această magistrală va fi completată, pînă la finele anului 1983, cu încă două tronsoane: tronsonul III, în lungime de 8 km. Incepe de la bulevardul „Eroilor”, subtraversează Grădina botanică și are patru stații: „Politehnica”, „Armata Poporului”, „Păcii”, „Industriilor”, „drenînd” cartierul Militari și bulevardul Preciziei, la capătul căruia va fi un mare depou. Totodată, în decembrie 1983, va mai fi dat în exploatare și tronsonul IV, de 1,7 km., adiacent magistralei I, care va face legătura între „Semănătoarea” și zona Crîngăși-Giulești și, în perspectivă, cu Gara de Nord.

O REUȘITĂ DE PRESTIGIU A ȘCOLII ROMÂNEȘTI DE CHIRURGIE

La Clinica de chirurgie plastică și reparatorie din București s-a efectuat o interesantă intervenție chirurgicală cunoscută sub numele de „replantarea extremităților amputate utilizând tehnica microchirurgicală”. Prof. dr. Agrippa Ionescu, împreună cu doctorii Doina Ionescu, Ion Lascăr și Pompiliana Conea — anesteziști, au replantat unui tânăr muncitor de la Întreprinderea „Semănătoarea”, în vîrstă de 21 de ani, antebrațul drept retezat în urma unui grav accident. Realizată cu excelente rezultate, operația citată constituie un fapt deosebit în medicina românească, întrucît a fost elaborată sub un microscop. Folosirea acestui procedeu s-a impus cu necesitate, întrucît mina celui accidentat fiind complet lipsită de viață — în urma secționării totale a oaselor, mușchilor, tegumentelor, nervilor și vaselor sanguine — replantarea nu putea reuși cu „ochiul liber”. Avînd la bază mai multe etape, operația a durat nouă ore. După operație, bolnavul prezintă o evoluție foarte bună, fiind îndeaproape supravegheat de echipa de chirurgi.

Această nouă reușită a școlii românești de chirurgie plastică și reparatorie, a abordat cu competență de mai mulți ani tehnica micro-chirurgicală, reușind să obțină acum o performanță de excepție în medicina recuperatorie.

NOI RECUNOAȘTERI ALE SUCESELOR MEDICINII ROMÂNEȘTI

La Campidoglio — sediul municipalității Roma — a avut loc ceremonia decernării premiului național al științelor „Italia — 81”. Printre laureații străini a fost prof. dr. Mircea Olteanu, șeful catedrei de oftalmologie a Institutului de medicină și farmacie din București.

Comitetul de onoare — din care au făcut parte membri ai guvernului reprezentanți ai autorităților publice, personalități ale vieții științifice medicale italiene — a evidențiat bogata activitate desfășurată de prof. dr. Mircea Olteanu, care așa cum s-a reliefat „a fost printre primii chirurghi oftalmologi din lume ce a operat nou născuți, avînd sub o lună, cu anestezie generală prin intubație și a aplicat, totodată, o serie de tehnici chirurgicale originale”.

Academia de științe din New York a ales ca membru al acestui for științific pe prof. dr. docent Leon Prodan, de la Institutul de medicină și farmacie din Cluj-Napoca.

Printre numeroasele sale cercetări științifice privind igiena și bolile profesionale se numără și lucrarea „Silicotuberculoza”, realizată în colaborare cu profesorii Leon Daniello și Salvador Cupcea.

INTRUNIREA COLEGIULUI ELECTORAL BISERICESC
ȘI A SFINTULUI SINOD

La 10 ianuarie 1982 s-a întrunit Colegiul electoral bisericesc spre a alege pe urmașul Înalt Prea Sfințitului Nicolae Mladin, retras din scaunul de arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului pe motiv de boală.

Lucrările înaltului for bisericesc au fost conduse de Prea Fericitul Patriarh Iustin care rostind cuvîntul de deschidere a arătat împrejurările în care s-a vacantat eparhia din Sibiu. Apoi Prea Fericiera Sa a spus:

„Urcînd cu gîndul pe firul veacurilor, în viața patriei și a Bisericii noastre, constatăm că fiecare din țările sau provinciile românești au cunoscut de-a lungul vremii momente de înălțare sau de amărăciune care au rămas pentru totdeauna adînc întipărite în trupul neamului nostru. Dacă privim spre Ardeal, spre exemplu, pe de o parte, ne gîndim fără îndoială la Mihai Viteazul întrînd biruitoare în Alba Iulia pentru a realiza unirea tuturor românilor, iar pe de altă parte cu multă amărăciune, ne poartă gîndul la sfîșierea trupului Bisericii Ortodoxe în jurul anului 1700.

„Rupți de la sînul Bisericii-mame și înșelați în dobîndirea drepturilor sociale și politice pentru care făcuseră „unirea” cu Roma, românii ardeleni au trebuit să se vadă sînd în cele două străni vreme de două veacuri și jumătate, nu numai purtînd în adîncurile sufletelor lor, dar și manifestînd pe față dorința reîntregirii Bisericii lor sfîșiate de dușmani, precum și consolidarea unității lor naționale pe care niciodată n-a putut să le-o stingă în conștiința lor.

„Dimpotrivă, conștiința unității naționale și a unității religioase a românilor ardeleni dobîndește noi dimensiuni în vremea revoluției de la 1848, cînd pe Cîmpia Libertății de la Blaj, în fața episcopului ortodox Andrei Șaguna și a episcopului unit Lemeny, mulțimile au cerut să se unească cu țara și să aibă o singură Biserică autocefală.

„Așa cum Șaguna a trăit să-și vadă împlinite visurile sale permanente: reînființarea Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei (24 decembrie 1864), o nouă organizare bisericească și înființarea de școli românești, tot astfel, după o luptă de o viață întreagă, mitropolitul Nicolae Bălan a ajuns să-și vadă împlinit visul său de aur, a generației și generației de buni români și buni credincioși uniți și ortodocși: înființarea în fața aceluiași altar, reîntregirea bisericească...

„...ca moștenitori ai acestui tezaur ortodox și românesc, a cuvîntat mai departe Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, vom veghea la buna lui păstrare

În vistierile duhovnicești ale sufletului neamului nostru și-l vom fructifica spre folosul tuturor și al fiecăruia dintre noi, spre folosul Bisericii noastre Ortodoxe și al patriei noastre binecuvîntate de Dumnezeu.

„Astăzi în Transilvania, ca și în țara întreagă, poporul român își deapănă firul vieții sale naționale și bisericești într-un climat firesc, de bună înțelegere și strădanii comune pentru propășirea deplină a țării. Roadele progresului social-material și spiritual se vădesc pretutindeni. Pe ogoarele înfrățite, în marile uzine și fabrici, în școli, în laboratoare, în instituții de cultură și artă, peste tot clocește viața cea nouă care oglindește hărnicia și patriotismul fiilor acestor meleaguri, stăpîni pe soarta și bunurile muncii lor.

„Viața bisericească cunoaște și ea o dezvoltare corespunzătoare nevoilor credincioșilor noștri. Locașurile sfinte se află pretutindeni în bună stare, frumos îngrijite, împodobite cu pictura tradițională și cu cele necesare cultului, fiecare avînd slujitori care se străduiesc să împlinească misiunea Bisericii și cerințele duhovnicești ale credincioșilor încredințați lor spre păstorie.

„În relațiile cu celelalte culte, spiritul ecumenist, înscăunat la noi îndată după eliberarea de sub dominația de tristă amintire, — străină de neamul și spiritul românesc —, a devenit un punct de referință, o pildă pentru multe alte țări. Sintem împreună cu clerul și credincioșii celorlalte culte din țară, neîncetat prezenți activ la toate acțiunile pentru apărarea păcii în lume; sintem nelipsiți din organismele Conferinței Creștine pentru Pace, nu lipsim de la întrunirile Conferinței Bisericilor Europene; activăm în toate sectoarele Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

„În cadrele ortodoxiei împlinim rosturi de toți cunoscute și recunoscute; cu lumea protestantă și anglicană dialogurile continuă cu bune speranțe de apropiere a Bisericilor. Iar față de romano-catolici am avut fără încetare, inimile larg deschise și gânduri dintre cele mai curate. Martor ne este Dumnezeu că totdeauna am depus statornice strădanii pentru stringerea legăturilor și bună cooperare cu Biserica Romano-Catolică...”.

„La toate acestea ne-am gândit, a arătat în continuare Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, cînd, după schimbul de scrisori irenice și urări de pace, după făgăduințe de cooperare și rugăciuni comune pentru colaborarea Bisericilor noastre spre tot lucrul bun, cum zice Sfîntul Apostol Pavel, deodată cu totul pe neașteptate, agențiile de presă anunță în toată lumea că papa Ioan Paul al II-lea a pus în discuție problema uniatismlui din țara noastră.

„...La 1700 s-a produs ruptura. La 1948 s-a cusut la loc cămașa sfișiată a Bisericii Ortodoxe. Este deci nimic mai normal decît actul de reîntregire bisericească.

„De altfel, problema reîntregirii bisericești ne aparține nouă, românilor ortodocși, și dacă vreți putem spune: nouă, românilor din cele două străni.

„De fapt, chiar după unirea cu Roma, credincioșii greco-catolici au rămas tot ortodocși. În toate: în doctrină, în cult și în organizare. De Roma îi lega numai recunoașterea formală a primatului papal, care nu avea nici o înfrîurire asupra vieții lor religioase. Astfel, Biserica unită, Biserica greco-catolică sau, cum i se

mai spune, Biserica de rit bizantin, în țara noastră, n-a fost niciodată o parte a Bisericii Romano-Catolice, ci o parte a Bisericii Ortodoxe Române...".

Alocuțiunea Prea Fericitului Părinte Patriarh Iustin a trezit un profund ecou în rîndurile membrilor Colegiului electoral bisericesc, care au ținut să-și exprime atitudinea în legătură cu problema uniatismului. Au luat cuvîntul I. P. S. Arhiepiscop Teofil al Clujului, P. S. Episcop Visarion al Aradului, P. C. Pr. Traian Belaşcu de la Sibiu, prof. Virgil Cîmpeanu din Cluj-Napoca Gheorghe Filip din părțile Maramureșului, P. C. Părinte Constantin Bradea, directorul Seminarului teologic din Cluj-Napoca

Toți vorbitorii s-au exprimat pentru păstrarea pe vecie a unității Bisericii Ortodoxe Române. În același sens au mai vorbit: I. P. S. Teoctist, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, I. P. S. Arhiepiscop Antim al Dunării de Jos, P. S. Episcop Antonie Plămădeală al Buzăului, avocat Tiberiu Hălăucescu din Roman, P. C. Părinte prof. Grigorie Marcu de la Institutul teologic universitar din Sibiu, P. C. Părinte Teodor Bodnar din Gura Humorului și P. C. Părinte Lucian Augustin, vicar administrativ al Episcopiei Oradiei;

S-a trecut apoi la săvîrșirea procedurii de alegere a titularului Arhiepiscopiei Sibiului și Mitropoliei Ardealului. După ce a dat scurte lămuriri în legătură cu operația alegerii, Prea Fericitul Părinte Patriarh-Președinte, a suspendat ședința pentru o jumătate de oră spre a da posibilitatea alegătorilor din Arhiepiscopia vacantă a Sibiului să se consfătuiască întreolaltă și apoi cu ceilalți membri ai Colegiului electoral bisericesc.

La redeschidere, Prea Fericitul Patriarh-Președinte a dispus chemarea alegătorilor pentru depunerea voturilor în urnă, în ordinea apelului nominal.

După desfacerea scrutinului, primul buletin de vot deschis a indicat numele Prea Sfințitului Episcop Antonie al Buzăului.

Majoritatea covârșitoare a voturilor avea să fie întrunită de Prea Sfinția Sa, Prea Fericitul Patriarh-Președinte Iustin proclamă astfel ales ca arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului pe Prea Sfințitul Părinte Episcop al Buzăului dr. Antonie Plămădeală.

Prea Fericitul Părinte Patriarh-Președinte a felicitat pe noul ales și i-a urât păstorire rodnică și îndelungată în scaunul cel mai înalt al Bisericii noastre din Ardeal.

Vădit mișcat de solemnitatea momentului, a răspuns nou-alesul arhiepiscop și mitropolit, spunînd între altele:

„... În anul 1920, la 14/27 februarie, cu prilejul alegerii sale ca mitropolit al Ardealului, Nicolae Bălan spunea: „Îmi dau seama că nu merite și vrednicii, care se pot cîștiga într-o viață mai îndelungată decît a mea de pînă acum, ci nădejdea ce le-ați pus în neînsemnata mea persoană și așteptările legate de activitatea mea de aici încolo, au determinat votul ce ați binevoit să mi-l dați". Să-mi fie permis să fac și ale mele aceste cuvinte ale ilustrului meu înaintaș. Și să-mi fie de asemenea permis să sper că, așa cum a răspuns el așteptărilor vremii lui, voi răspunde și eu așteptărilor Dvs. și vremii noastre.

„Pășesc întru întîmpinarea votului Dvs. cu smerenie, cu gîndul, cu inima și cu capul plecat în fața atîtor înaintași mari și străluciți... Pășesc întru întîmpinarea votului Dvs. cu încredere că voi fi ajutat, că vom lucra împreună, că voi găsi la Sibiu colaboratori devotați Bisericii strămoșești și Patriei, eu promițînd cu toată solemnitatea de care pot fi capabil în aceste momente, că nu voi precupeți nimic întru îndeplinirea sarcinilor pe care mi le va impune noua misiune”.

În ziua următoare, la 11 ianuarie s-a întrunit Sfîntul Sinod în ședință plenară cînd, la propunerea Comisiei canonice, juridice și pentru disciplină, a validat alegerea P. S. Episcop dr. Antonie Plămădeală ca arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului.

Totodată, la cererea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Teotist al Moldovei și Sucevei, însușită de Sinodul Permanent, Sfîntul Sinod a ales ca episcop vicar al Arhiepiscopiei Iașilor, pe Prea Cuviosul Arhimandrit Pimen Zainea.

În continuare Sfîntul Sinod a continuat dezbaterile pe marginea cuvîntării Prea Fericitului Patriarh Iustin rostită cu o zi înainte în fața Colegiului electoral bisericesc. Printre vorbitori, alături de restul membrilor Sfîntului Sinod, s-au aflat P. S. Episcop vicar Timotei Lugojanul al Mitropoliei Timișoarei și Caransebeșului și P. S. Arhiepiscop vicar Gherasim Hunedoreanul al Episcopiei Aradului.

Pe temeiul deliberărilor ce au avut loc, Sfîntul Sinod a redactat o scrisoare adresată papei Ioan Paul al II-lea, semnată de Prea Fericitul Patriarh Iustin.

La sfîrșit, în numele membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și a celorlalți membri ai Colegiului electoral bisericesc, Prea Fericitul Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, a adresat Domnului Nicolae Ceaușescu, Președintele Republicii Socialiste România o telegramă omagială.

MITROPOLIA ARDEALULUI ȘI-A DOBÎNDIT LEGIUITUL ÎNTHISTĂTĂTOR

Urmare alegerii efectuate de Colegiul electoral bisericesc în 10 ianuarie 1982, alegerea găsită a se fi desfășurat potrivit rînduieilor canonice de către Sfîntul Sinod întrunit la 11 ianuarie. Președintele statului Domnul Nicolae Ceaușescu, a emis decretul de recunoaștere ca arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului. Înminarea lui s-a făcut în cadrul unei ceremonii ce s-a desfășurat la Departamentul Cultelor în ziua de 5 februarie 1982. Decretul a fost înminat de președintele Departamentului Cultelor, Domnul Ion Roșianu, alături de care se găseau colaboratori apropiați. Au mai fost prezenți Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin, membrii ai Sfîntului Sinod, reprezentanți ai cultelor religioase și ai Consiliului Eparhial din Sibiu.

Președintele Departamentului Cultelor Domnul Ion Roșianu a adresat cu acest prilej felicitări noului mitropolit și a exprimat convingerea că Înalt Prea Sfinția Sa va răspunde cu cinste sarcinilor ce-i revin în noua misiune ce i s-a încredințat.

Răspunzînd, Înalt Prea Sfințitul Antonie a exprimat caldă sa recunoștință față de conducerea de stat în frunte cu Domnul Președinte, Nicolae Ceaușescu,

pentru încrederea acordată și s-a angajat să slujească cu toată dăruirea idealurilor scumpe ale poporului român: unitatea, pacea, continua prosperare a patriei.

Festivitățile de instalare a Înalt Prea Sfințitului Antonie ca arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului au avut loc duminică 7 februarie 1982 în cadrul sfintei liturghii solemne ce s-a oficiat în catedrala mitropolitană din Sibiu de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin înconjurat de Înalt Prea Sfinții Arhiepiscopi și Mitropolii Teoctist al Moldovei și Sucevei, Antonie al Ardealului, Nestor al Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil al Clujului, Prea Sfințiți Episcopi Emilian al Alba-Iuliei, Visarion al Aradului, Vasile al Oradiei și Prea Sfinții Episcopi și Arhierei-vicari Vasile Tîrgovișteanul, Roman Ialomîțeanul, Lucian Făgărășanul, Timotei Lugojanul, Justinian Maramureșanul și Gherasim Hunedoreanul.

Au asistat conducători și reprezentanți ai cultelor religioase între care: Excelența Sa Iacob Antal — conducătorul Episcopiei romano-catolice din Alba-Iulia, Eminența Sa Albert Klein — episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu, Eminența Sa Paul Szedressy — episcopul Bisericii evanghelice luterane S. P. din Cluj-Napoca, Eminența Sa Episcopul Nagy Gyula — președintele Sinodului Bisericii Reformate, Rev. Cornel Mara — președintele Cultului baptist, Rev. Victor Dumitrescu — președintele Cultului creștin după Evanghelie, Rev. Pavel Bochian — președintele Cultului penticostal, însoțiți de alți delegați ai Bisericilor și cultelor respective.

Au fost de asemenea prezenți consilieri patriarhali și eparhiali, protopopi, credincioși, invitați etc.

A fost de față președintele Departamentului Cultelor, Domnul Ion Roșianu, însoțit de colaboratorii săi apropiați și reprezentanți ai organelor locale de stat.

După otpustul sfintei liturghii, Prea Sfințitul Vasile Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, a citit gramata patriarhală de instalare, după care, Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin a înmănat Înalt Prea Sfințitului Antonie însemnele noli demnități. Prea Fericirea Sa a rostit apoi un cuvânt în care referindu-se la locul Mitropoliei Ardealului în viața Bisericii Ortodoxe Române, între altele, a spus:

„Dezbinarea românilor ortodocși din Transilvania, în jurul anului 1700, a făcut-o mai puțin Roma romano-catolică și mai mult Viena habsburgică. Unirea unor români ortodocși cu Biserica romano-catolică a fost un act mai mult politic decît religios. El a fost desigur necesar imperiului habsburgic în vremea aceea, dar nu putea dăinui în alte condiții politice, sociale și economice.

„Pentru a-și întări puterea lor politică, habsburgii au urmărit, pe de o parte, atragerea românilor de partea lor, iar pe de altă parte, ruperea românilor din Transilvania de frații lor din Țara Românească și Moldova, pentru a le slăbi puterea.

„Scopul pe care l-au urmărit nu l-au atins, dar dezbinare între românii din Transilvania s-a produs. A trebuit să treacă două veacuri și jumătate de luptă pînă să vină clipa reîntregirii noastre bisericești. În tot acest timp pentru credința oamenilor au fost aruncați în temnițe, au fost alungați din satele lor, au fost chinuți în tot felul, nefiind ocrotiți de nici o autoritate de stat, de nici o lege, de nici o putere.”

„Pătimirile Ardealului pentru moșie au fost aproape totdeauna imperechiate cu pătimirile pentru lege.

„Acum însă cu toți dăm slavă lui Dumnezeu pentru vremurile bune pe care le-am apucat. Sintem liberi; avem o țară frumoasă și bogată, independentă și suverană; sintem deplin stăpâni pe viața și destinele noastre.

„Țara este condusă cu responsabilitate, cu înțelepciune și omenie de Președintele Nicolae Ceaușescu. Indreptîndu-ne gîndul către el, se cuvine să-i exprimăm profunde mulțumiri și aleasă recunoștință pentru eforturile statornice pe care le depune pentru fericirea poporului nostru și să-i urăm viață lungă, sănătate și puteri mereu înnoite în slujba patriei, a neamului nostru și a păcii în lume...

„Biserica noastră, ca și celelalte culte religioase, se bucură de libertate deplină pentru organizarea și funcționarea ei, în cadrele legislației bisericești și ale legilor statului. Ea își împlinește misiunea în sinul credincioșilor noștri ortodocși, potrivit cu concepțiile noastre ortodoxe despre lucrarea Bisericii în lume și cu spiritul nou care domină societatea românească actuală. Pe plan internațional, Biserica noastră este angajată nu numai în activități pan-ortodoxe, ci și în relații de colaborare cu celelalte confesiuni creștine sau cu alte religii.

„Apoi, pe plan intern spiritul nostru ecumenic este îndeobște recunoscut și apreciat de toate cultele. Însăși prezența conducătorilor și reprezentanților cultelor din România la această solemnitate este o mărturie a bunei noastre conviețuirii bazate pe stimă, prietenie și deplină înțelegere reciprocă...

„Sintem cu toții fii ai aceluiasi neam și împreună vrem să viețuim. În rădăcinați în același pămînt strămoșesc și în viața aceluiasi popor, unitated noastră națională și religioasă o vom păstra și o vom lăsa moștenire neștirbită urmașilor noștri și urmașilor din neam în neam, pentru veacurile viitoare”.

Prea Fericirea Sa a exprimat apoi urări noului mitropolit și nădejdi pentru o cît mai fructuoasă activitate arhipăstorească.

Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Teofil al Clujului a exprimat atașamentul și dragostea cu care credincioșii, preoții și ierarhii eparhiilor sufragane își întîmpină mitropolitul subliniind răspunderea pe care o are ierarhia bisericească în buna rînduială a vieții religioase.

Prea Sfințitul Episcop-vicar Lucian Făgărășanul, în numele clerului și credincioșilor Arhiepiscopiei Sibiului, a ostenitorilor de la Centrul eparhial a asigurat pe noul lor arhipăstor de devotament și sinceră conlucrare.

Luînd cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Antonie a răspuns mulțumind pentru încrederea și atașamentul manifestat și a promis să desfășoare o muncă rodnică pe măsura zestre spirituale moștenite de la vrednicii înaintași — parte integrantă a istoriei Transilvaniei.

La orele 14, înalții oaspeți au luat parte la dejunul oficial oferit de Consiliul Eparhial în saloanele restaurantului „Împăratul Romanilor” din Sibiu. Cu acest prilej au fost rostitе mai multe cuvîntări de către reprezentanți ai ierarhiei bisericești, ai cultelor religioase, ai clerului și credincioșilor și a școlilor teologice.

Din partea Mitropoliei Banatului a adresat urări noului mitropolit al Ardealului, Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul.

Domnul Ion Roșianu, Președintele Departamentului Cultelor, în cuvîntul rostit cu acest prilej, felicitînd pe noul mitropolit al Ardealului, a exprimat nădejdea că activitatea ce o va depune va fi pe măsura posibilităților sale și la înălțimea responsabilităților ce-i revin.

A răspuns înalt Prea Sfințitul Mitropolit Antonie, mulțumind pentru urările ce i-au fost adresate și asigurînd că va depune toată rîvna și devotamentul său în promovarea vieții bisericești și patriotice a clerului și credincioșilor săi.

În încheiere a luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Iustin care a îndemnat pe noul mitropolit al Ardealului să lucreze pe măsura importanței ce o are Biserica ortodoxă română din Ardeal și Transilvania însăși în istoria popoului român.

VIZITA PREA FERICITULUI PATRIARH IGNATIE AL ANTIOHIEI

Între 2 și 6 noiembrie 1981, Biserica Ortodoxă Română a primit vizita unei delegații a Patriarhiei Antiohiei condusă de Prea Fericitul Patriarh Ignatie al IV-lea. Din delegație au făcut parte: I. P. S. Mitropolit George al Muntelui Liban, I. P. S. Mitropolit Ioan de Lattakia, P. Cuv. Arhim. Nifon Saikali, reprezentantul Patriarhiei Antiohiei pe lingă Patriarhia Moscovei, P. Cuv. Arhim. Issam Bitar, P. C. Pr. Josep Al-Zehlaoni și P. C. Pr. Jelya Ibrahim Iacoub.

La sosire, oaspeții au fost întîmpinați de Prea Fericitul Patriarh Iustin însoțit de înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române și reprezentanți ai conducerii Administrației Patriarhale și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Primirea oficială a oaspeților a avut loc în catedrala patriarhală, în prezența unor membri ai Sfîntului Sinod, a consilierilor de la Administrația Patriarhală și de la Arhiepiscopia Bucureștilor, a profesorilor de la Institutul teologic și de la Seminarul teologic din București, a protopopilor și preoților din Capitală.

După săvîrșirea tradiționalului polihroniu, Prea Fericitul Patriarh Iustin a urat bun-venit înalților oaspeți și a rostit o amplă cuvîntare, în care a analizat relațiile bisericești dintre Patriarhia Antiohiei și Patriarhia Română, subliniind armonia și întrajutorarea reciprocă ce au existat de-a lungul veacurilor între cele două Biserici, precum și telurile comune ale acestora în lucrarea lor actuală de înfăptuire a unității creștine și a sprijinului aspirațiilor de apropiere, conlucrare și pace ale omenirii contemporane.

Prea Fericitul Patriarh Ignatie al IV-lea a mulțumit călduros pentru primirea frățească și a exprimat sentimentele de dragoste și prețuire ale ierarhilor, clerului și credincioșilor Patriarhiei Antiohiei față de Biserica Ortodoxă-soră Română.

În timpul șederii lor în România, oaspeții au vizitat unele mănăstiri (Tigănești, Cernica și Curtea de Argeș), Seminarul teologic și Institutul teologic din București, Tipografia Institutului Biblic, Atelierele de la Schitul Maicilor, Muzeul Satului, cartiere și biserici noi din București, hidrocentrala de la Vidraru—Argeș, ș.a. Pe parcursul vizitei, oaspeții au fost însoțiți de Prea Fericitul Patriarh Iustin, împreună cu înalți ierarhi și reprezentanți bisericești.

Cu ocazia vizitei făcute la Institutul teologic, după ce a luat cunoștință de modul de organizare a învățămîntului teologic în Biserica noastră și a felului în

care slujitorii altarelor sînt pregătiți pentru activitatea pastorală, nu numai în timpul cursurilor universitare ci și după aceea, Prea Fericitul Patriarh Ignatie al IV-lea a rostit un cuvînt în care a subliniat importanța bunelor relații dintre Patriarhia Antiohiei și Biserica Ortodoxă Română și a elogiat personalitatea Prea Fericitului Patriarh Iustin.

În discuțiile care au urmat în cancelaria profesorilor, I. P. S. Mitropolit George al Muntelui Liban a făcut o prezentare a învățămîntului teologic din Biserica Ortodoxă a Antiohiei. S-au purtat apoi discuții cu privire la schimbul de studenți teologi deja existent între cele două Biserici Ortodoxe surori.

În ziua de 5 noiembrie Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit o recepție urmată de un dîneu oficial la Palatul Patriarhal, în cinstea înalților oaspeți, la care au participat, alături de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și conducătorii cultelor religioase din București. Conducătorii celor două Biserici au rostit cuvîntări în care au accentuat rolul misionar al Bisericii în promovarea mesajului biblic al păcii, cerut și de conjunctura nouă a accentuării în unele zone ale lumii a cursei înarmărilor, cu precădere a celor nucleare.

Prea Fericitul Patriarh Iustin a oferit membrilor delegației antiohiene unele daruri, iar Prea Fericitul Patriarh Ignatie al IV-lea a înmînat unor ierarhi și clerici români distincții ale Patriarhiei Antiohiei.

În dimineața de 6 noiembrie, la Palatul Patriarhal au avut loc convorbiri între ierarhii din delegația Patriarhiei Antiohiei și ierarhii Patriarhiei Române care au fost de față la această vizită.

În cadrul convorbirilor care au avut loc într-o atmosferă de dragoste și frățietate, întîistătorii celor două Biserici și-au afirmat hotărîrea de a continua lucrarea de slujire a unității creștine și de participare la rezolvarea marilor probleme ale lumii contemporane. S-au analizat de asemenea o serie de probleme bisericești de interes comun, ca participarea Ortodoxiei la Mișcarea Ecumenică, intensificarea pregătirilor pentru viitorul Sfînt și Mare Sinod și sprijinirea realizării acestuia, întrajutorarea ortodoxă, ș.a. Prea Fericitul Patriarh Iustin a aprobat un plan de sprijinire a Patriarhiei Antiohiene de către Biserica Ortodoxă Română, pentru următorii ani, cu obiecte de cult, icoane, iconostase, ș. a. (Florin Roșca).

SINODUL PATRIARHIEI ANTIOHIEI

Sfîntul Sinod al Patriarhiei Antiohiei și-a ținut sesiunea anuală din 17 pînă în 27 august 1981, în capitala Siriei, orașul Damasc, sub președenția patriarhului Ignatie al IV-lea.

Lucrările sinodului au început cu un program religios oficiat în străvechea mănăstire Saidanaya. Celor cinsprezece episcopi eparhioți, membri de drept ai sinodului, li s-au alăturat pentru prima oară cei doisprezece auxiliari și vicari patriarhali, precum și preoți și laici avînd o responsabilitate la nivelul Patriarhiei sau al organismelor internaționale cum ar fi Consiliul Bisericilor din Orientul-Mijlociu sau Syndesmos, Federație Mondială a Tineretului Ortodox. Această alcătuire lărgită a sinodului este considerată mai eficace, avînd în vedere vechea Biserică unde se adunau împreună apostolii, preoții și creștinii.

NOI PAȘI SPRE APROPIEREA DINTRE BISERICI

Comisia „Credință și Constituție” din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a întrunit la Lima — Peru între 3—15 ianuarie 1982. Pe agenda de zi a figurat în primul rând revizuirea și aducerea la zi a unui text privind cele trei importante taine creștine: Botezul, Euharistia și Preoția, Căutându-se punctele de apropiere, participanții la această întrunire au ajuns la o versiune care reflectă modul în care diferitele confesiuni creștine înțeleg să elimine treptat divergențele dintre ele.

Textul asupra Botezului indică un consens aproape deplin. Aici au fost analizate amănunțit următoarele aspecte ale acestei taine: instituirea, semnificația, rolul credinței, practica și săvârșirea.

S-a insistat de asemenea mult asupra Euharistiei vechiul text fiind aprofundat și mult corectat. Legat de taina Euharistiei, teologul metodist britanic Geoffrey Wainwright susținea: „noi ne vom apropia din nou fără nici o îndoială... și toți creștinii vom putea oficia împreună Cina”.

Și textul asupra Preoției a fost mult corectat. Un nou text teologic ecumenic a indicat liniile de convergență destinate înlăturării diviziunilor existente.

În ultima zi a întrunirii au fost analizate două mari proiecte de studii, care urmează a fi continuate în următorii ani, intitulate: „Spre expresia comună a credinței apostolice astăzi” și „Unitatea Bisericii și reînnoirea comunității umane”. Participanții au hotărât în fine convocarea unei conferințe mondiale a Comisiei „Credință și Constituție” în anul 1987.

La încheierea lucrărilor s-a căzut de acord asupra realizării unui mare schimb de informații conținând progresele realizate și susținerea mai fermă a apelului fundamental al unității, Rev. William Lazaret, directorul Comisiei, angajându-se să meargă mai departe pe calea apropierii dintre marile confesiuni.

Lucrările Comisiei au fost încheiate printr-un serviciu religios, teologii participanți rugându-se „ca Bisericile să-și regăsească unitatea”.

Așa cum se prezintă la ora actuală documentul asupra Botezului, Euharistiei și Preoției, aprobat în unanimitate de Comisia „Credință și Constituție”, demonstrează dorința marilor confesiuni creștine de a pune în lumină punctele de convergență menite să ofere o bază doctrinală a apropierii dintre Biserici.

INTRUNIREA PREZIDIULUI LĂRGIT AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 24—28 octombrie 1981 a avut loc la Leenwenhorst — Olanda, întrunirea Prezidiului lărgit al Conferinței Creștine pentru Pace. La această întrunire Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei și P. C. Părinte Ilie Georgescu, consilier la Arhiepiscopia Bucureștilor.

Ordinea de zi a întrunirii a cuprins analizarea mișcării pentru pace care s-a intensificat în întreaga lume și a acțiunilor pe care urmează să le întreprindă Conferința Creștină pentru Pace în 1982.

În raportul său Episcopul Karoly Toth, secretarul general al Conferinței Cre-

știne pentru Pace, a arătat tendințele care s-au manifestat în istoria acestei organizații cum și tendințele ei actuale. Potrivit opiniei sale C. C. P. trebuie să rămână o comuniune de credință angajată pentru pace.

Generalul Von Mansfeld, personalitate cunoscută a mișcării pentru pace în Olanda, referindu-se la actualitatea internațională, a arătat că: a) proliferarea armei nucleare duce la instabilitatea situației politice și economice mondiale; b) cursa înarmărilor apasă greu pe umerii țărilor în curs de dezvoltare și duce la noi suferințe; c) este necesar să fie combătută violența care se întâlnește în multe părți ale globului.

În cuvântul său, I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei a arătat că noi, în calitate de creștini, avem datoria acum, mai mult ca oricând, să spunem un NU hotărât războiului, fabricării de noi arme nucleare, stocării și amplasării de rachete pe teritoriul altor state. I. P. S. Sa a făcut cunoscută participanților voința fermă de pace a Bisericii Ortodoxe Române, a poporului român, îndemnând pe cei prezenți să facă totul pentru aplicarea Actului final al Conferinței de la Helsinki. A făcut cunoscute apoi principiile de bază ale politicii externe ale statului român, exemplificând cu acțiuni concrete în slujba păcii și înțelegerii între popoare.

P. C. Părinte Ilie Georgescu a arătat, printre altele, că se speră ca cea de a II-a Sesiune specială O. N. U., consacrată dezarmării și prevăzută pentru anul 1982 să reprezinte o contribuție eficace a O. N. U. pentru stoparea escaladării cheltuielilor militare și a cursei înarmărilor.

În cadrul sesiunii Prezidiului lărgit s-au adoptat mai multe documente printre care și un comunicat final în care se amintește de necesitatea strângerii tuturor forțelor pentru stăvilirea cursei înarmărilor, se condamnă teoria așa-zisului război limitat și se manifestă neliniștea creștinilor de pretutindeni față de escaladarea cursei înarmărilor, față de intenția unor state de a produce noi arme de distrugere în masă și de amplasare de noi rachete nucleare în Europa. (Florin Roșca).

„CHANTILLY II”

Între 16—20 noiembrie 1981 a avut loc la Lgumkloster — Danemarca, cea de a II-a întâlnire a Prezidiului și Comitetului Consultativ al Conferinței Bisericii Europene cu Consiliul Conferințelor episcopale europene romano-catolice. După cum se știe, prima a avut loc la Chantilly — Franța, în 1978, celei de acumându-i-se numele de „Chantilly II”.

Au participat din partea Conferinței Bisericilor Europene 43 delegați, iar din partea romano-catolicilor 35 delegați, printre care șefi de Biserici locale, arhiepiscopi, cardinali delegați ai Vaticanului.

Tema conferinței a fost „Speranța creștină”. Tratarea a avut în vedere două direcții: cea a unității creștine și a păcii în lumea de azi. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului. Problemele au fost tratate și discutate în spirit de înțelegere și colaborare, exprimându-se din ambele părți dorința de unitate în vederea unei mărturisiri comune a lui Iisus Hristos. Desigur, s-au exprimat îndeosebi sentimente personale, de do-

rinți de unitate, urmînd ca teologii și Bisericele să fie încurajate să procedeze la corectarea căilor de realizare a unității.

În problema speranței creștine, cu privire la unitate, a prezentat un referat foarte documentat P. C. Părinte prof. Dumitru Popescu, directorul de studii al Conferinței Bisericilor Europene. Referatul s-a bucurat de aprecieri unanime, dînd naștere la discuții fructuoase.

În problema păcii, a intervenit I. P. S. Mitropolit Antonie al Ardealului care a vorbit despre „pacea ca speranță”, arătînd că lumea de azi trăiește sub frica războiului, că viața oamenilor și a planetei este amenințată, că o cursă nebu-nească a înarmărilor pare de nestăvilit. I. P. S. Sa a arătat că războiul nu poate fi justificat din punct de vedere creștin și că singura soluție care mai poate opri catastrofa este dezarmarea și rezolvarea tuturor conflictelor pe cale pașnică. (Florin Roșca).

SIMPOZION INTERNAȚIONAL PENTRU DEZARMARE

Între 22—27 noiembrie 1981 a avut loc la Amsterdam — Olanda un simpozion internațional organizat de Conferința Bisericilor Europene, avînd ca temă principală „Armele nucleare și dezarmarea”.

La invitația Secretariatului general al C. E. B. de a trimite un observator la lucrările acestui Simpozion, Biserica Ortodoxă Română a încredințat această delegație P. S. Episcop Adrian Botoșăneanul, conducătorul Arhiepiscopiei ortodoxe române pentru Europa Centrală și Occidentală.

Simpozionul s-a înscris în programul mai larg al C. E. B. pentru dezarmare. Vorbitorii au făcut o evaluare a problemelor ridicate de accentuarea cursei înarmărilor nucleare și a inițiativelor pentru interzicerea unui război nuclear. S-a dat expresie căilor prin care Bisericele și alte organizații creștine pot să ajute la promovarea unui climat favorabil dezarmării, cu precădere a celei nucleare. (Florin Roșca).

DISTINCȚIE PENTRU PR. PROF. DUMITRU STĂNILOAE

La 5 octombrie 1981, pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae a primit din partea Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Primat și Mitropolit al întregii Anglii, Robert Runcie, „Crucea Sf. Augustin de Canterbury”, „drept recunoaștere a marii sale contribuții de-a lungul anilor la învățămîntul teologic și la ecumenism” cum se spune în adresa trimisă Prea Fericitului Patriarh Iustin. Decernarea acestei distincții a avut loc în cadrul unei audiențe la Palatul Lambeth la care au fost prezenți mai mulți reprezentanți ai Bisericii Anglicane. Acordîndu-i P. C. Părinte prof. D. Stăniloae această distincție, Grația Sa a arătat într-o alocuțiune, că ea se acordă personalităților care lucrează în afara Angliei pentru Biserica Anglicană și pentru întărirea legăturilor între ea și alte Biserici. În cadrul convorbirii care a durat aproape două ore între Grația Sa și pr. prof. D. Stăniloae, arhiepiscopul Robert Runcie și-a manifestat prietenia de care e animat față de Biserica Ortodoxă Română, de Prea Fericitrea Sa Patriarhul Iustin și de poporul român, pe care îl cunoaște din vizita pe care a făcut-o acum cîțiva ani în țara

noastră. Cu mare emoție și-a povestit plăcutele amintiri păstrate îndeosebi din timpul cît a fost găzduit în mănăstirea „Dintr-un lemn”.

La invitația Grației Sale, pr. prof. D. Stăniloae a vizitat între 1—10 octombrie mai multe orașe din Anglia. Cu această ocazie a ținut o conferință la Oxford și o alta la Canterbury, vorbind despre evlavia ortodocșilor români și despre unele preocupări ale teologiei ortodoxe actuale care corespund spiritualității ortodoxe.

În continuarea călătoriei sale, P. C. Părinte prof. Dumitru Stăniloae a ținut și alte conferințe: în cadrul Simpozionului asupra Ortodoxiei organizat de Academia catolică din Freiburg i. Breisgau (R. F. G.) la 26—27 septembrie, unde a vorbit despre „Legătura între evlavia și teologia ortodoxă”, o alta la Institutul ecumenic din Lüdenscheid (R. F. G.), la 19 septembrie, unde a vorbit despre „Bogăția trăirii ortodoxe”, o altă la Gant (Belgia), la 22 septembrie, despre sensul crucii în evlavia și teologia ortodoxă, și în sfîrșit, o alta la Köln, la 15 octombrie, în cadrul secției de bizantinologie a Universității din acel oraș. (Florin Roșca).

CE DUMNEZEU A IMPREUNAT, NIMENI SĂ
NU DESPARTĂ

Fără voia noastră aducem în discuție *uniatismul*, acea metodă folosită de Vatican, în anumite țări și într-o anumită perioadă, prin care — utilizând în favoarea sa împrejurări politice precis calculate — a impus unor populații ortodoxe unirea cu Roma în schimbul promisiunii că li se vor ușura condițiile de viață și cu asigurarea de a nu le fi schimbată întru nimic „legea”. E ceea ce s-a întâmplat cu o parte a rutenilor din Ucraina și Bielorusia în 1596, cu o parte a carpato-rutenilor din vechea Ungarie în 1646, cu o parte a românilor transilvăneni în 1698—1700, cu o parte a bulgarilor în 1861, cu unii arabi din Orientul Mijlociu în secolul XIX. Nu vom intra în nici un fel de amănunte istorice și ne vom mărgini să arătăm că, precum indeobște este cunoscut, toți cei care au fost „uniți” cu Roma prin silnicie, au depus strădanii continue și sacrificii imense pentru a se reîntoarce la sînul Bisericii mame de la care au fost smulși. Acțiunea aceasta a reușit în 1948, românilor, de asemenea rutenilor; alții se luptă încă să scuture jugul ce le-a fost impus.

Se părea că odată cu trecerea vremii Biserica Romano-Catolică însăși a înțeles eroarea uniatismului de vreme ce teologi și reprezentanți de frunte ai ei l-au denunțat în termenii cei mai clari. Uniții înșiși, cîți se mai găsesc, au luat poziție ca spre pildă în cadrul conciliului Vatican II și ulterior, arătînd că locul lor este în Biserica Răsăriteană. Glasuri lucide apoi, au cerut și cer mereu renunțarea la uniatism ca unul ce constituie o piedică în calea apropierii dintre Biserici. Mișcarea ecumenică contemporană încă a adoptat aceeași poziție, denunțînd uniatismul ca pe o expresie a celui mai respingător prozelitism.

S-a stabilit astfel un anume consens, toți acceptînd că pentru a se ajunge odată la refacerea armoniei dintre Biserici, dintre Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică mai ales, se cuvine înlăturată una din cauzele neînțelegerilor existente: uniatismul (vezi Emmanuel Lanne, *Eglises unies ou Eglises soeurs: un choix inéluctable*, în rev. Irénikon, t. XLVIII, nr. 3, 1975, pp. 322—342; Gabriel Patacsî, *Anciennes et nouvelles perspectives concernant les Eglises orientales unies à Rome*, în rev. Irénikon, t. XLI, nr. 1, 1968, pp. 33—34). În asemenea atmosferă Ortodoxia a decis să înceapă dialogul teologic cu Biserica Romano-Catolică.

La această hotărîre nu s-a ajuns ușor, mare parte din ortodocși — pe temeiul învățămintelor istoriei — manifestînd neîncredere în bunăvoința Vaticanului. Comunitatea monastică din muntele Atos, spre pildă, într-o „declarație” adoptată

la 9 și 22 aprilie 1980, se ridica împotriva oricărui dialog teologic cu cei ce rămân atât de duri și neînduplecați în problema... uniatismlui și în alte greșeli..." Tot atunci, presat de atitudinea teologilor și mulțimii credincioșilor, Sfântul Sinod al Bisericii Greciei încuviința dialogul cu condiția punerii în discuție, de la început, ca o „temă de principiu”, a problemei uniatismlui.

Sensibilitatea ortodocșilor nu se întemia doar pe aprehensiuni de natură istorică, ci chiar pe fapte recente. Astfel tocmai în timp ce se pregătea începerea dialogului teologic dintre Bisericele Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică, în timp ce Vaticanul făcea declarațiile cele mai patetice în sprijinul acestui dialog, papa Ioan Paul al II-lea trimitea la 19 martie 1979 o scrisoare cardinalului Slipi prilejuită de pregătirea „mileniului creștinării ucrainenilor” în care — printre altele — citind „unirea cu Roma” din 1596 afirma că aceasta „și-a păstrat până azi forța sa religioasă și bisericească”, că „roadele ei sînt bogate” (textul complet în: *La documentation catholique*, nr. 11 (1765) din 3 iunie 1979, pp. 503—505).

Reacțiilor strînse de scrisoarea papei, le-a dat răspuns — în numele șefului său — președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor, cardinalul Johannes Willebrands. Incercînd să-și justifice superiorul, el recunoștea că „unirile cu Roma” au fost „inspirate de o teologie care nu mai are nimic de-a face cu cea de astăzi”, că „întemeierea Bisericilor unite a cauzat o ruptură a Bisericii Romano-Catolice de Bisericile Ortodoxe și noi tensiuni între catolici și ortodocși” (*Irénikon*, t. LII, nr. 4, 1979, pp. 532—544).

În fine mult discutatul dialog teologic între Bisericile Ortodoxe și Biserica Romano-Catolică a început la 29 mai 1980 în insula Patmos printr-o întîlnire care a continuat în insula Rodos. Din nou s-a produs însă un fapt neașteptat și greu de înțeles: în delegația Romano-Catolică au fost numiți mai mulți greco-catolici. Partea ortodoxă a protestat printr-o declarație formulată astfel: „Din cauza prezenței romano-catolicilor de rit oriental ca membri ai comisiei romano-catolice pentru dialogul cu ortodocșii, amintim că pentru rațiuni de principiu, Biserica Ortodoxă nu admite uniatismlul. Declarăm deci că: a) prezența romano-catolicilor de rit oriental în comisia romano-catolică nu înseamnă că Biserica Ortodoxă recunoaște uniatismlul; b) tema uniatismlui rămîne deschisă, ca una din temele ce vor fi tratate de dialog”.

Nu știu cum a fost interpretată această declarație. Cîteva luni mai tîrziu însă cu prilejul „sinodului episcopilor ucraineni catolici”, papa le-a acordat o audiență în 30 noiembrie 1980, cînd evocă din nou uniația, definind actul din 1596 ca pe o „mare operă” ce „rezistă cu tenacitate” (*Irénikon*, t. LIV, nr. 1, 1981, pp. 102—103).

Nemulțumirea provocată de asemenea declarații precum și de chiar conținutul documentelor „sinodului” a căutat s-o atenueze papa însuși printr-o scrisoare din 29 ianuarie 1981 în care, se scuză, arătînd că, Vaticanul n-a aprobat publicitatea făcută ucrainenilor uniți și sinodului lor și că deci... nimeni nu trebuie să se supere din cauza lucrurilor difuzate fără știrea sa, a papei!?

În fine după alte cîteva luni, papa Ioan Paul al II-lea reia problema, de data aceasta referindu-se la români. Astfel la 6 ianuarie 1982, după ce a hirotonit intru episcop pe Traian Crișan, un greco-catolic de origine română devenit secretar al Congregației pentru canonizarea sfinților, a ținut să facă o declarație în care,

contrar realităților unanim cunoscute, a vorbit pe linia reactivării unității în țara noastră. Potrivit opiniei sale, noi care aparținem unei singure Biserici, ar trebui să ne dezbinăm încă o dată și să reîncepem disputele de odinioară.

Mărturisim deschis că nu ne-am așteptat la asemenea atitudine, în ciuda antecedentelor amintite. Am crezut că se va răspunde cu aceeași monedă felului cinstit în care noi, ortodocșii români, ne-am angajat în dialogul cu Biserica Romano-Catolică, gesturilor noastre de constantă bunăvoință și dragoste, comportamentului nostru cumpănit și reținut. De aceea cu toată deferența ce-o purtăm unui conducător bisericesc, nu putem decât să respingem tentativa papei Ioan Paul al II-lea de a repune în discuție o problemă definitiv închisă prin hotărîrea clerului și credincioșilor foști greco-catolici din Transilvania și Banat care în anul 1948 au decis să se reîntoarcă la sinul Bisericii mame și să refacă unitatea spirituală a neamului nostru, așa cum în 1918 s-a înfăptuit unitatea noastră de stat. A fost voia lui Dumnezeu ca acum 35 de ani să-și găsească plinirea visul de totdeauna al românilor de a fi una. Iar „ceea ce Dumnezeu a împreunat, nimeni să nu despartă” (Matei 19, 6; Marcu 10, 9)!

BISERICA ELECTRONICĂ

Astfel își intitula cineva un articol publicat acum un an în urmă de o revistă bisericească din R. F. Germania (Dorothee Sölle, Die elektronische Kirche, în: Junge Kirche, Bremen, nr. 5, mai 1981, pp. 249—251). Jignită în sensibilitatea ei creștină de emisiunile religioase transmise pe canalele de televiziune americane, autoarea articolului — căci este vorba de o femeie — își expune cu sinceritate reacțiile la programele vizionate tocmai în perioada sfintelor Paști. Spre a ne da seama despre ce este vorba vom reproduce exact observațiile sale considerîndu-le interesante și edificatoare.

„Biserica electronică — citim în articolul respectiv, m-a lezat pe un plan altul decît toate ofensele pe care mass media le poate pricinui unei femei raționale și sensibile. Iar aceasta se datorește faptului că simbolurile și limbajul creștin folosite aici, au pentru mine un înțeles imposibil de înlocuit. „Iisus te iubește”, „Aliluia”, „Lăudați pe Domnul”, „El este cu tine” astfel de expresii ca și simbolurile care le însoțesc îmi vorbesc de pe un plan care este mult mai adînc decît puterea noastră de înțelegere; ele spun mai mult decît aș descoperi eu zilnic în credință, fără a desera și, tocmai din această cauză, noua religie televizată care le folosește și le fură, este așa de obscenă.

„Ce are ea nou? Mai întîi dimensiunea, puterea financiară și dezvoltarea rețelei de televiziune religioasă... Dezvoltarea televiziunii prin cablu și sateliți face posibil ca oricine, în orice moment, să fie recrutat și asaltat religios; un american mediu petrece astăzi 26,4 ore săptămînal în fața televizorului, ceea ce reprezintă 40 % din timpul său liber. În anul 1978 un predicator de la amvonul electronic a avut doar un venit de 32 milioane de dolari. De atunci însă afacerea sa dublat.

„Aici nu este vorba despre demodatele misiuni ale tradiției marilor cuvîntări oratorice de pe amvon. Noi! evangheliști sint creaturile televizorului și nu cei

care îl folosesc. Actori reci, ei nu strigă ci vorbesc blind, cu putere și insistent, stăpînind perfect mediul.

...Ce se poate vedea sînt impozante birouri iar în dosul lor bărbați aspectuoși, îmbrăcați în costume de 500 de dolari, care își oferă marfa cu voce liniștită siguri de sine, într-un stil foarte îngrijit: „Încercați cu Iisus”. Se dau și cîteva rețete tehnice simple pentru răspindirea noul religii. Una dintre acestea este succesul. Arată-i succesele, arată că într-adevăr religia ajută. Aproape în fiecare program apar martori, un interviu cu managerul care fusese un alcoolic, cu cîntărețul de șlagăre care fusese un timid. Cît de rău mi-a mers, povestesc ei, nici nu mai vreau să știu, eram într-o criză pînă în momentul în care L-am găsit pe Iisus. Pînă cînd nu L-am acceptat ca stăpîn. În timp ce această istorisire merge spre sfîrșit, melodia cîntată de orgă se intensifică. Cît de minunate sînt acum toate, dați mărire lui Dumnezeu. Succes în afaceri, în căsătorie. Bogăția, gloria și puterea sînt valorile americane de bază, care sînt cerute în mod înconștient simplu, prin persoanele care apar pe ecran. Ca reclama de țigărete, ca neștiutele noastre doruri după verdele pădurii, după susurul apei, după aerul clar, așa îmi fîgăduiește și mie domnul cel atît de îngrijit îmbrăcat de pe ecran: ia această țigaretă, ia pe Dumnezeu și îți va merge și ție la fel de bine ca și mie.

„O altă rețetă se numește” sămînța credinței” și explică financiarilor necredincioși succesul Bisericii electronice, care stă mult deasupra denominațiunilor tradiționale. Aici solia este: „dă ca să primești”. Dacă tu dai astăzi ceva lui Dumnezeu, atunci El îți va răsplăti darul și încă mult mai mult. Mai întîi dă și apoi poți să te aștepți ca viața să-ți fie plină de minuni. Dar dacă ele nu se produc? Dacă Dumnezeu nu ți-a înapoiat nimic? Atunci, cu siguranță, n-ai dăruit destul! Dă mai mult și vei vedea. Este un fel de loterie cerească.

„Cea de a treia este o cunoscută tehnică comercială „à la Madison Avenue”. Ajunge un telefon și se oferă absolut gratuit mici daruri, broșuri, cărți cu conținut religios, Biblii, insigne. În ultimul an, Jerry Faldwell a dăruit două milioane de insigne cu „Jesus first”. Gratuit, fără cheltuială. Cine telefonează — și în timp ce muzica răsună, începe o rugăciune și numărul de telefon apare din ce în ce mai des pe ecran — acela este cuprins în sistemul comercial. Biserica electronică nu este numai televiziune, ea este o tehnică de vînzare prin televiziune, apeluri telefonice, scrisori, liste de adrese. Dacă la început cineva a primit un cadou gratuit, acela va fi mereu bombardat cu scrisori și broșuri. Se arată că „numai prin ofranda absolut personală va putea fi înlăturată marea sărăcie”. Alăturat se află plicul cu adresa scrisă, pentru CEC. Dacă după două sau trei scrisori nu intră nimic, computerul descoperă din nou numele. Dacă cineva dă ceva, atunci acela primește mereu scrisori clasate după mărimea darului în plicuri de culoare gălbuie pentru cei ce s-au angajat să doneze cîte 10 dolari lunar și în plicuri deculoare ruginie pentru cei care dau cîte 500 de dolari sau mai mult.

„Fiecărui apel și fiecărei scrisori i se răspunde personal. Metoda, experimentată științific, este perfectă. Computerele sortează poșta după probleme de căsătorie, alcool, etc. și scriu lungi scrisori personale, care nu pot fi deosebite de scrisorile adevărate, cu timbrele lipite. Oricare, influențat de televiziune, alege numărul rugăciunii și primește sfaturi și citate biblice; numele și adresa intră în computer. Mai tîrziu primește apoi o listă cu rugăciuni de marcat: alcoolism, stări

anxioase, artrită, astm... pentru fiecare problemă o rugăciune personală de la unul din benevolii ajutători.

„Faldwell este unul dintre cei mai mari în această afacere. El primește săptămânal 50.000 de cecuri. Cui se adresează el? Sînt cei pentru care visul american nu a devenit realitate, micii burghezi frustrați politicește, sărăciți de inflație și izolați în suburbii. Pluralitatea morală le făgăduiește că totul va fi iarăși bine... așa cum a mai fost: America va fi iarăși cea dintîi... Mesajul mereu repetat este simplu și el bagă în capul oamenilor îndoielnici și lipsiți de succese, siguranța celor plini de succese: oferă lui Iisus inima ta și El îți va da ce tu dorești. O solie optimistă: fi pozitiv!...

Nici un cuvînt despre dreptate, nici o mențiune despre cei săraci cărora le ajută Dumnezeu, prea puțin despre păcat și suferință. Nici o nădejde în împărăția mesianică... Cu această religie, Iisus care a suportat foamea și sărăcia și a fost solidar cu cei oprimați, nu are nimic comun... Un Dumnezeu fără dreptate, un Iisus fără cruce, un Paști fără înviere — ce mai rămîne este un metafizic iopure de Paști în frumoasa lumină albastră a televizorului, o înșelare a celor dezamăgiți, o armă minune în slujba celor puternici“.

Am citat pînă aici spusele Dorothei Sölle și, dacă am omis ceva din textul articolului ei, au fost doar expresiile prea tari. Și atîta cît a rămas va avea darul să lămurească pe cei ce n-au vizionat programele la care face autoarea referire, pînă la ce nivel inferior poate fi coborîtă religia cînd ajunge pe mină unor inși preocupați doar de afaceri, de cîștiguri bănești.

VIAȚA BISERICĂȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

SĂRBĂTORILE DE IARNĂ

Și anul acesta în orașul de reședință mitropolitană, Timișoara, ca de altfel în toată eparhia, prăznuirea Nașterii Domnului s-a desfășurat potrivit tradiției. În cadrul sărbătoresc al unor străvechi datîni, reinviate an de an, în seară duminicii din 20 decembrie a.c., după slujba vecerniei, corala preoților dirijată de P. C. Arhidiacon Ioan Botău a oferit credincioșilor catedralei mitropolitane un frumos concert de colinde.

În seara de Ajun, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae împreună cu Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul și colaboratori apropiați de la Centrul eparhial, au primit colindătorii veniți să aducă urări de sfintele sărbători.

În ziua prăznicului, credincioșii catedralei au putut asculta cuvîntul de învățătură adresat lor de către Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul în cadrul sfintei liturghii arhieresti.

La amiază, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei s-au întîlnit, în cadrul recepției de la reședința eparhială cu preoți și credincioși din oraș, ostenitorii Centrului eparhial și reprezentanții celorlalte culte din localitate. Au rostit cuvîntări omagiale cu acest prilej msgr. Ferdinand Cziza, protopop romano-catolic și preotul Alexandru Nicolici, de la parohia Timișoara IV.

Înalț Prea Sfinția Sa le-a mulțumit evocînd atmosfera de unitate care există între toți credincioșii patriei, inclusiv între credincioșii cultelor religioase, hotărîrea lor de a promova pacea și bunăînțelegerea în lume.

În seara zilei, după vecernie, ambii ierarhi au asistat la concertul de colinde oferit de corul catedral, dirijat de Aurel Ciobanu și prezentat de diaconul Constantin Micu.

A doua zi Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul purtînd binecuvîntarea Înalț Prea Sfinției Sale, s-a găsit în mijlocul credincioșilor din Caransebeș, oficiînd sfînta liturghie și adresînd un cuvînt de învățătură și alese urări credincioșilor locului. La reședința eparhială de aici, a avut loc apoi obișnuita recepție cu participarea credincioșilor și reprezentanților celorlalte culte.

La catedrala mitropolitană, după vecernia celei de-a doua zi de Crăciun, a fost dat un nou program de colinde, interpretat de această dată de formația bărbătească a corului catedral — prezentarea fiind făcută de P. On. Părinte Vasile Secheres, inspector eparhial.

A treia zi, duminică 27 decembrie, de Sfântul Arhidiacon Ștefan — Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei a împlinit cele convenite în mijlocul credincioșilor din Lugoj.

*
* *
*

Ziua de 1 Ianuarie 1982, Anul Nou, a fost apoi un nou și fericit prilej datorită căruia credincioșii catedralei mitropolitane și ai altor parohii s-au reîntâlnit cu Întâistătătorul eparhiei și episcopul său vicar, bucurându-se împreună de zilele de praznic petrecute în bucurie și pace.

Recepția de la reședința mitropolitană i-a reunit din nou pe cei doi ierarhi și colaboratorii lor cu preoții din oraș, credincioși și reprezentanții celorlalte culte — în aceeași înălțătoare frățietate creștină...

DATINILE DE CRĂCIUN LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBES

Praznicul Crăciunului a fost întâmpinat la Seminarul teologic din Caransebes pe de o parte cu bune rezultate la încheiere de trimestru, pe de alta cu febrile pregătiri în vederea serbării obiceiurilor de Crăciun.

Preludiul praznicului a fost făcut, duminică, 13 decembrie a.c., prin minunatul concert de colinde pe care elevii școlii, dirijați de preotul profesor Nicolae Belean, l-au prezentat în fața unui numeros public alcătuit din părinți, profesori, preoții din loc și împrejurimi cât și credincioșii parohiei.

Din partea Centrului eparhial a participat P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ.

Duminica următoare, în 20 decembrie 1981, Prea Sfințitul Episcop-vicar Timotei Lugojanul însoțit de P. On. Părinte Petru Dorobanțu, consilier cultural, a luat parte la serbarea avînd ca cel mai important punct în program piesa „Vifleemul” interpretată de un grup de elevi din toți anii de studiu. Rolul lui Irod a fost interpretat cu talent și sensibilitate de elevul clasei a III-a Vasile Hotico. Regia spectacolului a fost asigurată de același profesor Nicolae Belean ajutat de preotul profesor Ion Coroban.

Îndelungile aplauze ale publicului prezent au răsplătit cu generozitate strădanile artistice ale elevilor seminarului.

Aprecieri și binecuvîntări împreunate cu alese urări din partea Înalț Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae al Banatului și a celorlalți ierarhi care au elevi la acest seminar, a exprimat în încheiere Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei dorind tuturor Sărbători fericite și... vacanță plăcută!

HRAMUL CATEDRALEI MITROPOLITANE

Bucuria prăznuirii hramului catedralei mitropolitane din Timișoara Sfinții Trei

Ierarhi (30 ianuarie) a fost împărtășită și anul acesta de numeroși credincioși ai orașului de reședință și din cuprinsul întregii eparhii.

În cadrul sfintei liturghii arhieresti a predicat Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul, care a subliniat marea însemnătate a zilei cît și importanța pe care o are catedrala mitropolitană în istoria Mitropoliei Banatului și în viața duhovnicească a credincioșilor. În timpul slujbei, la momentul potrivit, a fost ridicat, prin hirotesie, în rangul bisericesc de iconom stavrofor, preotul pensionar Romulus Pop din Caransebeș. După împărtășirea celor ce s-au pregătit pentru aceasta încă de la vecernia din ajunul sărbătorii, a urmat îndătinata rînduală a sfințirii prînoaselor. Slujba hramului s-a încheiat cu împărțirea anafurei de către cei doi ierarhi.

SĂRBĂTORIREA PATRONILOR SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

La 30 ianuarie a. c., de sărbătoarea Sfinților Trei Ierarhi — Vasile, Grigore și Ioan, a avut loc într-un cadru festiv prăznuirea patronilor școlii.

Festivitatea a început cu oficierea sfintei liturghii în biserica școlii de către P. S. Arhieru vicar Gherasim Hunedoreanul al Episcopiei Aradului înconjurat de un sobor de preoți și diaconi.

Predica a fost rostită de Miron Pirva, elev în anul V. La sfîrșit P. S. Arhieru vicar Gherasim Hunedoreanul a rostit un cuvînt de învățătură în care arătînd de-săvîrșita unitate de credință și acțiune a Sfinților Trei Ierarhi, a subliniat că aceeași sfință unitate trebuie să ne călăuzească și pe noi astăzi, ca împreună să formăm un tot indivizibil, ca popor, credință, aspirații.

După sfînta liturghie a urmat un bogat program cultural-artistic, oferit de elevi sub îndrumarea profesorilor seminarului și a directorului, P. C. Părinte profesor Trăilă Gherga. Programul a fost alcătuit din cîntece religioase și patriotice, recitări și lecturi alese din operele celor trei ierarhi ai Bisericii creștine.

Serbarea s-a încheiat printr-un călduros cuvînt de îndemn și îndrumare rostit de P. S. Arhieru vicar adresat tinerilor seminariști.

NOI SLUJITORI AI BISERICII

Pentru repartizarea absolvenților școlilor noastre teologice și pentru completare parohiilor vacante, în prima lună a anului 1982, au fost hirotoniți următorii:

Ioan Burdea, absolvent al Institutului teologic universitar din Sibiu, diacon în ziua de 7 decembrie iar preot în 8 decembrie 1981 pe seama parohiei Hodoni, protopopiatul Timișoara.

Vasile Casian Manzur, absolvent de seminar, diacon în 8 decembrie iar preot în 9 decembrie 1981 pe seama parohiei Remetea Luncă, protopopiatul Făget.

Simion Cornea, absolvent de seminar, diacon în 9 decembrie iar preot în 10 decembrie 1981 pe seama parohiei Bunea Mare, protopopiatul Făget.

Nicolae Izbașa, absolvent de seminar, diacon în ziua de 10 decembrie 1981 pe seama catedralei mitropolitane din Timișoara.

Ion Doj, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon în 26 decembrie 1981 pe seama bisericii seminarului.

Diaconul Constantin Enache, contabil șef la Centrul eparhial, hirotonit în ziua de 4 ianuarie 1982 ca preot pe seama catedralei mitropolitane.

Dănilă Băcilă, absolvent de seminar, diacon în 4 ianuarie 1982 iar preot în 5 ianuarie 1982 pe seama parohiei Bănia protopopiatul Oravița.

Mihai Cornean, absolvent de seminar, diacon în 5 ianuarie 1982 iar preot în 8 ianuarie 1982 pe seama parohiei Iertof, protopopiatul Oravița.

Diaconul Teodor Baba, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș, preot în 7 ianuarie 1982 pe seama bisericii Seminarului teologic.

Ioan Smaia, absolvent de seminar, diacon în 8 ianuarie 1982 iar preot în 14 ianuarie 1982 pe seama parohiei Buceșnița din protopopiatul Caransebeș.

Pavel Toc, absolvent de seminar, diacon în 14 ianuarie 1982 iar preot în 15 ianuarie 1982 pe seama parohiei Bogodini, protopopiatul Caransebeș.

Martin Valușescu, absolvent de seminar, diacon în 15 ianuarie 1982 iar preot în 16 ianuarie 1982 pe seama parohiei Pătaș, protopopiatul Oravița.

Petru Stan, absolvent de seminar, diacon în 16 ianuarie 1982 iar preot în 17 ianuarie 1982 pe seama parohiei Surducul Mare, protopopiatul Oravița.

După efectuarea practicii liturgice și administrative la catedrala mitropolitană, noii hirotoniți au fost prezentați Consiliului Eparhial unde au primit îndrumări pentru o cît mai reușită activitate, apoi și-au început misiunea în parohiile la care au fost numiți.

IMPOTRIVA CURSEI INARMĂRILOR, MAI ALES A CELEI NUCLEARE

Asemenea credincioșilor din Europa și din întreaga lume, clerul Bisericii noastre și-a demonstrat voința de a se împotrivi primejdiei care o reprezintă pentru omenire actuala cursă a înarmărilor mai ales a celei nucleare, producerea bombei atomice, amplasarea de rachete nucleare în Europa. În eparhia Timișoarei și Caransebeșului ca pretutindeni în țară ei au participat la adunările și marșurile pentru pace ale populației din orașe și sate, au luat cuvîntul ca spre pildă P. S. Episcop Timotei la Timișoara și protopopul Vasile Petrica la Reșița. De asemenea conferințele de orientare din luna noiembrie organizate la sediile protopopiatelor au devenit prilejuri noi de exprimare a adeziunii clerului nostru la inițiativele de pace ale Președintelui țării, Domnul Nicolae Ceaușescu, la eforturile României de a contribui la apărarea și promovarea păcii în lume.

În prezența delegaților chiriarhali, după ce s-a dat citire Apelului Frontului Democrației și Unității Socialiste, preoții din toate protopopiatele au luat cuvîntul arătînd situația critică din lume urmare a cursei înarmărilor și au exprimat totodată adeziunea lor totală și sinceră față de poziția fermă luată de țara noastră în această nobilă acțiune. Cu prilejul acestor conferințe, preoții și-au manifestat nemulțumirea față de avîntul luat în ultimul timp de cursa înarmărilor, angajîndu-se ca alături de ceilalți cetățeni ai țării, alături de toate popoarele să acționeze pentru dezarmare, pentru pace. Prin cuvîntările rostite, preoții au arătat

urmările înfricoșătoare pe care le-ar aduce un nou război, dar au adus și propuneri pentru a reuși fiecare, în parohia pe care o păstorește, să acționeze ferm împreună cu toți credincioșii în slujba păcii.

La sfârșitul conferințelor, au fost adresate telegrame Domnului Președinte Nicolae Ceaușescu, telegrame prin care preoții personal și în numele credincioșilor într-un singur glas s-au angajat să fie — prin cuvint și fapte — „făcători de pace”.

ACTIVITATEA PASTORAL MISIONARĂ A PREOȚILOR

În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului se acordă atenție deosebită activității pastoral-misionare.

Spre exemplificare se poate menționa faptul că în anul 1981 prin delegații chiriarhali, protopopi și misionarii protopopești au fost cercetate toate parahiile și filialele eparhiei, ierarhii înșiși descinzând pentru servicii religioase sau vizite canonice în 80 de parohii.

Au avut loc de asemenea în cursul anului trecut pe lângă conferințele obișnuite cînd s-au analizat și realizările pe tărîm misionar, 28 întruniri pe grupe de preoți cînd celor prezenți li s-a dat astfel posibilitatea unui fructuos schimb de experiență. La acestea se pot adăuga 18 întruniri cu cîntăreții bisericești și 8 cu soțiile preoților. De mai multe ori membrii organelor parohiale au putut să-și exprime opinia în cadrul unor consultări sub conducerea delegaților chiriarhali. De altfel la parohii, au avut loc lunar ședințe comune ale consiliilor și comitetelor parohiale, dezbătînd toate problemele ce privesc desfășurarea sănătoasă a vieții parohiale, implicit a celei misionare, pe teme legate de adevărurile credinței Bisericii Ortodoxe.

De aceeași atenție s-au bucurat și celelalte aspecte ale muncii misionare, de pildă edificarea credincioșilor în dreapta învățătură creștină printr-un ciclu de predici duminicale pe teme dogmatice, în cadrul sfintei liturghii și de cateheze dezvoltînd capitolul ale teologiei morale, la slujba vecerniei duminicilor, prin ținerea de cuvîntări bisericești adecvate și cu prilejul altor servicii religioase, deosebi particulare, prin cercetarea periodică a enoriașilor, preoții aplicînd cu pricepere de duhovnici adevărați, metodele unei pastorații individuale noi, înșiși luînd cunoștință de exigențele spirituale pentru a căror satisfacere se întrec a arăta rîvnă. Un concurs de predici și cateheze la care au participat toți preoții eparhiei a impulsionat activitatea omiletică spre o cit mai eficace lucrare de călăuzire a sufletelor. Materialele din publicațiile eparhiale, în acest sens, la care s-a adăugat recent o nouă ediție a cărții de rugăciuni, au sprijinit tot acest efort. La activitatea desfășurată este asociat și Seminarul teologic din Caransebeș, prin practica în acest sens a viitorilor preoți sub călăuzirea profesorilor lor.

DIN ACTIVITATEA SEMINARULUI TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

Pentru a îmbina cunoștințele teoretice și practice, potrivit unui program dinainte stabilit, elevii din ultima clasă a Seminarului teologic din Caransebeș, împărțiți în grupe se deplasează în fiecare duminică în ctie o parohie unde iau contact cu realitățile vieții bisericești, cu îndatoririle ce revin preoților, cu modul

de a fi împănite. Astfel de deplasări au avut loc în duminicile de 8, 15 și 21 noiembrie în parohiile Zlagna, Var și Glimboca din protopopiatul Caransebeș.

Ajunși aici, elevii seminariști însoțiți de profesori au participat la serviciile religioase contribuind la cântarea de strană și darea răspunsurilor liturgice în comun, de asemenea rostind predicile și catehezele duminicilor respective. La oficiile parohiale au discutat împreună cu preotul locului diferite probleme pastorale, gospodărești și administrative care se ivesc în viața obștilor creștine precum și modalitatea de rezolvare a acestora.

Fructuoasele vizite făcute la parohiile menționate — și ele vor continua — s-au încheiat de fiecare dată cu un mic concert de imnuri bisericești, mult și intens trăit de auditoriu.

BINECUVÎNTAREA NOII BISERICI DIN LOVRIN

La 13 decembrie 1981, în parohia Lovrin din protopopiatul Timișoara, s-a făcut ante-sfințirea bisericii nou construite.

Datorită numărului mare de credincioși prezenți, biserica a devenit încăpătoare. Răspunsurile liturgice au fost date în comun de toți credincioșii prezenți. La momentul potrivit P. On. Părinte Cornel Pleșu, protopopul Timișoarei, a rostit predica, în cadrul căreia a adus mulțumiri credincioșilor pentru contribuția adusă la zidirea noului lăcaș de închinare.

La sfârșitul sfintei liturghii preotul Ioan Brinzei, parohul locului, a făcut un scurt istoric al parohiei și a arătat etapele străbătute în edificarea noului lăcaș de închinare.

Această zi de sărbătoare s-a încheiat cu o agapă oferită la casa parohială, din localitate.

LUCRĂRI GOSPODĂREȘTI LA PAROHII DIN PROTOPOPIATUL CARANSEBEȘ

Insuflețiți de dorința de a-și vedea bisericile frumos împodobite și îngrijite, credincioșii din parohiile eparhiei în frunte cu preoții lor sînt angajați permanent în lucrări meritorii încununăte toate de succes deplin. Amintim acum parte din realizările unor parohii din protopopiatul Caransebeș.

La parohia *Zlagna*, păstorită de preotul Dimitrie Negrei, a fost pictată în tehnica frescă, biserica cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril de pictorul Dan Decebal Caceu. Sub conducerea preotului Gheorghe Albiciuc de la parohia *Zorile*, a fost pictată în tehnica frescă biserica cu hramul Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril de către pictorul Grigore Popescu. De asemenea în parohia *Valea Timișului* prin grija preotului Ioan Lupa și a tuturor credincioșilor a fost pictată în tehnica frescă biserica cu hramul Sfintul Ilie de pictorul Vasile Nițulescu. Biserica parohială cu hramul Sfinții Apostoli Petru și Pavel din Zervești, condusă de preotul Andrei Adam a fost pictată în tehnica frescă de către pictorul Ioan Minulescu. Lucrările de pictură în tehnica frescă au fost terminate și la biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului din parohia *Ilova*, parohie păstorită de preotul Pavel Găină. Lucrările de aici au fost executate cu dăruire și talent de pictorița Elvira Nica Dăscălescu.

Amintim de asemenea parohiile *Bogîltin* și *Golef* unde lucrările de pictare a bisericilor sînt în plină desfășurare.

În cadrul aceluiasi protopopiat apoi au fost întreprinse lucrări de restaurare a unor biserici care necesitau intervenții. Astfel au fost restaurate bisericile din parohiile *Borlova* și *Turnu Ruieni*.

Aceste lucrări sînt încă o dovadă, pe lingă atîtea altele, care evidențiază atașamentul plin de iubire al credincioșilor față de lăcașurile de închinare, fiind și o sinceră mărturie a legăturii lor strînse cu Biserica.

BISERICI PICTATE ȘI ÎN CURS DE PICTARE

Cu un an în urmă *parohia Șoșdea din județul Caraș-Severin* a inițiat acțiunea de pictare în tehnica frescă, a bisericii cu hramul Duminica tuturor sfinților.

La ora actuală noua frescă, executată de zugravul bisericesc Savin Constantin din București, își așteaptă dobîndirea arhierestii binecuvîntări spre mulțumirea bunilor credincioși și a parohului lor.

Și de această dată fondurile necesare au fost asigurate de credincioșii parohiei ajutați de Centru eparhial.

După ce la începutul acestui an a fost finalizată construcția noii biserici a *Seminarului teologic din Caransebeș*, recent conducerea școlii, în frunte cu noul director, preotul profesor Trăilă Gherga, a pornit la pictarea în tehnică frescă a sfîntului lăcaș de rugăciune și practică liturgică a elevilor seminariști.

Împlinindu-se formalitățile obișnuite prin Comisia pentru pictura bisericească din cadrul Patriarhiei Române, pictura a fost încredințată pentru executare profesorului Ioan Sulea-Gorj din Timișoara.

În momentul redactării acestor rînduri bună parte din interiorul noului sfînt lăcaș a fost deja împodobit cu frescă executată în duhul erminilor ortodoxe.

RUGĂCIUNE ȘI MUNCĂ

Situată pe teritoriul comunei Șag, lingă pădurea Giroc, la 14 km., de Timișoara, se află mănăstirea de maici „Timișeni”. Așezămîntul a luat ființă în anul 1944 ca metoc al mănăstirii Partoș, de la care s-au mutat aici cîteva maici — dar, curînd a devenit independent. La început aici exista o singură clădire. În două din camere s-a amenajat o capelă, în care s-au oficiat serviciile divine pînă la zidirea și tîrnosirea bisericii mănăstirești în anul 1972.

Pentru buna și corespunzătoare funcționare a așezămîntului s-au ridicat cu timpul și alte edificii: în 1946 o clădire cu 18 încăperi pentru chilii, în 1947 o altă clădire pentru trapeză iar în 1950 altele pentru trebuințele gospodărești. S-au introdus apoi atît lumina electrică cît și apa curentă.

Astfel, existînd aceste condiții, viața spirituală și ecumenică a mănăstirii s-a putut desfășura în mod normal. Aici pe lingă atelierul de tîmplărie și tinichigerie ce funcționează în cadrul anexei productive a așezămîntului, există ateliere speciale unde maicile muncesc cu rîvnă și iscusință. Amintim astfel atelierul pentru confecționat covoare, atelierul pentru tricotat și atelierul pentru confecționarea fitilului necesar producției de luminări a Centrului eparhial.

Dacă la înființarea așezământului rolul de seamă l-a avut P. Cuv. Părinte Justinian Dalea, după 1967 acest rol revine duhovnicului Gherasim Moisescu iar azi mănăstirea este condusă de P. Cuv. Maică Elefteria Fiscu, stareță și de P. C. Părinte duhovnic Ioan Negruțiu.

Mănăstirea a devenit un centru spiritual adinc intrat în conștiința ortodocșilor din Bantat atrăgând mulți credincioși dornici de reculegere sufletească.

În liniștea și ambianța de aici, rugăciunea și munca sînt strîns și armonios împreunate.

ADUNAREA GENERALĂ A CASEI DE AJUTOR RECIPROC A CLERULUI

În ziua de 28 ianuarie 1982 în sala de ședințe a protopopiatului Timișoara, în prezența Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop și Mitropolit Nicolae și a Prea Sfințitului Episcop vicar Timotei Lugojanul, a avut loc Adunarea generală a Casei de Ajutor Reciproc a personalului bisericesc din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului.

La lucrări au participat delegați din cele 7 protopopiate și de la Seminarul teologic din Caransebeș. Lor li s-au atașat reprezentanții Vicariatului ortodox sîrb din Timișoara al cărui personal aparține și el C. A. R. a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului urmare strînsei conlucrări dintre cele două instituții bisericești ortodoxe.

Deschiderea lucrărilor a fost făcută de P. C. Părinte Alexandru Bălaș, președintele C. A. R., printr-o alocuție, mulțumind celor de față pentru interesul ce-l manifestă față de buna chivernisire a Casei. Dărilor de seamă prezentate în continuare și luările de cuvînt a numeroși participanți au evidențiat corectitudinea dovedită în munca desfășurată în cadrul C. A. R. precum și vădita dorință a personalului de conducere de a servi satisfăcător pe toți membrii. Totodată au fost aprobate bugetul pe anul 1982 și unele schimbări în personalul administrativ al casei.

În încheiere a luat cuvîntul Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae care a apreciat bunele rezultate ale strădaniilor de pînă acum, ce se arată a fi promițătoare și pe mai departe. De asemenea a asigurat membrii C. A. R. de sprijinul pe care conducerea eparhială îl va da permanent pentru obținerea de roade cît mai bogate în muncă.

La sfîrșit cei prezenți au luat parte la o agapă ce s-a desfășurat într-o atmosferă caldă, frățească.

COLABORAREA DINTRE PREOȚI ȘI CREDINCIOȘI ÎN PROBLEMELE PASTORALE

Preocupîndu-se de îmbunătățirea activității pastoral-misionare a preoților, Sfințul Sinod a dat îndrumarea — între altele — să se insiste pentru o conlucrare cît mai strînsă cu consiliile și comitetele parohiale, în general cu toți credincioșii. Această îndrumare este consecvent aplicată în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, conducerea eparhială rezolvînd toate problemele bisericești importante prin organele statutare formate din clerici și mireni: Consiliul Eparhial care se

Întrunește lunar în plenul său, Permanența Consiliului Eparhial și Adunarea Eparhială care se întrunește anual. În plus administrația eparhială cu cele trei secțiuni de activitate (administrativ-bisericesc, cultural și economic-gospodăresc) și-a creat cîte o comisie consultativă de mireni (credincioși și credincioase) care se întrunesc trimestrial și ori de cîte ori se simte nevoia spre a analiza aspectele majore ale vieții bisericești din eparhie.

La începutul anului curent, în 15 ianuarie, s-au întrunit laolaltă toate cele trei comisii consultative într-o ședință prezidată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și la care au mai participat membrii Permanenței Consiliului Eparhial, protopopul și conducătorii oficiilor parohiale de pe raza municipiului Timișoara.

Problema pusă în discuție a fost necesitatea bunei cunoașteri de către preoți a tuturor enoriașilor fiecărei parohii, conscrierea lor potrivit prevederilor Statului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române. Pe marginea acestei teme au luat cuvîntul numeroși participanți care au scos în evidență atît rezultatele dobîndite de parahiile cărora aparțin, cît și numeroasele neîmpliniri decurgînd fie din neglijarea evidențierii enoriașilor în scriptele parohiale, fie din fluctuația enoriașilor și schimbările de domiciliu care intervin. Deodată cu sublinierea importanței cunoașterii de către preoți a credincioșilor, condiție de bază a unei activități pastorale corespunzătoare, s-au indicat și o serie de metode practice capabile să ducă la rezultatele dorite, între ele pe prim plan găsindu-se sprijinul ce-l pot da organele parohiale, consiliul și comitetul parohial.

La închiderea ședinței Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a rezumat toate punctele de vedere expuse și a făgăduit că le va prezenta Consiliului Eparhial în vederea aducerii unei hotărîri corespunzătoare în cauză.

PLECAȚI DINTRE NOI

La 29 noiembrie 1981 s-a stins din viață *preotul pensionar Traian Stan* din Timișoara, fiind în al 76-lea an de viață.

S-a născut în anul 1905 în ziua de 24 mai în satul Icloda. Școala primară a urmat-o în satul natal, apoi Școala Normală din Timișoara și Academia teologică din Oradea.

A fost hirotonit preot în anul 1931 pe seama parohiei Seceni unde păstorește cu însuflețire și dăruire pînă în anul 1948 cînd a fost transferat la parohia Ghirada Nouă-Plopi. Aici, prin munca-i neobosită, a reușit în 1970 să zidească o biserică nouă.

Pentru bogata s-a activitate a fost distins de conducerea eparhială. S-a pensionat în anul 1977.

Trupul neînsuflețit a fost depus în biserica parohiei Timișoara II, unde în ziua de 1 decembrie 1981 a fost săvîrșită slujba înmormîntării de către un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Cornel Pleșu care a rostit și panegiricul, de atît fiind și Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul. Rămășițele pămîntești ale celui plecat dintre noi au fost așezate în cimitirul parohial Timișoara II.

În ziua de 30 noiembrie 1981 a plecat dintre noi *preotul Nicolae Dad de la parohia Dudeștii Noi*, protopopiatul Timișoara.

S-a născut la 23 martie 1919 în orașul Oradea. Școala primară a terminat-o în orașul natal și tot aici și-a desăvârșit cursurile liceale, urmînd apoi Academia teologică.

A fost hirotonit pentru parohia Dudeștii Noi la 8 noiembrie 1947, pe care a slujit-o pînă la sfîrșit dovedindu-se a fi un neobosit păstor și educator al credincioșilor săi. Prin muncă și dăruire, cu multe sacrificii personale a zidit biserica parohială din localitate.

Pentru deosebitele sale merite a fost distins de conducerea eparhiei.

Trupul său neînsuflit a fost depus în biserica din parohia Timișoara II/3, fiind prohodit de un sobor de preoți și diaconi. La slujba înmormîntării a participat Prea Sfințitul Episcop vicar Timotei Lugojanul. Necrologul a fost rostit de P. On. Părinte Dimitrie Băloni. Rămășițele pămîntești ale părintelui Nicolae Dad, au fost depuse în cimitirul parohiei Timișoara III.

În data de 27 decembrie s-a stins din viață, trecînd la cele veșnice, *preotul pensionar Iustin Rațiu din Sudriaș*.

S-a născut în anul 1916 dintr-o familie de țărani vrednici din comuna Șiria, județul Arad. Cursurile școlii primare le-a făcut la Arad după care urmează liceul la Sighișoara și Academia teologică din Arad. După absolvirea acesteia în 1941 a fost hirotonit preot pe seama parohiei Virișmart, județul Arad unde a stat 4 ani. Din anul 1945 pînă în anul 1977, adică timp de 32 de ani, a păstorit cu dăruire, cinste și dragoste părintească parohia Sudriaș—Jupani din protopopiatul Făget. După o rodnică și exemplară activitate în slujba Bisericii și a obștii s-a retras la pensie în anul 1977.

Corpul neînsuflit al preotului Iustin Rațiu, a fost depus la 29 decembrie în biserica parohială din Sudriaș unde după, săvîrșirea sfintei liturghii, a urmat slujba înmormîntării oficiată de un sobor format din 11 preoți în frunte cu P. On. Părinte Doru Milostean protopopul Făgetului care a rostit și necrologul evidențiind strădaniile depuse în cei 32 de ani de activitate neîntreruptă a celui plecat dintre noi. Corpul neînsuflit a fost depus la locul de veșnică odihnă din cimitirul parohial.

În vîrstă de 76 de ani, *preotul Lazăr Mladescu din Surducul Mare*, a trecut la cele veșnice miercuri 30 decembrie 1981.

S-a născut în anul 1906 în satul Măguri. Școala primară o face în satul natal urmînd apoi cursurile liceale în orașul Lugoj. După terminarea acestora continuă Academia teologică din Caransebeș. În anul 1932 este hirotonit preot pe seama parohiei Surducul Mare, unde a păstorit timp de 10 ani. Din anul 1942 va fi preot în satul său natal Măguri. Aici preotul Lazăr Mladescu slujește 28 de ani, fiind un bun păstor și îndrumător al credincioșilor săi. La vîrsta de 72 de ani se pensionează reîntorcîndu-se la Surducul Mare. Aici, deși pensionar fiind, slujește cu aceeași dragoste și dăruire, alături de parohul locului.

Înmormîntarea a avut loc în ziua de 2 ianuarie 1982, fiind prohodit de un sobor de preoți din parohiile învecinate. Au rostit cuvîntări panegirice preoții

Plinius Oancea parohul locului și Romulus Novacovici misionar protopopesc. Trupul neînsuflețit al preotului Lazăr Mladescu a fost așezat în cimitirul parohial din Surducul Mare.

În ziua de 5 ianuarie 1982 a trecut la cele veșnice *preotul pensionar Lazăr Ștefan*.

S-a născut la 6 mai 1900 în comuna Goruia din județul Caraș-Severin. Școala primară o face în localitatea natală urmînd apoi cursurile liceale la Caransebeș. După absolvirea Academiei teologice este hirotonit în 1922 pe seama parohiei Goruia. Aici a funcționat pînă în anul 1950, desfășurînd o merituoasă și rodnică activitate. Fiind un timp și iavătător a inițiat înființarea unor coruri și fanfare alături de Goruia cît și în satele vecine. Din 1950 a funcționat succesiv la parohiile Tirnova și Merčina de unde s-a și pensionat în anul 1963.

Pentru activitatea-i meritorie a fost distins.

Slujba înmormîntării a fost oficială în ziua de 8 ianuarie 1982 de către un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Vasile Petrica protopopiatul Reșiței care a rostit și necrologul. Trupul neînsuflețit al regretatului preot a fost condus la locul de veșnică odihnă, în cimitirul parohial din Goruia, de membrii familiei și de credincioșii pe care i-a păstorit cu devotament atîția ani.

În ziua de 8 ianuarie 1982 a încetat din viață *preotul pensionar iconom stavrofor Iacob Crețu* domiciliat în Lugoj.

S-a născut în localitatea Macoviște din județul Caraș-Severin la 2 aprilie 1909. Școala primară a urmat-o în comuna natală absolvind apoi cursurile liceale ale liceului Coriolan Brediceanu din Lugoj. A urmat apoi Academia teologică din Caransebeș și în paralel Facultatea de Drept din Cluj, luîndu-și doctoratul în anul 1936.

A păstorit ca preot în Bozovici iar mai tîrziu va fi numit consilier eparhial la Caransebeș și la Timișoara.

Pentru activitatea deosebită pe care a desfășurat-o a fost distins cu rangul de iconom stavrofor.

În ziua de 10 ianuarie după sfînta liturghie, s-a săvîrșit prohodul de către un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Ioan Țigriș protopopul Lugojului, care a rostit și panegiricul. Rămășițele pămîntești ale răposatului au fost depuse în cimitirul parohial din Lugoj.

La 12 ianuarie 1982 a trecut la cele veșnice *preotul pensionar Zaharia Humița din Lugoj*.

El s-a născut în localitatea Dubova, județul Caraș-Severin la 6 octombrie 1903 dintr-o familie de învățători. Școala primară a făcut-o în satul natal după care a urmat cursurile liceului Traian Doda din Caransebeș. Tot aici a absolvit și Academia teologică, fiind apoi hirotonit pe seama parohiei Sacoșul Mare. În această localitate va funcționa ca preot din anul 1932 pînă în anul 1962 cînd este transferat la parohia Boldur unde rămîne pînă în anul 1969. În cei 43 de ani de activitate preotul Zaharia Humița a dat dovadă de o deosebită dăruire și dragoste pentru Biserică și credincioșii ei. Pentru meritele sale a fost distins.

În ziua de 14 ianuarie 1982 după sfânta liturghie s-a oficiat prohodul de către un sobor de preoți în frunte cu P. On. Părinte Ioan Țigriș protopopul Lugojului care a rostit și panegiricul.

Inhumarea s-a făcut în cimitirul parohial din Lugoj.

EPISCOPIA ARADULUI ȘI HUNEDOAREI

SLUJIRI ARHIEREȘTI

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în duminica dinaintea Crăciunului, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a săvârșit sfânta liturghie în biserica din Tirnăvița, aparținătoare de parohia Boz, protopopiatul Deva. Însoțit de P. C. Prot. Flor Teodorescu, vicar administrativ, Prea Sfinția Sa a sosit la biserică la ora 9, fiind primit cu toată dragostea și prețuirea de credincioși și soborul preoților în frunte cu P. C. Prot. Alexandru Hotăran, care a rostit cuvântul de întâmpinare. Îndeplinindu-se ritualul îmbrăcării arhieresti, toți credincioșii au participat activ la cântarea omofonă.

La momentul potrivit, P. C. Prot. Flor Teodorescu a citit pericopa evanghelică, iar după otpust, preotul paroh Lucian Popa și apoi P. C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul locului, au adresat respectuoase mulțumiri Prea Sfințitului Arhiepiscop pentru caldă bucurie prilejuită de această slujbă arhierască.

Înainte de a împărtăși credincioșilor anafora, Prea Sfinția Sa a transmis tuturor binecuvântările părintești ale Întâistătătorului eparhiei deodată cu stăruitorul îndemn de a se dovedi mereu rîvnitori cu stăruință întru păstrarea sfintei noastre credințe creștine și a evlaviei ortodoxe.

În duminica din 17 ianuarie 1982, credincioșii din binecunoscuta localitate Pecica, protopopiatul Arad, au întâmpinat cu alese sentimente de respect și prețuire pe Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul, venit să officieze sfânta liturghie. Împreună cu P. C. Prot. Flor Teodorescu — vicar administrativ, cu preoții locali Ioan Roman și Mihail Ineoaș și cu diaconul Gheorghe Contras, Prea Sfinția Sa a început serviciul divin, adînc reculegere învăluind cu o mantie diafană întreaga asistență din biserică. Glasurile credincioșilor unite într-o caldă rugăciune și cântare omofonă își prelungeau ecourile pînă în înălțimea impunătoare a bisericii și a turnului ei.

La priceasnă, P. C. Prot. Flor Teodorescu a reținut atenția cu o cateheză despre recunoștința cu care sîntem datori Părintelui Ceres, temeinic argumentată cu texte din Sfânta Scriptură și din Sfinții Părinți.

După cuvântul de mulțumire, rostit de P. C. Pr. Ioan Roman, a urmat alocuțiunea Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul în care a adresat tuturor sfaturi și povățuiri duhovnicești folositoare pentru bunul spor al vieții religioase și morale a credincioșilor.

MISIUNI ARHIEREȘTI

Dînd curs invitației credincioșilor din parohia Conop, protopopiatul Lipova, Prea Sfințitul Visarion, însoțit de diaconii catedralei Viorel Roja și Traian Micoroi, a purces cu părintească dragoste în duminica din 22 noiembrie 1981 să officieze

sfința liturghie într-un sobor de preoți și diaconi. Cu acest prilej, la timpul rânduit de tipicul Bisericii noastre, tânărul Mihai Pavel a fost hirotonit întru diacon, iar tânărul Marian Ciucur, licențiat în Teologie, a fost sfințit întru preot pe seama parohiei Taut, protopopiatul Ineu.

La priceasnă a predicat preotul Alexandru Miclea de la parohia Odvoș. După otpust, preotul paroh Ioan Popa — hirotesit întru sachelar, a prezentat o succintă dare de seamă referitoare la lucrările de edificare a noii case parohiale, precum și la viața religioasă-morală din parohie.

A urmat pătrunzătorul cuvânt de învățătură al Chiriarhului despre lucrarea mîntuitoare a Bisericii în viața credincioșilor, încheind cu unele îndrumări părintești la atașament nezdruccinat față de Biserică și față de Patria ai cărei fii sîntem, față de înaltele și legiuitele idealuri de bunăstare și fericire, de pace și independență ale poporului român, ale lumii întregi.

După terminarea serviciului liturgic, Prea Sfințitul Părinte Episcop Visarion, înconjurat de soborul slujitor și de credincioși, s-a deplasat la noua casă parohială pentru a săvîrși slujba sfințirii ei. În încheiere, Prea Sfinția Sa a adus binemeritate laude pentru frumosul edificiu destinat ca locuință preotului, zidit prin truda și strădanția tuturor enoriașilor parohiei, indemnîndu-i din nou să rămînă statornici în buna și strămoșeasca rînduială a Bisericii creștine ortodoxe.

În duminică din 6 decembrie 1981, ziua de prăznuire a Sfințului Ierarh Nicolae, Întîistătătorul eparhiei s-a deplasat în parohia Teliucul Inferior, protopopiatul Deva.

La sosire, Prea Sfințitul Episcop Visarion a fost primit după datină, de un sobor de preoți și de credincioși, în numele cărora P. C. Părinte Alexandru Hotăran, protopopul locului, a rostit cuvîntul de caldă întîmpinare.

După intrarea în biserică și îmbrăcarea arhierescă solemnă, s-a început sfința liturghie în sobor, răspunsurile fiind date de toți cei prezenți în Sfința Biserică. A predicat preotul Miron Stăncu despre virtutea iubirii creștine. Îndătinata dare de seamă privind acțiunea de amenajare a noii case parohiale a fost prezentată de preotul paroh Viorel Anăstăsoaie, căruia i s-a oferit distincția bisericăscă de sachelar. A urmat apoi alocuțiunea Prea Sfințitului Episcop Visarion, care a împărtășit ascultătorilor învățături folositoare de suflet și luminătoare de minte privind lucrarea harică a Bisericii prin Sfintele Taine, povățuindu-i să rămînă statornici întru legătura de iubire a Bisericii noastre strămoșești și să respecte bunele rînduiri ale vieții sociale.

Bucuria zilei de sărbătoare a fost sporită de sfințirea casei parohiale de către Chiriarh, care a reliefat din nou interesul credincioșilor față de problemele administrativ-gospodărești ale parohiei și lucrarea lor neobosită întru rezolvarea lor, stînd alături de harnicul lor păstor sufletesc.

A urmat o agapă frățească la casa parohială.

În aceeași duminică răcoroasă de început de decembrie, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul s-a aflat în mijlocul credincioșilor din parohia Romos, protopopiatul Orăștie, fiind întîmpinat cu multă însuflețire de soborul preoților și diaconilor și de credincioși, în frunte cu P. C. Părinte Avram Petric, protopopul locului.

Mai întâi s-a săvârșit slujba binecuvântării lucrărilor de reparații efectuate la biserica parohială, continuându-se cu Sfânta liturghie, în timpul căreia a predicat P. C. Prot. Avram Petric.

La sfârșitul serviciului divin s-a oficiat și un parastas întru pomenirea citorilor și binefăcătorilor bisericii, adormiți în Domnul. Preotul paroh Manase Groza a expus o scurtă dare de seamă asupra modului în care s-au desfășurat lucrările de reparații la biserică și la casa parohială, evidențiind spiritul de dăruire al bunilor enoriași ai parohiei.

În cuvîntul de învățătură, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a transmis tuturor arhieresti binecuvântări din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion, după care a vorbit despre virtuțile creștine, ca podoabe sufletești necesare credincioșilor pentru desăvîrșirea lor morală.

TÎRNOSIRI DE BISERICI

Din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în duminica care a deschis cursul lunii noiembrie 1981, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar a oficiat Sfânta Liturghie în parohia Prunișor, protopopiatul Ineu, precedată de îndeplinirea ritualului ortodox prescris pentru tîrnosirea bisericii parohiale.

Predica zilei a fost rostită de P. C. Pr. Consilier Iacob Bupte. După terminarea serviciului divin, preotul paroh Ioan Pui a prezentat un raport privitor la situația parohiei, precum și la lucrările de reparații și împodobire efectuate la biserică. După ce a transmis arhieresti binecuvântări din partea Întîistătătorului eparhiei, Prea Sfinția Sa a dat o serie de îndrumări și sfaturi părintești în vederea păstrării credinței creștine, — a iubirii față de sfintele locașuri de cult și a iubirii față de scumpa noastră patrie, povătuiri ascultate și primite cu mult interes de credincioși.

În duminica următoare, 8 noiembrie, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a purces din nou la drum, sosind în dimineața zilei respective în parohia Runcu Mare, protopopiatul Deva, pentru a tîrnosi biserica din filia Cerișor. S-a oficiat apoi Sfânta liturghie.

După otpust, preotul paroh Viorel Jeler a dat glas sentimentelor de aleasă recunoștință față de ierarh, mulțumindu-i pentru înălțătoarea slujbă și pentru tîrnosirea bisericii. A vorbit apoi, P. C. Prot. Alex. Hotăran pe marginea pericopei evanghelice, stăruind asupra necesității de a rămîne statornici în dreapta credință a Bisericii noastre.

Înălțătoarea slujbă s-a încheiat cu părintescul cuvînt de învățătură și indemn al Prea Sfințitului Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul în care a cerut credincioșilor să-și deschidă sufletele pentru a primi și păstra nestematele spiritualității creștine, iubind Sfânta Biserică și poporul român.

Potrivit programului de misiuni arhieresti stabilit de Centrul eparhial, din încredințarea Prea Sfințitului Episcop Visarion, în duminica din 15 noiembrie 1981, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a răspuns invitației primite

din partea credincioșilor parohiei Cimpul lui Neag, protopopiatul Petroșani, propunând în mijlocul lor pentru a înfroni biserica parohială. A urmat apoi Sfânta Liturghie.

La priceasnă, P. C. Prot. Octavian Pătrașcu a rostit predica zilei, tâlmăcind pilda samarineanului milostiv cu învățături folositoare pentru viața religioasă și morală a credincioșilor.

În cuvîntul său de la sfîrșitul slujbei, preotul paroh Dumitru Băloi s-a referit la lucrările de reparații și reînnoire efectuate la biserica parohială, arătînd că bucuria cerească care a umplut inimile tuturor credincioșilor parohiei este răsplata ostenețelor și a jertfelniciei lor, față de locașul lor de rugăciune.

După hirotesirea tînărului preot paroh întru sachelar, Prea Sfințitul Arhiepiscop-vicar Gherasim Hunedoreanul a adresat celor prezenți cuvinte de căldură, povătuire și îndemn la pace și trăire creștinească, la muncă cinstită, la păstrarea și apărarea credinței noastre creștine ortodoxe.

CHEMAȚI LA VREDNICIA SLUJIRII PREOȚEȘTI

În părintească purtare de grijă pentru nevoile duhovnicești ale credincioșilor din parohiile vacante, Prea Sfințitul Episcop Visarion a dat binecuvîntarea pentru primirea Sfintei Taine a Preoției următorilor candidați:

Nicola Stoia, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 6 septembrie și preot la 8 septembrie 1981 pe seama parohiei Ormindea, protopopiatul Brad;

Traian Micoroi, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 8 septembrie 1981 pe seama Catedralei din Arad.

Marian Ciucur licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 21 noiembrie și preot la 22 noiembrie 1981, pentru parohia Tauț, protopopiatul Ineu;

Pavel Mihai Savu, licențiat în Teologie, hirotonit diacon la 22 noiembrie și preot la 29 noiembrie 1981 pentru parohia Berechiu, protopopiatul Ineu;

Pavel Roșu, absolvent de seminar, hirotonit diacon la 4 decembrie și preot la 6 decembrie 1981 pe seama parohiei Trăiaș, protopopiatul Lipova;

Ioan Ponta, student în anul II la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, hirotonit diacon la 16 ianuarie și preot la 17 ianuarie 1982 pe seama parohiei Minișul de Sus, protopopiatul Ineu.

După primirea Sfintei Taine a Preoției, noii hirotoniți au fost opriți să efectueze o perioadă de practică liturgică și omiletică la Catedrala din Arad, sub îndrumarea distinșilor slujitori de la această biserică. Înainte de a purcede pentru instalarea lor în parohiile încredințate spre păstorie, Întîistătătorul eparhiei a avut grijă să le dea îndrumări și povătuiri duhovnicești necesare activității lor pastorale misionare și sociale.

DISTINCȚII BISERICEȘTI

Cu dragoste și dreptate, cumpănind asupra activității desfășurate cu vrednicie, de unii preoți ai eparhiei, și cu gândul la cuvîntul de apreciere și îndemn al Sf. Apostol Pavel (1 Timotei 3, 16), Prea Sfințitul Episcop Visarion, potrivit și

aprobării Sinodului Mitropolitan, a ținut să răsplătească munca acestora acordind bine-meritate distincții bisericești următorilor preoți:

Silviu Fugaci de la parohia Deva III — protopopiatul Deva, *Ispas Ruja* de la parohia Fintinele — protopopiatul Arad, *Simion Mercea* de la parohia Iosășel — protopopiatul Ineu, distincția de iconom stavrofor; *Miron Mateș* de la parohia Deva III — protopopiatul Deva, *Petru Căta* de la parohia Boholt — protopopiatul Deva și *Gheorghe Tlu* de la parohia Blăjeni — protopopiatul Brad, distincția de iconom; *Nicu Pascu* de la parohia Boș — protopopiatul Deva, *Eugen Volungan* de la parohia Ostrov — protopopiatul Lipova, *Petru Lazea* de la parohia Hontșor — protopopiatul Ineu, *Ioan Iederan* de la parohia Săcărimb — protopopiatul Deva, *Dumitru Băloi* de la parohia Cimpul lui Neag — protopopiatul Petroșani, *Ioan Popa* de la parohia Conop — protopopiatul Lipova, *Viorel Anăstăsoaie* de la parohia Teliucul Inferior — protopopiatul Deva, distincția de sachelar.

Cu prilejul hiotesirii, Prea Sfințitul Episcop Visarion împreună cu Prea Sfințitul Arhiereu-Vicar Gherasim Hunedoreanul au urât preoților distinși, noi înfăptuiri rodnice în misiunea lor înaltă de slujitori ai lui Dumnezeu și ai popoului român.

DECES

În amurgul zilei de 17 decembrie 1981 s-a stins din viață regretatul și vrednicul preot iconom stavrofor Cornel Caceu de la parohia Ghioroc, protopopiatul Lipova.

S-a născut la 20 februarie 1911 în localitatea Săcămaș — Ilia, județul Hunedoara, unde primește primele cunoștințe de carte. Urmează liceul din Deva și apoi Academia teologică din Arad. În ziua de 3 februarie 1940 a primit Sfânta Taină a Preoției. Cu zel și vrednicie spirituală a slujit la capela spitalului din Arad și la parohiile Arad-Sega II, Siclău, Conop, și Ghioroc, lucrând cu multă dăruire pentru bunul spor religios, moral și material al credincioșilor săi. A avut neîncetat în conștiință cuvintele arzătoare ale Domnului Hristos: „Păstorul cel bun sufletul său îl pune pentru oi” (Ioan X, 11). Dintre frumoasele sale realizări gospodărești amintim doar repararea și pictarea bisericilor din ultimele două parohii păstorite. Și tocmai cînd părintele Cornel Caceu se îndrepta cu pași domoli spre împlinirea celui de al 72 an al vieții zbuciumate, din care aproape 42 ani l-a dăruit suljirii lui Dumnezeu și oamenilor, o boală grea și necruțătoare l-a strămutat fulgerător în împărăția veșniciei, acolo unde flacăra vieții arde neîncetat, și firul ei nu se mai rupe niciodată.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în biserica parohiei Arad-Sega II de un numeros sobor de preoți și diaconi, în frunte cu P. C. Pr. Zaharia Iova — secretar eparhial, care a transmis familiei îndoliata cuvinte alese de mîngiere și sincere condoleanțe din partea Prea Sfințitului Episcop Visarion. Despre vrednicia răposatului a mai vorbit P. C. Pr. Traian Baltă de la parohia Covășint, prot. Lipova.

În dangătul trist al clopotelor, sicriul cu trupul neînsuflețit al părintelui Cornel Caceu a fost așezat întru nădejdea învierii în cimitirul „Eternitatea” din Arad.

I. D. ȘTEFĂNESCU, *Arta veche a Banatului*, Timișoara, 1981, 168 pp + ilustrații.

Editura noastră a publicat — lucru de acum știut — o carte devenită postumă a regretatului I. D. Ștefănescu privind „arta veche a Banatului”. Nu l-am prezentat atunci pe autor, de altfel prea bine cunoscut, pentru că în momentul când s-a început imprimarea, el se afla încă în viață. Acum ne simțim îndatorați să-i aducem, chiar și cu multă întârziere, piosul nostru omagiu prin intermediul cercetătorului Alexandru Zub, care semnează paginile ce urmează:

Stîns de curînd, la o vîrstă venerabilă și încă în plină activitate, I. D. Ștefănescu a fost unul dintre marii noștri învățați și fără îndoială cel mai cunoscut peste hotare în ce privește arta veche românească, abordată îndeosebi în sfera picturii murale¹. Alături de G. Balș, N. Ghika-Budești, Gr. Ionescu și V. Vătășianu, el reprezintă aceea direcție de studii care a urmărit, în ultima jumătate de veac, să ne dea o morfologie artistică a evului mediu românesc.

Născut la 16 iulie 1886, în Preajba Teleormanului, I. D. Ștefănescu și-a făcut studiile superioare la București, absolvind dreptul (1908) și literale (1909), într-o epocă în care mai profesau încă mari dascăli ca T. Maiorescu, C. Dimitrescu-

Iași, P. Eliade; alții, precum N. Iorga, se aflau în plină ascensiune, iar steaua lui V. Părvan abia răsărea deasupra unui domeniu pe care, din altă perspectivă, avea să-l cultive și I. D. Ștefănescu. Profesor mai întîi la Școala de Belle Arte (1909—1921), tînărul cărturar s-a consacrat de timpuriu unei discipline în care se făcuseră, prin A. Odobescu, primii pași pe calea unei specializări în sens modern și se făceau, prin N. Iorga, G. Balș, N. Ghika-Budești, O. Tafrali, N. Bănescu, Iulius Ștefănescu, alți pași în aceeași direcție.

I-a fost dat să trăiască marile evenimente de la începutul secolului, incununate, după eforturi imense, cu întregirea de stat a României și cu un vast program de modernizare pe toate planurile. În anii primului război, I. D. Ștefănescu a fost unul din cei care, la Iași, a înțeles să se alăture lui N. Iorga în opera de fortificare a rezistenței, vorbind la Universitate unui public ce avea atîta nevoie de încredere în destinul patriei. Avea să-și amintească el însuși de reîntîlnirea cu fostul profesor, în casa acestuia de pe strada Română, atunci pustie și întunecoasă, în care se înfiripau îndemnul ardent din *Neamul românesc* și unde atîtea mari personalități și-au dat întîlnire sub semnul resurecției². După război, tînărul cărturar a avut, mai mult decît alții, șansa de a-și adînci și extinde învățătura la Paris, studiînd cu mari maeștri în istoria artelor (H. Focillon, Em. Mâle, G. Millet) și bizantologie (Ch. Diehl, N. Kondakov, A. Grabar etc.). După orizontul larg, de istorie universală, deschis de N. Iorga, învățații de la Sorbona i-au asigurat adîncirea în domenii de mai restrînsă specialitate și mai ales i-au inculcat acele deprinderi

¹ Cîteva date bibliografice inserate de Florin Constantin în *Enciclopedia istoriografică a României*, București, 1979, pp. 316—317. Altele la Paul Petrescu, *Valoarea morală a unei vieți și valoarea științifică a unei opere*, în *Contemporanul*, 1981, nr. 31, pp. 6—7; Sc. Porcescu, I. D. Ștefănescu, în *Cronica*, XVI, 1981, nr. 33, p. 6; Theodora Kițulescu, *Profesorul I. D. Ștefănescu*, în *Flacăra*, XXXII, 1981, nr. 33, p. 19; St. S. Gorovei, I. D. Ștefănescu, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Iași, XVIII, 1981, pp. 871—872.

² I. D. Ștefănescu, *Nicolae Iorga, historien de l'art roumain*, în *Nicolae Iorga, l'homme et l'oeuvre*, Bucharest, 1972, pp. 382—390.

de metodă fără de care știința nu poate progresa. Recunoscător avea să rămână mai cu seamă pentru îndrumările lui Ch. Diehl, în bizantinologie, pentru metoda deprinsă de la H. Focillon în istoria artelor și pentru „cea mai bună inițiere arheologică”, asigurată pe atunci de G. Millet³.

La interferența celor trei discipline, lund de la fiecare maestru ceea ce i se potrivea, I. D. Ștefănescu și-a croit un drum propriu, cercetînd istoria artelor dintr-un spațiu ce obligă la cunoașterea deplină a bizantinologiei și a cercetărilor arheologice. Prin Em. Mâle, el a înțeles că evul mediu nu poate fi cunoscut fără istoria artelor și că arta reclamă o bună stăpînire a iconografiei, ca expresie a ideilor și mentalităților. Asupra relației dintre fapte, idei și forme, ca obiect al istoriei, atrăgea atenția în același timp H. Focillon, în acord cu o direcție de studii mai largă ce venea de la J. Burckhardt și care prin H. Wölfflin cunoscuse un moment de frumoasă înflorire⁴. Față de pozitivismul secolului trecut ambiționînd să prefacă istoria într-o știință pur și simplu, o atare directivă considera istoria în egală măsură sub specia științei și a artei: *Kunst und Wissenschaft zugleich*. Istoria începuse a deveni, prin K. Lamorecht tot mai mult o *Kulturgeschichte*, iar prin W. Dilthey o *Geistesgeschichte*.

Era o deplasare de accent semnificativă în anii formației lui I. D. Ștefănescu, în care coincideau cu o nouă invigorare a istoriografiei, a celei franceze mai ales. În 1928, el își susținu doctoratul, sub auspiciile Sorbonei, iar un an mai târziu apăreau, prin grija lui L. Febvre și M. Bloch, vestitele *Annales* care au marcat esențial dezvoltarea gândirii istorice⁵. Ceea urmată de I. D. Ștefănescu se întindea pe alocuri cu aceea a *Analelor* rîmînînd în genere personală și paralelă. Ea presupune înțelegerea istoriei ca o disciplină complexă, pentru care e nevoie de îndelungă specializare și de un apel continuu la fapte, spre a le pune în ra-

portul cuvenit cu ideile și formele. Istoria artelor rămîne, în acest cadru, doar un mod de abordare a realității trecute, iar arheologia un complement necesar. Sint domenii ce se interferează, ca două cercuri oarecum egale ce se suprapun în parte, pe cînd în concepția lui Furtwängler și Millet cele două cercuri, inegale ca sferă, s-ar afla într-un raport de subordonare⁶.

Poziția învățatului român, inspirată nu numai de maeștrii de la Paris, dar și de școala critică românească, avea în vedere desigur și nevoile istoriografiei noastre, încă prea puțin servită sub unghiul artelor. Restituirile parțiale și monografice erau de preferat, în aceste condiții, largilor sinteze ce pot interesa, dar nu și convinge, cu care lumea apuseană începuse a se obișnui. De-a lungul unei cariere de aproape trei sferturi de secol, I. D. Ștefănescu n-a conținut să insiste asupra respectului pe care istoriografia îl datorează faptelor și a necesității ca faptele să fie mai strict definite, compuse, ordonate, înainte de a se preceda la sinteză. Din cele trei etape ale oricărei opere științifice, etapa cercetării propriu-zise i s-a părut a fi mai atrăgătoare, mai potrivită unui spirit setos de cunoaștere concretă. Zece ani de lucru intens prin mănăstiri tăcute, în care timpul părea să aibă o cadență mult mai rară, i-au trebuit pentru a încheia o primă sinteză asupra evoluției picturii religioase din Bucovina și Moldova, sinteză cuprinsă, ca și alte scrieri ale sale, în prestigioasa colecție *Orient et Byzance*⁷.

De atunci, din 1928, pînă în vremea din urmă, I. D. Ștefănescu n-a încetat să străbată în lung și în lat țara, cercetînd monumentele și punîndu-le în lîmînă cu o pricepere și o stăruință admirabilă. Zeci de volume, amplu și excelent ilustrate, au pus în circulație valorile plastice ale culturii noastre medievale, alcătuiind un vast și prețios corpus, la care specialiștii străini, mai ales ei, nu încetează a face apel. Căci I. D. Ștefănescu a devenit repede o înaltă autoritate în materie, iar studiile sale au fost găzduite în reviste și edituri de mare exigență. Muntenia, Transilvania, Maramureșul, Banatul s-au bucurat, la rîndul lor, de întinse mono-

³ Idem, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, Paris, 1928, pp. XI—XII.

⁴ Idem, *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968, pp. 5—6.

⁵ Cf. T. Stolanovich, *La scuola storica francese, Il paradigma delle „Annales”*, Milano, 1978.

⁶ I. D. Ștefănescu, o. c., pp. 7—9.

⁷ Idem, *L'évolution de la peinture...*, p. XI (avant-propos).

grafii, cu introduceri istorice în care autorul prezenta cadrul evolutiv al monumentelor de artă⁸. Alte sinteze, asupra iconografiei bizantine și a picturii feudale românești, asupra originilor apusene ale artei noastre vechi etc., au apărut în anii din urmă⁹, iar studii de mare interes privind arta veche, pictura românească în veacul de mijloc, artele somptuare ș. a. se află sub presă¹⁰.

Colaborator la *Byzantion*, *Analecta* și alte reviste de înaltă factură academică, I. D. Ștefănescu a luat parte la numeroase congrese internaționale, a ținut prelegeri și a rostit conferințe despre valorile noastre de artă în diverse centre de cultură de pe continent. Profesor la *Ecole des Hautes Etudes*, la Universitatea Catolică din Paris, la Universitatea din Bruxelles, la Universitatea din Atena, el a fost premiat de diverse instituții academice și socotit ca un element specialist în arta bizantină, arheologia creștină, cultura veche românească. Pretutindeni el a pus în lumină, integrându-le în patrimoniul universal, valorile artei noastre vechi. La Atena, la Veneția, la Roma, oriunde l-au dus rosturile unei cariere prodigioase, el a vorbit despre aceste valori cu deplină competență și a făcut ca originalitatea creatoare a poporului nostru să se bucure de o mai largă recunoaștere¹¹.

⁸ Idem, *Contribution à l'étude des peintures murales valaques*, Paris 1928, 90 pp + X pl.; *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle*, Paris, 1932, 439 pp. + XXX pl. (vol. I); 96 pp. (vol. II); *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie*, *Nouvelles recherches*, Paris, 1932, vol. I (text), 192 pp.; vol. II (album), LII pl.; *Arta veche a Maramureșului*, București, 1968, 158 pp. + LXXV pl.; *Arta veche a Banatului*, Timișoara, 1981, 168 pp. + pl.

⁹ Idem, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973, 266 pp + 271 fig.; *Origines occidentales de l'art roumain ancien*, Paris, 1973, etc.

¹⁰ Idem, *Pictura veche românească*; *Manuel d'iconographie byzantine et roumaine*; *Les arts somptueux anciens de tradition byzantine en Roumanie*; *Arheologia și istoria artei*, etc.

¹¹ Cf. Paul Petrescu, o. c.

În țară, I. D. Ștefănescu n-a conținut să evoce, în medii academice, dar și pentru marea public, monumentele prin care geniul național românesc se recomandă în lume. Colaborator și aici la multe publicații, el a fost mai cu seamă apropiat de gruparea din jurul *Revistei istorice române*, care încerca să imprime istoriografiei un nou avânt și mai multă rigoare¹². Faptul nu e lipsit de interes, fiindcă opera lui înseamnă, în definitiv, o pledoarie pentru metode, rigoare, aplicație.

Preocupările de teorie a domeniului sînt minime, dar nu lipsesc din nici o lucrare importantă a lui I. D. Ștefănescu. Exprimîndu-și opțiunile de metodă, conștient de grațitudinea față de îndrumătorii săi, el și-a declarat de la început adevăratele lui direcții de cercetare a artelor care stîie să intereseze în cercetarea mai multor discipline și să facă din ea un mijloc de cunoaștere mai profundă a valorilor de odinioară. Prefațîndu-i studiul monografic despre pictura religioasă din Bucovina și Moldova (1928), Ch. Diehl îl recomandă pe tînrul învățat român ca pe un exeget de frunte, față de care se putea deosebi în unele concluzii, dar care stîia să ofere o imagine clară, veridică și convingătoare a fenomenelor studiate. Cercetări atente și îndelungi aveau să-l pună apoi în situația de a descoperi numeroase documente noi și de a scoate în relief marea înflorire artistică din zona carpato-dunăreană în secolele XV—XVI. Explicația acestei înfloriri el o găsea în puterea creatoare a poporului român, stimulată de contactul cu lumea bizantină.

Ideea că Bizanțul n-a pierit sub unghi artistic odată cu ocuparea Constantinopolului de către otomani, ci a supraviețuit în provinciile de margine, mai ales în țările române, plutea în aer și N. Iorga avea să o consacre în *Byzance après Byzance* (1935). I. D. Ștefănescu o exprimase și el, legînd înflorirea artistică din aceste țări în epoca amintită de vecinătatea cu Bizanțul, în timp ce alți comentatori (Millet de exemplu) înclinau să o pună în relație cu fenomenul atonit. Iconografia religioasă reprezintă, sub acest unghi, cea mai bună dovadă. Tînrul învățat a cercetat-o stăruitor, punînd accent pe chestiu-

¹² În *Revista istorică română*, I. D. Ștefănescu a publicat, din 1935 pînă în 1946, mai multe studii.

nile de tehnică și stil, așa cum făcuse, pentru alte zone ale artei medievale, H. Focillon. De la analiza stilistică și tehnică, el a putut ajunge, în chip firesc, la aspecte din mediul în care s-au produs creațiile respective, convins cum era că se pot desprinde astfel concluzii importante asupra epocii și a marilor ansambluri arhitectonice. Culorile, modelul, factura sînt elemente pe baza cărora I. D. Ștefănescu a putut stabili relația directă dintre arta moldovenească și cea bizantină, artă a cărei decorație monumentală o va păstra, timp de secole, cu linia ei somptuoasă, cu armoniile tonale de un farmec aparte, cu sinceritatea și sentimentul ei metafizic, toate conturînd personalitatea creatoare a unui popor. Făcînd această observație, Ch. Diehl știa să aprecieze amintita sinteză ca „o carte foarte interesantă, bine informată, plină de lucruri noi și care ne învață mult, atât despre arta moldavă, cit și despre istoria artei bizantine și a îndelungatei sale influențe”¹³).

Studiile ulterioare n-au făcut decît să confirme justetea acestor aprecieri și să rafineze metoda folosită în cercetarea artei medievale, a iconografiei mai ales, ca mijloc de a adînci istoria însăși a spațiului respectiv. Ca să prezinte pictura religioasă din Muntenia și Transilvania, I. D. Ștefănescu a explorat peste 300 de monumente, convins că ele ofereau date noi asupra acelor provincii, pentru care apela la studiile făcute de N. Iorga, N. Ghika-Budești, V. Vătășianu etc. „Studiul acestor monumente — conchidea el — este necesar spre a cunoaște istoria (...) și civilizația românilor”, ținta ultimă a istoriografiei naționale¹⁴. Iconografia oferă doar „cheie” cu care se poate pătrunde în arta epocii feudale, spre a-i putea înțelege frumoasele împliniri și prin aceasta arta cea mai rezistentă a creației poporului nostru.

Cu această convingere, I. D. Ștefănescu a explorat ca nimeni altul iconografia eului mediu carpato-dunărean, punînd-o în legătură și luminînd-o cu datele istoriei, arheologiei, etnografiei etc. El a pus la contribuție îndeosebi arheologia, discipli-

nă pe care o studiasse temeinic la Paris, predînd-o apoi el însuși, cu aplicație la cultura creștină, în diverse universități. Lucrările sale îmbină astfel elemente, tehnici, metode din mai multe discipline într-un eclectism fructuos, capabilă să absoarbă de oriunde ceea ce poate contribui la adîncirea cunoașterii. Arheologia nu trebuie să fie subordonată istoriei artelor (ca la Furtwängler), nici invers (ca la G. Millet), ci amîndouă se cuvin puse în serviciul reconstrucției istorice, împreună cu numeroase alte discipline. O rodnică interferență poate aduce la lumină știri și conjuncturi noi, susceptibile să îmbogățească, să nuanțeze cunoașterea.

Un ciclu de scrieri, din care n-a publicat decît o mică parte, se intitulează *Studii de arheologie și istoria artei medievale*, îngemănînd astfel, programate, disciplinele pe care le-a cultivat cel mai mult. Asupra raportului dintre ele, savantul a insistat și într-o serie de conferințe rostite în diverse centre universitare. „În fapt, va nota el mai tîrziu, dacă problemele și metodele arheologiei sînt mai limpede hotărîte, acelea ale istoriei artei rămîn citeodată vagi și formate din împrumuturi făcute istoriei generale și esteticii filozofice. Înmulțite, de la o vreme, ele lasă uneori de o parte lucruri esențiale și se mărginesc la elemente de ordin istoric, cum sînt biografiile artiștilor și istoria curentelor, sau la însemnări de ordin tehnic”¹⁵.

Convins că problemele principale nu trebuie ocolite, nici soluționate pe căi improprii, I. D. Ștefănescu a pus accent pe aportul iconografiei, care luminează mai bine monumentele de artă și prin aceasta însuși contextul istoric. Specialistul nu se poate limita, de aceea, doar la elemente sumare, de erudiție, ci trebuie să tindă la configurarea tramei ideatice. Istoria artelor lămurește așadar „glasul monumentelor”, apîlînd totodată la serviciile arheologice, cînd această disciplină nu se mărginește, cum se întîmplă uneori, la dări de seamă și jurnale de săpături, care nu leagă datele întregalaltă. Tot astfel, cercetările de artă populară, indispensabile, nu pot fi reduse la descrieri de creații țărănești, ci trebuie să conducă la analize și determinări artistice. Așadar, nici „pagini uscate de inventar”,

¹³ Ch. Diehl, *Préface*, în vol. *L'évolution de la peinture...* 1928, p. VII.

¹⁴ I. D. Ștefănescu, *La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie*, Paris, 1932, p. 5.

¹⁵ Idem, *Arta veche a Maramureșului*, p. 6.

nici simple evocări cu „accente de imn”, ci studii serioase, metodice, în genul celui profesat de G. Perrot, E. Mâle, A. Moret, Ch. Diehl și alți maeștri, la exemplul căroră învățatul român trimite mereu¹⁶. Studiul comparativ, în orice caz, fiindcă numai comparația, gândită spațial (pe o-rizontală), dar și cronologic (pe verticală) poate înlesni o fixare mai judicioasă a valorilor. Din acest punct de vedere, studiile lui I. D. Ștefănescu au îmbrățișat o arie largă, cuprinzând aproape întregul continent, cu atenția concentrată însă asupra zonei carpato-dunărene și a vecinătăților ei. Analizele întreprinse prezintă cel mai viu interes, fiindcă ele pun în lumină valori cu totul ignorate sau fals lămurite anterior.

Iconografia, coroborată cu alte discipline, i s-a părut a fi calea cea mai sigură spre descifrarea artei medievale și prin aceasta a ideilor și sentimentelor ce animau lumea evului de mijloc. „Picturile — conchidea istoricului — dau glas monumentelor. Ele cristalizează idei, simțiri și viață, reprezintă documente și izvoare de istorie. Opere de artă de nemăsurat interes cheamă și farmecă ochii și mințile prin formele, culorile și compozițiile lor, prin chipul minunat în care îmbracă pereții și zidurile exterioare. Interpretări savante ori ilustrații de folclor, decorurile murale nu pot fi înțelese ca atare și folosite din plin de cercetătorul care cunoaște textele — izvoare și stăpânește formele de viață ale lumii medievale. Aceste cunoștințe se pot dobândi cu ajutorul iconografiei. Iconografia, încheia savantul, ne introduce în lumea de artă a trecutului nostru și ne ajută să o descoperim în formele și mecanismul ei social”¹⁷. Expresia se cuvine a fi reținută, fiindcă cercetarea formelor și a mecanismului social al artei constituie finalitatea însăși a demersurilor sale, timp de șase decenii. Finalitate ambițioasă, în stare să epuizeze resursele mai multor generații de specialiști ce înțeleg să facă din istoria artelor un mijloc de aprofundare a cunoașterii istorice, iar din iconografie calea cea mai eficientă, capabilă să mobilizeze resursele mai multor discipline de interes convergent.

Înfățișând *Arta veche a Maramureșului* (1968), I. D. Ștefănescu se revendica nu nu-

mai de la muzeologia și știința contemporană, dar și de la Wölfflin, Burckhardt, Ruskin, dacă nu chiar, urcând în timp, de la mai vechea *ekphrasis* bizantină, pentru a-și situa demersurile, solidar, în prelungirea unor eforturi multisecolare. Sensul lor e desigur restituitiv, cărturarul căutând să participe la resurrecția acelor valori care au structurat lumea evului mediu. Muzeele de prestigiu îi apar, de aceea, ca niște „cimitire” în care istoricul e chemat să facă explorări sistematice, să recompună și să restituie, într-un limbaj accesibil, valorile de odinioară. Sarcina lui e cu deosebire anevoioasă, fiindcă ea presupune nu numai știință, „igienă conceptuală”, putere de expresie, dar și un considerabil efort multidisciplinar¹⁸.

Un studiu cu aparențe modeste despre *Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a secolului XV*¹⁹, are ca subtitlu această asociere semnificativă de termeni: *istorie, iconografie, tehnică*. În adevăr, finalitatea e aceea a unui istoric, mijlocul de relevare ține de iconografie, preocuparea tehnică mereu prezentă. Ordinea termenilor nu e mai puțin semnificativă, căci autorul nu consideră analiza un scop în sine, ci face din studiul broderiilor, minuțios, un mijloc de a nu-anta cunoașterea unor aspecte de viață socială, luminând fapte necunoscute sau rău înțelese până atunci. Broderiile atestă așadar „puterea poporului nostru la cultura și la civilizația europeană”²⁰.

Chemată să lumineze ideile și spiritul în care s-au executat vechile opere, iconografia se aseamănă cu filologia comparată și recurge insistent la analiza aspectelor tehnice, alături de aceea a ideilor și expresiei formale. „Nuanțele de cugetare sînt marcate citeodată în chipuri abia perceptibile. Singur simbolul rămîne explicit; el ne trimite la izvorul de inspirație, totdeauna de ordin erudit. Originalitatea plastică, farmecul realizării se relevă și ele — stăruie exegetul — numai acelaia care cunoaște materialele, procedeele de lucru, artificile tehnice. Explicația se ciștigă numai de-a lungul

¹⁸ Idem, *Arta veche a Maramureșului*, pp. 5—11; *Arheologia și istoria artei; domenii, metode, probleme*.

¹⁹ În vol. *Cultura moldovenească în epoca lui Ștefan cel Mare*, ed. de M. Berza, București, 1964, pp. 479—540.

²⁰ *Ibidem*, p. 479.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Idem, *Iconografia artei bizantine*, p. 9.

umului anevoios al cercetării, generările și *estetismul* rămânând principalele stacole de înălțat²¹. Istoricul își cerzice astfel generalizarea pripită, diagația estetică, atitudinea speculativă în port cu obiectul cercetării sale, înepțindu-și atenția, programatic, spre analiza minuțioasă, severă, aplicată, în care să releve până la urmă unitatea de concepție și stil a epocii studiate. Un instrumentar nesfârșit de complex îi stă îndemână, spre a-i înlesni efortul de surprinde „armonia tonală a ansamblurilor, calitatea culorilor luate în parte, senul figurilor și factura draperiilor”, stituri de „compoziția și dramatismul desenului expresiv al scenelor”. Greaca și slava țin de acest instrumentar mereu mplicabil, ca mijloace de a-i revela oricului viața lăuntrică a operei, lumea ideii pe care o figurează. Căci „picurile de care vorbim înfățișează, de fapt, traduc, în linii și pete de culoare, firi drapate și compoziții, rituri, interetări de texte, istorie bisericească și orie profană, imnuri și practici reliase. De toate acestea va rămâne străin ivitorul dacă nu va ști să citească picurile”²².

A citi picturile, iată un lucru esențial ntru istoricul de artă, care e în același mp și arheolog, numismat, heraldist, eget al textelor sacre. Ipostazele mai de amă la care s-a oprit I. D. Ștefănescu nt însă primele două și ele definesc, ofesionalmente, spațiul în care s-a miat cu admirabilă consecvență. Istoria aror și arheologia, confundate adesea, se alteori într-un fals raport de subonare, își întretaie sferile ca două cerri parțial suprapuse: cea dintâi alege n multimea obiectelor descoperite pe elea care comportă interes artistic și rticipă la recompunerea lumii de idei re le-a generat, a idealurilor și probleler epocii; cealaltă, arheologia, are vedere toate produsele muncii omești, încercând să explice originea creai, universul de idei și sentimente, ratul dintre obiecte și monumente pe de parte, dintre viața socială și cea sutească pe de alta²³. Ambele discipline rticipă însă la reconstrucția istorică,

sensul lor e deci integrator. Profesindu-le pe amindouă cu egală competență și feroare, I. D. Ștefănescu a știut să le depășească limitele inerente, pentru a viza ansamblul istoriei, ca expresie a spiritului creator. Valorile artistice pe care le-a pus în lumină sînt în același timp documente, mărturii de viață, descifrabile doar cu mijloace multidisciplinare²⁴.

Nota caracteristică a demersului său e apelul insistent la ipostaza materială a operei de artă, ca mijloc de a-i pătrunde esența. Iconografia devine, în această perspectivă o disciplină pe cît de riguroasă pe atît de complexă, una pe care numai istoricul dublat de teolog și dispunînd de întregul instrumentar al mediavisticii o poate profesa cum se cuvine. Prin ea I. D. Ștefănescu a studiat arta bizantină în ceea ce a produs metropola, dar mai cu seamă spațiul etnocultural care i-a preluat moștenirea, adecvind-o, imprimîndu-i o tentă specifică, conformă cu tradițiile locului. Artă medievală a țărilor române, urmărită în contextul ei social și în determinările cele mai vaste, a fost preocuparea continuă a savantului, a cărui operă însumează numeroase titluri, greu de cuprins într-un succint examen ca acesta, pentru a nu mai vorbi de aspectul didactic și de multimea conferințelor rostite pe această temă în diverse centre academice de pe continent.

Preferința pentru restituiri meticuloase nu l-a făcut totuși să manifeste dispreț pentru ideile generale, ci doar să le exprime cu mai multă prudență, atent deopotrivă la precizia formulării și la noutatea concluziilor. Preocupat cu deosebire de fond și refractar la orice efuziune sentimentală, discursul său nu e lipsit de valori expresive. O undă de poezie plutește, de exemplu, peste *Cuvîntul — Inainte* la sinteza din 1973: „Luminile culturii bizantine au pălit rînd pe rînd și cu vremea s-au stins. Mănăstirile și centrele de învățătură au încetat de a mai fi izvoare de creație, restrîngîndu-și funcțiunile la aceea de păstrătoare a tradiției. Umanismul și *reîntoarcerea la antichitate*, Renașterea spiritului științific și evoluția civilizației au depărtat generațiile cultivate ale Răsăritului de cultura medievală. Artiștii decoratori au fost lipșiți astfel de cunoștințele și înțelegerea

²¹ *Ibidem*, p. 481.

²² *Idem*, *Artă veche a Maramureșului*, 10.

²³ *Ibidem*, p. 9.

²⁴ *Idem*, *Iconografia artei bizantine*, p. 8.

materiei care formează fondul artei bisericești, pe care ei au continuat să o illustreze, folosindu-se de ceea ce pot oferi *manualele* de pictură. S-a ajuns repede, din această pricină, la o sărăcie de inspirație. O orientare și o mișcare puternică de înțelegere și îndreptare s-au dovedit necesare și se impun²⁵.

Făcînd această observație, I. D. Ștefănescu își definea singur rostul în evoluția disciplinei, convins că prin *Iconografia artei bizantine*, din care am citat, el oferă, pictorilor — restauratori un mijloc de a-și apropia ideile, tradițiile și convențiile de figurare, iar specialiștilor și iubitorilor de artă posibilitatea de a înțelege mai bine monumentele. Fără pretenția de a teoretiza, savantul a revenit mereu asupra acestor lucruri, fiindcă de fixarea corectă a conceptelor ține rigoarea discursului. Considerațiile de metodă însoțesc astfel introducerile istorice din fruntea scrierilor sale și îi justifică opțiunile. A le aminti în acest cadru, fie și foarte sumar, este a releva temeinicia unei opere construite cu știință, mîgală și devotament, într-o existență legată intim de viața monumentelor medievale din zona carpato-dunăreană. Dacă, potrivit definiției lui H. Focillon, „istoria e studiul relațiilor ce se stabilesc între fapte, idei și forme”, I. D. Ștefănescu se recomandă, prin vasta lui operă, a fi un istoric care a știut să-și aservească mijloacele mai multor discipline. Istoric de artă, specialist în „antichități”, exeget al formelor și tehnicilor picturale, hermeneut în sensul larg al cuvîntului, el a avut ca puținii alții vocația descoperirii, a salvării monumentelor de artă și a interpretării „glasului” lor, convins că știința în sine, ca și arta pentru artă, e un nonsens, și că numai pusă în serviciul societății ea poate dobîndi adevărul pe care o merită. O atare știință a profesat I. D. Ștefănescu, într-un fel care presupune erudiție, orizont filozofic, exercițiu îndelung (măcar) al unei discipline, ceea ce implică rigoare intelectuală și un dialog continuu la interferența domeniilor înrudite. Ea presupune, în același timp o conștiință, acea putere moară capabilă să lege biografia unui savant de istoria monumentelor supuse cercetării și să a-

tribue operei sale un înțeles superior care transcende clipa.

ALEXANDRU ZU

DOSOFTEI, *Dumnezăiasca Liturghie*, Ediție critică de N. A. Ursu, Cu un studiu introductiv de Înalt Prea Sfințitul Teotist, Arhiepiscop al Iașilor și Mitropolit al Moldovei și Sucevei, Iași, 1980, 352 pp.

După trei sute de ani, Mitropolia Moldovei și Sucevei reeditează „Dumnezăiasca Liturghie” a marelui ierarh Dosoftei, printr-o grijă manifestată față de clericii cărți, cu statut de perenitate în patrimoniul culturii naționale, de actualul ei Arhiepiscop, Înalt Prea Sfințitul Teotist.

Ediția aceasta a Liturghierului din 1674 (din care, azi, se mai află doar patru exemplare în bibliotecile publice) nu mai este destinată uzului cultic, nu mai este o carte de specialitate teologică, ci un monument de limbă românească, de trudă pentru ridicarea limbii române la demnitatea de limbă liturgică și, prin aceasta, la capacitatea de a exprima, asemenea altor limbi, considerate sacre, o varietate gamă de gânduri, și sentimente. După alte ediții critice ale traducerilor lui Dosoftei, ca Psaltirea în versuri, prefăcută de Prea Fericitul Patriarh Iustin, pe atunci Mitropolit al Moldovei și Sucevei, și altele, o nouă ediție critică, de rigurozitate științifică, semnată de cercetătorii N. A. Ursu, se înscrie în acțiunea de recuperare, pentru cultura românească, a ostentivității marelui ierarh moldovean din secolul al XVII-lea.

S-a acreditat opinia generală că marii demnitari ai Bisericii Ortodoxe Române din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea au un rol bine conturat în istoria culturii noastre. Dacă oratoria română începe cu amvonul bisericii (Antim Ivireanul poezia începe cu Dosoftei, dovedind „capacitatea limbii române de a îmbrăca hainele unei elocințe naționale gânduri și ideile teologice cele mai „subțiri”, cu patosul moral și critica de moravuri (George Ivașcu, *Istoria literaturii române* vol. I, Edit. Științifică, București, 1969, 230).

Varlaam și Dosoftei militează pentru introducerea limbii române în cultul cultura românească. Dosoftei ascunde „sub înfățișarea lui clericală, o autentică vocație poetică” care „s-a maturizat în contactul cu creația populară (Idem,

²⁵ Ibidem, p. 7.

199). Dar dacă Varlaam, Ureche, Miron Costin au găsit o tradiție a culturii ecleziastice și cronicărești veche de secole, Dosoftei a trebuit să creeze poezia cultă românească într-un peisaj destul de sărac, cuprinzând doar exercițiile versificatorilor „la stema țării” și poemul lui Miron Costin” (Idem, p. 197).

Dar despre mitropolitul Dosoftei s-a scris relativ mult. Și totuși nu s-a scris... totul.

În Iașul cu bogate tradiții culturale, în Moldova zbuciumată și plină de măreție, actualul ei ierarh, sub semnul haric al setei de cunoaștere și al unui spirit justițiar, caută și găsește comori încă nedepin valorificate, cum constatăm și în recenzile anterioare la elaboratele Înalt Prea Sfinției Sale (vezi Mitropolia Banatului, nr. 1—3/1980 și nr. 7—9/1981). Ca și înaintașii Înalt Prea Sfinției Sale — Varlaam, Dosoftei, Iacob Putneanul și alții alți ierarhi și sacerdoți, cinstiți pentru ăscușina miinilor și darul inimii —, Înaltul ierarh de azi trăiește sublima neliniște a căutărilor, dorul de a împlini cununa de lumină și evlavie ortodoxă care împodobește trecutul nostru.

Într-un esențializat studiu introductiv, Înalt Prea Sfințitul Teoctist reliefează valoarea religioasă a traducerilor marelui ierarh moldovean, ctitor al limbajului liturgic românesc și, în aceeași măsură, valoarea literară a traducerilor și versificațiilor sale, ca întemeietor al liricii patriotice în limba română. Sintetizând datele cunoscute, adăugând amănunte biografice și interpretări originale, evidențiind explicațiile tipiconale și lămurind unele obscurități, insistând, atita cît era necesar, asupra condițiilor de formare a viitorului mitropolit și cărturar, autorul realizează un concentrat studiu de autoritate științifică.

În loc de alte comentarii, reproducem câteva aprecieri din substanțialul studiu amintit, pentru informarea prealabilă a celor care rîvnesc să aprofundeze această lucrare.

De fapt, cum am mai amintit, Înalt Prea Sfințitul Teoctist abordează o problemă mai vastă, depășind cadrul unei biografii sau istoricul unei cărți. Înalt Prea Sfinția Sa urmărește și adîncește o problemă de cultură românească: începuturile literaturii culte, aruncînd raze de lumină asupra unor puncte în care un destin istoric se apropie sau se transformă

în legendă sub fascinația similitudinilor. Unele aspecte, trecute cu vederea sau exagerate pînă acum, sînt, în acest studiu, clarificate, prezentate la valoarea lor reală. Acuratețea exegezelor, forța sugestivă a cuvîntului poetic, în fine, întreaga operă a ierarhului moldovean, raportată la epoca sa, ne apare în dimensiuni impresionante. Traducerile devin frecvent, prin propensiune, prin sensibilitate, poezie. Unele texte liturgice sînt nealterate pînă azi.

În general, contribuția primelor traduceri de cărți bisericești în limba română la formarea limbii literare și, în special, la unitatea limbii în spațiul geografic românesc este incontestabilă. Unitatea limbii pare, în ultima analiză, și la Dosoftei, zona de convergență a e lanului cărturaresc cu poezia de inspirație religioasă și patriotică.

Aceste cărți au circulat pe întreg spațiul românesc, ducînd același grai pretutindeni. „În toate se găsește înțelegere față de ceea ce se numește noul în cultură: folosirea limbii naționale, ideile de unitate etnică, de latinitate, de receptivitate a gîndirii și filosofiei” (p. XXIV). Toate cuvintele „constituind fondul de aur al limbii noastre pînă cînd ele s-au intruchipat în litere și cuvinte scrise, trecînd în memoria cărților prin Liturghierul marelui liturgist Dosoftei redobîndeau acum autoritate harică, răsînd nu numai în vorbirea curentă, ci și în cea cu Tatăl ceresc în biserică și în altar” (p. XXX). Este impresionant să constatăm că „alături de sfinții din calendar, cinstiți de Biserica Ortodoxă, autorul așează nume de cuvioși călugări români, vrednici de aureola sfințeniei”. (p. XX) „Patriotul Dosoftei așează Biserica Ortodoxă Română pe aceeași treaptă cu toate celelalte Biserici Ortodoxe care s-au bucurat să aibă sfinți, canonizați și trecuți în calendar din rîndul națiunilor din care aceste Biserici făceau parte”. „Nume, locuri și daruri duhovnicești înscrise în cartea de strană a Bisericii sînt deosebit de prețioase pentru cunoașterea și întregirea istoriei noastre” (p. XXI).

Profilul arhieresc și cultural al ierarhului moldovean este cu pregnanță conturat și apropiat de Părinții Bisericii. „Ca la unii din Părinții Bisericii, la Dosoftei și-au aflat sălășluire talentul poeziei și cel al cîntării, al cunoașterii limbilor în exprimarea clară a învățăturii

creștine, al teologiei și culturii, înmiresmate toate cu harul omoforului său arhieresc și cu simțirea de fiu al poporului român" (p. XXII—XXIII). Patria lui Dosoftei a fost Moldova; Suceava era cetatea sa. Cunoașterea desăvârșită încă din tinerețe, a limbii poporului, folosirea formelor locale din graiul românesc al nordului Moldovei în scrierile lui, dragostea pentru pământul strămoșesc, ca și strădaniile sale din introducere a limbii române în biserica noastră întăresc mărturiile cu privire la originea sa românească, cum precizează Prea Fericitul Patriarh Iustin în „Cuvînt înainte” la Psaltirea în versuri, ediția din 1974. (ap. Înalt Prea Sfințitul Teotist pp. XII—XIII).

Cu elan și dragoste de patrie, Dosoftei a dat Bisericii noastre aproape toate cărțile de slujbă în limba română.

Vorbind despre „Psaltirea în versuri”, G. Ivașcu, în lucrarea citată scrie: „Ceea ce surprinde azi (...) din perspectiva a trei sute de ani de poezie cultă românească este efortul titanice de a turna limba română în forma nouă a versului cult, efortul de a face capabilă nu numai să traducă, ci și să re-creeze cu mijloacele proprii unul din momentele capitale ale poeziei universale. Psaltirea este cartea în care toată gama sentimentelor umane se află cuprinsă, gravitînd aparent spre un singur centru transcendent, dar reflectînd în fapt întreaga realitate umană, sufletul omenesc în toate culele lui” (o. c., p. 201). Dosoftei „a dobîndit posibilitatea de expresie originală numai în urma unei foarte serioase culturi poetice. Se pot stabili cu certitudine, lecturi din literatura polonă, ucraineană, rusă, neogreacă... Dosoftei realizează cea dintîi definiție a tipului clasic al poetului român. De aceea opera lui capitală constituie și actul de naștere al poeziei culte românești vrednică de acest nume” (idem, p. 200).

Interesante observații aflăm și în „Nota asupra ediției”, semnată de cercetătorul N. A. Ursu. Reținem, în special, aprecierile judicioase asupra fenomenului de întîrziere a introducerii limbii române în cultul religios de la Coreși (Liturgierul din 1570) pînă la Dosoftei (Liturgierul din 1679). În condițiile social-politice de atunci, naționalizarea cultului implica o jertfă prea mare, nu numai sub raport religios (calvinizarea) ci și sub raport politic (înstrăinarea de tradiție, divizarea credincioșilor, etc.). Deci întîrzierea na-

ționalizării cultului în Biserica Ortodoxă Română nu se explică numai prin atitudinea ei conservatoare, tradiționalistă, ci are cauze obiective de ordin intern (cf. pp. XLVI—XLVII).

Desigur, la aceste stări politico-sociale se adaugă dificultatea traducerii integrale și corecte din punct de vedere literar și melodic, din slavonă în limba română. În consecință „acțiunea de naționalizare a cultului, străină mentalității ortodoxe al școlilor ortodoxe din secolele al XV-lea și al XVI-lea și prematură în stadiul de atunci al dezvoltării societății limbii și culturii românești va fi reluată abia către sfîrșitul secolului al XVII-lea și se va încheia în secolul al XVIII-lea, cînd anumite mutații în gîndirea panortodoxă și dezvoltarea societății, a limbii și culturii noastre vor permite ca acest act revoluționar să fie înfăptuit în condiții corespunzătoare, din imbold și sub control intern, ortodox și românesc. De data aceasta inițiativa o are Biserica ort. rom. din Moldova, prin mitropolitul Dosoftei” (p. XLVII). După Dosoftei o nouă generație de cărturari îi desăvîrșește opera, odată cu intrarea în sfera de influență a culturii grecești.

Autorul excepționalei ediții critice a Liturgierului din 1679 a dat istoriei culturii naționale și alte lucrări referitoare la biografia și bibliografia vrednicului ierarh moldovean (Psaltirea în versuri, 1974, Dosoftei necunoscut, 1976...) abordînd problematica limbii bisericești în contextul culturii românești.

Experiența cercetătorului și sporita acribie conferă prezentei lucrări o ținută de excepție.

Ediția de față reprezintă volumul al doilea din seria operelor lui Dosoftei. Principiile aplicate în transcrierea grafiei chirilice a textului liturgierului sînt cele stabilite în Nota asupra ediției la Psaltirea în versuri (pp. XLII—LX), fiind valabilă pentru întreaga operă a lui Dosoftei (p. LVII).

În anexă este reprodusă și „Dumnezălasca Liturgie”, ediția a doua, Iași, 1683.

Un glosar foarte util, cu trimiteri la paginile unde se găsesc în ediție formele glosate (cuvinte arhaice, regionale și de uz bisericesc), încheie valoroasa lucrare.

Remarcăm și prezentarea grafică a ediției, tipărită la Mănăstirea Neamț, în tipografia Centrului mitropolitan Iași.

Prot. dr. Marcu Bănescu

ROMAN R. CIOROGARU (1852—1936). *Studii și documente*. Prefață P. S. Episcop dr. Vasile Coman. Studii: prof. dr. Vasile Popeangă și prot. dr. Gheorghe Lițiu. Documente: transcrierea textelor, note și comentarii de Andrei Caciora, Vasile Popeangă, Mircea Timbus. Editură Episcopiei ortodoxe române a Oradei, 1981, 472 pagini.

De citiva ani Episcopia ortodoxă română a Oradei, prin inițiativa și purtarea de grijă a înființătorului ei, P. S. Episcop dr. Vasile Coman, ne face plăcută surpriză a publicării, în fiecare an, a cîte unui volum de mare însemnătate istorică, culturală sau bisericească, reunind efortul unui mănunchi de forțe intelectuale care, prin contribuția lor, aduc un spor de cunoaștere și o îmbogățire a patrimoniului nostru național cultural și bisericesc. Este suficient să amintim doar cîteva din cărțile apărute în această editură: „Monumentele bisericești din Eparhia Oradei — bisericile de lemn”, „Cartea veche românească în bisericile din Bihor”, „Trepte vechi și noi în istoria Eparhiei Oradea. Mărturii și evocări” (1980), pentru ca în 1981 să apară acest volum consacrat lui Roman Ciorogaru, puternică personalitate de luptător pentru cauza unității naționale și a reînființării vechii episcopii ortodoxe a Oradei, al cărei prim episcop a fost, înscriindu-și numele cu venerație în conștiința românilor trăitori pe meleagurile celor două județe vestice ale țării, Arad și Bihor. „Nu există acțiune românească, politică, socială, culturală și bisericească în acest timp, în care să nu se afle la loc de frunte acest păbat luminat al poporului”, scrie în prefață P. S. Episcop Vasile Coman.

La împlinirea a 60 de ani de la reînființarea Episcopiei ortodoxe române a Oradei, al cărei ctitor și prim episcop a fost și la 45 de ani de la trecerea lui din viață, acest volum omagial și de reînnoștință, înmănunchează studiile metotice ale profesorului dr. Vasile Popeangă și prot. dr. Gheorghe Lițiu, în colaborare cu arhiviștii Andrei Caciora și Mircea Timbus și sînt puse în lumină, într-o uпрinzătoare sinteză, multiplele aspecte ale prodigioasei activități a acestui mare luptător pentru unitatea națională.

Coborîtor, prin strămoși, din frămîntul ținut al Munților Apuseni, Roman Ciorogaru a văzut lumina zilei în Pecica în județul Arad, la 6 decembrie 1852.

După școlile primare și secundare urmează Institutul teologic și pedagogic din Arad. Cu o bursă a Consistoriului din Arad urmează cursuri de teologie și filozofie la universitățile din Lipsca și Bonn. După diferite servicii în administrația bisericească la Episcopia Aradului, din 1880 pînă în 1917, vreme de 37 de ani, este profesor de teologie și apoi director la Institutul teologic (Preparandia). Despre rosturile școlii și culturii în viața unui popor are o concepție superioară. Școala, în concepția sa, nu este „o mașină de instrucție”, ci este o cetate de apărare și de înaintare a poporului, prin cultură și educație, la conștiința unității sale etnice. Într-adevăr, în acel timp, școala confesională din Transilvania era o cetate de apărare a ființei și graiului românesc în fața multor legi de deznăționalizare impuse de statul austro-ungar.

Mare pedagog, a militat pentru afirmarea școlii ca un factor de cultură. „Cultura, zice el, dă viață conștiinței naționale, iar starea economică este nervul motrice al fiecărei mișcări populare. Fără această bază nu vom putea ajunge în veci la o politică independentă, ci veșnic vom fi aserviți relațiilor externe, problematice pentru noi”.

Înzestrat și cu darul scrisului, a scris aproape în toate ziarele și revistele vremii din Transilvania, cu nerv și multă simțire, fiind apreciat pentru „verva lui intelectuală, adîncimea în gîndire și usurința în expresie”, cum îl caracterizează Ion Clopoțel. Roman Ciorogariu „este unul din marii modelatori ai conștiinței publice românești din Transilvania, alături de G. Barițiu, I. Slavici, Vasile Goldiș, Octavian Goga, I. Russu-Șirianu și Valeriu Brăniște”. A avut norocul să-și vadă lupta încoronată prin înfăptuirea unității naționale și să întîmpine armata eliberatoare în Oradea în ziua de Paști din anul 1919. A trăit cu intensitate toate evenimentele politice la care a fost contemporan și pentru care a militat în scrisul său. După propria sa mărturisire din 1927, la împlinirea vârstei de 75 de ani, el a fost martor și luptător pentru înfăptuirea jugului străin și înfăptuirii idealului național. „Multe am văzut, peste multe am trecut, al multor lucruri mari martor am fost. Văzut-am neamul și Biserica mea strămoșească gemînd sub jîg streîn. Văzut-am strădanile supraomenești ale celor buni pentru mîntuirea neamu-

lui și credinței din lanțurile robiei. Eu însumi mi-am pus toate puterile mele în slujba aceasta... Impreună am pățit cu neamul meu pe Golgota, în zorii zilei am alergat și eu să mă închin la mormîntul, care închidea un neam, văzut-am zădărnice învierii, văzut-am învierea în toată măreția ei" (Cuvînt de învățătură către filii duhovnicești, pp. 1—4, în *Trei sferturi de veac* — Jubileul de 75 de ani a P. S. Episcop Roman Ciorogariu).

Implinirea idealului național n-a potolit avîntul de luptă din sufletul său. După alegerea sa ca episcop al Oradei, la vîrsta de 68 de ani, unde-l așteptau probleme organizatorice de mare însemnătate pentru viața eparhiei, activitatea sa de publicist nu încetează. Acum înființează și conduce revista „Legea românească”, iar în 1926 publică minunata carte memorialistică „Zile trăite” în care descrie viața poporului român și a Bisericii ortodoxe din partea de vest a țării, în anii fierbinți al războiului și după împlinirea unității naționale. Ajuns la vîrsta cînd putea să spună: „Lupta cea bună m-am luptat, credința am păzit”, tot el continuă: „La odihnă nu m-am gîndit nici un moment. Atîta putere simteam în mine să fiu folositor țării mele... Mi-am propus să fiu semănător pe pămîntul fecund al României întregite. Să seamăn de pe amvon și unde va cere sămînta iubirii creștine, ca din această iubire să răsară pacea sufletelor și munca constructivă pentru clădirea casei noi, ce Dumnezeu ne-a dat-o prin jertfa neamului” (Zile trăite, p. 274). Și ca o profeție pentru zilele noastre spune cu clarviziune: „Numai o Românie muncitoare are puterea de viață în noua constelație a lumii” (Cele Trei Crisuri, nr. 6/1920.).

În privința refacerii unității bisericești a românilor din Transilvania, într-o scrisoare trimisă protopopului publicist Ilie Dăianu, Roman Ciorogariu spunea: „Accentul scrisului meu e dureros, că nu sîntem o Biserică, precum sîntem și o națiune și să nu mai fie ura confesională. N-am avut alt gînd decît să rupem pecetile habsburgice de pe prăpastia dintre noi. E mai mult o rugăciune, decît o mustrare... Să ne rugăm pentru unirea noastră românească în Biserica strămoșească” (document 78).

Bun organizator (documentele 52, 54), ca episcop a înzestrat eparhia cu așezăminte necesare bunei desfășurări a vieții

bisericești. A completat posturile vacante de preoți cu învățători pregătiți la școala preparandială de la Arad, a înființat Academia teologică, tipografia, mănăstirea Izbu, Școala de cîntăreți bisericești... A obținut, prin ajutorul prietenului său de la Tribuna, Octavian Goga, palatul episcopal. A pus Biserica în slujba năzuințelor mari ale poporului, devenind un exemplu de colaborare între clerul bisericesc și poporul român, despre care spunea adesea: „avem un popor cu suflet de aur”.

Spicuirile extrase din substanța bogată a cărții sînt doar cîteva idei care definesc personalitatea acestui mare înțelept, numit de contemporani „Nestorul presei românești”, care a fost episcopul Roman Ciorogariu.

Pentru ca volumul să poată fi accesibil și unor cititori străini, prefața cuprinzătoare este tradusă în două limbi de circulație, franceza și germana, astfel încît oricine să-și poată face o imagine despre personalitatea acestui vajnic luptător pentru idealurile poporului său.

Studiul profesorului dr. Vasile Popeangă, „Roman R. Ciorogariu, personalitate marcantă a generației unirii” (pp. 37—102) și cel al prot. dr. Gheorghe Lițiu, „Roman Ciorogariu, ctitorul reînființatei Episcopii ortodoxe române a Oradei” (pp. 103—130), ambele bazate pe cunoașterea și folosirea unui bogat material din publicistica lui Roman Ciorogariu și din documentele de arhivă, se întregesc reciproc și împreună formează o adevărată monografie de valoare asupra acestei mari personalități. Volumul însumează și un număr mare de documente, 276 la număr, grupate în două părți: partea I-a *R. Ciorogariu în lupta vieții*, A. *Personalita* (pp. 131—147), B. *Generalia* (pp. 149—240), partea II-a *R. Ciorogariu printre contemporanii săi*, A. *Mesaje trimise de R. Ciorogariu* (pp. 243—289), B. *Scrisori primite de R. Ciorogariu de la contemporanii săi* (290—452); în continuare un tabel sinoptic al documentelor (pp. 453—455) și un indice (pp. 456—471).

Această carte se citește cu foarte mult interes și profit pentru istorici, preoți și toți cei care se interesează de trecutul clocotitor de lupte și speranțe pentru unitatea națională, în care, acest „preot la catedră, dascăl pe amvon, român în scaunul vlădicesc și tribun în sfatul bătrînilor”, care a fost Roman Ciorogariu

— după o scurtă și lapidară caracterizare contemporană (p. 129) — rămâne exemplar. Subscriem cu toată convingerea cele spuse de prot. dr. Gh. Lițiu la sfârșitul studiului său, că „la temelia acestei patrii, alături de mulți alții, se află și jertfa vieții sale. Cuvine-se așezarea numelui său cu vrednicie în panteonul culturii naționale a poporului român” (p. 130).

Pentru valoarea ei intrinsecă, documentară și educativ-patriotică, această carte o socotim demnă de a figura în biblioteca preoților.

Diacon prof. Teodor V. Damșa

DR. C. BĂLĂCEANU-STOLNICI, *Anatomia în căutarea sufletului*, Editura Albatros, București, 1981, 316 pp.

Autorul, unul din specialiștii în neuro și psihocibernetică de la noi din țară, face o analiză în perspectiva istoriei a relației spirit-materie. Din totdeauna noi am dorit să știm ce însufletește materia și dacă sufletul este acela, unde este sediul sufletului, al imaginației, voinței și conștiinței?

Urmărind rezolvarea acestor întrebări autorul cercetează răspunsurile date de gânditori, teologi, medici și psihologi în decursul timpului, începând cu antichitatea greco-romană, evul mediu, barocul sec. XVI—XVIII) perioada romantică de la începutul sec. 19, apoi epoca Victoriană de avânt economic și cultural din a doua jumătate a secolului 19 și epoca contemporană.

Reprezentanții gândirii filosofice și medicale din antichitate au adoptat ca răspuns dualismul uman: suflet-corp. „Dar dacă luăm în considerare că în cultura egipteană la Sukutian se conservau craniile cu scop ritual, observă dr. C. Bălăceanu-Stolnici, rezultă că noțiunea de suflet se înjghebează circa acum 400 de mii de ani” (pag. 13). În Europa, pasiunea cunoașterii sufletului începe cu Zoroaster-Tracul, iar în Cartea Morților vechii egipteni au descris judecarea sufletului după moarte sub forma unei cântări efectuate în fața unui tribunal format din 42 de judecători, cântărire ce apare și în iconografia creștină în sec. 15—16 (Voronet, Sucevița etc.).

În antichitate o mare importanță prezintă modelul lui Pitagora (sec. VI. î.Hr.) care în cadrul interrelației suflet-corp con-

sideră sufletul sub o formă materială, mișcătoare prin corp și-l privește ca fiind constituit dintr-un principiu al Cosmosului: ETERUL, care este adăugat celor 4 principii, care după Ionieni structurează Cosmosul: aerul, apa, focul și pământul.

Aristotel adoptă principiile lui Pitagora la care adaugă circulația sîngelui și nervii, precizînd că sediul sufletului nu se cunoaște, deoarece este răspîndit în tot corpul.

În Filocalia greacă, în textul lui Simeon Noul Teolog (sec. 11) este exprimată vechia teorie aristotelică potrivit căreia inima este cea care întreține viața, ca suport al sufletului, idee susținută pe baza unor citate din Vechiul Testament (Psalmul 35, 9) și din Noul Testament (Matei 15, 19—20). „Sf. Ioan Gură de Aur de multă vreme afirmase în Epistola sa către monahi că inima joacă un rol de bază în cunoașterea Divinității și în realizarea contactului mistic Om—Dumnezeu” (p. 65).

În sec. 14 observăm în continuare autorul, modelul acesta este susținut de patriarhul Calist II al Constantinopolului și de Ignatie Xantopol într-o lucrare normativă pentru călugării din Atos și discipolii lor, după care sediul principal al sufletului este inima, iar în timpul rugăciunii activitatea noetică trebuie adusă în inimă. Raportul dintre respirația pe nări și activitatea psihică este justificat prin texte religioase din Sf. Ioan Scărarul, Sf. Isichie și alții, iar o serie de texte din Filocalia greacă și românească localizează la nivelul mijlocului abdomenului instinctele primare. În scolastica catolică asistăm la „filosofarea religiei”. Toma de Aquino (1225—1274) aprecia că activitatea psihică are un caracter procesual și se desfășoară în activitățile encefalice. El introduce principiul important că activitatea psihică implică posibilitatea de a lua decizii, ceea ce anihilează determinismul fatalist, posibilitatea este esența liberului arbitru.

Natura sufletului este spirituală, după Toma de Aquino, constată mai departe autorul, și apare caracterul transcendent al activității psihice. Activitatea psihică de ordin superior (gîndire, meditații etc.) impune izolarea printr-un efort de voință față de mediul ambiant prin blocarea funcțională a tuturor canalelor aferente de la organele de simț și a fost formulată de Sf. Vasile cel Mare în scrierea „Despre singurătate” și preluată de tot monahismul ortodox, inclusiv cel românesc.

Tomismul a deschis astfel posibilitatea studiului științific al activității psihice admitând un suflet rațional și unul vegetativ, abordabil de științele naturii.

Mai târziu Paracelsus (Teophrastus Bombastus) și urmașii săi au tras atenția asupra rolului combinațiilor chimice în organisme vii, fiind precursorii modelelor chimice ale activității mintale.

Apar apoi cercetări microscopice asupra creierului înzestrat cu niște glande ovale, dotate cu canale de excreție sub forma unor fibre, iar sec. 17 aduce o descoperire epocală în biologie de către W. Harwey (1578—1657): circulația sanguină. În gândirea românească D. Cantemir (1673—1723) a adoptat gândirea scolastică și a încercat să dea o interpretare creștin-ortodoxă operelor lui Aristotel, iar principiul vital l-a înlocuit cu fluxul nervos.

La începutul secolului nostru psihologia începe să se constituie ca știință de sine stătătoare a funcțiilor psihice, iar sub influența lui Du-Bois-Raymond, I. M. Sechenov (1829—1905) prezintă teoria reflexelor creierului, iar Pavlov admite existența unor zone corticale unde ajung informațiile, care sunt supuse unui dublu proces de analiză și sinteză. În epoca contemporană sunt identificați cei 2 acizi nucleici A.R.N. (ribonucleic) și A.D.N.; astfel ia ființă microbiologia, imunologia și virusologia și se dă atenție deosebită scoarței cerebrale, punându-se accentul pe marile biosisteme chimice cerebrale care suportă viața psihică și așa apare endocrinologia, unde se arată influența unor hormoni asupra activității psihice.

Lucrarea Dr. C. Bălăceanu-Stolnici analizează toate sistemele de rezolvare a problemei localizării sufletului. Încercările ce s-au făcut în această direcție arată „încă odată, zice autorul, că mitul și realitatea științifică nu sunt atât de îndepărtate, mai ales când e vorba de suportul material al vieții psihice”.

Preot Ioan Popescu Deleni

ZIRIDAVA, Publicație a Muzeului județean Arad, vol. XII, 1981.

Apărută în anul 1976, ca arhivă pentru tipărirea de cercetări și comunicări a Muzeului județean din Arad, publicația „Ziridava” a ajuns la al XII-lea volum, cuprinzând 964 de pagini, cu un cuprins bogat și variat, repartizat în 12 capitole distincte.

Volumele apărute până azi sînt o sinteză deosebit de cuprinzătoare din trecutul județului Arad, mai ales din punct de vedere arheologic, istoric, politic, etnografic, cultural și al mișcărilor populare, țărănești și muncitorești din cursul mai multor veacuri, situînd Aradul printre primele așezări și organizații de luptă pentru păstrarea limbii, libertate și dreptate socială.

Parcursind aceste volume se poate spune cu cea mai deplină îndreptățire că Aradul are acum istoria sa națională, care-l lipsea de mult timp, cu toate că au apărut și alte lucrări valoroase atestînd trecutul său multiseclar cu cronica luptelor naționale, mai ales cele din epoca dualismului (1867—1918). Autorii acestor opere din trecut merită toate laudele pentru trudnicia lor de cărturari, dar ceea ce a realizat Muzeul județean mai recent în-trece toate strădaniile depuse în trecut ca județul Arad să poată fi mai bine cunoscut, și, deci, apreciat pentru trecutul său important.

Paginile „Ziridavei” sînt mărturiile incontestabile ale acestui trecut de lupte. Așa cum scrie prof. Nicolae Roșu (1933—1981), în „Cuvîntul înainte” al acestui volum al XII-lea, „Ziridava” aduce noi contribuții privind istoria contemporană sau mai veche a Aradului, referitoare la cultura și etnografia meleagurilor noastre. Cea ce este important de reținut din aceste studii și articole este faptul „că toate au material informativ inedit, ceea ce le ridică valoarea...”

La capitolul „Orientări” colaborează: Pavel Aron, Ștefan Pascu, Gheorghe Unc, I. H. Crișan și Gh. Stoica, publicînd pagini interesante și originale despre trecutul populației medievale arădene, acțiunile muncitorimii române din Arad, civilizația dădăcă în lumina noilor descoperiri și misiunea muzeilor în societatea de astăzi, etc.

Din capitolul „Arheologie” remarcăm studiile foarte argumentate datorite colaboratorilor Cantemir Rîșcuța, Liviu Marghitan, Nicolae Kiss, Eugen Chirilă, Mircea Barbu, Vasile Boroneant, Egon Dörner și Mircea Rusu despre diferite săpături arheologice, așezări de populație și tezaure din Arad, Somoșcheș, Săvirșin, Sintana Cladova și Arad-Vladimirescu. Sînt pagini deosebit de binevenite ca și altele similare din celelalte volume ale revistei mu-

zeului, privind descoperirea multor taine care atestă prezența noastră permanentă aici de pe vremea regatului lui Burebista, din anul 2050 a. Hr.

Studii inedite cuprinse și în capitolul „Istorie”, cu subiecte variate tratând despre alte aspecte sociale și politice din viața populației române, germane și maghiare, construcția cnezască din Dezna și vechi manuscrise arădene. O situație etnografică a populației arădene dintre 1848—1918 dau Andrei Caciora și Eugen Gluck.

Sub titlu: „Din mișcarea muncitorească și socialistă arădeană (1901—1914) Eugen Gluck dezvăluie condițiile deosebit de grele privind angajarea muncitorilor români în întreprinderile de atunci. Autorul mai analizează colaborarea dintre P. S. D. român și P. N. R. din Transilvania și Ungaria fiind susținută de Vasile Goldiș, Ioan Suciu, Ștefan Cicio Pop și Mihai Veleicu, pentru că: „În realitate „există o bază obiectivă puternică pentru o colaborare politică între ele, cel puțin pe durata existenței imperiului dualist. În fond, forța motrică a ambelor partide provine din aceeași națiune oproșită ca le lupta pentru eliberarea sa de sub stăpânirea habsburgică” (p. 266).

Despre „Revolta țărănească de la Sebeș din anul 1903” Nicolae Roșu publică câteva pagini demne de remarcat. Revolta mocnea în mijlocul populației din mai multe cauze politice, culminând cu alegerile de primar din 7 mai 1903, când fost împiedicată alegerea primarului Matea Iosif Bărbănescu prin falsificarea umărului de voturi, și s-a terminat cu câștigarea a 7 țărani și rănirea altor 35. A urmat un proces, fiind condamnați totuși cei ce aveau dreptatea de partea lor: zelesul dascăl George Sturza și Matea Iosif, cărui i s-au furat voturile de către cel „împus” să fie ales, Pirv Flore, negat și omul moșierului Roszvány Iosif.

Despre alte lupte muncitorești, politice și militare subliniem contribuțiile valoroase ale autorilor Victor Cațavei, Gh. Oancea, N. Jurch, Eduard Ivanof și Alex. Lascu, evenimente mai puțin cunoscute până astăzi deși s-au petrecut între cele două războaie mondiale.

Ținem să subliniem cu satisfacție articolul: „Ovidiu Dante Gherman și Ilie Cristea — redactori ai „Glasului Ardealului” de la Brașov — (9. XI. — 31. XII. 1916), scris cu pasiune și bine conceput

de Mircea Gherman. Dacă despre prof. Ilie Cristea, cunoscutul publicist progresist brașovean, s-a scris mereu în presă; despre viața și activitatea publică a prof. Ovidiu Dante Gherman se știa până acum foarte puțin. Tânăr profesor de geografie și istorie la Brașov, când „Gazeta Transilvaniei” și-a încetat forțat activitatea, din cauza lui Arsenie Vlaicu, aluneCAT pe panta oportunistului în 1918, în locul gazetei lui Gh. Barițiu și a Mureșenilor, a apărut „Glasul Ardealului”. Ovidiu Dante Gherman fiind încredințat cu conducerea lui, alături de Ilie Cristea. De la început O. D. Gherman s-a dovedit a fi un gazetar curajos, talentat și cu idei democratice, pe care și le-a propagat cu stăruință și în paginile altor publicații: „Gazeta Transilvaniei”, reapărută la Brașov după Unirea de la Alba Iulia, „România liberă” de la Deva, proprietatea lui dr. Petru Groza, „Dimineața” din București, ș. a.

Transferat la Arad, a fost profesor la liceul „Moise Nicoară” (1921—1925), apoi avocat până la pensionare. A fost membru al C. N. R. C. din Țara Bârsei și delegat la adunarea de la Alba Iulia, din partea presei brașovene.

Tot despre alte figuri de luptători și publiciști semnează profiluri originale Luana Popa: „Atanasie Marian Marienescu — corispondent al publicațiilor brașovene”; Eugen Lazăr: „O revelație a ziaristicii, transilvănene — Ioan Bechnitz (1848—1898)”; Doru Bogdan: „Pavel Vasici — în slujba învățămîntului românesc (1870—1881)”.

Articolul despre Ioan Bechnitz este foarte binevenit, reactualizînd numele unui ziarist prea puțin cunoscut, dar cu mari merite în redacțiile gazetelor „Telegraful român” (12 ani) și „Tribuna” de la Sibiu.

În capitolul „Istoria culturii”, prof. dr. Vasile Popeangă publică 76 de pagini despre „Preparandile românești din Transilvania”, bine pusă la punct sinteză a celor din Arad, Oradea, Sibiu, Năsăud, Gherla, Sighet, Blaj, Caransebeș și a celor de fete. La aceste școli pentru pregătirea învățătorilor români au făcut apostolat profesori cu nume prestigioase, iar prin statisticile întocmite de autor se indică titlul materiilor și numărul de ore predate. Aceste cititorii au avut mari merite în cultivarea limbii și culturii române în cele două secole din urmă și au

jucat un rol însemnat în formarea statului național român unitar.

Mircea Popa din Cluj-Napoca semnează articolul: „Noi date privind activitatea lui Alexandru Gavra (1797—1884), unul dintre cei mai proeminenți profesori ai Preparandiei din Arad, înființată în 1812, adică prima dintre cele citate mai sus. Publicistul Nae Antonescu, din Terebești, scrie un substanțial eseu despre revista „Hotarul” (1933—1940), înființată de ateneul Popular Român din Arad. A fost revista literară cea mai va-

loroasă și cu o mai lungă durată dintre cele apărute în acest oraș.

Spațiul nu ne mai îngăduie să analizăm alte studii și articole din celelate capitole, toate contribuind însă la valoarea acestui număr excepțional al „Ziridavei”.

Regretăm însă că acesta va fi ultimul volum al „Ziridavei” redactat de prof. dr. Nicolae Roșu, decedat prea de tânăr și în plină ascensiune a activității sale de istoriograf al Aradului.

Ion Pogana

POȘTA REDACȚIEI

Printre abonații noștri din străinătate, români de origine, se află și *dl. dr. Ion Țăranu din Montréal — Canada*. Recent ne-a scris mulțumind pentru trimiterea publicațiilor apărute în editura Mitropoliei Banatului. „Citindu-le, spune din-sul, mă simt mai aproape de țară și de Banatul nostru drag”.

Din aceeași corespondență desprindem cu multă bucurie că recent *dl. Țăranu* a fost investit cu *Ordinul Canadei* pentru „servicii aduse țării adoptive și culturii de origine și ca unul care a pus în practică idealul facerii de bine”. Această distincție vine să încununeze o activitate îndelungată de promovare pe pământul canadian a culturii și tradițiilor românești.

Dl. prof. Paul Vatarescu din Beer Sheva — Israel, fidelul nostru corespondent, a continuat să ne scrie regulat, nu odată paginile sale conținând însemnări deosebit de interesante. Astfel rîndurilor ce ne-a adresat de sărbătorile Nașterii Domnului, le-a adăugat câteva notații pe marginea originii cuvîntului „Crăciun”. Le redăm aici în întregime sub rezerva confirmării lor de către specialiști:

„Cine deschide cartea profetului Ișaiahu la cap. 2 versetul 3 citește: „Ki mișion tete tora udvar adonai (Iehova) mirușalaim”. De aici concluzia că Țion nu se confundă cu Ierusalimul!

„Cuvîntul Crăciun se compune din trei cuvinte: Kara be-tion, adică s-a petrecut în Tion. Evoluția fonetică a făcut ca în loc de tion să se spună țion și țion să devină ciun (există aici un sens filologic precis); de asemenea prin contracție s-a eliminat be și a rămas kara-ciun, iar împreună Karacion, adică exact forma sud-dunăreană (ti a deveni ci) și de aici Kraciun, iar în românește Crăciun.

„Cum se explică *Carciun* și *Craciun*? Simplu: în limba ebraică se scrie kor, reis, hei — și se poate citi potrivit punctuației cu vocale de linii și puncte. Se știe că în general, pînă în secolul al VI-lea, nu exista o vocalizare precisă. Așa se întîmplă că cuvîntul *cra, car*, a ajuns în Balcani înainte de secolul al VI-lea...”

De la *preotul Ilie Cîmpeanu din Caransebeș* — colaborator vechi al revistei noastre — am primit o lungă corespondență în care se străduiește să lămurească semnificația „mărțișorului” care se dăruiește la 1 martie precum și unele credințe populare legate de 2 februarie sau „ziua ursului”.

Din această corespondență interesantă am reținut câteva elemente pe care le oferim și cititorilor.

1. *Mărțișorul* este un dar simbolic, pe care și-l oferă la 1 martie mai ales tinerii, însoțit de simpatie și bune urări. Prin el se exprimă gîndurile bune ale celui ce îl oferă și este considerat ca semn al primăverii deși astronomic, primă-

vara începe la 21 martie. Originea „mărțișorului” pare a urca în epoca romană, bazându-ne pe faptul că la romani anul nou începea la 1 martie. Și atunci, ca și astăzi, în prima zi a noului an, se ofereau cadouri și se adresau curențele urări de bine.

2. Dintotdeauna noi am căutat să descifrăm legile și fenomenele naturii, mai ales cele referitoare la starea vremii. La romani exista o categorie de preți care prevesteau timpul după zborul păsărilor sau după fenomene ale naturii bazându-se pe poziția astrilor. Această „știință” era transmisă pe cale orală și de multe ori se pierdea o dată cu dispariția celui care o poseda. Și strămoșii noștri au încercat să observe cursul vremii pornind de la felul cum se prezentau lucrurile în anumite momente. Astfel au constatat că atunci când în ziua de 2 februarie se află un strat de nori între soare și pământ, vremea se va încălzi, iar dacă ziua aceasta este senină, va urma apoi un timp friguros și geros. Observațiile acestea au fost exprimate metaforic prin ieșirea ursului din birlog să vadă cum va fi vremea: dacă ursul își vede umbra, adică ziua e senină, vor urma zile friguroase, iar dacă nu și-o vede, ziua fiind întunecoasă, vremea se va încălzi. Astfel 2 februarie a ajuns să se numească „ziua ursului”.

Dl. prof. Theodor N. Trăpcea din Timișoara care nu o dată și-a exprimat opiniile în legătură cu revista noastră și materialele publicate făcând observații din cele mai judicioase, ne-a scris din nou referindu-se la nr. 10—12/1981.

În primul rând arată că la rubrica „Poșta redacției” redactorul „mi-a atribuit unele aprecieri diametral opuse celor formulate de subsemnatul în legătură cu întemeierea mănăstirii sf. Gurge (rev. Mitropoliei nr. 4—6/1980)” și cere „să se revină asupra lecturii articolului meu și să se facă cuvenita corectare în numărul proximal revistei”, ceea ce o și facem deodată cu prezentarea suzelor de rigoare.

În al doilea rând, dl. prof. Theodor Trăpcea impută modul cum sînt redat mai multe note subliniate de la pp. 645, 648, 650, 651, 652, 653, 655, 656 și 658, afirmînd că în loc de „o. c.” trebuia pus „ibidem”.

Rezerve exprimă în al treilea rând cu privire la studiile „Basarab I apărătorul Ortodoxiei” de preot D. Bălașa și mai ales „Denumirea Banatului înainte de ocuparea habsburgică în documentele bisericești” de răposatul cercetător, I. D. Suciu. Legat de acest material referitor la vechea denumire a Banatului, remarcă următoarele:

- a) nu folosește întreaga bibliografie care ar fi adus un spor de informații;
- b) harta reprodușă la p. 681 „nu constituie un document sigur” iar mîrturia lui Giovandrea Gromo (p. 674) este „confuză”;
- c) ar fi adus lumini noi utilizarea documentului intitulat „Catalogus banorum Zenriensium”.

În fine articolului „Vestigii cu privire la epidemia de ciumă din Timișoara” al ing. Mircea Teleguț i se reproșează că a folosit pe istoriograful Evlia Celebi într-o traducere veche, cînd avea la îndemînă versiunea recentă din colecția „Călători străini...” vol. VI.

Mulțumim d-lui prof. Theodor Trăpcea pentru toate remarcile transmise și mai ales pentru interesul ce nutrește revistei noastre

Dl. prof. Ion Nicola din Timișoara și de asemenea alți corespondenți ne-au întrebat de ce în calendarul de perete editat de Mitropolia Banatului pe anul în curs, la 8 noiembrie, sărbătoarea Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil a apărut tipărită cu negru și nu cu roșu. Legat de aceasta editura ne-a autorizat să arătăm că la mijloc nu este vorba decât de o regretabilă eroare de tipar datorită faptului că lucrându-se cu două forme — corespunzătoare celor două culori, nici la prima și nici la corecturile următoare nu s-a remarcat eroarea semnalată ci abia când imprimarea a fost încheiată.

vara începe la 21 martie. Originea „mărțișorului” pare a urca în epoca romană, bazându-ne pe faptul că la romani anul nou începea la 1 martie. Și atunci, ca și astăzi, în prima zi a noului an, se ofereau cadouri și se adresau cuvenitele urări de bine.

2. Dintotdeauna noi am căutat să descifrăm legile și fenomenele naturii, mai ales cele referitoare la starea vremii. La romani exista o categorie de preoți care prevesteau timpul după zborul păsărilor sau după fenomene ale naturii bazându-se pe poziția astrilor. Această „știință” era transmisă pe cale orală și de multe ori se pierdea o dată cu dispariția celui care o posedea. Și strămoșii noștri au încercat să observe cursul vremii pornind de la felul cum se prezentau lucrurile în anumite momente. Astfel au constatat că atunci când în ziua de 2 februarie se află un strat de nori între soare și pământ, vremea se va încălzi, iar dacă ziua aceasta este senină, va urma apoi un timp friguros și geros. Observațiile acestea au fost exprimate metaforic prin ieșirea ursului din birlog să vadă cum va fi vremea: dacă ursul își vede umbra, adică ziua e senină, vor urma zile friguroase, iar dacă nu și-o vede, ziua fiind întunecoasă, vremea se va încălzi. Astfel 2 februarie a ajuns să se numească „ziua ursului”.

Dl. prof. Theodor N. Trăpcea din Timișoara care nu o dată și-a exprimat opiniile în legătură cu revista noastră și materialele publicate făcând observații din cele mai judicioase, ne-a scris din nou referindu-se la nr. 10—12/1981.

În primul rând arată că la rubrica „Poșta redacției” redactorul „mi-a atribuit unele aprecieri diametral opuse celor formulate de subsemnatul în legătură cu întemeierea mănăstirii sf. Gurge (rev. Mitropoliei nr. 4—6/1980)” și cere „să se revină asupra lecturii articolului meu și să se facă cuvenita corectare în numărul proxim al revistei”, ceea ce o și facem deodată cu prezentarea scuzelor de rigoare.

În al doilea rând, dl. prof. Theodor Trăpcea impută modul cum sînt redat mai multe note subliniate de la pp. 645, 648, 650, 651, 652, 653, 655, 656 și 658, afirmînd că în loc de „o. c.” trebuia pus „ibidem”.

Rezerve exprimă în al treilea rând cu privire la studiile „Basarab I apărătorul Ortodoxiei” de preot D. Bălașă și mai ales „Denumirea Banatului înainte de ocuparea habsburgică în documentele bisericești” de răposatul cercetător, I. D. Suciu. Legat de acest material referitor la vechea denumire a Banatului, remarcă următoarele:

- a) nu folosește întreaga bibliografie care ar fi adus un spor de informații;
- b) harta reproducă la p. 681 „nu constituie un document sigur” iar mărturia lui Giovandrea Gromo (p. 674) este „confuză”;
- c) ar fi adus lumini noi utilizarea documentului intitulat „Catalogus banorum Zenriensium”.

În fine articolului „Vestigii cu privire la epidemia de ciumă din Timișoara” al ing. Mircea Teleguț i se reproșează că a folosit pe istoriograful Evlia Celebi într-o traducere veche, cînd avea la îndemînă versiunea recentă din colecția „Călători străini...” vol. VI.

Mulțumim d-lui prof. Theodor Trăpcea pentru toate remarcile transmise și mai ales pentru interesul ce nutrește revistei noastre

Dl. prof. Ion Nicola din Timișoara și de asemenea alți corespondenți ne-au întrebat de ce în calendarul de perete editat de Mitropolia Banatului pe anul în curs, la 8 noiembrie, sărbătoarea Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil a apărut tipărită cu negru și nu cu roșu. Legat de aceasta editura ne-a autorizat să arătăm că la mijloc nu este vorba decît de o regretabilă eroare de tipar datorită faptului că lucrîndu-se cu două forme — corespunzătoare celor două culori, nici la prima și nici la corecturile următoare nu s-a remarcat eroarea semnalată ci abia cînd imprimarea a fost încheiată.

A n u n ț

În cadrul bibliotecii eparhiale a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului s-a constituit de câțiva ani un fond muzical alcătuit din lucrări muzicale tipărite și manuscrise apărute în decursul anilor, care oglindesc repertoriul muzical românesc, bisericesc și laic mai ales în părțile bănățene.

Pe această cale ne adresăm tuturor cititorilor noștri cit și tuturor celor ce posedă astfel de lucrări rugându-i să contribuie la îmbogățirea acestui fond cu orice fel de lucrări muzicale care să constituie un bun mijloc de documentare a celor interesați să cerceteze și să cunoască tezaurul nostru muzical.

Cititorii din străinătate pot abona revista „Mitropolia Banatului” adresându-se la ILEXIM Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—137; Telex: 11226; București, strada 13 Decembrie, nr. 3.

52419